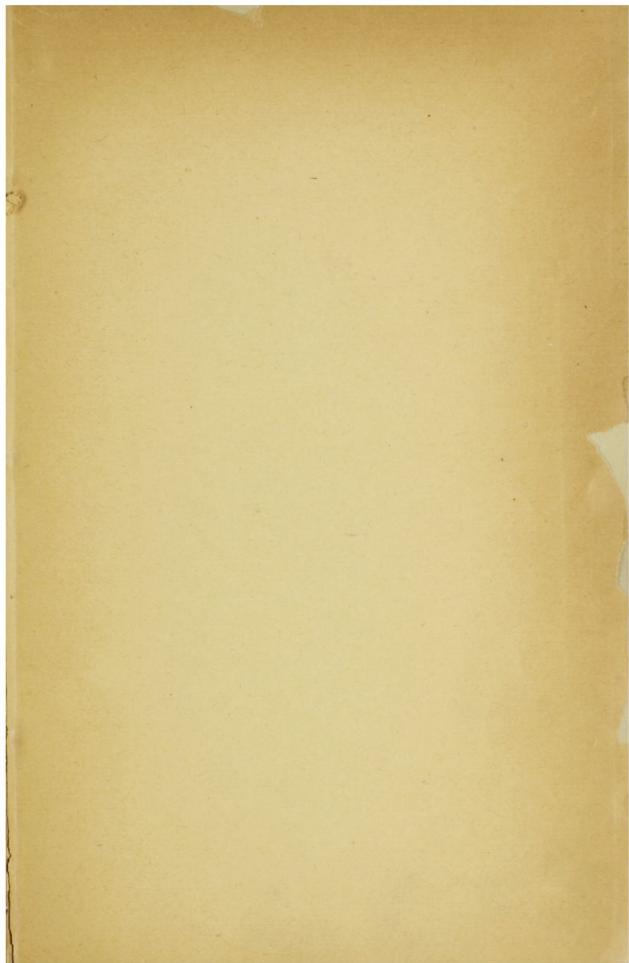
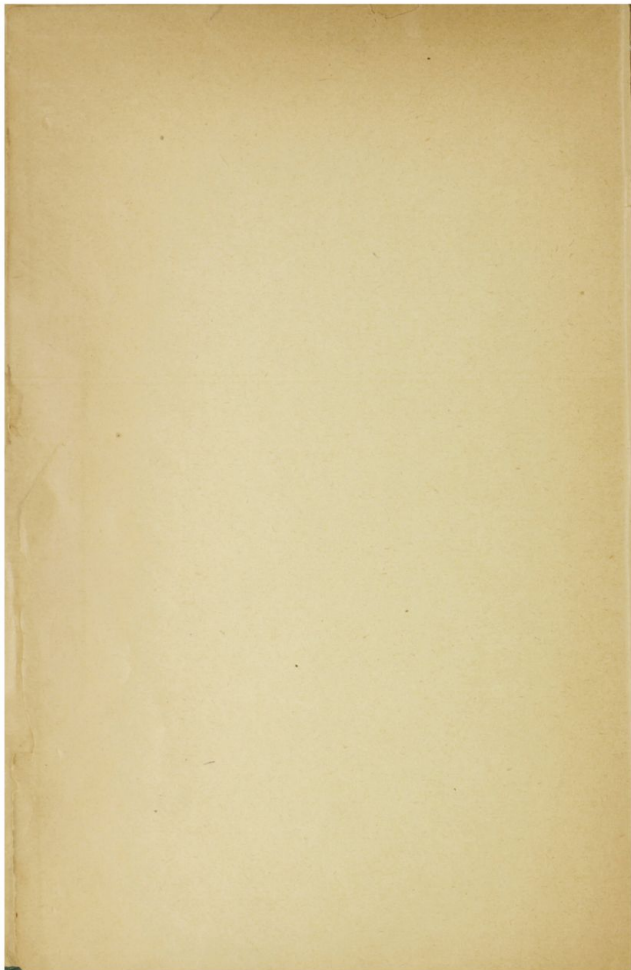

Hung. l.

296.

1.396.
II
Oct. 2. 1831.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE

BERZSENYI DÁNIELLEL

1808—1831.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

—
MDCCCLX

11, 596.
II
Oct. Szék.

SZÉPHALOM.

LEVÉLTÁRSÁGA

1871

A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

KAZINCZY ÉS BERZSENYI.

—————

1871

KAZINCZY GYÖR

NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

SZÉPHALOM.

ADALÉKOK

A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

TÖRTÉNELMÉHEZ.

II. kötet.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

BUDAPEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

M. DCCC. LX.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE

BERZSENYI DÁNIELLEL

1808—1831.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

1860.

Slung. l.
296

LEVÉLTÁRSÁGI ÉRTEKEZÉS

BERENCSI D. SZÉCHÉNYI

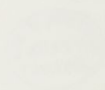
189237

Pest, 1860. Nyomatott Ländler és Heckenastnál.

BEVEZETÉS.

NYELVÉRTÉK

TOLDY FERENCZ

BARÁTOMNAK.

Midőn Te 1855 elején baráti körünket a Kazinczy százados születésnapja megállásának eszméjével meglepéd : miként fogod majd azt, s Széphalom ügyével kapcsolatban, az Akademia elé terjeszteni; mint fogja e nemzet, a hála és tartozás régi adóját leróva, egyszersmind magát a világcultúra színvonalára emelni, s a hős és martyr sírját a hazaszeretet közös oltárává szentelni föl mi *elhallgatánk*. Fájtt kimondanunk, hogy mind ebben lángoló keblednek álmokképeit, törhetlen *hited* új meg új bizonyosságát látjuk : de *teljesedését* a messze jövő örökségeül tekintjük csupán. E fojtó, bénító légkör ködét hogyan világítaná át a lelkesedés szent tüze? e leajzott erőt hogyan bírná felvillanyozni e név, min — a nemzet öntudatában —

„sűrű fellegek és a

Bús feledékenység koszorútlan alakja lebegnek.“

S csodálkozhatunk-e, hogy így? Az irodalmat, *egykor*, oly mellékérdékül tekinté a *cselekvés* terén váltig elfoglalt nemzet, miként üzése amoly dilettáns foglalkozás vala. *Utóbb*, „reá szorulván,“ sejteni kezdők, hogy az a félredobott rozsdás kard ő, minek népmeséink hősei, tündéri utasítás nyomán, elsőséget nyújtanak a választásuk alá adott kincsek fölött. S íme, minden mozgalom nő-

vendéke, az üzlet — eme kiváló mirigyek korunknak — elég tömegesen és hangosan tolong már az „új piacon,” hogy az egykori ösvényeket, mint a feldúlt egyház romait, fölverje a gyom, s az intő szózat, mit a sírok beszélnek, e szívajban elpendüljön. Kiknek az élet nem *quand même* kell : fáj az *emlékezés*; hordozók a napnak búját és terheit, a holnapra gondolatlanúl. Az a mi veszve volt, több s nagyobb vala, hogysem, szemben vele, el ne törpüljön az önbizalom, a remény. Azonban legyünk türelemmel a fájdalom e tompúltsága iránt, bizván Istenben, hogy nem halálé. A szenvedés sujtólása szintoly feltámasztó hatalommal bír, mint a boldogság villanyütése. De nem egy irodalmi eszme, s nem a Kazinczy neve az, mely fölrázza e dermedést. S *kísérteni* e téren kétszeres meggondolást igényel; ha nem sikerül, kudarczé teszi a dicsőítést, sőt a nemzetre is lemoshatlan szennyet borít.

Mi aggódánk; Te, kebled nemes hevét követél, s *cselekvél*. Mint Galiléi mondá : *E pur' si muove*.

S ime, e százados-ünnep egy új korszak küszöbét teendi örökre nemzetünk történelmében. Kavics volt, mely e pihenő tengerbe dobott; nincs hatalom, mely hullámverését megállítsa, míg partjait eléri. Jöhetnek, és jönnek, események, mik fátyolt borítandanak a *kezdeményre*; új nevek diadalmas hadjárata új meg új koszorúkat veend igénybe — az új világ neve sem a génuai polgárét örökíti — : de az, ki a folyam bölesejét a szirt szerény forrásában keresi, tudni fogja, hogy a Te neved elválaszthatatlan kapcsolatban áll e kezdeménnyel, minek eredményei előtt *most már* repes a szív, s jövőjét a nagy Isten intézi csak.

Ki hitte volna pár év előtt, hogy az Akadémia ügye, Széchenyink vértanúi halála s e balaton-füredi és niklai napok át megátrázzák minden rétegében a nemzet testét? Igen, *minden* rétegében. Nem a választottak csekély köre az mely áldozik, érez és cselekszik — *azoknak* örök hivatása, örök érdeme ez — nem! Mint a tölgy, mikor megerősbul a vésszel daczolni, gyökereit a mélyen alá temetett sziklába vérszi be : e szent mozgalom átvillanyozta a

nemzet összes testét; e szent lelkesedés bevilágoló minden árnyalatát; e szent hit *egy* gyúpontra vonza minden szívet, mint valaha — „egy istenért, egy hazáért.“

Legyen megáldott az Úrnak szent neve! Sújtoló atyai karát tevő a legfensőbb, a világvallás — *a génius cultusa* — apostolává.

De a lelkesedés oltártüze csak úgy örökkévaló, ha Vesta lángjának nem a pillanat benyomása, hanem a tudalom nyújt örök táplálatot. Kivénültünk a paradicsom póláiból; de a „tudás fájának“ gyümölcsétől sines többé mit tartanunk; az, mint Odin fegyvere, öl és teremt.

De valljuk meg, hogy a tudomány nagy világában alig vagyunk eddigelé egyéb, mint kalandorok és dilettánsok; inkább ösztöneink vezérlenek, mint az ismeret; inkább hajlandók a készletet élvezni, mint azt arezunk verejtékével buvárlani, gyarapítani. Míg a francia és angol sajtó évről évre reproducálja nagyjaik műveit, s azoknak tanulmányozása vagy, legalább, ismerete a nemzeti becsület kérdése lön; míg életök, egyéniségök útbuárlása a legkisebb részletekig, nemzedékeken keresztül a nyomozás és tanulmány mindig-új érdekű tárgya marad: nálunk a traditio vagy a napi érdek az, mely egy-egy névnek súlyt ad, vagy az *emlegettetés szerencséjét*. Igen, ha a *mélység és komolyság* a halkuló élet vívmányai: úgy mi, az irodalom világában, vajmi fiatal nép vagyunk.

Kik többet nem nyújthatunk: gyűjtsük híven az anyagot, miből a lángelme majd a nemzeti dicsőség palotáit emelendi föl. Nyissuk meg a sírokat, miken feledés borong, vagy legfőlebb egy-egy emlékezés bolygótüze lobban föl, — hogy nagy halottjainkat ismerjük. Az reájok nézve feltámadás.

Ki tartott erre inkább méltó jogot mint azon férfiú, kinek meteorszerű, majdnem megfoghatatlan feltünése szintoly pár nélkül áll irodalmunk történetében, miként egyéniségének mind ez és anyai ellenzet magában is mély pszichológiai érdeket nyújt; s kit, élete végső, megtört szakában, egy balúl választott „barátnak“

sükerült, bizalmát elhízelegve, nem csak eltávolítani azon elvektől, miknek ragyogó apostola volt, hűtlenné tenni fénykora törekvéseihöz, egykori példányához, mesteréhez : sőt, nem ugyan megölni a halhatatlant, de, műveinek meghamisítása által, eltemetni.

Hogy egyszersmind egy férfiú neve is megfertézve legyen, ki a lángelmű dalnok kifejlődésére, irodalmi életére, döntő befolyással volt mint senki más.

A törpe és pulya! ki nyomorék énjének harczosaivá alázta le a szent árnyakat.

A Berzsényi „Összes Művei“ kiadóját értem (Budán, 1842).

Annyi éve már, hogy — a Te szavaiddal élve — ez „irodalmi csíny“ elkövettetett, s nem volt senki, senki! kit, ha más egyéb nem, az indignatio szólaltasson meg azon „égbekiáltó rágalmak“ miatt, mik azon lapokat „az emberi szív szégyenére moeskolják“ — mint Tégedet. Nem csak barát valál, kit arra a mit tőn, erkölcsi tartozás utal, hanem valál bíró, kinek ítéletét sem a költői fény nem bírta megvesztegetni, sem részrehajlóvá tenni a méltó felháborodás. Tömjént gyűjtál — méltán — Berzsényinek, s igazságot szolgáltatál Kazinczynak.

S midőn, annyi év múlva, felhívásod a nagy költő maradékaihoz, és jóslatod hogy atyjok, műveinek hív kiadása által, „újra, szebb fényben támadand fel,“ teljesedésbe volt menendő : adhatám-e Berzsényinek birtokomban levő írásait érdemesb — de, sőt *más* — kezekbe mint a Tiéid, nemes lelkű barátom? hogy azon nagyjaink száma, kiknek szobrait a közismeret Pantheonába — új életre — a Te lankadatlan buzgóságod állítja fel, egygyel gazdagúljon, s vele egy lombbal érdemeid koszorúja.

A Somogy lelkes Rendei által emelt emlékkövet rég elporlasztá az idő : a *költő* Berzsényi egyéletű a magyar nemzetével.

Ismerjük meg az *embert*.

Kjket a tömeg fölé emelt a génius : a Forum díszpalástja nélkül a komornok-lélek philosophiája látja eltörpülve; folt nélkül

az ábránd csalképei mutatják: a historia, szükség hogy ismerje fény- és árnyoldalait; bíró; ítélnie kell¹⁾.

Jeles férfiak levelezése egy neme a confessiónak; értékét vitatni elkésett dolog. Irodalmunk alig ismeri még e nemet, pedig az, épen a mi írni-rest fajunknál azon mémoires-irodalmat pótlaná némi részben, mely, főleg, a francziák köz- és magánytörténetét, oly eleven, részletekig menő hűséggel jellemezve elrevülni, a köz tudalomból kihalni nem engedi, s mintegy szakadatlan vonatkozásban tartja az étellel.

De az ily adalékok értékének sine qua non-ja, hogy *teljesen és híven* adassanak; csonkítás, változtatás nélkül. Nincs vonás, mely a szellemi arczkép kiegészítéseül ne szolgáljon; az olvasó tudja, hogy nem irodalmi mű az, mely előtte áll, hanem ő néma meglesője egy tartaléktalan, hallgatóra nem számító conversatiónak, mely, még ha nem tanulságos is mindig — s kell-e, hogy *mindig* az legyen? — de érdekes mindig, s érdekes *főleg* azért, mert cothurnus nélkül, pongyolában mutatja fel a hősöket.

„Kinek Kazinczy és Berzsenyi nem nagy, nem kap a két író

¹⁾ Mi meg aztán ne csináljunk, a legjobb szándokból se, *historiát*; hagyjuk e mesterséget drága szomszédaink bölcsesinek. — Egyik szép tehetőségű írónk, ki Kazinczy emlékezetét egy hazafias lelkesedésű költeménnyel is ünnepelte, ezt mondja róla emlékebeszédében: „Vallásos érzületéről legyen szabad még egy jellemző kicsinységet felhoznom. Midőn Kazinczy Berzsenyinek költeményeit sajtó alá rendezte, azok közül a közönségesen ismert *Fohász* címűt kitörlé, mert bár a darab költőileg szép, de nem keresztyéni (!) hanem inkább bölcselmi, mi a pogány remekírók iskolájában növekedett Berzsenyiről természetes, de mit a keresztyéni elvektől át meg áthatott Kezy megtűrni nem akart.“ (Kecskeméti Protestáns Közlöny, V. füzet 114. l.).

Kisnek 1808. decemb. 30-d. (Levelek I. köt. 284. l.) annyit ír Kazinczy, hogy Berzsenyi Verseiből tíz darabot kihagyott, „mert azok javíthatatlanoknak tetszenek előttem.“ Berzsenyinek (itt a XXIV. levél 71. l.) e *Fohász-kódásról*, kímélve, azt, hogy épen azért, **mert** a *religiosus* poétát csakis ez egy műve fogná képviselni; „benne nem lelek, úgymond, semmi hibát.“ — Honnan meríté Szász Károly ama „jellemző kicsinységet“, nem tudom, de azt igen, hogy Kazinczyból előbb csináltak kontár poétát és hitvány stílistát, mint amolyan *kélvinista pietistát*. Soha magyar ember e német kórságtól távolabb nem állt, s épebb szemmel nem nézte a *láthatatlant* (V. ö. például, a mit itt 134. l. Berzsenyinek, gyermekei religiosus neveléséről tanácsol).

irodalmi viszonyán sem; ki pedig tudja, hogy a nemzet szellemi életének egyik alkrésze az irodalom műhelyeiből kerül : az kapni fog mindenem, mi a nagy írók közel vezet szemem elébe. S mi teszi ezt inkább, mint a bizodalom és barátság aegise alatt folyó levelezés, még pedig akkor is, ha az nem többé az *író* könyvtárában, hanem az *ember* családi szobájában mozog? E kény és kedv szerént nyesegető módtól az írói világ rég eltért immár; s nem csak történeti, hanem széptani felfogásból is : mert ha valamely levél nem csak érdekes ember levele, hanem még szép levél is — Kazinczyéi pedig, ezt minden túlbecslés nélkül mondhatjuk, a legszebbhez tartoznak, mit az írás e neme a világirodalomban felmutatott — akkor minden levél egy kis mű, egy organicus mű, melynek nem elég meghagyni fejét és mellét, de kezét és lábát, sőt haja minden szárait, és épen úgy, mint azokat az adott percz, szeszély vagy szükség rendezte.“

Ezt mondád azon „kiszemelvényre,“ mit a B. munkáinak kiadója Kazinczy leveleiből nyesegetett. S, ha meggyőződésesen túl, *tekintélyre* kellene hivatkoznom, kinek szavazatát tehetném e téren a Tiéd elébe?

Azon túl, hogy Berzsényi minden levele — Kazinczyként¹⁾ — „fölér egy dallal,“ s szerinted is, alakilag „a legjobbhoz tartoznak, mit irodalmunk e részben bír“ : két oknál fogva helyezek e gyűjteményre nagy súlyt. Mert egy pillantást hagy vetnünk Berzsényi geniális, saját szerű, gyötrelmes önharczban vívódó, s e miatt mindinkább, s végre teljesen elboruló, kimerült, de mindig érdekes belső világába, miből *művein* egy-egy halvány viszfény is alig sugároz, s mi talán csakis *itt* fog fenmaradni; — és, mert e lapok hiteles actáit adják Kazinczy viszonyának Berzsényihez.

„Reményljük, hogy (a Berzsényi leveleinek) birtokában levő kegyeletes kéz azokat közölni fogja, s azon hűséggel, melylyel az ilyet szokta. . . Csak akkor leszünk képesek e levelezésből teljesen

) LXXXIX. levél, 174. l.

megítélni e két férfit, Berzsényi és Kazinczy, viszonyát, és azt, melyik állt tisztábban a másik irányában, melyik volt csak gyenge, és melyik — mert a halottakról csak igazat! — több mint csak gyenge. Nekünk ugyan egyelőre úgy látszik, hogy, ha Berzsényi leveleit teljesen ismerendjük, a vád nem Kazinczyra fog nehezedni.“

Ezt mondád, akkor már, s mielőtt ez actákat ismeréd.

Nem itt a hely szót tenni Berzsényi munkái kiadójának ferdítései s koholmányairól: Berzsényi „*Kritikai Levelei*,” különösen sept. 5-d. 1831. irt levele Kazinczyról¹⁾, amazok nélkül is eléggé szólnak. Válasz mind erre e, lehetőleg teljes²⁾, gyűjtemény legyen.

Sem ügyvéd nem akarok lenni, sem bíró; az actákat terjesztem elé.

Mondják el azok, mi jogositá fel mind arra a mi történt, Berzsényit Kazinczy ellenében, kit, mielőtt ismert, már valódi apotheossissal dicsőíté³⁾; kinek első levele „igen szent innepet jegyzett élete napkönyvében s egy pár forró férfiúi esepet nyomott ki szeméből“⁴⁾; kit utóbb valódi cultus tárgyává tón⁵⁾; s viszont, ki

¹⁾ Munkái 4-rétű kiadásában 287. l. A *Kritikai Levelek* 137—58. ll.

²⁾ Kazinczynek hét, Berzsényinek öt oly levele hiányzik, miknek nyomát e fennmaradtak mutatják: 1) B. válasza Knak 1809. máj. 25-d. levelére. 2) Kezty két octóberi levelét említi (XI. 36.) s csak egy (IX. oct. 21-d. 25. l.) van meg. 3) Keztyé a B. által helyeslett (XVII. 57.) „igazításokkal.“ 4) Keztyé Wesselényiné kérése iránt, miről XX. 64. szól. 5) B. levele, melyben K. „gán csaira“ (féljebb: *igazításaira*) felel (említve XXVII. 77. XXXII. 89.) V. ö. levelét 1811. febr. 15-d. (XXXVIII. 106.), hol ez *igazítások*, majd *gánások* miatt, már „perbe idézi“ Keztyt. 6) Keztyé, melyben azon epigrammait (s köztök az utóbb, gyöngédségből, kihagyott *esikét*; mely így végkép elvesztett) közli, mikről B. XXXVI. 98. szól. 7) Bnek júliusban 1811. kelt levele mit XLVII. 132. ó, és Kazinczy XLVIII. 134. említi. 8) Keztyé *Angja emlékezetével*, LXV. 173. 9) B-é 1814. máj. 23-d. LXVIII. 177. 10) Bnek „geniális“ levele, mely LXXVI. 195. szerint „tegnapelőtt érkezett.“ 11) Keztynek LXXIX. 203. említett, és végre 12) azon levele, mire B. XCIV. 238. válaszol.

³⁾ Az *Ajtulás*, Versei előtt.

⁴⁾ II. levél, 4. l.

⁵⁾ „Te nem tejént, hanem ítéletet kívánsz. De tudod-e azt, hogy az én

öt oly teljes odaadással fogadta s oly lelkesedéssel üdvözölte, névének, dicsőségének oly buzgó, lankadatlan hirdetője volt¹⁾; nyílt és színléstelen barát²⁾, ki inkább a barátságot veszélyezteté, hogyszem meggyőződéséhez hűtlen legyen³⁾; — ki a bármi képzelhetett ok nélkül hűledező hívének⁴⁾ minden közeledését mindig egyenlő, tartaléktalan érzéssel fogadta⁵⁾, s azt a testben és lélekben megroconsolt, végkép eltávolodott barát iránt élete utolsó perczeig — s *mily* sujtoltisai közt a sorsnak! — híven megóvta⁶⁾.

Valóban, mind ehez kulcsot Berzsenyinek nem munkáiban, sőt jellemében sem, lelünk: elutálnak, némileg, e levelek. Neveltetése, mely, konokúl, a gyermek szenvedt nem vezérleni, hajlítani, hanem nyugózní, megtörní akarta minden áron; a szerencsétlen

ítéletem nem lehet egyéb mint temjén? Elég dicsőség az nekem, ha én Téged ismerni és csudálni tudlak." X. lev. 32. l. — És XIV. 47. 50—1. XVII. 55. — „Ne kérdezd ítéletemet! Én téged csak csudálni tudlak!" XXVII. 78. — „Úgy bánsz Te énevem, mint a jó Isten a bűnösökkel" . . . „Te valóban mindenben útnyitónk vagy." XXVII. 78. — „A Te szereteted az én dicsőségkívánásomat egészen betöltötte. Írj, kérlek, hogy azon szent tűz, melyet benem gerjesztél, egészen el ne hamvadjon." XXXVI. 99. stb.

¹⁾ „Újabb poetáink közt egy sincs, a ki Bt utólrérje" írja Kisnek, 1808. nov. 12-d. (Levelek, I. köt. 276. l.) kéziratban olvasván B. verseit. — 1809. apr. 11-d. Bról: „az épen oly böles és szeretetre méltó ember, mint első rangú dallosunk" (u. o. 297. l.). — 1810. sept. 24-d.: „A mi kedves és általam mint poeta és mint ember szeretett s csudált Berzsenyink" (u. o. 343.) stb. — „Te már Somogyban is sok jóakarókat szerzettél nekem — írja Berzsenyi Kazinczy nak — (XXVII. 77) — Valóban Te igen jó ember vagy" stb.

²⁾ „Koránsem pusztá dicsérettel igyekezett a fiatal költő ragaszkodását megtartani, sőt nemes nyíltságával folytonos tiszteletét méltán igényelte." Toldy, Kazinczy leveleiről. V. o. I. III. XII. XIII. XXIII. XXIV. stb.

³⁾ Kazinczy levelei Kölessey „goromba" recenziójáról (LXXXV—VII), mik Bt végleg elidegeníték. Egyebetendők ugyane recenziókról Kazinczynek a szintén megbírált Kischezi Levelei (CXXII—III. lev. a II. kötet 236. s köv. l.)

⁴⁾ „Bátorkodunk tehát a somogyi Kazinczyra vetni szeméinket," írja Bnek Festetics (LXXXVIII. lev. 201. l.)

⁵⁾ Válasz a Berzsenyi nagy érdekü levelére 1820. dec. 13-d. LXXXIX. 229. l. s mit e levélről Kazinczy Kisnek ír II. köt. CXXXVII. lev. 301. l.

⁶⁾ XCI. lev. 234. l. S Berzsenyi kitéró válaszára: „De mi tehát az — kérdi — a mi kettőnket elvázlaszt? Higj nekem, *nem tudom.*" (XCIII. lev. 237. l.)

viszony atya és fiú között¹⁾, s ennek folytán *idegen megyébe* költözése, szerinte „száműzetése“²⁾; a szenvedelmek, mik a herculesi alkátú egyéniséget kétszeresen-romboló hatálylallyal kellett, hogy rázkodtassák³⁾; majd házi gondok, bajok, csalódások, az 1811. pátens, mely „életének egész plánumát lerontá“⁴⁾; a hosszas betegség, mely „testét, s még inkább lelkét, elbágyasztá“⁵⁾ — midőn Kőlcseynek „goromba recenziója,“ a soknemüleg elkeserített, de különben is zárkozott⁶⁾, ingerlékeny, epés vérű⁷⁾ s — mint a levelek is itt-ott mutatják — gyanakvó férfiút halálos bántalommal illeté; s kétszeresen, mert érzé hogy ellenfelével mérközni tudományos készülsége nem engedi⁸⁾, sőt fájdalma sem osztatott meg úgy, mint, szerinte bizton, várható. E csapás alatt összeroskadt Berzsenyi. Méltán ír, néhány évvel utóbb, Kazinczynak, hogy egykori barátjának csakis „árnyéka látogatja meg; az egykori lélek nincs többé“⁹⁾. S halott maradt, barátainak (úgy látszik, kivétel nélkül), a literatúrának.

A holtig-gyűlölt ellenfél kora jóslata, hogy Berzsenyi „talán elérte a határt,“ fájdalom, teljesedésbe ment¹⁰⁾.

Mert azt, mit ezután adott, csak az előbb kivivott koszorúk fődözhetik.

¹⁾ XXXIII. 92. l.

²⁾ Somogy neki „száműzetésnek helye. . . De le nem írhatom kedvetlenségemet“ XLIV. 126. l.

³⁾ V. ö. XXXIV. 93. XXXVI. 98. l. „Már érzem, hogy erőmnek hathatósága életemnek rövidségét okozza.“

⁴⁾ XXVII. 76. XLVII. 132. l. stb.

⁵⁾ LXXXVI. lev. 201. l.

⁶⁾ „Títuláljon miklai remetének vagy somogyi Diógenesnek“ IV. lev. 10. lap.

⁷⁾ Már 1810. apr. 12.-d. (XXI. 65. l.) panasolja „meggyőzhetetlen rossz launáját.“ Így XXVII. XXXVI. XLVII. lev. — XXXVI. 98. l. *féltti* Kazinczyt a *bosszúságtól*, mit majd epigrammjai okozhatnak. (Kazinczy válasza erre XXXVII. 99. l.).

⁸⁾ LXXXV. lev. 223. l.

⁹⁾ LXXXVIII. lev. 228. l.

¹⁰⁾ Tud. Gyűjt. 1817. VII. füzet 103 l. — Kőlcsey M. Munk. Toldy kiad. IV. köt. 25. l.

A dicsőség nimbusa káprázatot ígéz a szem éleslátása elé; a *servum pecus* ítéletét elnémítja bámész ámúlatában (jól teszi!); pártossá teszi az irigységet, mely egyentársakül csupán törpéket tőr: — az *oly* férfiak feladása mint Te vagy: *igazságot szolgál-tatni* azoknak, kiknek nevét, fénye és árnyával, a história sorozta kínesei közé.

E hit; a hála tartozása, mely a Kazinczy nevének nemes hívéhez csatol; a tisztelet, mely enyészhetetlen érdemeid elismerésére kötelez; az érzés, mely irodalmi álmokkal is játszott ifjúkoromnak emlékeivel az alkonyodó élet *barátjához* fűz (Te tudod, mit és mennyit mondok ezzel *én!*) — mind ez akart kifejezést találni, midőn nevedet e közlemény élére tevém.

Bánfalva, július 13-d. 1860.

KAZINCZY ÉS BERZSENYI
LEVELEZÉSÖK.

KAZINCZY ÉS BRESZTYI

LEFELBÍRÁSOK

I.

*Berzsenyi Dánielnek Kazinczy Ferencz tiszteletét s szíves baráti
idvezlést.*

Ritka ragyogású barátom! Kisünk megírta, úgy hiszem, azt Néked, hogy verseidnek kötetét tőle elkértem, oly véggel, hogy azt megolvassam minekelőtte sajtó alá kerülnek. Azon kevés darabok után, melyeket ezen halhatatlan barátunknál olvasni örömmöm vala, meggyőzhetetlen kívánság szállott meg, a többit is olvashatni; mert valóban a te énekeid nem szokott hangicsálás a magyar Helikonon. Nagy gyönyörűséggel láttam azokban a Horátz, Matthisson és Salis, s Virág és Kis tanítványát, s nyelved oly szép, oly nemes, hogy azt csudálni fogja a haza. Te engem mesterednek nevezel. Hamis tettetés nélkül s igaz örömmel nyomom vissza homlokodra a szent koszorút, s azt vallo, hogy az tégedet illet, nem engemet. Elég dicsőség az nekem, hogy te engem szeretsz. Tovább, édes barátom, tovább a szerencsésen futni kezdett úton! Virág, Kis és Dayka, kiket elsőnek tart nemzetünkben minden a kinek ízlése van, örömmel fogadnak el szent koszorújokban.

Verseidet tulajdon kezemmel tisztázom le, s úgy küldöm által Kisünknek. Változtatást híred nélkül benne nem teszek: de lesz holmi, a mit meg nem hagyok, mert meg nem hagyhatok. Orthographiád s interpunctiód vétkes: e részben engedd ki-pótlanom hiánosságodat. Nem kívánom én, hogy más az én különösségeimet általjában kövesse; más nemzetbeli írók sem írnak mindenben egyformán: de van mindazáltal holmi, a mit másképen írni s mondani hiba nélkül nem lehet. Vignettet olyat választottam, mely a munkához igen jól fog illeni, s nem lesz kevesebbé

szép mint az én herculánumi Terpsichorém a Marmontel Szív-képző Regéji előtt : Egy lantoló Múzsza s lábainál Ámor, a Múzsá-nak karjaira kívánkozván. — Tőled ezekért azt kívánom jutalmúl, hogy verseidnek tulajdon kezeddél írt kötetével ajándékozz meg, hogy authographiai gyűjteményemet velek gazdagítsam. Ezt Kisünk tőlem nem fogja irigyleni. — Ne hidd, hogy az a melegség, melylyel szívem hozzád szóll, tettetés vagy a csapodáron illetett önszeretet míve : nem. nagy fényű Ifjú! valóságos hajlandóság s becsülés szava az, s az azon támadott öröme, hogy magamat hazámnak egy igen nemes fija által szeretettni látom. Írd meg nékem, leveleidet melyik postáról veszed, hogy midőn második levelemet veended, az egyenesen mehessen hozzád. Éljen igen szerencsésen, s örvendj érdemeidnek s támadó dicsőségnek.

Széphalom, Octob. 31-d. 1808.

II.

Tekintetes Úr! Nagy érdemű Hazafi!

A dicsőség ösztöne tulajdona a szebb lelkeknek, de a bölcsnek lángpillantása alatt hiúsággá olvad. — Egy igen érzékeny jelenést, egy igen szent innepet jegyzett az Úrnak levele az én életemnek napkönyvében, s nem szégyenlem megvallani, hogy egy pár forró férfiúi cseppet nyomott ki szemcimből; de érzem, hogy az, nem a dicsőség csiklandásának munkája, hanem a jó szándék jutalma és a jók öszvetalálkozásának andalodása. — Ez az én érdemem s dicsőségem! Úgy vagy, nem maradt elrejtve az én jó igyekezetem s törekedésem! Ezen gyönyörű szempontból magyarázom én egyedül azon szives hajlandóságot, melylyel az Úr Múzsámat öleli, kegyeli, lantomat koszorúzza. Nem múlhatnak el az ily szempillantások mély benyomás nélkül, sem az ily benyomás következesek nélkül. Igérem, hogy mind azon időm, melyet magamtól, feleimtől, szorossabb függezeteimtől elragadhatok, a tudományoké, hazámé. Egy oly férfúnak serkentése, kinek itéletét úgy nézem mint egy egész nemzetnek szavát, lekötelez engem, hogy lelkeknek minden erejét öszveszedjem és felvonjam, hogy

mind azon tehetségeimnek, hajlatimnak titkosabb csiráit, melyet magamban sejtetek, felkeressem, kifejtsem, elrendeljem, megnevisítem és magasítsam, hogy azokkal az esmereteknek ama fényesebb környékeit, hol Pope felséges képe szerint Alpeseken Alpések emelkednek, megjárhassam, s vizsgálódásom zsákmányába hazám temjént, az önérzés pedig élelmet találjon.

Hogy orthographiám és interpunctióim hibások, igen tudom; ennek oka az én tanulásom módjában és karakteremben van. Nékem iskolai tudományom nincs; mikor nékem azt még tanulni kellett volna, már én akkor Horáttzal és Gesznerrel társalkodtam, korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet, és azt többé kisszebbekre függeszteni nem tudtam. A második, s tán helyesebb, oka ennek az én szüntelen izgó és kalóz elmém, melyet én csak úgy tudok húzamos figyelemre szorítani, ha azt az ő tárgyában egészen elmerítem és mintegy belefojtom, de ezt kicsinnél teljességgel nem tehetem; míg az óda reptével héjjáz, addig hívem, de ha azt egyszer írni kell, kezemtől hirtelen elpártol.

Ez tehát orvosolhatatlan fogyatkozásom; de vagynak különöségeim is, melyek bizonyos talpokaimon függenek, de mint esekélyek, kevésbé érdekelnek.

A vignettnek különösen örülök; valóban nagy költői szépet fest. Ha képzelhettem volna, hogy az én együgyű kézírásaim oly tisztelendő ereklyék közé fognak emeltetni, megvallom, más készüllettel szerettem volna homályokból kibocsátani, hogy azon szent helyre méltók lettek volna — de hagyjám! nem kell az én szívemnek ezifraság sem fény! Hadd nyugodjanak ott az én ifjuságom könnyeseppjeivel, és ezekkel, melyek most ide hullanak. — Érzem a jutalmat!

Hadd végezzem el már most, nagy érdemű hazafi! ezen kedves leveletem úgy, hogy azt se a hízkeledés alacsonyysága, se a pedanteria pathosa be ne mocskolja, hanem a tiszta szeretetnek s tiszteletnek minden jó kívánása és magamnak egész általadása zárja be.

Mikla, 13-d. Decemb. 1808.

Berzsenyi Dániel.

P. S. A posták, melyek engem most interessálnak, legelőször ezek : Sz. Fejérvár, Lepsény, Fok, Györök, Lak, Marczali.

Az *Örömhöz* intézett dalocskámban, az utolsó előtt való rendben, ezt a kis változást szeretném tenni : nem így „megkomorodol“ hanem így : „elkomorodol.“ Több ily hibák is lehetnek, sőt vagynak az én darabjaiban, de bízom, hogy azon mesterkezdek, melyek közé kerültek, ki fogják pótolni az én mesterségtelen művem fogyatkozásait.

III.

Széphalom, 27-d. Xbr. 1808.

Nagy tekintetű barátom!

Verseid immár jó ideje hogy készen állanak, s várják az alkalmatosságot, mely őket Pestre vigye Szemere Pál barátomhoz, ki meg vagyon kérve, hogy azt a csomót senkinek másnak ki ne adja, hanem csak annak, a ki nála az ide zárt sorokkal fog megjelenni. Küldd tehát ezt valamely biztosod által hozzá, s vétesd által a csomót. Benne leled a vignettmetszőnek szolgálendő papiros-nyomást is, azon útasítással, a melyet akár magad, akár a mi kedves Kisünk a rézmetszőnek s nyomtatónak adni fog. — Nem kérlek, hogy a versek leírása alatt vett szabadságaimat rossz neven ne vedd, mert hogyan vehetnéd azt *Te* nékem rossz neven? de arra kérlek, hogy az én érzéseim s ízlésem miatt a magadéit meg ne tagadd, s semmit ne hagyj úgy ahogy én javaslom, hanem úgy ahogyan magad leled jönak. Mind a mellett azt hiszem, hogy barátságos szeretetedet, melyet eddig csak jóvoltodból bírtam, most már egy kevésé érdemlem is, mert néked szolgálni — *igyekeztem*. — Ne késsél a hézagokat szabad kéjed szerint kipótolni, s a mi Kisünknek felküldeni, hogy legfeljebb júniusig nyomtatásban bírhasam azt, a mit most, ha *Te* és *Kis* nékem ajándékozátok a kezemnél maradó Mstumot (melyért újra rimánykodom Előtted) csak kézírásban bírok.

Kis és Berzsényi engem Matthissonra s Salisra emlékeztetnek, noha látom a hasonlóság mellett a nem-hasonlóságot is.

Végzetlenülül szép azt látni, hogy két barátban így egyez az ízlés, érzés, gondolkozás. Berzsenyi némely énekében oly annyira hasonlít Kishez — valamint Salis, némelyikében a maga Kiséhez — hogy ha a versek gyűjteményét a B. kezével nem látnám írva, könnyen el fognám hinni, hogy azt senki nem írta más mint maga Kis; s úgy tartom, hogy Te ennél hízkeldeőbb, csiklandóbb complimentet nem vársz.

Szabad volna-e tudnom, édes barátom, mely nap születél? Te még igen ifjú lehetsz, ámbár tudom, hogy már házas vagy. Kérlek, méltóztassál azt velem tudatni. Te a dallást abba nem hagyod. A ki így kezdett, az nem szünhet meg. Hogy tehát folytatás szerencsés pályádat, arra nincs szükségem ösztönözni: de arra a barátságának egész hevével kérlek, hogy verseiden szünetlenül gyalulgass, s grammatikádat tökéletesítsd. S ójanak meg a Helikon istenségei, hogy a poeta B. valaha circulusokat quadráljon s Kant ellen irogasson, mint a mit a poeta Horváthon látok.

Nekem Szalában és Somogyban egynehány szívesen szeretett barátom vagyon. Kedves volna nékem azt hallanom, hogy azok néked is barátid. Ilyen Horváth és Sárközy István, két igen sok tekintetben tiszteletet s szeretetet érdemlő jó ember. Bátorkodom azt a kérést tenni, hogy őket nevemben idvezleni méltóztassál. — Élj szerencsésen, kedves barátom, s engedd nékem azt az örömet, hogy veled levelek által társalkodhassam, minekutána a végzéseknék úgy tetszett, hogy egymástól messze földön lakjunk. Ajánlom magamat barátságodba s maradok

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

L. 296. oldalon

IV..

Tekintetes Úr!

Ha jól emlékszem, Dec. 13-án utasítottam Kishez a Tekintetes Úr levelére köteles válaszat. Kis azolta hallgat, Uraságod mostani levelében sem találok semmi bizonyos nyomra. Ha már dilettanti elmémim oly szerencsések, hogy nem egészen megveendők uraságod előtt, úgy vélem, tehát nincsenek is egészen a

krisisen alul, melyért is bátorkodom esedezni, hogy dalaim külső és belső alkotása, ideáim választása és járása, leginkább pedig a kinyomás poesis körül tett jegyzéseit, észrevételeit ne legyen terhére uraságnak előttem felfedni, hogy azon lelki barátság, mely szívemet oly hatalmasan emeli, elmémre nézve se legyen meddő. Hogy az igazság hallására és elfogadására alkalmatlan nem vagyok, hogy munkám tökéletességének az önkényt örömmel áldozom, bizonyos lehet Uraságnod. Tudom én azt, hogy a legnagyobb genie sem mindenkor genie, s különösen az ilynemű munkákban, ahol az észnek szüntelen az érzés hullámain kell lebegni, gyakran megtöri a zaj az elmének gyenge szavát. Becsüljen meg tehát uraságnod a hív vezetőnek bizodalmaival s jó akaratjával: ez lesz nékem a legkedvesebb compliment. Nevezze ki a Tekintetes Úr mind azon darabjaimat, melyek Uraságnod ízlése ellen vagynak, hogy azokat mind kimustrálhassam, mert valóban én is csak az igazi poesist szeretem, a közönségesset pedig gyűlölöm, s inkább írom nevémet egy jó rend alá, mint száz üres foliántok homlokára. Mutassa ki tehát uraságnod azon darabokat, melyeken ezen principiumnak bilyege nincs, hogy azokat az irgalmatlan tűznek adhassam. Grammatikai tökéletességet már én nem ígérhetek, mert én annak a legelső reguláját sem tudom, sem azt, hogy van-e a világon magyar grammatika vagy sincs. Én uraságnod sok darabjait tudom betéve, de grammatica reguláit egyet sem; ezen hibám orvoslását tehát barátaimra kell bíznom.

Hogy phantasiám előképei és lelkesítői Kazinczy és Kis, örömmel vallom; ha az ily előképektől elmarad az ellenkép, nem szégyen, ha közelít, dicsőség.

Kérdi továbbá uraságnod, mikor születtem s vagynak-e barátaim. Mely gyáván jelenti ki magát a legbelsőbb érzés! — mely esendes vonásokban tükrezi magát a szív! — Megismérem ezekben a legtisztább hajlandóság együgyű szózatját, s igyekezem a magamét hozzá hangoztatni. Én május 6-ik napján leszek 29 esztendőös. — Az elme néha eleibe hág az életkornak, az érzés pedig gyakran elmarad tőle. — Szeretném tudni, melyikből ítél uraságnod? Horváth és Sárközy urakat távolról ismerem, de sem ezekkel sem másokkal én még Somogyban barátságban nem keveredtem. Nem azért, hogy sorsom az elsőbb társaságokból kitiltana, hanem mivel mozdíthatatlan principiumom szerint, magannak és

gyermekeimnek éltem és élek. Az én egyedül való barátaim a magánosság és elmélkedés — én a nótáimat nem csak énekeltem, hanem mélyen érzéni is. Hogy a köszöntést azon uraknak ki nem adom, azért meg fog engedni Uraságod, mert itt kényem ellent áll; én a kérkedésnek még a színétől is superstitiose irtózom. Az én verscimet tudtomra még csak Kazinczy és Kis látta, hát Kazinczy levelét s szíve zálogát hogy profanálnám én? — Egy szóval, uram! engem némelyek különöskének neveznek; nem tudom igaz-e? nem-e? de azt bizonyosan tudom, hogy azon agyvázoktól, melyektől engem Uraságod félteni látszik, már grammatista koromban tökéletesen szabad voltam, és soha sem a systemák hagymáza meg nem szédített, sem semmi előítélet fékje jászolra nem kötött. Ez nem dicsekedés, mert én úgy vélem, hogy ez minden közönséges józan észnek tulajdona, mely láthatárát és miveletkörét nem a syllogismusok hanglépcsőin, hanem egy belső elgondolásnak szempillantásain keresi, melyek legbizonyosabban nyitják ki az ép szem előtt mind azon titkokat, melyeket Aristotelestől fogva láttak vagy ezután láthatnak. Ha én itt a bizonyos álláspontot elmém első fellobbanásában el nem találtam volna, nehezen mártottam volna ajakimat Aganippe csepjeibe, mert az igazság és tudás ösztöne énbennem sem volt munkátlan. — Ha ezen jegyzésre levelem adott okot, egyedül arra kérem uraságodat, hogy annak némely csapongó vonásainak magyarázatját szívemben keresse, mely ha buzog, szint oly rossz grammaticus, mint magam. — Horváth bábjaít én csak az újságban láttam, melyekre elmosolyodtam, de egyszersmind el is szomorodtam. A külszint általhatni nem minden ember dolga. Azt is sajnálkodva jelenthetem felőle, hogy ismét elvált feleségétől. Ő tehát szerencsétlen ember, és még is víg poeta; ez énelőttem igen csudálatos; valóban ha circulusokkal nem bajmóldna, második Aristippusnak gondolnám. — Sárközy István urat és az aszszonyt első látással meg kell szeretni, az Urból szelid józanság, az asszonyból pedig egy lelkes dáma látszik. Eddig szerettem, ezen túl becsülni fogom őket. — Itt az a hír, hogy ismét diéta lesz, és az insurrectio modificáltatni fog. Az isten szállaná meg hazánk atyjait, hogy a nagy heroismust egy kevesse modalizálnák. Ha szegény magyar poeták borostyán helyett borjút kapnak, jaj lesz a nyomorúlt elegiának; egy szál haja sem marad. Flaccus és Alcaeus

elvesztették a paizst, nem tudom, mi vitézbbek leszünk-e. Vas vármegyében assessorokból és prókátorokból könnyen ki fog egy bataillon állani, ezeket de jure deákul kellene exercírozni. Adja isten, ha minden actákat fújtásoknak csinálnak is, csak hazánk védfalai legyenek. Nehéz itt a középutat eltalálni és az ugrást elkerülni. Igaz, hogy alkotmányunk talptámasza a nemesség, de már most a nemesnek ereje nem a kezében, hanem a zsebjében vagyon. Az ilyen úrkatonák a garasok helyett aranyokat költenek el, az pedig directe mind a hazáé. A mai taktikában a szívnek is kevés befolyása vagyon. Egyedül az agy és láb végez. Fridrik csudáinak gyűlevész szökevények és foglyok voltak eszközei. De engedelmet kérek csevegésemért. Látja uraságod, hogy nékem is vagynak circulusaim, szintúgy mint Horváthnak — quisque suos patimur etc.

És így tehát még csak azt jelentem alázatosan, hogy ha még tovább is meg kíván Uraságod engem tisztelni és örvendeztetni, tehát maradjanak el az assessorok nevem mellől, mert én valóban még eskütt sem vagyok, nem is leszek, de bízom, hogy Uraságodnál sem ezek az érdem mérőpálczái. Az én életem együgyű plánumában titulusok nincsenek, nem is lesznek. Ha máskor nyújtani akarja uraságod czímetet, tituláljon Miklai remetének vagy Somogyi Diogenesnek, a ki felül mindazonáltal bizonyos lehet Uraságod, hogy minden assessorságnál többre becsüli Kazinczy levelet, és azt nem hordaja hasadékjában, hanem forró kebelében fogja tartani.

Mély tisztelettel maradok

Tisztelt Uraságodnak

alázatos szolgálja
Berzsényi Dániel.

Miklán 18. Január 1809.

V.

*Berzsényi Dánielnek Kazinczy Ferencz tiszteletét s szíves baráti
idvezletét.*

Tisztelt, igen nagy becsű barátom! A magyar írók lerázták azt az eltűrhetetlen nyűgöt, hogy midőn egymással papiroson szólnak, titulázzassák egymást, mely nálunk annál szenvedhe-

telenebb vala, mivel nyelvünk nem bír a Sie- s Vous-val. Kövesd Te is ezeknek példáját, s írj nékem az ostobaság századjainak neveltséges szüleménye nélkül. Én Téged annyira szeretlek, becsüllek, tisztellek, hogy ez a biztos tónus nékem kedvesebb lesz sokkal Tőled, mint ha az egész világnak Excellentiáját s Hoheitjait s Durchlauchtjait reám lehetne is vesztegetned.

Eddig verseidnek csomója kezvedben léssen. Ott lelted azt a mit tőlem utolsó leveledben kívánsz. Szóljunk itt, lelkeinknek közelítése végett, azon két kedves tárgy felől, a melyet leveledben vettél fel festésül: az atyai s férfi örömeket s házi boldogságot — és a haza szent szeretetét.

Remetének, Diógenesnek nevezed magadat. De ez a kedves remete nem az anyaszentegyház istenségeinek papja, hanem azoknak, a kik hozzánk Hellászból jöttek által; de ez a kedves Diogenes, neveti ugyan a miket a világ bölcsei, magokat s hazájokat vesztve, mindenek felett keresnek — a titulust, hivatalt, keresztert, pénzt; de sem czondrában nem jár, sem azt nem hiszi, hogy a mi természetes, az szép is; sőt azt tartja nem-szépnek a mi a község ízlésétől különbözik. Így, kedves barátom, egy hiten vagyunk, mert ezek az érzések az én lelkemnek is saját érzései: — csak hogy az én hajaim már felében megőszültek, s ez és a 2387 napi szenvedés megtanított, hogy a béhozott nem-ártalmas boldonságokat respectáljam. Nem átalom megvallani, hogy e részben most nem egészen úgy gondolkozom mint valaha; egykor a háromszögű kalapról calvinusi tüzzel leszakasztottam volna azt a gombot, a minék ott semmi haszna: most ha ott nem volna is, oda tételném míg minden hord ott olyat, mert nem árt otlélétele, s kicsinyiségekben s haszontalanságokban akarni magamat megkülönböztetnem, vagy *kevelység*, vagy, legszelídebb nevezettel is, csak *éretlenség*. Sem egyik sem másik nem illik eszes emberhez. A grófság, consiliáriusság, keresztthordás (de nem a metaphorai), cameráriusi kolcs és rojt s Excellenz titulus jóvá nem teszi az embert, de *rosszá* sem — hanemha különben is az volna (tudom mit lehetne reá sohajtva mondanod): és így ha sokkal többen volnának az *azok* mint *nem azok*, és ha tőlem azt állapotom megkivánná s erszényem megengedné, sorba megadatnám őket magamnak. De, hidd el, amint felakasztanám mentém zsebje mellé azt a cseese-becse rojtocskát, s melyemre azt a tarka szép pánt-

likát, mindjárt el is felejténém hogy ott fityeg, s az érdemet érdemnek nézném, ha olyannal nem jönne is előmbe. Hogy az afféle az embert rabbá teszi, az igaz; az is igaz, hogy a *rabság* az embert megalacsonyítja s rosszszá teszi. De vannak példák, hogy *nem mindég*; s én azt hiszem, hogy ezeknek fognék állani számokban, nem amazoknak.

Férji s atyai boldogságaid nékem is boldogságaim. Nékem a jutalmazni szerető ég egy angyali lelkű asszonyban adta meg a bért, a ki nékem annál becsesebb, mivel az idegen meg fogná ugyan szeretni első tekintettel, de nem keresné benne azt a kultúrát, a melyet kapott; oly annyira ellensége minden *affectatió*nak, a mi mostani asszonyaink közönséges vétekeknek s férjeink közönséges *poklának*. Ő feleség, anya, még pedig szoptató anya, s házi asszony; csirkéiben gyönyörködik, nem a kártyában, melyet vélem együtt nem is ismér, s itthon szeret ülni, nem másutt futkosni. A bécsi francia klostromban neveltetvén, hol két tántja, a két Comteſse Rogendorff apácák, francziául tökéletesen beszél, s most, midőn gyermekét emlőjétől akarván elválasztani, Kázmérba ment által, Schillert s Goethét magával vitte: de ő nem tölti életét olvasásban, mely nékem, a ki mindég olvasok, képzeltetted mely szerenese! Én ötöt elvehettem volna bátran, ha csak szobaleány volt volna is. Termetes mellye, keze, lába, gyönyörű volt szintén az irígységig: képe bizarr, de nékem kedves, igen kedves. Magyarúl, németül, francziául s tótul beszél; nincs benne semmi szesz; az az ajándéka van, hogy mindentől szerettetik; szíve a Schöngesteerey affectatiója nélkül a vesztegetésig jó; véled egy esztendőben született (19. Febr.), én pedig már csak 27-d. 8-berig tartozom insurgenskedni. Vedd össze mind ezt, s mondd el, lehetett-e jobb osztályrészem? 51-dik holnapját élem házasságomnak, de még elmondhatom, a mit I. Károly izent a hóhérpolczeról a feleségének, hogy csak kívánsággal sem szegte meg hitét s férji kötelességét. — A lánykám, Eugenia — a *generalis Vay Miklós keresztgyermeké*, egy szép, egészséges, jóindulatokat s tehetségeket mutató gyerek.

Ezeknek társaságokban s könyvesszobámban, hol poetákat, festést s képeket lelek bővségben, megszállhatna-e az az örültség, hogy sokat forogjak kívül házamon? Újhely, hol Zemplény gyüléseket tart, három fertály hozzám, Oda bémegeyek, s néha keveset

de bátran szóllok is. De ebéd után már jövök baza, s a harmadik nap itthon ülök. Haec est vita solutorum misera ambitione, graviqve!

Miben állítom én a hazafiuságot, tudnád, ha, mint Kis, olvastad volna pályairásomat, melyet b. Prónay László Excell. parancsolatja nélkül írni nem fogtam volna a tübingi kérdésekre. Csak nemzetiségünk álljon szentül, a többin nem sokat törődöm. Épen most vagyok egy kis harezban egy ifjúságom-barátjával, Berzeviczy Gergely úrral, ki a te felekezetednek a Kárpát körül templomi s iskolai előjárója s göttingi társ. Ha ezt a pert említem, megértesz. — Ő ez idén (1808) nyomtattata egy munkát über den Welthandel. A *leghidegebb vérrrel* a világon, s még mintegy *óhajtvá*, azt prophetisálja, hogy austriacusok leszünk elébbutóbb, s akkor oztán lesz commerciumunk. Gyönyörű jutalom érette. Nevetségesnek festi a török politikát, mely nem halad az idő lelke szerint, s mindég egy lábön akar maradni. — Emlékeztetem mi történt a Klopstock ódáival. — Már Göschennél nyomtattattak, midőn Klopstock Göschennek ír, hogy a mi jó Theresiánk halálára írt ódát hagyja ki, mert későn emlékezék, hogy Lengyelország általa is töröltetett el. Az óda ki vala már nyomtatva, és így ezt a mit itt mondék, Klopstock hátul beszéli el a könyvben. Berzeviczy nem láttatik tudni, hogy egy nemzet eltörlése *politikai gyilkosság*, s erről tehát őtet igyekeztem meggyőzni. Rendes az, hogy Bueck mind egy, akár magyar legyen, akár német, vagy inkább oesterreicher, csak pénze legyen. Gondolkozhatik-e így az emelt lélek? Cátó és Brutus megölték magokat azt látván, hogy hazájok oda van. A mely nemzet Berzeviczyekből áll, szül-e az anyyi és oly virtust, mint Athena, Lacedaemon és Róma? — Ugyanó egy más könyvet is nyomtattata de indole et conditione rusticorum in Hungaria. Titkon jöve ki a könyv. A parasztok nyomorúságait festi szertelen színekkel. Miért *szertelennel*, holott a *szerez* is elég volt a szép czélra? Azért-e, hogy a barbarus földesúr megmakacsítsa magát és azt mondhassa, hogy az, a kiket *collective misera plebsnek* nevez még a barbarus földesúr is, nincs oly nyomorúlt állapotban, mint ahogy azt B. festette? Nékem lelkem és erszényem tiszta a parasztsorsban szenvedő embertársam izzadságától s pénzétől, az én kezemet *csak* azért nyúlazza meg a tót, mert a nélkül nem tud köszönni mikor hozzám belép, s ke-

vélségnek nézné ha azt nem engedném, s feleségem patikából vett szerekkel, étellel, itallal ápolja a házaiknál felkeresett betegeket, s mellyét paraszty gyermek is szítta egy esetben; én tehát barbarus nem vagyok : de megírtam Bnek, hogy egy megalázott nemzetet úgy festeni igazságtalanúl, hogy irigyei ne vessék, gyűlöljék, szintűgy barbaries, mint a parasztot földesúri módra nyúzni. *Igazsággal* még többet lehetett volna mondani mint B. mondott : de azt is *kellett* volna mondani, hogy *ezek* miért vannak még a XIX. században is *így*. — Ilyenek a mi új frizúrájú emberkéink, édes barátom. Én nem szeretem a vad bajúszú régi embereinket; de ezeket a külső kaptára vert emberkéket sem szeretem. Az igazság közben áll, est medium vitiorum et utrinque reductum.

Mit ítélsz te Európának változásairól, óhajtánám tudni, de azt nem kérдем s nem várom. Haszon nélkül olvas újságot, a ki nem combinál, nem tanul *abból a mit olvas és tulajdon magától*. A ki nem úgy gondolkodik mint mások, azt keresztre feszítik s bürköt adnak neki inni. De szent meggyőződés nélkül igaznak semmit nem szabad venni, akárki mondja bár. Ennek a mi most parancsolt katonáskodásunknak igen nagy és szép haszna lehet. Adja isten, hogy a király és ország mindég és mindenekben ugyanazon egy czél felé törekedjenek, mert nekem az szent hitem, hogy csak úgy lehetünk boldogok. Ezen a diétán, valamint a tavalyin s előbbieken is, megmutattuk tántoríthatatlan hűségünket, bizodal munkat az uralkodóhoz, s midőn octoberben feljött Bécsbe a híre mit tevének a Ludovicaea dolgában, azok az austriacusok, a kik megszokták mindég becsmelleni a mit teszünk, tisztelettel szólának felőlünk előttem, s mintegy álmétkodva. Elég jelenségei, hogy mi nem vagyunk ellenkezők, a mivel a külföld vádol.

Gyermekemnek rossz éjjele volt tegnap; most csendesesen alszik harmadfél óra oltá, csak a szomjúság által ébresztetvén fel két ízben. Mely szent érzések ezek az atyaiak : de mint fűzte öszve a természet az örömet a keserűséggel! Ez a rettegés, ez a gond! — Soha még én mélyebben ható mérget nem ismertem, mint midőn Iphigeniem, esztendőt s tíz napot élvén, meghala. Óhajtom, hogy ne ismérd, s óhajtom, hogy maradékok szaporább legyen az Ábraháménál : de ne galádolódhassék el soha úgy mint az azé. A te lelked firől fira általmégyen mindenikébe, s úgy, reméllem, a Berzeviczyek mást fognak írhatni és másként.

Szemerének tegnap vettem levelét. Ők egy periodicus munkát készítenek Pesten. Örvendek annak. Írj mihelyt tőle kezdedben lesznek verseid, s igyekezzél minél előbb nyomtattatni. — Éljj szerencsésen, kedves barátom. Leveled, reményilem azt, várom, kérem s megkívánom, engem té-zni fog.

Széphalom, Febr. 14-d. 1809.

VI.

Kazinczy Ferencznek Berzsényi Dániel szíves tiszteletét s idevzletét.

Tekintetes Hazafi! Az én tiszteletem oly szemérmes, oly fé-lénk, hogy csak az ő testvérenek, az illendőségnek karjain és in-nepi köntösben bátorodik megjelenni Uraságod előtt; nem fosz-tom meg tehát gyáva piperjétől, nem azért hogy fényesebb küszöbökre lép, hanem mivel tanítómhoz szól.

Ha azon tárgyakat, melyeket Uraságodnak említeni tetszett, az én magános hegyi szenelőmben vagy vén diófám alatt dialogi-zálhatnánk, mélyebben meríthetnénk az igazság forrásába s lelke-ink érzésébe; de így csak a levél szűk határiba kell szorítani gon-dolatainkat.

Hogy én, a ki eredetemet Zrinyi, Nádasdy és Gyulafi vérből vettem, s jobbanyáimban Csebi-Pogány Ilkót és ezüst medencék-ben mosdó Török Magdolnát látok, hogy én, mondom, egészen Diogenes nem lehetek, az igaz, sőt vagynak óráim, melyekben a nagy ősi vér háborgat, s azon hériói lelkek hordómat ostromolják; de ilyenkor csak a Múzsákat hívom segítségül, s békeségem hirte-len visszatér. — Minden emberi vágyódások és eselekedetek kü-lönbféle kútfőkből származnak; a tituluszerzésnek is lehet igen nemes s tiszta eredeti forrása, a jó hazafinak kötelessége belső ér-demeihez külfényt is ragasztani, hogy az által azoknak tekintetet, fontosságot s befolyást adhasson. Mit ér a legnagyobb virtus, de-rékség, ha fejét a gunyhóban fel nem emelheti, ha azt csak egy-két buta látja és nevei? — De mely igen esudálkozom, midőn az, a ki engem a község útjára igazít, azonban bevezet házi isteneinek szent templomába, és ott mind oly égiek előtt kell leborúlnom,

melyeket a község korántsem ismer, melyek csak a Sokratesek és Aspásiák istenségei. Ezek azok az istenségek, melyeket a legforróbb képzelődésemben kerestem, imádtam, ezek teszik az áldásnak poharát kimeríthetetlené, s Philemon kalyibályát templommá.

Hol vagy te Széphalom? — Phantásiám bája!

Jer, mutasd meg elmémben,

Mutasd meg a virtust mennyei mátkája

Jutalmazó ölében;

Mutasd meg Kazinczyt s házi isteneit,

Hadd olvassam lelke bérét, örömeit

Sabinája szemében.

Hadd lássam mint éli Plátónk szebb világát

Áon myrtushalmain,

Mint öleli kedves Eugeniáját,

Mint csügg hölgye csókjain;

Mint él *Antónia* szép házi körében,

Mint bucsúzik, mint megy Kázmér ernyejébe

Schiller s Goethe karjain;

S mint repül majd vissza édes feleihez,

A szelíd gerlicze fészke kisedeihez

A szerelem szárnyain.

Mondja meg Uraságod kegyes grófnéjának, hogy kezeit csókolom, és igen boldognak mondom, mert oly férjet talált, ki ötet ismeri és megérdemli; de azt is mondom, hogy Kazinczy nem csak egyedül öneki sajátja, hanem egy egész nemzetnek, és minden jóknak őreá bízott közös kincse, mely szent számadásában áll. S mondja még neki továbbá azt is, hogy az én gyermekeim, Lydia, Farkas, Antal Salzmann javallatinak becsületére váltak, minden egykorbelieket szembetünöképen felmúltak; valamint magunknak, úgy ezeknek is csupa víz az italok, orvosságok a szabad levegő, mindenik két esztendeig, sőt tovább is szopta az anyai tejet, egyszerre elválasztani szabad nem volt, hanem lassanként, kicsinyenként, hogy se az anya, se a gyermek a nagy változást meg ne érezze. E szerint nevelvén, még halottam nem volt. A mi feleségemet illeti, középszerű mindenben; 14 esztendő korában vettem el, együgyűségben találtam, és abból fel sem szabadítottam,

mert e részben egy kevéssé napkeletiesen gondolkoztam, vagy igazábban szólván, ezen kis barbaries familiai nyavalám; testvérei kastélyokban és festett szobákban laknak, de ő énelem két kis szobában megelégedik. Ha módi ruhák helyett jószágot szerzek, nem zúgolódik, hanem a gyertyavesztegetésért és firkálásért néha nagy panasza van ellenem, de én azt Sokratesként csak úgy halom, mint a kocsizörgést ablakom alatt.

A magyar nyelv felemelése körül nékem is nagyon egy kis elmélkedésem; nagy öröömre s tanulásomra válna, ha Űraságodéval confrontálhatnám. — A nemzetiség, az igenis, a mit ezen tárgyban keresünk és fenttartani igyekezünk, de elérhetjük-e ezen czélt segédeszközök nélkül? Az embereknek legnagyobb része csupán a külső benyomások bevételeére alkalmas. A mi virtusainknak nagy része külsőség. Az oly hazafi mint Cátó vagy Kazinczy, nem a külső benyomások míve, hanem az okossággal párosult virtusé, de ezt a községtől várni nem lehet, mert azon csupán a szokás, a módi uralodik. Ha én öregatyám fejéről lelövöldözték a német kalapot a magyar hajdúk, és a legderékabb legényeket compániájában agyon kellett lövöldözni a csákóhoz való ragaszkodás miatt: már ma ezt nem tenné a magyar gyalog, mert ruhájával nemzetiségét is elvesztette.

Berzeviczy balgatag és gonosz, nem méltó a Karpatus zabkenyerére, sem Űraságodnak oktatására. Az ily méreg ellen szent kötelessége az Űrnak ellenmérget szerezni s azt a publicumnak felmutatni. A világpolgári gondolkozás karaktere a németnek, de látjuk a gyümölcsét, látjuk hogy ez a temérdek nemzet mindenkor csak egy erőtlen és lelketlen nagy test volt, s már most pedig valóságos világpolgárrá változott. Ha a magyar úgy gondolkozott volna mint Berzeviczy, régen eltörültetett volna a föld színéről híre neve. A mi commerciumunkat és fabrikáinkat nem a constitutio nyomja, hanem a józan politika, mely a gazdag népnek bőségéből a fölöslegvalót elveszi, hogy azzal szűkölködő nemzetársainkat táplálja. Hogy tudná Ausztria a mi kimeríthetetlen terméseinket felcserélni vagy megvenni, ha nekünk minden fabrikáink volnának, ha mink töle másoknál egyebet nem vennének? Ez a politikai ok meg nem változhatik, ha mi mind svábokká leszünk is. Hogy hazánkban is vagnak szegény tájak, melyeken segíteni kellene, az igaz, de az ily apró részeknek el kell magokat vesztetni a politika egészében.

Berzeviczy tán a hornyákokról ítél a magyarokra, s nem gondolja meg, hogy az Alpesek lakóit Helvézia constitutiója sem emelhette ki a szegénységből. A földmivelő népek állapotja a föld minemiségétől, s részint az erkölcsi culturától és industriától függ. Én nem látom a magyart oly nyomorútnak mint némelek, sőt azt tapasztalom, hogy ahol a nép tiszta magyar és okos, magát legkevesebbé nyomni nem engedi, az urbáriumot is alig lehet vele betöltetni, hanem ahol tót vagy tóttal kevert, mivel felette ostoba, ott nyomatik; culturát kellene tehát kívánni, nem új constitútiót. Én amennyire ismerem a magyart, gazdag és boldog, s ahol nem az, vagy a földje vagy maga az oka. Tolna és Baranya hegyes részlein letelepedett svábok cserepfedélű czifra házokban laknak és gazdagok, holott pedig csak oly földet munkálnak, mely a magyaroknak nem kellett, de mivel az industriának és takarékoságnak lelkét magokkal hozták, meggazdagodtak, és a legjobb földön élő régi lakosokat elérték. Hogy lehet azt nyomorútnak mondani, a melynek egy egész fele, azaz, az asszony-nép, a munkát nem is ismeri, ahol férfi is az esztendőnek felét hevéreessel tölti, még sem fogy el sem kenyere sem bora? Hány országok vannak, hol a nép tíz annyit robotol, a kősziklák is mostoha természetűek, mint a magyar az ő urának, ahol egy asszony annyit dolgozik mint hat magyar férfi, s még sem ehetik a kolompérban is eleget, még sincs más ruhája, mint fapapucs és magától font, szőtt czondra. Dunán innen oly nagy luxus kezdett a magyar köznépén uralkodni, hogy kénytelenek voltak a vármegyék a mesterembereket kemény parancsolatok alatt némely ruháknak készítésétől eltiltani, és az emberekről a száz forintos bundákat, 70 s 80 forintos czifra ködmeneket, szűröket, 30 s 40 forintos kivarrott üngöket és gatyákat pandúrok által lehasogatgatni. Nem nyomorúságnak a jele ez, hanem gazdagságnak és boldogságnak. A török politika, mely a világ három részét elborította diadalmival, nem neveléses, az ő mozdíthatatlansága az erőnek bélyege, az ép test nem változó, minden jelesebb népalkotók a régít szentté tették, az újítást pedig kitiltották. Ahol a Laune uralkodik, ott az újítás könnyű, de ahol a fő hatalmat a kemény nép, ulema, jancsárbasák megosztják, ott csaknem lehetetlen. Hogy a török politika nem változó, jele, hogy nem a despota kényétől függ, és hogy a nép nem egészen szolgál. A politikai vizsgálódások hasonlók

a metaphysikai speculációkhoz; ha az ember a világoſságba igen bele néz, elveszti szeme fényét s skeptikussá lesz, s vagy semmit sem lát, vagy csak egy oly chaost, melynek elementumai minden rend és törvény nélkül zavarognak. Fridrik alkotmányával a régi politikának legutolsó épületmíve leromlott; de meglehet, hogy ezen megöletett centaurus ruhája holta után perkeli meg Herkulest. Már most általlátja Európa, hogy az Albion monopóliuma veszedelmesebb-e vagy a francia speculáció? ez az általlátás az előbb elszagगतott érdekéket, tendenciákat koncentrálni fogja, s tán nem későn. De ki látja által az északi politikát, melynek munkái oly egymással ellenkezők, czéljai oly különbözök, és oly igen messzi terjedők?

A jövő hónapban Pestre megyek, s Verseimet typus alá adom, s a legelső ódához, a második vers után még ezeket ragasztom :

Plátói nyelved s lelked idézte le
Hozzánk az ép iz szebb geniussait,
Nyelved mosolygó grátiája
Önti belénk Helikon malasztját.

Póládba Pacán ringata tégedet,
Már ott tapodtál sok buta undokot,
Melyek zavarták Pindusunknak
Szent ereit s ege tiszta fényét.

Ezek versben vagynak mondva, de legprózább órámban is ezek az én lelkemnek érzései és tiszteletemnek szavai. — Éljen szerencsésen a Tekintetes Úr, édes feleivel együtt sokáig s boldogul, s ha el nem felejtí legszívesebb tisztelőjét, írjon. — Igen szeretném tudni minden detail festésig, kicsoda Vay? a kit Kazinczy szeret és megtisztelt, nem lehet az csak generális.

Mikla, 12. Martii, 1809.

VII.

Kazinczy Ferencznek Berzsényi Dániel szíves tiszteletet s baráti idvezlést.

Nagy fényű Barátom! Nem tagadhatom meg tovább ezen szent nevezetet *tőled* : mert tapasztalom, hogy erre minden tekintetben igen méltó vagy. Naponként érezteted velem, hogy ezen szép szavakat : barátom s szeretlek, nem úgy mondogatod mint az embereknek nagy része szokta, — mint a kalugyer a liturgiáit vagy a papagáj az emberi szózatokat, hanem mint egy bölcs, a ki a természetnek ezen jóltévő ösztöneit érzed, érted s tiszteled, s ha szíved soha rokont nem talált is, de kívánt s vágyódva keresett.

Tapasztalom, hogy nem csak tudós, hanem okos és igen jó ember is vagy; s nem csak a grammatikai interpunctiókat tudod, hanem a szívnek minden legkissebb accentusait is tökéletesen ismered, és ezeket amazoktól meg is tudod különböztetni. — *Te* kinezted az én írásaimból, hogy a tudósság nekem nem kenyerem, hanem csak játékom, de kiláttad azokból az én szívemet is, és barátodnak nevezted — légy tehát barátom, derék férfiú! Íme a valóság helyett a *Te* szerelmes képedet megcsókolom, s nem félek, hogy ezért valaha valamelyikünk elpirúljon.

A Wesselényi báróhoz szülő epistoládat, melyet kegyes jóakaratom velem közölni engedett, betegem olvasgatom, azzal a gyönyörűséggel, melylyel minden legkissebb betűidet olvasni szoktam. — Köszönöm! ha kisebb volna nyavalyám, elhagynám ágyamat, mint a bibliabeli beteg, mert valóban, ezen gyönyörű új productumod oly páratlan remek, melyen sem Schiller dagályait, sem Matthisson piperéjét nem látom, hanem a melyben az óda felsége, a szelidebb poesis könnyűsége és grátiája a legkedvesebb harmoniával vagynak öszvepárosítva, és egy igen szép s tökéletes egészszé olvasztva; egy szerelmes Lacuna, kinek nincs ugyan sem búbja, sem festett orezája, hanem a legteljesebb kebellem és legkellemesb hajcsomóval jelenik meg.

Itt a tisztválasztás 27-ik aprilis. volt. B. Pásztori oberster, Festetics Lajos és János, a két b. Majtényiekkal kapitányok. Az

insurrecciónnak minden kidolgozása gr. Festetics Imre praesidiuma alatt ment véghez. Gr. Széchényi csak egyszer jött be a deputáció munkáját megtekinteni, de mivel más napra a kapuját és a vármegye házának kapuit gúnyolóírásokkal felékesítve találta, tüstént elment. A státusokkal nagy visszavonásban vagyon; ily formán tehát nékem is úgy kell az ódámmal cselekednem, mint Klopstocknak? Mely nagy, mely kicsiny az ember! — s mely baj ódát írni!

Ez a tavasz nékem szomorúan köszöntött be : egyik nyavalyából a másikba estem. Még eddig a mulandóságnak semmi magvát sem éreztem ereimben, de most érzem egész semmiségemet, és csüggedek. Ezen levelet is csak a háladatosság kötelessége iratja velem : mert a *Te* epistolád engem szintúgy megtisztelt és örvendtetett, valamint Wesselényit. Köszönöm tehát még egyszer! Adja isten, hogy kegyes hajlandóságodra tovább is méltó lehessenek.

Mikla, 5-d. Máj. 1809.

VIII.

Újhely, Május 25-d. 1809.

Szívem kedves férjfiya!

Ez órában veszem harmadik leveledet. — A másodíkra, arra a nékem és feleségemnek oly igen kedvesre, nem csak azért nem feleltem, mert martiusban és aprilisban fekvő beteg voltam — írtam volna én az én Berzsényimnek ágyban s félholtan is — hanem azért, és egyenesen azért, mert azt hittem, hogy Pestre utaztál, s levlelem a hosszas postán-heverésben elveszhet. Most, minckutána ez a ma vett arról tudósít, hogy a levél házadnál kap, ime válaszom. Köszönöm, hogy a balgatagság titulusai helyett szívednek érzése szerént szólítasz. Érezd, barátom, hogy szíves tisztelőd, becsülőd, barátod vagyok, érezd, hogy téged nem csak úgy mint poetát, hanem úgy is mint embert és hazafit, nem csak szeretlek-de csudállak is. — Te az én Wesselényihez írt epistolámat magasztalod. Hasonlóul vette azt gróf Desöffy József, s Kis és Virág örömmel olvasták. Szébb jutalom nékem nem kell. Hiszed-e, hogy

én ezt *remegve nézem*, és attól félek, hogy érdemét — az utolsó szakaszt kivévén és talán — talán mondom, az elsőt is — csak a *praeterea, gynaecium, stadium, lararium* teszük olvasóink előtt; s az a józanság, mely az epistolán előmlött, s inkább nem poetai gondolkozásomat festi. Azolta sokat tisztogattam benne, mert úgy ahogy azt aprilisban sietve írtam, nem érdemi a fentartást, ki-nyomatatást. Meg lévén egyszer varázsolva, édes barátom, hogy azt a mi tollamból ömlik, szépnek leld, vedd itt két sonettjeimet, melyekben most tetszem magunak, és a mely Kisnek és Virágnak is megnyerte ugyan kedvelléseket: de felőle a te ítélete-det is szeretném érteni, s venni tömjénedet, ha azt arra érdemes-nek fogod lelni. A sonett felette nehéz schémája az oly reímatlan nyelvben írt daloknak, mint a milyen a magyar, kivált azért, mert a reimoknak nem csak tisztáknak, hanem igen szépeknek is kell lenniük, s a dalnak mind sorai száma, mind a hely a hová egyik vagy másik reimnak esni kell, meg van szorosán határozva. A né-metek és még a franczok is kifáradtak írásokban, s letettek rólók. Voss minap a jénai lit. újságlevelekben egy igen hosszú recensiót is írt, melyben a sonett schémáját igen elmésen Prokrustes ágyá-nak nevezi, mely a gondolatot a hosszabb mint hogy 14 sorba el-férjen, elnyesi, ha rövidebb, kicsigázza. De hát a deák (nem görög) distichon nem szenved-e ily Einschraenkungot, s általviheti-e a gondolatot a 3-ik sorba, s nem abban áll-e a Kunsttalent, hogy a mit Einskraenkunggal ír, úgy essék ki, mintha természetesen és önmagától esett volna így? — De félre a magyarázatokkal: itt a sonett.

November, XI-ke MDCCCIV.

Nincs milliók közt egy kit a fene,
 Vak Áte így vett volna szabdalásba. *)
 Ha megdühödve kapkod néha másba,
 Segélni mindjárt kész azt istene.

Ah engemet nem véd őellene
 Sem ég sem föld! E szörnyü bajvivásba
 Ájúlva dülök újabb ájulásba,
 S írt nem találok, mely enyhítene. —

*) (Drei e in einer Zeile; das ist fatal.)

Megszánta Ámor éltet kínjait,
S mond : én enyhitem a kit a sors sújta.
S bérül ölembe tette le Sophiet *)).

És im, miolta nékem áldást nyújtja,
Bús éjjelemnek bájos mécsset gyújtja,
Nem érzem a Sors csapkodásait.

Ez az első sonett korra nézve magyar nyelven. Nekem van több is, de nem kész. Pedig a sonettnek tökéletesen elkészültnek kell lenni, mert semmi féldíszit el nem tűr. Közlöttem egy debreczeni collegiumban tanuló 20 esztendőös ifjúval, ki nékem igen távolról rokonom, és a kit nem láttam soha. Nézd mit felel a ma vett levelében :

Pirúlva jött az égre szép tüzével
Auróra; lángba hozta képemet.
Szemléltem őt szelíd tekintetével,
És Lotti képe tölté lelkemet.

Egy fülmiléske zenge nőtényével,
Hangjára visszahangzott a liget,
Hallottam őt kerengő énekével,
És Lotti képe tölté lelkemet.

Belé merülve bájos képzetembe,
Lantot vevék fel reszkető kezembe,
Ámort, az édes Ámort, zengeni.

De im Kazinczy zenge! énekére
Bámúltak a Kegyek s Ámor s Cythére,
És elnémúltak lantom húrjai.

Kölcsey Ferencz.

Ím még egy sonett, melyben a sonettel magával festetem magát a sonettet.

*) Kein reiner Reim: *Sophiet auf ait*. Aber diese entschuldigt der eigene Name, und dass der Name eben auf das Ende der Zeile hat gestellt werden müssen wegen dem Effect.

A SONETTO.

Mint a szerelmes járja szép párjával
Menüetje kecsesel-teljes lépteit,
S igézi a szála torlott rendeit
Enyelgő vissza- s visszafordultával :

Honnom Ausonia narancsgallyával
Körülölelve fõm szép fûrtjeit *)
Úgy járom én kobzom lejtéseit
Két négyét öszvefûzve két hármával.

Gerézd övedzi mostan homlokom, **)
Ott, hol Tokaj nyújt nektárt istenének,
Vig szárnyakon kél a nem hallott ének.

E szép vidék lön kedves birtokom.
Egy új Tibull itt megdicsõjtett engem,
S én ötöt és hölgyét örökre zengem.

Ezt a három sonettet megküldheted Kisnek, mihelyt lehet, én oda írni sem merek, nem tudván, ha levelem oda már elme-
hetne-e? De arra kérlek, hogy az orthographiát és interpunctiót
szorosán megtartsd. P. o. Ez a vonás : — az elsõnek 8-ik sora vé-
gén azért kell, mert az azt mutatja és annyit tesz, mintha ezt
mondanám :

Így kesergettem egykor.

Ugyanott a 10. lin. végén nem komma, hanem punctum
kell. — etc.

Magad hoztad-e el Szemerétõl Verseidet? Mit ítélsz változ-
tatásaimról? — Ezen leveletem azon asztalon írom, ahol perma-

*) Die schönén Locken meines Hauptes mit dem Orangen-Kranz mei-
ner Heimath Ausonien unwunden, tanze ich so die Tänze meiner eigenen
Leyer.

**) A magyar Sonettó Músáját szõllõgerézzdel koszorúzom meg, az
illvén Tokaj vidékéhez.

nens deputációnk mindjárt gyűlést tart. Ezért ily zavart az egész levél. Vay Miklós felől másszor, mert most nincs idő. Elj szerencsésen, édes barátom, s ne szűnj meg szeretni. A te barátságod életemnek legszebb örömei közé tartozik. Pályairásomnak egész ideája, igen is, csak nationalismus. Az nekem az idolumom, nem holmi apró tekintetek.

IX.

Széphalom, Oct. 21-d. 1809.

Kedves barátom! Régi hallgatásunk után ismét szölván egymással, engeddd azt kérdenem először is, hogy mint van a mi Kisünk. Ő nekem Aug. 12-d. írt, rövideden, és úgy ahogy az idők kívánták. Vérez szívem mikor róla gondolkozom, noha azon hírek után, a melyeket egy itt járt pápai iskolabeli embertől vettem, azon táj szenvedései nem voltak oly rettenetesek, mint a milyeknek mások festették. Én néki nem feleltem; nem alacsony félelem miatt, hanem azért mert nem hittem hogy a levél, vége lévén már akkor a kötött fegyvernyugvásnak, kezéhez mehessen. Irok neki mihelyt ez a tartalékom elmúl.

Én Octob. 15-d. ismét leánynak lettem atyjává. Másnap a plébánus itt házamnál keresztelte meg a gyermeket Sophronia Thalia nevekre, de elikbe báró Prónay Simonné miatt, ki keresztanya volt, Annát is kapott, és utánok még Theréziát, a nap miatt, melyen lett, és egy tiszteletre igen méltó barátném miatt, kit így neveztek el a kereszttségben. Feleségem ez úttal igen könnyen szült, s már harmadnapra fenn is járt. Prónayné Hirgeist társának testvére, legszebb asszony a kit látni lehet, és a legjobb asszony egyszersmind. Szerencsétlenségünknek emlékezete, hol ötet legelőbb láttam, örökre öszvefont bennünket. A keresztatyaságra Rádayt kértem meg, ki sok eszt. olta barátom, és kiben nekem mind az ő nagy-atyja mind az ő nagy ipa egyesülve élnek. Ez a képzelhetetlen kellemm ember nekem egy geniális levelet íra válszsképen, s az engem poétai oestrumba ragadott. Meg sem álmodván, hogy három leányt szüljön feleségem, (mert ez 3-dik,) epistolámat hozzá úgy készítettem el még Septemberben, mint a kinek

bizonyosan fja lesz. Már most mikor az oestrum ismét előragad, a végét újra kell dolgoznom. Vedd itt úgy amint még most áll. (Gazdálkodva bánok a papirossal, nem fősvénységből, hanem azért mert attól tartok, hogy a vastag levél inkább gyanút támaszt e gyanús időben mint a vékony, s kevésbbé bátorságosan jut el hozzád.) — Wesselényihez írt epistolámat Kultsár, Horvát István, Vitkovics Mihály és Fejér György pesti prof. Budán kinyomtatták. Ha meglátod a Thersytest, változtasd Thersitessé, és az utolsó lapon a W. szület. esztjét 1796-tá. Azolta gróf Dezsöffy József volt sárosi és kétszer zempléni diaetai követ barátomhoz írtam egy epistolát ismét jambusokban, s épen most készül egy más, Csereyhez, jambusaim felől, hol a magyar poesis felől is szólok, s Berzsenyimnek nevét magasztalva fogom említeni, nem hogy magasztaljak, hanem hogy azt mutassam, hogy tudom ismerni az érdemet. Hosszas hézag után megszälla a verselés lelke, s most bánom, hogy a háború kilobbanásakor jó csomó verseimet elégetém. Bajosb az újra-dolgozás; de talán jó hogy elégték, s keveset tartott fenn emlékezetem.

Gróf Ráday Pálhoz.

Az a czakó, mely, vélem, Afrikából
Szép asszonykáinknak, hordja a gyermekeket,
— Olykor azoknak is, kik édes cseppeket
Még félve lopdosnak az Ámor italából —
Oh, képzeld e csudát! hosszú orrából
Sophiem keblébe ma egy kis fiút teve.
„Ez még pogány, s még nincs neve.
Papot hamar neki, nem lelni azt Afrikában.“
Így szólla, s klep klep klep! láttatlanná leve.

Vesztett volna a gonosz czakója vad honnjában!
Vagy vitte volna másnak! Eugenie
Szobáimat maga el tudja tölteni
Fület-repezítő sírásával,
Midőn, típegvén Hannswurstjával,
Elsíklík, s az ütést ah! nem felejtethi;
Vagy amidőn nem tűrheti
Hogy késik pépjével szakácsom.

Félre azt a másikat! a ház
 Szűk egy rivónak is; s egy szó mint száz :
 Nekem a gyermekben sem hírem sem tanácsom.

Ah, mind haszontalan! Sophie
 Feltette a fejét; s ezt a veres, fogatlan,
 Kopasz síró fiút — a gondolatlan!
 Nem áttolja Eugeniénk öcscsének vallani.

Legyen, ha kell! én nem perlek vele :
 Az, a kit így juttatnak ajándékhoz,
 Kaczag, ha van esze, a kelletlen játékhoz.
 De te, Palim, lelkem fele,
 Végy részt barátod gyötrelmében,
 Jer, s e szép atyaság becsületében
 — Még híre nem ment el — osztozzál meg vele.

Jer, és Emil-Trajánt fogadd te is fiadnak,
 S öreg-atyádnak és ipadnak
 Lehelld belé nagy lelkeket.
 S a tennen-magadét! — —
 Külömböző de egy ösvényteket
 Válaszsa ő is ösvényének.
 Gedeont a tudomány és ének
 S a csendes virtusok dicső munkáiban
 Ismerje tisztelt mesterének.
 A nagy példányát lelje Prónayban.
 S mint kell cátoi tisztasággal
 A vétkesek sergét megszegyeníteni
 S jobb útra téríteni,
 Mint kell ulysszesi szent álnoksággal
 A monstrumokkal küszdeni,
 És meg nem esökkenvén a harc dühös vészében,
 Nem nyúgodalmat csak, de fényt is szerzeni,
 Csudálja ipadnak nagy képében.

Te oktasd arra a bölcseségre,
 Mely élni tud; a jót a szépet szereti,
 Azt a mi nem az, megveti,

De a mi az, szentül és bőven követi;
 Mely nem vágy csalfa fényességre;
 Melynek csak béke kell s kedv, s pártás poharát
 Józan kénynyel ivó elmés barát;
 Jól folyt napok után csillámló társaságok,
 Táncz, játék, muzsika, tréfák és nyájasságok,
 Kik közt a Bölcsesség maga is szédeleg.
 S hol könyvnek hol másnak szentelt szép éjjelek.
 Így élni — a Te mesterséged —
 Traján kövessen ebben Téged!

Kérlek, édes barátom, engedd tudnom, mint tetszik néked ez a francia izlésű bolondság? Nem *tenjént* kérek: hanem *ítéletet*. S szeretém látni, hogy mások mit ítélnék arról, a mit én tartok jónak vagy rossznak. Vitkovics W-hez írt, epistolámban nem szenvedheti az idegen szökat. Nincs igaza. Mi lesz úgy belöle ha az első sort így dolgozom újra:

Még *gyermekköntös* repdes válladon?

Szemerém azt nem szereti, hogy az idegen szök nem *egy* nemzet szavaiból vannak véve. Silány gáncs; mert a Halberzwölfét, pácsit, pagátot, gillet, cravátot csak így kellett neveznem, s azok nem *idegen*, hanem *minden nemzetnek s nyelvnek szavai*. Kis az én-hozzám írt epistolában *empyreumot*, *hymnust*, *ambrósiát* stb említ.

Vetted-e már Verseidet Szemerétöl? Kérlek, vedd; és ird meg hogy vetted, és hogy *mint vetted változtatásaimat*.

Hol az a te Miklád? nem az-é az, a mit Görög úr mappáinak metszője Niklának írt?

A Csereyhez írt epistolából.

Kezdede az epistolának.

Hogy jámbusimra gáncs fog szállani,
 Elöre láttam. Ók az iskola
 Törvényeit bátran általszökdösik.
 Beesülik a törvényt, — ha jó a törvény;
 Beesülik a példát, — ha jó a példa.
 De kell-e törvény, kell-e példa a szépre?
 S nem-széppé a szépet, s viszont a rútat
 Nem-rúttá e kettő kéje teszi-e?

A babonának reszkető fia
 Nem lát, nem hall; azt tartja a mit tanítnak.
 Homér hatosban zengé bajnokit,
 Úgy érti mesterétől; s a hatos — szép.
 Murány *rotzog, potyog, kotyog, szotyog,*
 És, minthogy ezt így füzte Gyöngyösi,
 Ah, a rotzog, potyog, kotyog, szotyog, szép.
 Két kurta egy hosszát ad : Tehát — csak értsd!
 „*Remegeő nyulakat avagy bitang darut a hurok*“ . . . *)
 Mert ezt Horátzban így lelé, pedig
 Ő füllel, ujjal mérte a hangokat,
 Fület varázsló zengzet, ékes jambus.
 Nyilván ez is szép jambus lesz tehát,
 Mert pártosan nem kél a törvény ellen :
Te szerelem! eleget epedek! eleget iszom az ürröm . . .
 Szebb mint a gúnyolt Accius sora? —
 „*Homályos bánat dúlja lelkemet.*
Talán újúlnak régi szenvedéseim.
Talán tündér előre-érezéseim
Rémítnek . . .“ Rossz! mert másod és negyed
 Fogásiban az első tag nem kurta,
 S középbén a vers ketté nem hasad;
 És Dayka ügyetlen s lomha verskovácsló.
 Nem vétek az ha Virgil és Homér
 Öt daktylus helyébe négy spondát vesz.
 De Dayka a másod és negyed fogásra
 Spondát ne végyen. — Ők a harmadik
 Czikkelyben általugratják gyakorta
 A nyugalom pontját, s nem kárhoztattnak.
 Pert von fejére Dayka ezt ha teszi.
 Oh marhalelkek, kiknek fék fülök! (Horat.)
 Hányszor fakasztá már dongástok engem
 Szelid kacajra, hányszor élességre.
 Mi teszi a verset verssé? — Szózatosság.
 S mi ezt? — A hosszú és rövid tagoknak
 Arányos és kedveltető öszv'illése.

*) Pavidumque leporem stb.

Vers a mi a fülnek majd tág majd szorosb
 Törvény szerint nyújt bájt, s a holt ígébe
 Hízkelkedő zengéssel éltet önt:
 S nyűgét, a mely közt kényesen lebeg,
 Érezni nem de csak gyanítani hagyja.
 S így a Terenez és Plautus rendeit,
 Bár szűk bilincsre verve nincsenek,
 Szép versek lévén, jóknak is vehet'd:
 Így jámbusom — mert tőlem vette ezt Dayka,
 Midőn utolsó czikkelyébe gyors
 Ugrású lábat vész, ha a három első
 Fogásban sánta lábakat von is —
 Ő két ütéssel nem foldoz keményt —
 Komoly dalának bátran járja tánczát,
 S az iskolások gáncsaikat kaczagja.
 De sok van a mi mindent meg nem illet.
 Az boldog, a kit nyájás istene
 Keggyel vezérel a saját ösvényen.

A verselés legrégiőbb neme
 Az volt minálunk, a melyen Tinódi,
 Szikszai borától fülve, dúdola.
 Rest és siket vers, mely hat párja közzül
 Csak egyikének adja gondjait.
 És még is oly, mely tapsolást remélhet,
 Ha ihletéssel énekeltetik,
 És a vezérrend két utóbb hangzatját
 Selypül nem adja vissza a többiben;
 S házát, s hazát, és vállát, és valát
 S hagyjont s vagyjont nem toldoz együvé.
 Hervadhatatlan fényt ezen nyere
 Az, a ki majd ösének szép elestét,
 Majd a kemény lyány csüggesztéseit dallá;
 S egünkön Zrini csillagként ragyog.
 Kevésbé könnyű mint volt Gyöngyösi :
 Jóval tanultabb s fentebb-szárnyallású,
 S e versnem hordja Zrininek nevét.
 — Folgt Sylvester —

Az ének és a vers ellenkezésben
 Állottanak mind eddig. Az rövid
 Űtést adott emennek hosszújára;
 És amidőn ez gyors szökést teve,
 Amaz hosszúra tátogatta száját;
 S így a tudom majd tudom s majd tudóm lön.
 Hermesnek békebotját Ráday
 Nyújtotta el a két versengő felett,
 S ők, mint a kígyók a boton, azonnal
 Szerelmes öszv'ölelkezésbe költék,
 S viszálkodások harcza véget ért.
 S most a magyar dal már görög keesekkel
 Dicsekszik, és a nagy Békéltetőt
 Hermionénk örökre hirdeti.

Nyert a magyar dal, amidőn görög
 Tetőkre lépetett. De veszte a régi
 (A levél többie hiányzik.)

(Lásd vgl.)

X.

Nikla, 25-d. Nov. 1809.

Barátom! a gonosz czakó megcsalt Téged,
 Hogy várt fiú helyett ismét leányt hozott.
 Azért-e, hogy nem lelt a Minden méhében
 Oly magvat, mely hozzád méltó lehetne
 — Nem mindenkor lel ám Kazineczyt a czakó! —
 Vagy tán azért, hogy még ne légy vágyás nélkül.
 Mert a ki semmit sem kíván, nem boldog az. —
 Akármint van, nyúgodj s örülj barátoddal!
 Mert nékem a czakó ismét fiút hozott,
 Ki oly hasonló hozzám mint magam;
 Zömök, szelíd, barnak, gödörkés állú.
 Hogy nagy poéta lesz, már is jelenti,
 Mert mennél éhesb, annál szózatossb,
 S mihelyt megtelik, néma mint a hal.

Miért nem adhatom néked leánykádért!
 Hogy édes versedet megmenthetném vele,
 S vágyásaid legfőbb pontját betölthetném! —
 Hagyján! Remélj! s versed tedd el jövődöre!
 Ne bánts! Ily szépet változtatni bűn.
 Ha kell, ha nem, kérlek, hadd úgy amint van,
 Tovább fog élni ez minden leányidnál.

Ezek csak oly versek, édes Kazinczym, mint azon amphibi-
 umnak kurrogása, kit a holdfény gyepre csal. A Te varázsló szó-
 zatod is kicsalt engem azon iszaból, melybe ezen zivataros idő
 temetett, de mely rekedt torkom! mely sárba málladtak szárnyaim.
 Látod csak úgy közelíthetek, mint a sáresa az aetherbe ferdőst.
 Egykor a Te szavad engem megolvasztott a hetedik égbe és Pope
 Alpeseire ragadott, most áldozatlan kezekkel járúlok hozzád;
 tele fejem hadi lármákkal, marsokkal, kvártélyozókkal, ispotá-
 lyokkal és patéccsal, kaszálatlan réteimmal, vetetlen földeim-
 mel, csirás kazlaimmal. Engedj még tehát, ha levelem olyan lesz mint
 fejem.

Te nem temjént, hanem itéletet kívánsz. De tudod-e azt,
 hogy az én itéletem nem lehet egyéb mint temjén! Okom nincs a
 hízelkedésre, sem néked a gyanúra. Elég dicsőség az nékem, ha
 én Téged ismérni és csudálni tudlak. A Te mestereid csak azok,
 kik a természetnek legelső és legszerencsésebb tanítványai voltak,
 és a mennyei poesist hozzánk lehozták. Ki hatott még oly mélyen
 a régiség lelkébe mint Te? Ki tudja Horác ajakait a nagy világ,
 nyelvél oly édes harmóniába vonni, mint Te? A kinek az ízlés,
 és annak minden grátiái oly tulajdonai mint Néked, a kinek lelke
 a régiség legremekebb alakjaival úgy bujálkodott mint a Tiéd,
 nem lehet annak szüleménye nem szép; nem hagyják el annak szü-
 löttjeit a kellem istennéji, sem a párizsi negligésben, sem a római
 vittában. A splendens pannustól igen félsz. Én úgy gondolkodom,
 hogy a poesisnak legnagyobb része nem egyéb, mint splendens
 pannus; de azt kiltani nem lehet, sőt a ki azt helyesen tudja
 szerköztetni, foltozni, naturalizálni, az a mester; Te pedig ezt tu-
 dod. Ha a görög dámán egy kis koketteria látszik is, nem árt,
 sőt annál interessántabb, csak hogy az finom legyen, ne a mester-
 ség munkájának, hanem a természet kiöntésének és a szépség bá-

jának lássék lenni, és mely ne csábítson, hanem édesgessen, ne csudálást, hanem szerelmet keressen. De félre ezekkel; én inkább Szent-János látásait magyaráznám, mint a poesis titkait. Ha a költői szépet és nem-szépet megfejteni lehetne, nem volna a poeta oly ritkaság.

Kisről semmit sem tudok. Verseidet elküldöttem néki, de feleletjét nem kaptam. A demarcationális lineán túl közönséges panasz a csaknem elviselhetetlen sarcz. Egy rokonomnak jószágá, mely mintegy 200 holdból áll, a demar. lineán belől esvén, kellett róla fizetni a sok sarczon, katonatartáson kívül minden héten száz forintokat; némely tájakon nagy rablások voltak, de gyilkosság és a fejjérnépen erőszak az én hallásomra nem esett. Hetyéről (Vasból) azt írja az én 70 esztendő atyám, hogy Colbert francz generális ment azon által negyven ezerrel, sokszor négyszáz is szállott be hozzá, kik udvarán és szűrüs kertjében tizenöt helyen is tüzeltek, ökröket vagdaltak, övele requisitiókat irattak, de mind e mellett oly fenytéket tartottak, hogy azon katonákat, kik az ő kertjét és méhházát feltörték, a tisztek keményen megverették, és magok mind a kertet, mind a mélházat újra bezárták. — És így már most látjuk azt, a mit előbb nem láthattunk, vagy legalább én nem láthattam. Az én Herculesemet nem perkelte meg a Nessus vére. De mely sokat szeretnék én most Tetőled kérdezni, tudakozni! Én már sok örökös barátságot láttam támadni és elmúlni. Azt az egyet látom, hogy Napoleon megcsinálta magának az útát mind a Szává, mind a Visztula mellett. A Berührungspunkt kész mind a török mind az orosz ellen; mit vélsz, hol üti ki magát előbb az electrica sziporka? Törökország lész-e vagy Lengyelország a Zankapfel? — Hát Berzeviczyvel mire mehettél? Én ekkor úgy szóltam Hozzád mint borzas bajszú magyar, de azolta sokat elnyírtem bajszomból; mit gondolsz, nem kell-e egészen lenyírnem? Nem lehet szentebb kötelessége egy bölcsnek, mint a nép boldogságának eszközzése; kérlek tehát, esmértesd meg vélem e részben is gondolkozásodat, hogy a józanság principiumainak művelésében is követőd lehessenek.

Verseimet most sem tudtam megkapni. Egyik biztosom elvesztette utasító czéduládat, másiknak nem találták házánál Szermerét, némelyek megcsaltak és el sem mentek, úgy hogy én mindig bizonyosan vártam, és mind eddig megcsalódtam; magamat hol házi bajaim, hol a politikai zivatarok akadályoztak; most

egy falka ártánt kukoriczálok, s mihelyt ezt eladhatom, megyek. Adj tanácsat, kérlek, hogy kivel és móddal nyomtattassam? Azolta néhány darabokkal szaporodtak verseim, melyek közül Tehozzád és kegyes Aspásiádhoz is vagynak intézve. Elküldöm azokat Néked mihelyt időm lesz a letisztázásra, hogy azokat lásd és meggyaluld minckelotte sajtó alá kerülnének. Sok darabjaimmal úgy vesződöm, mint vak Béla azon várával, melyet a Ság tetején akart építeni; a mit nappal csinálók, éjjel leromlik. A legelső ódát, mely Tehozzád szól, ismét lerontottam, és most így akarom felépíteni :

Mint a világnak hajdani díszei,
Csendes meződben rejted el életedet,
Hogy ott magadnak s nemzetednek
Elj Eratód arany édenében,

Kazinczy! s mérész aetheri szárnyakon
Felleng sas elméd Hella dicső egén,
A dithyrambok lángkörében
S a Kegyek életadó virányin.

Plátói nyelved stb.

Sonettjeidre küldött válaszomat, úgy látom, nem vetted; azon kis versemet tehát, mely abban volt, ismét elküldöm.

A Sonetthez.

Cypris rózsalehellete
Nemzett Laura öln téged, alak Sonett!
Zengvén lelkes ezüst szavad,
Megnyílt a buta kor százados éjjele,
Hellász napja dicsőn derült
S Paeánt ömledezett a Capitolium.
Paean, újra születst nekünk,
Ott hol Coos koszorús húga, az ősz Tokaj,
A Bodrogra könyöklék és
Eos lángjaival keble bujálkodik.
Hallom Dácia halmain,
Hallom zengeni már aeoli éneked!
Fürtöd mádi arany gerezd
S tündöklő amazon-párta ölelgeti.

Idvezllek, Helikon Kegyé!
 Jer, csókold s koszorúzd gyenge Kazinezydat!
 Pólád szebb örömébe mártsd
 Lelkét s cyprusidat húrjaitól kizárd.
 Múlass, zengj, enyelegj vele!
 Vanclüse s Laura leend Széphalom s angyala.

Most egy epistolát is készítek Hozzád, mely így kezdődik :

Az a józanság, mely előlmi mívedet,
 S melytől Te félsz, nekem legszebb poesis.
 Mit ér a szép virág gyümöles nélkül?
 Mit a bölcsesség a bezárt ajakban?
 S ah, édes az nékem, midőn Kazinezy
 Úgy szól mint egy bölcsnek szólni kell honjához!
 Mint hajdan Rómának vigyázó censora,
 Midőn az erkölcs vész s reánk veszélyt kiált;
 Majd mint egy Sokrates nyájas bölcseséggel,
 Majd Flaccus lelkével s élesb kacajával
 A köz romlásnak gátat vetni kívánsz stb.

Ezen darabomban nem annyira Véled, mint cravátosainkkal fogok beszélgetni. Vajha nyelvedet elkölesönözhetném s érzéseim tolmácsává tehetném! s vajha én cravátosainkat úgy ismerhetném mint Te! Én nem tudok megszabadulni azon nevetséges bolondságtól, mely engem szüntelen arra ösztönöz, hogy használjak és tanítsak, pedig látja az isten, hogy bolondság! Ha a római lelket sem Cato mennydörgése, sem Tibur zengése fel nem tudták ébreszteni mit nyikorgok én az én hordómban! Azért-e, hogy az én képem mellé is kutyát fessenek a magyarok, mint egy bölcsessel a görögök cselekedtek? Azért-e, hogy kenet helyett választóvizet öntsenek fejemre, mint a Petrarcaéra? De akármiert, elég az, hogy én csak írok, és különösen Néked, édes barátom, ezentúl igen sokat fogok írni, még pedig oly rendetlenül és átabotába mint egy lyricus, és oly szabadon mint egy beszélni tanuló gyermek, a ki mindent kipetyeg a mi a szívén van, de a ki mindazonáltal soha el nem felejtí azt minden petyegése mellett is, hogy tanítójával és vezetőjével beszél.

Mikla, 25-d. Nov. 1809.

Berzsenyi Dán.

Íme, Niklán kezdtem a levelet írni és Miklán végeztem el! Mely nagy lyricusi ugrás! No de hagyján, hiszen mindegy, Nikla vagy Mikla.

XI.

Széphalom, Dec. 12-d. 1809.

Igen kedves barátom!

Újhelyi szállömből, és így octobernek vége felé, küldöttem hozzád két leveletem, melynek utóbbikában egy hozzád intézett epistolám állott. Erről azt remélhettem, hogy annak, a ki Wesse-lényihez írt epistolámat nem képzelt javallással fogadta, ezt is javallással s barátsággal fogja fogadni! de reá mind eddig haszontalan vártam a választ. Kérek, mihelyt ezen leveletem veended, ülj asztalkád mellé, és tudósíts, az említett levelek kezében vannak-e? tudósíts, mint vagy egész házad népével, kiket csókolok és tisztelek; ird meg, verseid sajtó alatt vannak-e már, s azolta, hogy leveledet vettem, min és mit dolgoztál. Nékem e napokban két kedves vendégem vala, Szirmay Ádám és Dókus urak. El nem tudtak telni verseidnek hallgatásával. Az elsőbb a *Melancholiát* s a *Kazinczy s Kis* című dalt szerette meg leginkább; a másik az *Ulmai Csátát*, és a *Nagy Pálhoz* intézett verset. Az ízlés nem egyenlő az olvasókban, mint a Horátz hasonlatossága szerint a vendégekben az asztalnál.

Ezen hozzád intézett epistolámra nézve, hogy azt ne gondolja az irigység, hogy *csak* viszont-compliment, nagyon szeretném, ha a dediciói óda felett a *név alá* azt az esztendőt vetnéd, a melyben azt írtad. Valamint a tönjénfüstöt — templomokban a misénél s nyomtatott darabokban — utálok: úgy az olyanokét mint Te vagy, irigykedve fogadom el. Hidd el, akkor is, midőn halni fogok, kevélykedve fogom nézni, hogy engemet Virág és Dayka, s Kis és Berzsényi szerettek.

In den Annalen der Literatur und Kunst des oesterreich. Kaiserthums a juliusi füzetben (Heft) az én Marmontelem recenziója jelent meg, dicséretekkel s igen helyes gánecokkal, melyek-

nek, ha a könyv újra fog nyomtattni (melyet óhajtok) hasznokat veszem. Ellenben a Septemberiben az általam dolgozott Himfy-recenziója jelent meg, melynek azt a szerencsét óhajtom, hogy meglásd, megolvásd. Kevély volnék, ha az megnyerné javallásodat, s azt láthatnám, hogy az, a ki maga nagy az affélékben, erről az általam oly igen sok helyeken szeretett munkáról azt itéli a mit én. Most a Pápay Sámuel által dolgozott *M. Liter. Ismeretét* recenseálám. Az, úgy tartom, nem elébb mint fél esztendő múlva fog bényomtattni. Pápayt nagyon becsülöm, becsülöm a munkát is, de a munka grammaticális része nagyon nem jó. Megtévedt a principumban. Ő a legfőbb bírónak a nyelv dolgában, Quintiliánt és Adelungot hibásan követvén, a *nyelv-szokást* teszi. Hová visz és hová vihet az? Mit einem Wort: Révai (kivel Pápay nem csak ellenkezik, hanem csatázik is, még pedig egész tüzzel) will die Sprache philosophisch, Hr. v. P. empirisch behandelt wissen. Ezt mondom ott felölök. Révai is első ülést ad a grammatikai senátusban a *szokásnak* — (s úgy is kellett) — de maga a szokás még nem minden, s még egy felsőbb van. Zwischen die Strenge der Regel und der Vagheit des Sprachgebrauchs tritt Etymologie, Analogie, Euphonic, és, a mit kevesen ismérnek, pedig Adelung is nagyon ajánlja, der — Geschmack!

Szóljak-e valamit erről a szerencsétlen, és még is igen szerencsés békeség felől? Nem hittem, hogy ily *drágaolcsón* juthassunk hozzá; minekutána minden azt kolompozta, hogy Napoleon a mi udvarunkat egészen debellálni, s hazánkat az egyik testvérének vagy fiának akarja megszerzeni. Ezt meghazudtolá az idő. Itt az a hír támadt, hogy a szax király leányát herczeg Ponyatovszky veszi, s vele együtt a lengyel koronát, hogy a russz elfoglalá az egész Podóliát, és a mi lengyel birtokunk felette kicsinynyé olvadt. Nem hiszem ezeket. Képzeltetetlen sok fegyveres nép megyen Galliáziába Kassán s Szomolnokon keresztül; a szegénység marhája ezen irtóztató útban döglik. — Arra, hogy Napoleon a Párisba idézett német királyok s fejedelmek által magát római császárrá téteti, annak elhitelére, mondom, felette hajlandó vagyok; az ő ideálja mindenben Nagy-Károly, s azon lesz, hogy mind azt bírja, a mit ez bírt, s a franczia nemzetet terrarum orbisque dominussá tegye, mint régen volt Róma. Mit tett csak eddig is, azt a mostani kor és a jövődő bámúlással nézi.

Én octob. 15-én (ha leveleimből eddig nem tudod) egy leány atyja levék. Thaliem gyönyörű, nagy és egésséges gyermek. Mondj áldást reá, barátom. — Hát Te nem szaporodtál-e? nem fogsz-e? Szaporodjál, kérlek. Szükség, hogy a te véredből és lelkedből sok vegyen részt. Kisnek írtam, de még nem felelt. Élj szerencsésen, s ne szűnj meg szeretni. A te barátságod nékem nagy kincs.

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

XII.

Mikla, Dec. 31-én 1809.

Kazinczy Ferenczhez Berzsényi Dániel.

Az a józanság, mely előmli mívedet,
S melytől te félsz, nekem legszebb poesis.
Mit ér a szép virág gyümölcs nélkül?
Mit a bölcsesség a bezárt ajakban?
S ah, édes az nekem, midőn Kazinczy
Úgy szól, mint egy bölcsnek kell szólni honjához,
Midőn az erköles vész, s reánk veszélyt kiált.

Forrón magasztalod Zsibó díszcét
Hogy a nagyság dicső példájával
A virtus magvát plántáld szívünkbe.
Majd mint egy Sokrates nyájas bölcsességgel,
Majd Flaccus lelkével s élesb kaczajával
Dorgáld a vakság romlott korcsait,
Hogy a bolondság álképét levond,
S mint hajdan Rómának vigyázó Censora,
A köz romlás ellen fegyvert szegezsz.

Lelkedhez illő tárgy a nép erkölese!
Az erköles-alkotó teremt népet,
Az erköles minden polgártestnek lelke,
E talpon áll létünk, alkotmányunk,

Ezen függ mind egyes mind köz szerenesénk;
Minden népek, kiket csak esmerünk
Most és a múlt kor történeteiben,
Az erkölcsessel nőttek s viszont fogytak.

A fényezés és a bujálkodás
A nagy polgártestben lassú méreg;
De ily csekély népben mint a magyar,
Nem csak betegség az, hanem halál.
Más nép erős temérdekségében,
Ezt a fekvés, amaz kereskedés
Gazdaggá és hatalmassá teszi :
De nekünk részünk mindezekben nincs.
Mi az hát a mi a magyart emelheti?
Valóban, nem más mint az ész s erkölcs :
Csak úgy állhat meg a mi kis testünk,
Ha az lélekkel s erővel teljes.

A régi jámbor erkölceset megúnták
Más népek is, szintúgy mint a magyar,
De azt azok más jókkal pótolják :
Az ész s a kéz műveltségével,
Mely által ők a legfőbb polezra hágtak.
De mi, kizárván minden régi díszet :
A spártai lelket s népi bélyegünket,
Melyekkel eddig e marok nép állott,
Mit nyertünk? tán cravátot s gillétet,
S más ily bolondság hitvány bábjait,
Melyekkel rút kacaj tárgyai lettünk?
— — Kérdezd az ily cravátos emberkét :
Ha úgy ohajt francz és anglus lenni,
Mért nem kedvelli úgy a tudományokat,
Az elme s a kéz remekjeit,
Mért nem becsüli ő nyelvét és nemzetét
Úgy mint azok, kiket rabúl majmol?
Vagy tudja-e midőn ezt nem teszi,
Mit és ki ellen vét? — Nem tudja, hidd el,
Mert Verbőcziben arról egy szó sincs,
Más könyv pedig nem kell gavallérnak.

Elég ha tudja hány faluja van,
 S minden jobbágy helyétől hány robotja.
 — — Bétölti udvarát s jószágait
 Százféle népek pórszemétjével.
 Azt vélnéd egy világggyőző király,
 Kinek minden nép udvarlókat küld.
 Pizseg körülte anglus, francz, olasz,
 Ki mennél csúfosb, annál kedvesebb.
 Magyar nem kell, mert a magyar bolond :
 Nem tud pumit, szajkót tanítani,
 És nem tud lopni, sem pillét vadászni,
 S más ily nagy dolgokhoz nem alkalmas.
 Kincsét ezen czudarkáknak hányja,
 Résztét pedig külföldön költi el;
 Talám, mondom, hitében áll néki,
 Hogy honjának csak egy fillért se adjon.
 — — De mit nevetjük a fenét testünkben!
 Hogy ily kéz dül a nép verejtékén,
 Az ily bolondság oh nem gúnyolást,
 Hanem boszús siralmat érdemel!

A míveletlen föld csak gazt terem :
 A lélek is csak úgy emelkedik
 A józanság tisztább világához,
 Ha a tudományok és ismeretek
 Tárából gazdag zsákmányt gyűjt magának.
 Mit vársz oly agytól melyben nincs egyéb,
 Mint kártya, bor, pagát, szeles dagály ?
 Ne véld hogy ez nagy polezának körét
 Méltón betöltse ; elszédül azon,
 Magán alúl esvén, sárban fertőzik,
 Azt a tölt túrja, mely ötet táplálja,
 S az áldás átokká válik kezében.
 S nézd a Keszthely s a Czenk böles nagyjait,
 Kikben Minervánk védjeit csókolja,
 Mint ellenkeznek ezzel mindenben :
 Mint terjesztnek fényes pályájokon
 Áldást, dicsőséget magokra, honjokra !

Tudják, hogy a szent erkölcs törvénye
 Nem más mint ön javok feltétele;
 Tudják mi szolgál honjok javára;
 Tudják, hogy a nemzetnek sorsával
 Saját hasznok szoros függésben áll;
 Tudják, hogy a hiú dagály s pazarlás,
 Nem fény, hanem ádáz bolondság :
 S azon kincs, mely kezekre van bízva,
 Nem bábra, nem czudar majmokra kél ;
 Hanem hazánk kincstárában nöl,
 S gazdag kamatját a köz jó szedi.

Az ész minden! s ebből foly minden jó,
 Nincs e nélkül virtus sem semmi boldogság.
 Azért becsüli minden józan nép
 Az ész szövétnekét gyűjtő Minervát,
 S annak minden munkás tolmácsait;
 Azért formálja a saját nyelvet,
 Azért avatja azt Pallász szentségébe :
 Mert a nélkül remélni sem meri,
 Hogy józanság istenibb szavát
 Az elbutúlt község megfoghassa.
 Csak a magyar szunnyad mély rögzésben,
 Midőn minden népek felébrednek
 Az égi szent paizs villámjára,
 Nem fut versenyt a szent Olympián,
 Csak a győzők pálmáit bámúlja.

Hányat találsz gazdagjaink között,
 Kik áldozó kézzel járulnának
 Hermionénk szentelt oltárához?
 Hányat találsz, kik édes nyelvünket
 Híven kegyelnék és buzgón ápolnák,
 Hogy sírja szélén még egyszer szelíd
 Szózatját, mint a haldokló hattyu,
 Aon forrási közt elkezdené?
 Miért? — Azért-e hogy nem érdemli?
 Vagy hogy már éltéhez nem bízhatni?
 Vakság! magáért nem kell azt becsülnünk,

Hanem magunkért szükség gyámolnunk;
S ha eltörlődik e föld színéről,
Nem más hanem hagymázunk törli el.

De félre mind ezzel! ha Cátó villám-
Szózatja s Pharsal vérpatakjai
A római lelket fel nem ébreszték:
Mít vívjak én csekély az ár ellen?
Az én szavam, ki nem hat völgyemből,
S a dúsokhoz fel nem lövelkedik.
Te nagy fényű barátom s nagy diszem!
Te szólj, légy oly nagy ember mint dallos!
Neked sajátod a nagy világ nyelve,
S hol én tanácslok, ott parancsolsz te;
S ha bér helyett gyakran bürok vár is
E földön minden nagyra és bölesre,
Szólj! és ne esüggedj a jók pályáján.
A virtus, hidd el, nem hiú agyváz,
Hanem boldogságunk védistene,
Mely a méltó bért a jóknak megadja
Még a tömlőczben s a keresztben is.
Te is megkóstolod szent nektárját
Mind itt, mind Orczyd s Rádayd keblén.

XIII.

Széphalom, 1810. Jan. 1-jén.

*Kazinczy Ferencz Berzsenyi Dánielnek a barátság legszívesebb
idvezletét.*

Érdemes barátom! Öt nappal vettem ez előtt Novemberben irt leveledet. Mára halasztottam a választ, hogy ez által is éreztessenem, magammal inkább mint Véled, hogy barátimnak sorjában mely polezon ülsz. Fogadd el új esztendei áldásimat. Az élet istene tartsa meg Néked kedves barátnédát, gyermekeidet, s áraszszon rájok és rád minden örömet. Mercurius pedig pingue pecus domino faciat et caetera, praeter ingenium! Ezt különösen azért is óhaj-

tom, mert leveled szerint azt lehet reménylenem, hogy a pingue pecus verseidet nyomtattatni fogja. Kérlek, ne halaszd pesti útdat; verseidnek csomóját Szemerém által fogja Néked adni; olvasd meg s küldd nékem vissza, hogy egységet hozhassak változtatásaid után beléjek, s így leküldöm Szemeréhez, és ha Te Pesten lévén végezel a nyomtatóval, még Juniussig (a Medárdi vásárig) kész lesz a nyomtatás, s belé vert pénzéd nem sokára visszatér.

Én csak arra kérlek, hogy ne tartsd áldozatnak némely darabjaidat kirekeszteni ezen gyűjteményedből. Inkább kevesebb legyen, de mind jó. A meglehetőes poetai művek irtóztatók. Ezen feljül azt cselekszik, hogy a legszebb darabokra is homály ugrik vissza a meglehetőesekről, melyek épen az által, hogy csak meglehetőesek, már rosszak. *Mediocribus esse poetas non homines non di etc.*

Szemeré ha épen akkor Pesten nem volna, keresd fel Vitkovics Mihály barátomat, a budai nem-egyesült görög püspökség consistoriális fiscálisát, s ő a csomót kezébe adja. Látogasd meg a *Judex Curiae* secretáriusát Horvát István urat is. Ez a három nékem kedves barátom. Lásd Kölesey Ferenczet is, ki e terminuson már Pesten lesz. Ebben poetai tűz lángol, und er wird einer der gründlichsten Gelehrten. — *Virágoknak* látása nélkül haza ne téj, arra nem lesz szükség *Berzsenyimet* kérnem.

Szemerét arra kértem, hogy néked békét ne hagyjon, míg magadat számomra le nem festeted a legjobb portráitírózóval a kit Pesten s Budán találsz. Én örvendeni fogok, hogy annak alakját is ismerhetem, kinek lelkét szeretem, s lemásoltatom magamnak a képet, s a tőled veendő megküldöm hitvesednek s gyermekeidnek. Azért kérem ezt, mert az én szemem nem minden festést szenved meg, s félek hogy a mit tőled vennék, ilyen volna. Csak hasonlítson hozzád a kép! ez a legfőbb kívánságom, mert a mi mostani rossz festőink a magok tudatlanságokat azzal mentik, hogy ők mint *mivészek*, in das Schönerere festenek. Ne felejsd mondani a festőnek, hogy az Ähnlichkeit das erste Erfordernisz bei *diesem* Bilde; 2) hogy ein gutes Portrait musz vor allen andern Eigenschaften das haben, dasz es schon in der Zeichnung ähnlich sei; die Ausführung bei *diesem* Gemähle sei ihm geschenkt. A kép nem szükség hogy nagy legyen.

Pestről pedig el ne menj, míg Klopstocknak ódait in 8-vo auf Druckpapier, die Ausgabe von Göschen in Leipzig, meg nem ve-

szed, s az légyen breviáriumod. Téged Apollo lyricus poetának kent fel. Tartsd magad Klopstockhoz, Goethének verseihez és Matthissonhoz, kit ismersz. Én néked Höltymet küldöm ajándékba. Ha van is az magadnak, tartsd meg emlékezetül az enyémet.

Psychédet magadból merítetted-e vagy mástól kölcsönözted? kérlek, tudasd ezt vélem. S ha másé, kitől vetted?

Nagyon kérlek, édes barátom, hogy ne pártolj el a lyrica Múzsától, és mindenek felett a Gelegenheitsgedichteket kerülj. Az ily szabad s fenszárnyallású költő tartsa illetlennek az effélet magához. Én a te ódáiddal s dalaiddal, s dalaiddal és ódáiddal elteln¹ nem tudok, s csudállak, hogy az emberi szívnek legszentebb érzéseit, az életnek legboldogabb scénáit, hogy tudtad oly szépen ki-kapni s dalaid tárgyaivá tenni. Interdictumot vetnék reád, hogy egyebet semmit ne énekelj. Nékem már elég tömjént gyűjtöttál, s ámbár engem a tömjén fojt, örvendek e tömjénnek, mert azt hirdeti, hogy engem Berzsényim, mint Virág, Dayka s Kis, szerettek. De ne többet, barátom! mert a tömjénezett kis embert nevetéssé tesz a bálványozás által. Nyugtalanul várom a mit utolsó levedben ígérsz. Ha már kész, igyekezni fogunk olyanokká tenni, hogy reám ne uszithassák az irigységet.

Én a háború kezdetekor hirtelenkedve elégettem egy kis csomó verseimet, melyek azért nem voltak leírva a tiszták közt: mert velek nem elégedhettem meg egészen. Most bánom, hogy elégték. Emlékezetem nem eléggé hív eszembe juttatni őket. Ezek közt vala egy dalom, melyet 1786-ban a Dargó bérczén, Zemplény és Abaúj közt, irtam kocsiban, az özvegy gróf Gyulaynétól, ki akkor imádott lánykám volt, térvén Kassa felé. Imhol az az epigrammám, melyet ez éjjel (3. Jan.) belőle készítettem. Jól esett, hogy elégett a dal. Ha megvolt volna, nem lett volna belőle anthologiai görög izlésű epigramma.

Az Erdő.

Sírv szabadon; itten nem kémleli senki keserved!

A remegő *) kedvest lombjaim elfedezik.

És ha enyhülsz **) lánykád neve zengésére, sohajtózd;

S Echóm résztvéve visszahajtja nevét.

*) Den verfolgeten Geliebten.

**) Én elidálok mint a görög, deák, francia, olasz s német.

A második sorban nem jó a *remegő*, mert ott *üldözöttnek* kel-
lene állani. Nékem ez a kis epigramma most minden örömöm, nem
csak azért mert azokra a csaknem első szerelmem boldog óráira
emlékeztet, hanem azért is, mert a gondolat és a felöltöztetés gö-
rög ízlésű. — Eddig a poesisről; most egyébre térjünk.

Azt írod, hogy *nyírod bajuszodat*, s azt kérded, ha *lenyírd-e?*
Méltán nyírod! Nem a Te bajuszodat — mert a Te bajuszod nem
bajusz; hanem a **bajuszt**. Bizony **méltán nyírod!** De valamint
nem *bajusz* a Te bajuszod: úgy a te *Berzeviczysmusod* is nem *Ber-
zeviczysmus*. Est inter Tanaim quiddam socerumque Tigelli. A
nationalismus oly szent dolog, a miről nem lehet szó. Szent az
mint a virtus és dicsőség szeretete. De a nationalismus jól öszve-
fér azzal, a mit Filangieri, és minden akinek esze van, az igazga-
tás fő törvényévé teszen, mely ez: ut quo fieri potest major massa
felicitatis in, quo fieri potest, plures portiones dividatur. Jót óhajt
B. de rosszúl, és a mit historice mond felölünk, azt hazudva mondja;
azt pedig nem szabad. Hogy tanulunk *kell* a némettől, francziá-
tól, olasztól, s még az ördögtől is, ha van tanulni valója, ki kérd-
hetné azt? De a magyarnak oesterreicherré *kell-e válni?* Csak
nézd mit tettek ők, mit mi? A napam két apácza testvére épen
azon postán írják nekem Bécsnek tripudiumát, hogy ő Felsége
Bécsbe visszaért, s hogy az a gaz nép, mely magát lövetni nem
akarta, a legnagyobb szemtelenséggel ezt kiabálta a császár kö-
rül: Kaiser Franz soll leben und regieren, Napoleon und die Fran-
zosen sollen *crepieren!* Midőn a Kultsár levelei azt hirdetik, hogy
a magát öszvelövetni engedett Pozsony azon 4000 ft. pengő pénzt,
melyet a francziák ott hagytak, ő Felségének ajándéknál adta be, s
a mi Párisba küldött követünk Strassburgban ágyúlövésekkel sa-
lutáltatott: mit mutat, barátom, ez a különbség? Austriaussá le-
gyen-e a magyar a Berz. kívánsága szerint? Ezt jelentheti-e az a
mit te írsz? Ó értem én mit írsz Te, s Te is értesz engem. A mi
lelkeink rokonok. Nem járhatunk itt is külön.

Levelednek egyik kérdésére azt felelem, hogy én azt hiszem
hogy az a szép föld hol Demosthenes mennydörgette valaha a maga
Philippikáját, nem sokára nem fogja annak a marha népnek jármút
vönni, mely a tanulást veszedelmesnek tartja, s azt hiszi, hogy a

mit tudni kell, megel lehetni az alkoránban. A díván elállott Napoleontól, s az ő ellenségeit, az angolt, fogadta bé. Napoleonnak tehát a legigazságosabb oka vagyon őket megtámadni. Hogy ő ezt akarja, látom a mi udvarunk tavalyi manifestumából. Mi ezt akkor nem akartuk, mert készebbek voltunk nem bírní a mit nyerheténk vala, mint azt látni, hogy Napoleon *délről is* szomszéd, és ott is *nevekedik*. Elvesztvén a Litorálét és Croatiának egy részét — az isten lakoltassa meg érte az anglust, melynek igazgatása mindég idegen vérrel s veszteséggel akarja magát fentartani, de semmit nem nyér egyebet, hanem hogy Napoleon nagyobb lesz, és így ő annál közelebb ér végéhez — mi bizonyosan a török birtokból fogjuk veszteségünket kipótoltatni; s hihető erre nézve nem eresztetik széljel az erdélyi insurrectio. Mi ezzel az inauspicatus háborúval derekasan megjáránk, s annak rettenetes következéseit sok időkig megérzi a legutolsó jobbágya is Ferencz császárnak. Hogy valaha ismét belé kapjunk Napoleonba, nem gondolom. Nagyon hasonlatlan a két erő. De azt látom, hogy az idegenség az egyikben a másik eránt elolthatatlan. Napoleon magnanimitást szeret mutatni. És mégis **Bécsben** alkotta a *hármás aranygyapju rendét!!!* miért nem *másutt*, miért nem *más név* alatt? Nyilván azért, hogy valamint a pápák *triplex* koronájok nézettette magát a *simples* koronák között, úgy nézettesse magát ez a *hármás* aranygyapju és a régi *egyes* mellett; mert fájtn neki, hogy fels. urunk rendet nem eserélt, holott az anglus és svéd királyokon kívül minden eserélt más. Hát a Jézus Kr. nevének a franczia thronusról való pronuciálása mint tetszik? az ecclesia *excommunicált* első szülöttje szájában

*) A levél többi része nincs meg. A meglevőnek egyik lapján felül még ez van beszúrva :

„Pesten olvasd meg a bécsi Annálisokban a Himfy Szerelmeinek recensiójokat. Az a septemberi füzetben áll. Én dolgoztam azt.“

XIV..

*Kazinczy Ferenczuéhoz, született Szendrei gróf Török Sophia
Antoniához.*

Repdező kényeink rózsát legelésznek
E tündérváros képein;
S ah ezek a lelkesb esókkal elenyésznek,
Csak árnyékot adnak az ölelő kéznek,
S tűnnek a szem könnyein.

Te kedves Amazon, Kazinczym szép bére!
Öleled a Múzsákat.
Öleld! a Chárisok legszebbik testvére
A Múza karján szed a dísz kelleme
Legigézőbb rózsákat;

Rózsákat, melyek nem a Hórák fűrtjein
Nyílnak és elhervadnak,
Nem a deli termet múltó szépségein,
Hanem a lelkeknek édes kötelein
A Lethéig virítanak.

Teremts Idáliát s Áont Széphalmodon
Égi harmóniával!
Eros amarantja leng majd homlokodon,
S beféd Áon kegye virágpályáidon
Elysium bájával.

Vegyítsd Kazinczydnak kevély koronáját
Szelid myrtus-ágakkal;
Csókold vissza képén tavasza pompáját,
S zendítsd meg körülte az élet lármáját
Szerelmes alakokkal.

Úgy folyjon életed mint híved éneke,
Édes symphóniákkal;
Takarjon virtusod angyali leplege,
Le gyezzen Amathunt ambrósiás ege
Nyájas Etésiákkal.

A Tudományok.

Allegoria Plátó után, németből.

Midőn Saturnus a földről eltűnt,
 S a nagy Minden keblébe rejtezett,
 Két égi szűz maradt az embereknél :
 A szent Igazság, és a szűz Szemérem.
 Kik, mint az égnek hív tolmácsai,
 A jámbor népek kormányain ültek,
 S az ő tanácsok volt mindenben a törvény.
 Örök békeség és arany szabadság,
 Vig ártatlanság s minden égi jók
 Lakoztak vélek a boldog népeken.

De e jóltévő védistennéket
 A vak halandók csakhamar megúnták :
 Mert a nagyoknak sokban ellent álltak,
 S a büszke nagyravágyás kényeit
 Mint kelletlen bírák gyakran gátlák ;
 Melyért is ők az emberek közül
 Kizáratván, dicső honjokba tértek.
 Már is sokkal szebben ment a világ :
 Most a hatalmas már hatalmasb lett,
 A vig vígabbnak érezé magát,
 A gazdag sokkal gazdagabbnak ;
 Nem volt erkölesbíró már most előtttek,
 Ki a szabad kénynt megszorítaná.

De nem soká tartott ez a hiú öröm.
 A gyenge csakhamar kezdé érezni
 Kevély nyomását a hatalmasabbnak ;
 Az erő nemlétét a ravaszság pótlá,
 S félelmissé lett láthatlan nyilával ;
 A sok hasznos csekély' romlása által
 Kiszáradt a bőség s dúskálkodás ere ;
 Fortély ellen fortély, erőszak ellen erő,
 És fegyver ellen fegyver volt szegezve,
 S kivészni indúlt már az emberfajt.

Ezt látván Jupiter megszaná a földet.
 S menj! így szólítá böles lyányát Minervát,
 Menj! s hozz ki táram titkos rejtekéből
 Észet s böleseséget a boldogtalan népnek;
 Egyébként őket meg nem tarthatom.
 Nem észet, hanem ravaszságot lopott
 Tőlem, s csak azt adott nekik Japet fia,
 S most a szemérem és szent igazság;
 Kiket nekik küldék, ím visszatértek;
 Ha nékiek te nem viszel korán
 Bölesességet, mind elvesznek magokban.

Készült tehát az Aegis Tündérje,
 A bölesesség dicső szövétnekével
 A földre szállni és az embereknek
 A tudományok szent kincsét osztani,
 És minthogy ismeré saját nehézségét,
 És a halandók gyarló gyengességét,
 Az ő ifjabb s vidámabb húgait,
 A nyájas Múzsákat, küldé elöl,
 Hogy utjait kedves játékokkal
 Készítsék a szilaj lelkekhez.

Díszlett a mód. Ámbár némely Muzsák
 Czélt hágtak a magok kedveltetésében
 És a hatalmasok kaczerjai lettek;
 De mások, kik tovább is megtarták
 Az ő mennyei ártatlanságjokat,
 Az emberekbe szent szikrát leheltek,
 Kikben tüstént gyúladott az aetheri rész,
 Mely egy rokon kötél az égiekhez,
 S kiterjesztett kézzel kezdék fogadni
 Minerva égi áldomásait.

Most látták, hogy bolondság a dobzódás,
 És a pusztítás ádáz oktalanság;
 Hogy minden emberek csak egy nembéliek,
 S az egyes hasznából ered minden köz jó.
 Azolta van remény, hogy a halandók

Mennél több szikrát nyernek e szent fényből,
 Annál inkább meg fognak békülni
 A szent igazsággal s a szűz szeméremmel;
 S akkor majd ismét, a Saturnus boldog
 Századja hozzánk vissza fog térni.

Jámborság és Középszer.

(L. Berzsenyi Versei, 5-d. kiadás 233. l.).

Kazinczy Ferenczhez.

Mely méltó koszorút, mely diadalmi bért
 Adjon néked örök míveidért Hazád?
 Voltaire érdeminek szép köszönet vala
 Páris tapsa alatt a fejedelmi csók;
 Petrarcat ragyogó győzödelemszekér
 Jutalmazta; kinyílt a Capitolium
 Hellász szüzeinek, mint mikor a világ
 Hódítói előtt zengtenek ormai.
 Hát Néked, ki az ő útjaira vezetsz
 Minket Delphi magasb pálmavirányihoz,
 Oly buzgón törekedsz s gátakat ostromolsz.
 Hogy fákláddal égünk fellegeit seperd
 És napját az idők lelke szerint emeld —
 Néked vallyon azért leszen-e pályabér?
 Vagy tán csak csalatás minden előtörés,
 E nép nem veti el már soha fékjeit,
 S vak rögzése örök hályogiban marad?
 Hagyján! A ki úgy élt mint **Te**, s úgy énekelt,
 Nem kér lelke hiú gyermeki bábokat!
 Önnérvése dicső Pantheon annak, és
 A jók szíve alatt fent maradand neve;
 A gyászos ravatal zárait eltöri,
 S sem század sem Örök meg nem emésztheti.
 Nem hal meg ki úgy élt, mint **Te**, *Kazinczy*, nem!
 Általhatja sötét Aeakus öbleit;
 Mint Alcides, erős fegyveri közt, ledül,
 S a tűzből az Olymp lángküszöbére hág.

A M ű z s á h o z.

(L. Berzsenyi Versei, 5-d. kiadás 223. l.)

Gróf Festetics Lászlóhoz.

(U. o. 237. l.)

Mind ezekben, nagy tekintetű barátom, egyéb dísz nem igen lelsz, mint a magad nevét. Hogy azzal tovább is kérkedjem, megengeded és elnézed ezen költői hiúságomat, s tudod azt, hogy ez nem csupa kérkedés, nem csupa hiúság, hanem a legszentebb érzés, melynek kiöntése édes. A grófnéd tiszteletére írt versecském már régolta kész, de mind ekkorig nem mertem elküldeni: éreztem, mely kevéssé tudtam abban érzésimet kinyomni. Vedd jó néven ezeket is, és igazíts rajtok amint lehet! Írd meg a jambusok mint illenek nyelvemhez? Én a te Hellenédet igen megszerettem, és látom, hogy annak mosolygó szelídsége egészen elesábit engem az én pestomos Óda kisasszonykántól.

Berzsenyi Dániel.

(E level datum nélküli. Kazinczy reá jegyzé: „Vettem Széphalom, január 10-d.” s válasza, úgy látszik, elveszett.)

XV.

Széphalom, Jan. 22-d. 1810.

Kedves barátom! Ámbár új darbjaimat másokkal láttatni nem szeretem — legalább azokat a melyek ízlésemnek tökéletesen megelégtíve meg nem felelnek: Véded, kit nem csak mint barátomat, hanem mint egyikét az életben lévő legelső poétainknak is igen forrón szeretek s tisztetek, örömmel közlöm az itt következő kis szép epigrammát. Meleg szívvel írtam azt, és úgy sült el, hogy rajta nem lelek semmi változtatni valót. Gyönyörű kis darab, méltó, hogy a görög anthológiában álljon. — A Wesselényi hamvait tiszteli, s épen ezért annál kedvesebb, mert annak a colossális nagyságú, s e miatt a pulyák által nevetett embernek nincs szívesebb tisztelője nálamnál.

A Zsibói nagy Megholt.

(Szül. 1751. 9. X-br. m. h. 25. Oct. 1809.)

Kétled-e, hogy lelkünk jár, vándorol? — Ott fene Cátó
 S lágyszívű Brútus, itt Weselényi valék.
 Erdély, szüntessed sírásodat. Él Fiam! él Nóm!
 S Díszedet egy jobb kor' újra megadja Zsibó.

Néked nem szükség mondanom, hogy az utolsó sor értelme ez: a metempsychosis által néked, Erdély, újra megadja Zsibó azt a díszedet, melynek kiköltét most keserged.

Én ezt az epigrammát ma reggel hajnal előtt készítettem; mert én a mít írok, kivált ha vers, vagy setétben vagy kocsiban szoktam írni. Valóban a poesisi munka isteni sugallás; mikor kész, alig hiszi az ember, hogy azt maga írta; és ha szép a munka, imádja azt mint istenség effluviumát. — Mit adnék érte, ha ezt annak a nagy embernek, a ki immár csak *árnyék*, felolvashatnám! Bár csak Baróczinak is úgy sülné valami. Felette szent érzés a megholtak tisztelete.

Míg ezt írni (dichten) eszembe jutott volna, egy más epigrammámmal készültem el. Az minden érdem nélkül van. De lesz haszna azoknál, a kiknek van fülök a hallásra. — Bosszant Debreczen, kik azt tartják, hogy a magyar nyelv eine abgeschlossene Sprache, mint a görög és a római, és hogy ebből sem elvenni nem szabad semmit, sem hozzá adni, sem változtatni, mint az ő bibliájokból. — Ez az állítás, mondám, épen oly neveltséges, mint mikor debreczeni bíró uram azért haragszik, hogy miért járunk egy arasznyi mentében s csecsig erő nadrágban. Igen is neveltséges volna, ha bíró uram öltözne úgy: de az is az volna, ha a jurátus öltözne a bíró uram lábikrát verő mentéjébe. A poetai stylus tehát éljen új szavakkal, bíró uram pedig debreczenivel. — Egy jó isten a bíró uram titulusa helyett a Fürmender (Vormünder, Tribunus) nevét juttatá eszembe, s ez már hangjára nézve is végzetlenül neveltséges szó. Halld az epigrammát.

A Neo- és Palaeo-logus.

Nem magyar a nyelv már, nem az a ruha. Németes ízlés
 Lepte meg ezt és azt, s korcsosodásra jutunk.
 Így kesereg Fürmender uram, hogy az úrfia, térdig
 Éró mentéjét párizsi módra szelé, (elszelé)
 S négy-öt kendőtől vastag nyaka, s üstöke borzas,
 S ah! a hunczfutka (superflu) s czaflí becsébe veszett.
 S *csendet* mond mikor ír, s *kecsét* és *kegyet*, s a mi *reménység*
 Volt eddig — hosszú mondani! — néki remény.
 S év neki az esztendő, s szeretett lánykájá *barátné*,
 S futja *komám-asszonyt* s *csillagom-adta Borist*.
 Fürmender, te ne légy úrficska. Te **nagy Fürmender**,
 Légy — Fürmender! s te légy — Elegánt, Elegánt!

Ezek az itt felvett debreczeni szók caustisch virkolnak új szavaink ajánlására, s az utolsó vers *gyilkol*.

Mit mondasz a párizsi dolgokra? — Én az első napokban nem tudtam egyebet és egyébről gondolkozni. Azt mondják, a nápolyi király Joachim Carolina leánya lesz Napoleonné. Megfí-
 katott az elválás actusa. Élj szerencsésen, kedves barátom! Ver-
 seid kezében vannak-e már? Írj minél előbb. Gyönyörűség nekem
 olvasni a mit te írsz, akár vers az, akár levél.

Kishez ma küldém el hozzád írt epistolámat végső correc-
 túrával. Az octoberi explrt égesd el; ezt pedig tedd félre (mert
 Kis neked küldi) késő unokáid számára.

XVI.

Széphalom, 24-d. Febr. 1810.

Kedves Barátom! Daykának Verseit ma vitték el Pestre nyomtatni. Kis István úgy igéri, hogy aprilisban megjelen a munka : de én azt nem hiszem. Nem előbb mint a pesti medárdusi

vásárra fog vele elkészülhetni a nyomtató. Ohajtanám hogy mellett lehetnék mikor azt látni fogod. Hozzád írt epistolám, egy hosszú értekezéssel, mellette lesz. A címnap után ez a dedikáció áll rajta :

VIRÁG, KIS, BERZSENYI

Barátimnak

— — animis, quales neque candidiores
Terra tulit, nec quis me sit devinctior alter.

Ezt nyomban Daykának élete követi egy igen hosszú praefatióban. Úgy az I. Könyvben Ódák és Dalok. A másodikban Egyveleg költemények. A 3-ikban az alkalmalmatossági versezetek. A 4-ben Clélia. Az 5-ben deák versek. Így Variánsok és változtatások s az Index. Ezután Epistolám hozzád. Ezután a Jegyzések és az értekezés, mely 47 lap. Ebben sok új dolog van, valamint a praefatióban is. Nevezetesen a Neologismus ellenségeinek, kiket Dayka úgy szeretett mint te s én. — Te régen hallgatsz. Írj, kérlek. Engedd tudnom, a te Psychéd nem valamely német dalból van-e véve, s egészen tied-e? Felelj egyéb kérdésmre is.

Én úgy hiszem, hogy a Dayka Verseinek kiadások után Kis István hajlandó lesz a te Verseidet is kiadni. Szeretném ha épen azon formátumban, azon betűkkel nyomtattatnának Verseid, hogy két kedves barátom és poetám egy formában állhasson könyveim közt. Daykát, életének olvasása után, mint embert is fogod szeretni. Hát ha még mind elmondhattam volna miért szerethetnéd! Élj szerencsésen s adj nekem ismét örömet. Azt fogadtad, hogy ezután gyakrabban fogom venni leveleidet. Öllek tisztelettel elegy barátsággal.

Jelentsd tiszteletemet életed boldogítójának s gyermekeidet tanítsd, hogy engemet már is szeressenek. Az én Thalicm el van lepve fekélylyel — ótvaras. De igen igen szép gyermek ott, ahol a fekély el nem lepte kis képét.

XVII.

Mikla, Febr. 26-d. 1810.

Nagy érdemü Barátom!

Az én kínos pesti expeditióm meg van babonázva. Mindig készülök oda, mint a Franzeziák Angliába, s azonban mindig csak itthon maradok. A Te sok barátságos zaklatásaidra megindúltam Januar 20-dik. Sed mala avi : Laknál egy hitvány hídról ledültem, és sántán bennán tértem vissza. Jobb kezem oly ütést kapott, hogy csak most foghatok előszer tollat az írásra, és a Te nagy becsü leveleidnek, szíves oktatásaidnak megköszönésére. — Már most tehát előbb nem mehetek, csak cum Zephyris et hirundine prima.

Levelcid világosítanak meg, hogy epistolád hozzám szólt. Köszönöm!! — ne kívánj tőlem egyebet! — a ki minden szívességet oly nagy kamattal szokott visszazonozni mint Te, az előtt a hállalkodás kedves nem lehet. Engedd meg, hogy a helyett — elvetvén az előbbi dalocskát — grófnédnak e következővel udvaroljak :

A ki a Múzsát veszi útitársúl,
Mint Te szép Vándor, kies annak útja;
A hideg polus s szomorú Siroccó
Díszl nyer előtte.

Tánczoló Hórák, nevető Napéák,
Tegzes istenkék koszorús Kegyekkel,
Szózatok lombok mosolyogva intik
Ott is örömré.

A magánosság rideg alkonyában
Paphius fényes esalatását érzi,
Égi népekkel repes andalogva
Chronos ölébe.

Schillered s Goethéd geniussa lengjen
Véled és fáklás keze fedje pályád;
Mágiás képek s arany álmodások
Fátyola leljen.

S mely Zephyr Ámor jegyesét emelte,
 Az vígyen *Téged* felölelve gyengén
 Vissza hívedhez bibor illatok közt
 Aetheri szárnyán.

Ebben personálék nincsenek. Amazt meg tudtam volna igazítani, de valami papizmust vettem észre benne, s következősképpen a megjobbításra méltatlannak ítéltém.

Kény nálam annyi is mint kedv, Lust.

Amazon eredeti értelmében vettem, mely szerént nem egyéb mint az asszony, vagy még inkább az én értelmem szerint — magyar asszony. Így nevezem a magyar pártát amazon-pártának.

„*Tiszta jámborság*“ helyett tettem : Régi jámborság, *prisca fides*.

Fellegeit szakaszd, e helyett írtam : Fellegeit higítsd.

Ravatal. Némely tájakon a nemesek a sír és kriptá fölé embermagasságú fekete ormos deszkaboltokat szoktak csinálni, melyek néha kettősök, hármások, sőt négyesek is, ezeket nevezik ravataloknak. Valahány halottat az ily ravatal alá tesznek, annyi fekete lobogókat függesztenek homlokfalára, és mindenféle sírverseket róvnak reá, s úgy vélem, innét jött a neve rovat-all. Gyermekkoromban még minden nemes faluk temetőiben lehetett ily deszka mausoleumokat látni, de már most igen kimentek a szokásból.

Sziporka nálunk annyi mint *szikra*. *Pagonyt* nem értem.

Psychémet senkitől sem kölcsönöztem tudtomra. Örülök, hogy tetszésedet megnyerte. A mi szívből jön, nem lehet az rút.

A Festetics Lászlóhoz írott óda — azon kis complimentem kívül, mely nélkül nagyokhoz menni nem szabad — nem egyéb mint titkos intés és buzdítás, vagy legalább más nem akart lenni. Én hernyókról, gimplikről, pipiskékről, mint Nagy Ferencz, ódázni nem tudok, sem arkangyalokról és Belzebubokról epopoézni, mint Milton. Emberekhez szeretnék szólni mint Horác; ezeket pedig vagy újjá kell teremtenünk, vagy meg kell elégednünk a közepszerűséggel.

A jámbusok mértékében engem a Te elisióid és szabadságaid zavartak meg. Azt véltem, hogy szabad jámbussal és még szabadabb skázonnal egyveleg és egyaránt élsz; szabadságaidat reguláidnak néztem, melyet okosságának látván, követtelek. De egyéb-

íránt is láttam azt, hogy a jámbus oly szabad vers, hogy azzal minden poeta szabad kénye szerint bánt, s mindenik különös rá-mára vont. — Igazításaid igen helyesek! Én valóban a negligentiát nem csak affectáltam, hanem követtem is. De minthogy ezen darab egyébiránt sem lelt volna helyet ódáim között, elég időm lesz annak kiegyengetésére. — Írd meg, kérlek, bővebben is észrevételidet, semmit el ne titkolj! Én Tetőled örömmel tanulok.

Epigrammaid felette szépek! Valóban a geniének az a megismertető jele, hogy mindenben egyeránt nagy, mindenben mester, mindenben eredeti és teremtő. Epigrammaidban nagy elmét, epistoláidban pedig a nagy elme mellett nagy embert is mutatsz.

Ez órában veszem Sopronból epistoládat. Általnézvéen változtatásaidat, látván, hogy a mitől oly igen féltem, megtörtént: a nagy Kazinczyt a kis Schulmann megjárta! meggyőzte! Verdamnter Schulmann!! — Mely kár, ha a Wesselényihez szöllő epistolában is ilyen változtatások estek! — Barátom! ezen remekekben én Téged úgy néztelek, mint a pulyák korlátjait tapodó saját ösvényen fellengő, szabad, büszke Pindárt. S valóban ez a kevély felemelkedés, ez a nemes önértés tette lelkedet alkalmassá ezen szépségeknél előlhozására, melyekhez hasonlókat én még nem ismerek; melyekhez Kisnek epistolája nem egyéb mint búcsúztató. S gondolod-e, hogy az ily nagy óranak szüleményét változtatni, szépíteni lehetne?

Ezek: *zengé bajnokát és a tók lakói* javítások, és némely új nevezeteket az újság ingere kedvesít; de a többiek mind szentségtörő rombolások, minden legkissebb kivétel nélkül. És még ezen követhetetlen hét sor: „Venusiumnak kedvese“ etc. melyeknek olvasására én nem kevélyebb lettem, hanem csaknem minden önértésemet elvesztettem — még ezek sem maradhattak épen! Kazinczy! Te engem a Te dícsőségnek részesévé koronáztál, — Te engem szeretsz! én a Te lelkednek legelső, legtisztább s legszentebb ömleményét az én maradékaimnak elteszem, és a hazának bemutatom, ezen koresos cópiát pedig megkérdelhetlenül elégetem.

Berzsenyi Dániel.

XVIII.

Mikla, Febr. 26-d. 1810.

Nagy tekintetű Barátom!

A te epistoládnak szépsége oly hatalmas benyomásokkal hatott belém, hogy én minden legkisebb változtatásaidat szentségtörésnek néztem, és minden legkisebb betűjeért kész valék vért ontani; gyanítván azonban csalatásomat, változtatásaidat még egyszer, még százszor megvizsgáltam. Az előítélet fátyola ritkúlni kezdte szememen, s imé sok változtatásaid — melyek előbb szenvedhetetlenek valának — most egészen más színben jelentek meg előttem, és azokkal megbékültem. De vagynak még most is némelyek, melyekkel teljességgel nem tudok szerelembe esni. Engedd meg, hogy ezeket bírói színed eleibe terjeszszem.

Ha jök, becsülik a törvényeket.
Becsülik a példákat is, ha szépek.

Ezek az én ítéletem szerint elvesztették minden előbbi kellemeiket, energiájokat és két-értelmüekké lettek; mert a *ha jök* és *ha szépek* hamarább értetődnek a jámbusokra, mint a törvényekre és példákra.

Hermionénk szent tisztelettel hangzza. Ezen szenvedhetetlen *hangzza* helyett tedd, kérlek: *áldja*. Így a metrum törvényét is bizonyosabban betöltöd, és a fület sem sérted meg.

De a kinek mellyében tűz lobog. Ha a nemzet nagyobb és pallérozottabb részének nyelvén szólni nem félsz, tedd: *szent tűz ég*; ez a mellékszó itt igen szükséges.

Venusium hattýja stb. Vigasztalhatatlan leszek, ha ezen 7 soroknak előbbi grátiájokat vissza nem adod. Írj máskor akár-mely szoros mérték szerint, csak itt hadd meg az én örömetem, gyönyörűségemet!!

Terpsichore. Ez értelmére nézve akármely szép, de hangjára nézve rút, s következésképpen ily véghetetlen kellemű sorokhoz nem illik.

Nem egyik kedvelt hága a Delphi urának ez a nem egyik szenvedhetetlen rest prósa.

Küprisz. Ez szép és új.

Nem tánczoló. Még ez sem tetszik úgy mint az előbbi tánczolta. Miért, meg nem mondhatom. Talán azért, hogy előtte ez vagyon : öltözött vagy hogy ez a fenség és erő, mely ezen rendekben vagyon, erősebb végződést kíván.

Engeszteld meg. Minck a meg, holott előbb egy szóval ki tudtad mondani így : engeszteljed. Ez sokkal kényesebb, és a metrumra nézve rövidebb hangzású. A nyert pedig sokkal energiásabb mint a győz.

Rimánkodom előtted, hogy ezeknek kellemeit a metrumnak fel ne áldozd, mert én azokhoz úgy ragaszkodom, mint egy vak capucinus a maga feszületjéhez.

Ez nem tudós kritika, hanem csupán az én ízlésemnek mesterségtelen tapogatása. Ott az én tollam ellen — ama nagy Mondár szavaként — buzogány emelné fel magát : itt bátran szólok, mert az étek ízéről a nem-szakács is tud ítélni. — Barátom! én téged a szeretetnek bizodalmaival — mely az én becsülésemnek teteje — megtiszteltelek, az irritabile vulgustól megkülönböztettelek : s reményem, hogy ez által kegyes hajlandóságodra magamat méltóbbá, a mi ideális barátságunkat pedig gyümölcsözőbbé tettem.

Berzsenyi Dániel.

XIX.

Széphalom, Mart. 16-d. 1810.

Igen Kedves barátom!

Egyszerre hozzá a posta két kedves leveledet, s egyszerre vele a generális-perceptor Sárközy István úrét is, melynek egy cikkelye felőled szól. — Azt írja, hogy nem ismér; hogy azt hitte, hogy Miklán egy Berzsenyinnél több nem lakik; de hosszas tudakozódásai után érti, hogy ott egy emberséges és philosophus ember is lakik, kit, mivel nagy csendességben él s kijárni nem szo-

kott, nem ismer senki. Másfél státióra vagytok, úgymond, egymáshoz, s ő téged meglátogat mihelyt reá ér. — Én nem szükölködöm sem a Sárközy sem a más tanúbizonyosága nélkül arra, hogy Te milyen vagy és mi a Te becsed: de minekutána érdemeid és jóvoltod engem tisztelő barátoddá tevénnek, örvendek, hogy feleled ezeket hallom. Becsültetni a jóktól, sőt még a gonoszoktól is, oly szerencse, melyet nem nézhet hidegen senki, bár maga magának tökéletesen elég. — Én Sárközy urat sok eszt. oltá ismerem s becsülöm, tisztelem. Szokolait 1803-ban láttam. Ismerem viceispántokat is. Mind a három méltó, hogy az én Berzsenyimet szeresse, s tőlök szerettenessék. Térek két leveledre.

Édes barátom! Kimondani *nem-javallásunkat* azok eránt a kiket szeretünk, többbe kerül mint a gáncsot hideg vérrel szenvedetni. Örülök, hogy Te nékem ezt a szép bizonyosságát is adtad barátságodnak; de valamint az olyat magam is tudom tenni, úgy Tetőled nem jő véletlenül. A barátságoknak nincs szebb actusa mint ez, én pedig Berzsenyitől *mindent* várok. — Sajnálod, kárhoztad hozzád írt epistolám változtatásait. Némely sorokban igazságod van — ilyen: „Venúsiumnak kedves új hattyúja“ stb. és így megtartom az első dolgozást — de némely helyedben igazságod nincs; és így ezekben követem érzésemet. A vers nem próza. Mint-hogy vers, tehát a vers, legelső Bedingung, hogy az legyen, a mi ötöt azzá teszi. Mernél-e oly hexametert írni, melynek hatodik lába nem spondaeus vagy trochaeus, hanem jámbus vagy daktylus volna? Bizonyosan nem. Tartsuk meg tehát a szchemát, melyet profiteálunk. Némely sorom ez ellen világosan vétett; tehát a Schulmann nem helytelenül szól. A ki nem tudja a Schulmann kívánságait kielégíteni, írjon prózában. Geszner jambejonokban kezdte írni Idylljeit, Ramler kimutatta a hibákat, s Geszner széljelbontotta a jambejonokat s általváltoztatta prózává.

catalect.	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Nicht den kühnen blüthe spritzten Helden,} \\ \text{Nicht das öde Schlachtfeld singt die frohe Muse;} \end{array} \right.$
trochaic.	
catalect.	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Sanft und schüchtern flieht sie das Gewühl,} \\ \text{Die leichte flöt in ihrer Hand.} \end{array} \right.$

„*Nem egyik* húga,“ nicht eine der (neun) Schwestern. Non una ex novem sororibus.

„Pallászsza a felhőn nem *lejtegette*.“ Ez annyi mint *tánczolgatta*. Jobb-e így?

„Engeszteljed tehát,“ nem engeszteld meg. — és

Nyert, nem *győz* — és

„De a kinek melyében *láng* lobog,“

A „*Hermionének szent tisztelettel hangzza*.“ Ezt újra dolgozom.

Ellenben „Becsülik a törvényt, ha jó a törvény, Becsülik a példát, ha szép a példa. Már ezt nem tudom, reá vehetem-e magamat, hogy ismét felvegyem. Mert nem csak sok spondaeus van a két sorban, hanem a két essentialis láb (mint a daktylus a hexameter ötödikén) spondaeus, holott jámbusinak kellene lennie; és a jó a nem elidítatik, *tulajdon törvényem* bosszantására.

Látod, barátom, ha makacs vagyok-e az idegen tanácsot bevenni; látod, ha gyenge vagyok-e követni önérzésem ellen még a Berzsenyi tanácsát is. Szeresd a ki e kettőt tudja, s magával-küszködés nélkül teszi.

Epigrammáim nagy szerencségeket csináltak. Complimenteket kapok értek mindenfelől (a Wesselényire s Báróczyra írtakat értem, mert ezeket Kulesár felvette leveleibe, s reá ismertek, hogy a Báróczyra írt is az enyém). Ez engem, szívesen vallom, nagyon esikland, s talán csak azért esikland, mert vélek elértem *a mit óhajtottam*, hogy Wesselényinek atroxssága (mely miatt ötödfél eszendeig szenvedett Kufsteinban) és a Báróczy kömivessége tiszteletbe hoztatott. Néked megsúgom, hogy a Báróczyban a *gallyával* szó csak sütés a nem-kömívesek miatt. A ki az, tudja, hogy ott, mely fának a nevét kell *olvasnia*. Most majd Fabchichra is tétetek a Kulesár leveleibe egy epigrammát. Az az ember igen darabos verseket írt. De a ki maga poeta, ezen olvashatatlan versekben is kap holmit, a mit becsülni fog. Így kapott Virág az Anákreonból fordított Fábchich soraiban. És mely lángoló hazafi volt ő mind a mellett, hogy pap volt! 1807-ben két újhelyi fiskális a városiak képeken utaztak Bécsbe instantiával. Győr körül egy újhelyi születésű plebánust kerestek fel. Ebédje mellett ült Fabchich is, kit soha nem láttak, s kinek hírét soha nem hallották. Szó lévén a diatról s magyar nyelvről, s említettvén, hogy a püspökök ellenkeznek, Fábchich ezt mondá: B. . . m én az ő violaszín sapkájokat, ha az teszi hűségtelen hazafiakká.

orrom betörést szenvedett, bal . . . észrevehetőképen vastagabb, bal karomat ki nem nyújthatom, orrom bedugúlt.

Hitted volna-e, hogy Napoleon Bécsből visz mátkát? Nem én. De csak, hogy innen vitt. — Micsoda következéseit várod e házasságnak? — Itt nagyon elnémultak a kik a corsicánust szidalmazni szerették.

Márton József leveléből tudom, hogy minister Marét, ki Basányinak Kufsteinban 1796. szomszédja volt, vele fordította a Proclamációt, és hogy ez egy *Hungarus ad Hungaros-t* is írt. S ezért nem mervén a béke után Bécsben maradni, ellődült láb alól, s itt hagyta feleségét.

XX.

A NAGYSÁG ÉS A SZÉPSÉG DIADALMA.

Széphalom, Martiusban 1810.

Elfolya kétezer év, és még több, s végre megúnta

A nagy Mennykövező hitvese s húga dühét.

Homloka-szültje nem így. Fájt még, hogy az idai bíró

Vénusz előtt ötet megfutamodni hagyá.

Párizs bántott meg, Párizs bosszúlja meg estem';

Így szól és harcra hívja ki Napoleont.

Jó ez! s mint mikoron Márs lép szekerebe, s hatalmas

Karral az ellenség nyúlt seregeire rohan :

Dönt, tapos, öl, pusztít, valamerre ragadja negéde,

S láng, füst, jaj s riadás töltik el a nagy eget.

Cypria megdöbben. „Nem küszde így a nagy Achillesz.

Nem Dioméd, úgymond; így nem az álnok Ulyssz.

Több ez mint Sándor, s Caesár, s a Károlyok, és Az,

Kit nekem hívemmé tett vala Gabrielám (Henr. IV. Gall. Rex.)

Új fortélyt kíván az idő : Rettegje Minerva

S e délceg Hős a spréai szép Amazont!

A ah, a spréai szép Amazon már kezdi esatáját!

S ah szalad a remegő spréai szép Amazon!

S a diadalmas előtt Berlinek tornyai rengnek,

Mint a vén Gotthard reng vala lábai alatt!

„Paean! ió Paean, nagy férfi!“ kiálta Cythere;
 Jer, s légy már ezután kedvesem énekelem is.
 Pallász néked erőt és bölcsességet adott: én
 Példátlan fényed drága jutalmat adom.
 Íme Therézánnak szép sarjadzatja, Luíze,
 Páphószom legfőbb dísze, kebledbe repül.
 Én nevelém ötet, s tavaszomnak mennyei díseit
 E gyönyörű orcákra s e kecses ajkra rakám.
 Ujjaim illették szemeit: s bájolvá lövellnek;
 Önt ékes mellye hyblai szaglatokat.
 Nincs seregemben dísz, melylyel nem bírna Luíze,
 Nincs dísz, melyet nem bírna Luíze velem.
 Vedd őt, s vége az örök harcznak. Tritónia győzött
 Általatok: győzött Cypris is általatok!“ —
 Bal tüzeket lobbant a nagy Zeüsz¹⁾; tapsol az ég s föld,
 De angyala távoztán Ausztria bűnnek ered.

Ezt a hosszú epigrammát, édes barátom, 14 nap olta betegen fekvén írtam. Nem szeretem a Gelegenheitsgedichteket, De ez a nagy történet, s pataki prof. Sípós és Kézy uraknak deák verseik ezen menyegzőre, engem is elszédítettek. Általküldém tegnap Patakra nyomtatni, s ma Kézy a maga és a Sípós nevében oly magasztalást írnak felőle, hogy elhihetném magamat, ha magam nem csak igen jónak nem tartanám, sőt azt állítanám, hogy épen nem érdemes az Erdőmböz, Könyörgésemhez, Wesselényimhez s Báróczymhoz hasonlítottani. Valóban oly távol vagyok a felúvalkodástól, hogy inkább kételkedtem, ha fog-e azoknak tetszethni, a kik az effélékről ítélhetnek, s csak egy bizonyos ok miatt küldtem sajtó alá. Írd meg, mit ítélsz róla. Vetted-e leveletem a Wesselényiné kérése eránt?²⁾ Kis nekem maig sem felelt. Mint van? nines-e rosszul? Ah illum meae si partem animae rapit maturior vis etc.

Élj szerencsésen és szeress!

5-a. April 1810.

¹⁾ Jupiter intonuit laevum.

²⁾ Hogy B. vette, mutatja alább, apr. 18-d. költ. válasza; de a Kazinczy levelei közt hiányzik.

XXI.

Mikla, 8-va April 1810. *)

Nagy tekintetű Barátom!

Eddig, úgy hiszem, Szemere tudtadra adta, hogy én Pesten lévén, a csomót kezemhez vettem, és a kiadás eránt Kis István könyvárossal megegyeztem olyformán, hogy Verseimet oly betűkkel és oly papiroson adja ki mint Himfy Szerelmei vagynak, és a vignettet a legjobb rézmetszővel vágassa ki. Ha Dayka Verseivel egy formátumban akarod látni, írj Kis Istvánnak, ő mindent meg fog cselekedni.

Mellyképemet vissza ne küldd, mert az nékem azon kívül is vagyon : hanem, ha már szívességed határt nem ismer, és semmi-ben adósom lenni nem akarsz, tehát küldd meg nékem grófnád képét, hogy azt a tied mellé függeszthessem, és mély tisztelettel megcsókolhassam. Látod mely vakmerő vagyok!

Jegyzéseidet és változtatásaidat Szemerével és Köleseyyvel együtt megvizsgáltuk, és sok szép észrevételeket találtunk benne. Használni fogom azokat, valamint csak ízlésem és poesisom természete megengedheti. A hézagokat is igyekeztem minél jobban kipótolni, és változtatásaimat tudtadra adni.

Erántad való tiszteletem mindenkor határtalan volt, mindenkor szerettek forrón, de féltve. Ezen méregeseppet az én örömmnek poharából a te utolsó leveled kivette, mert azt hitette el velem, hogy én téged úgy szerethetlek, mint férfiút és igaz bölcsét. Te nem vagy kevély, nem vagy hiú! — De engedd meg, hogy ezen nagy becsű leveledre akkor felelhessek, mikor ezen mostani meggyőzhetetlen rossz launámat elverhetem, s hozzád méltóbban szólhatok. Akkor megküldöm neked az én biographiámat is, hogy engem mindenképpen ismerj.

Utazásomnak alkalmatlan ideje és a dunavíz úgy megbágyasztottak engem, hogy a te derék pesti barátaid társalkodásának

*) Vettem a posták vétke miatt august. 26-d. (K. F.)

gyönyörűségét nem érezhettem eléggé. Oly lankadt lettem, hogy még Virágot sem kívántam látni. — Ezen jó emberek téged imádnak. Fordítsd buzgóságokat literatúránk javára! Én veletek versent nem futhatok, de az én tisztelem és jó kívánásom kísérni fog titeket.

Kegyes szeretetedbe zárt maradok

szíves becsülőd
Berzsenyi Dániel.

Az én Laczi fiam is ötvaras volt, de a mindennapi meleg fürdő csakhamar meggyógyította. — A *lejtegette* ezen soraidba nem illik, hadd maradjon meg a *tánczoló*. — Szeretném tudni mi a *kőművesek fája*.

XXII.

Mikla, 18-d. Apr. 1810.

Nagy tekintetű Barátom!

A mi a tempelt és felirásokat illeti, ideád felette gyönyörű. De ennyi poeták verseinek öszvenyomatása semmiképen sem akar az én csudálatos fejembe férni. Nem látszunk-e bérlelt síratóknak? Nem ártunk-e magunknak és a tárgynak? Nem lenne-e illendőbb, ha Te mint Wesselényinek barátja az ő biographiáját baráti ecsettel, hazafiúi szemekkel és philosophusi lélekkel kiadnád? A böles a legkisebben is fel tudja fedezni a szépnek és nagynek vonásait. — A biographia homlokára igen illene ezen versed: *Kétled-e hogy lelkünk* stb., utána pedig egy vagy két poetának darabjait toldalékkül lehetne adni, s nem a legszembeket, hanem a leghelyesebbeket. De kövesd tetszésedet. Én mint barátod legkisebb érzésemet előtted eltitkolni nem merem.

Ha terhedre nem lenne, igen szeretném, ha azon darabjaimnak hibáit, melyeket gyűjteményemből kihagytál, előmbe terjesztenél, hogy azokat megigazítanám, vagy, ha az lehetséges nem lenne, krisisedből tanulnék. Én azokon kívül is kivettem egynehány dalokat, de azok között, melyeket Te kihagytál, vagynak

némely darabok, melyeket kivetni sajnálok. Meglehet, hogy ha botlásaimat megmutatod, másképpen gondolkozom, mert tudod azt, hogy nékem theoriám nincs.

Elj szerencsésen!!

szíves tisztelőd
Berzsenyi Dániel.

(E levél után : *Wesselényi hamvaihoz*, szóról szóra úgy, mint B. Versei 5. kiad. 243. 4. lapjain áll, kivévén az utolsó sort :

Díszeidet maradékaidban,

mit később, június 23-d. levelében így változtata :

Díszeidet deli magzatidban.)

XXIII.

Széphalom, Május 4-d. 1810.

Érdemes barátom!

Hogy Pesten valál, megírta Vitkovicsunk : de elfogva azon szomorúság által, hogy az ő jó anyja beteg volt s végre el is aludt, halasztotta a bővebb tudósítást, úgy hogy azt pesti barátimtól két levelem által kelle kiesikarnom. Végre tegnap vevém Szemerénknek 16 lapnyi levelét, s látlak vele a hídon, látlak somogyi perezced és szalámid körül, látlak Biharit hallgatva, s hallom miként olvassátok, miként mondogatjátok egymásnak verseiteket, mint emlegetitek a távollévőt és azokat, a kiket ő lelke teljességében nevez *magácinak*; s oly kevély vagyok, mintha a Capitoliumon nyomnák fejemre a Petrarca koszorúját. Barátim! miért nem léphettem én akkor, mikor együtt valátok, véletlenül közzétek! miért nem lehettem tanúja annak a szép szövetségnek, melyet Berzsenyi, Horvát, Vitkovics, Szemere s Kölesey az örökkévalóságra kötöttek! El vagyunk tépve egymástól, de bennünket egy lélek elevenít, s ti barátim, soha sem fogjátok a Révai MSait s holmit egyebet forgatni, hogy a Kazinezy Virgílból vett szavaira ne gyúladozzatok; s a jónak, szépnak, igaznak érzése így terjed a mi ragyogó s örökké ragyogandó barátságunk által — s ennek erős hite elég

jutalom, elég pótolék nékem is néktek is azért, hogy a kedvezni nem akaró sors bennünket egymástól elrekesztve tart. — Ismerlek verseidből, leveleiből, ezen környülállásos tudósításból; majd foglak képedből is. Ha az idén Bécsbe kell mennem, a mit reménylek, Miklát látni fogom!

Te sok jó könyvet vittél Somogyba, s ezek, és azoknak emlékezete, a kikkel Pesten összeismerkedtél, jó ideig elfoglalva fog tartani. Oh vezéreljen az újabb meg újabb ideákra, s azok a felséges ideák, a melyeket könyveidből s önmagadból merítesz, zengesse lantodat, hogy mások is tanulhassanak Tőled! — Szemere azt írja Virágról és felőled, hogy tí vagytok ketten a nemzet első lyricusai, s Szemere olyat vét a mellé, mely igazságtalanság Virág eránt. Egy pályán is lehet kettőnek úgy állani, hogy az egyik ne legyen elsőbb vagy utóbb a másikánál. Ti engemet mindketten elbájolva tartatok, s nem is kérдем, kit illet inkább a koszorú; illet az mindkettőtöket. — De annak örvendek, hogy pesti barátim is értik már, hogy Virágot, Kist és Berzsenyit méltán tartom egy sorban állóknak. Ez a négy — valamint én — csudálják benned mind az embert, mind a poétát. Én mindég inkább meg inkább csudálom mind a kettőt, s minél inkább csudállak hármatokat, annál kevésbé tudom csudálni mind azokat, a kiket vagy szerettem, vagy csak szenvedhettem.

Szemerétől oly tudósítást vártam, kértem, mely semmit ne hallgasson el. Írta tehát azt is, hogy Verseid változtatásaira mit mondottál, s mit mondott ő is Néked. A *mi* barátságunk, szeretett s tisztelt barátom, szentebb mint hogy szükségem volna azt mondani, hogy változtatásimnak el nem fogadások engemet el (nem) szomoríthatna. Mi volna úgy a *mi* barátságunk, ha az lehetségesnek képzelhetné az efféle dölyföt. Én elmondtam a mit jobbnak véltem. Mit végy Te fel, az a Te dolgod, nem az *enyém*. A barátságunk az a legszebb jusa, hogy kimondja vélekedését, és más részről az, hogy bátran követi tulajdon érzéseit. — A *pirholagos* szó előttem nem csak isméretlen de képzelhetetlen is volt. De azért fel nem akadok azon, ha véle az én ellenkezésemmel és a Szemerével nem gondolván, élni fogsz is. Tegyük fel, hogy az valóban nemtelen s rút szó. A Te verseidnek annyi érdeme van, és oly ragyogása, hogy az ezen szeplő mellett is egyik fő dísze lesz literatúráinknak.

Bár csak a mi pesti barátink egy tudományos journált adnának ki! Szemere elmondá mint buzdítottad őket erre. A mit Te mondál nékiek, azt mondom én is. A Czinkék alább hagynák ezt a gögös boszédét az ízetlenségnek s tudatlanságnak. Örvendek, hogy pesti barátink megkorbácsolák a Holmistát. Azt tudakozád, ha nem én írtam-e ezt a recensiót. Nem is tudtam, hogy valami olyas készül, s a nyomtatott exemplár tudatta velem a történetet. Rá ismertem írójára, noha derekasan elrejtette magát. Az álorozát nemes kevélységből vette fel. Nulla est gloria praeterire asellos, azt mondja Martialis. Hát nem *praeterire* hanem velek *szabdalkozásba* is állani.

Nyugtalanul várom leveledet a pesti mulatás felől. Talán ottléted arra bír, hogy ezután néha felrándulj oda. Ezért szeretnék én minden esztendőben felmenni Ninivébe; mert nékem a festés, faragás s ezekkel rokon mesterségek nagy szomjat csinálnak, azt pedig Pesten nem csilapíthatom. Ez idén az ipam dolgában kell felmennem, ki ott triumphála egy successionalis perében; s ez nékem alkalmat nyújt az oskolákat végig járni. Éljen szerencsésen, igen kedves barátom. Kérlek, ne gyötörj hallgatásoddal. Öllelek lelkennek teljességében.

XXIV.

Széphalom, Május 6-d. 1810.

Kedves barátom!

Születésednek napján vevém azon leveledet, melyben a Wesselényire írt ódát küldéd meg nékem. Sokat, igen sokat vártam Tőled, s többet adtál mint vártam; ódád oly szép, hogy senki nem fogja hatalmas megrázattatás s nevednek csudálása nélkül olvashatni. Örvendek Wesselényinek, hogy Tőled megtiszteltetett, s fiának e levelemmel együtt tészem fel postára azt, a mely néki mívedet megviszi. Patakról egy deák ódát küldé nékem e végre prof. Sípos, math. és phys. prof. s deák hexametereket prof. Kézy, kit e holnap első vagy april utolsó napján neveztek ki prof. Síposnak helyébe, azon toldással, hogy előbb a superintendencia költ-

ségén megjárja az akademiákat. Mi lelkü ifjú légyen ez, értsd az ide zárt virgili és homéri darabból. Prof. Humanior. Nagy Ferencz is hexametereket írt, magyarul, a Bion Siralmának hasonlatosságára, s ez az idylliomforma vers is igen szép. E négy darabon kívül még semmi mást nem kaptam a Wessclényi megtiszteltetésére. Köszönöm szíves barátsággal azon intésedet, hogy a versek olyformán ne jelenjenek meg, mintha fogadott siratók volnának éneklőjik. Gellertnek halálára egy egész tomos, még pedig nem vékony, nyomtatott ilyformán. Valamely fordítás által ezt igen jó lesz megelőznöm.

Rövid vala levelkéd, édes barátom, s innen azt húzom ki, hogy pesti útd olta írtál egy másikat is. De az nékem kezemhez nem jöve. A pestiek örvendeznek ismeretségeden, s viszont ők is méltók, hogy Te örvendezzél az övéken. Felette helyesek voltak a Te előttek tett ítéleteid, p. o. hogy a kis Szemere előli magát az aestheticában, s hogy Vidához írt ódája igen ezifra, s kínos munkába került. Kérhetnélek-e, hogy tudassd velem, milyeneknek találd őket? Szeretném ha azokat, a kiket én annyira szeretek, Te is szeretnéd, s sajnálom, hogy Virágot nem láttad.

Azt kívánod, hogy kihagyott darabjaidnak fogatkozásait, azaz, a melyek nékem hibásoknak tetszettek, előttd felfedezném. Szemerének leveléből tudván, hogy tőle kérdezted, hogy miért hagyhattam ki az *Örömhöz* írt dalt, legelőbb is ezt kerestem fel kézírásodban, s elmondom a mit magamban érzek :

Legfőbb ok a kihagyásra az lehetett, hogy a *rejt*nek a szechema törvénye ellen három rimje vagyon, és a negyedik három sorú strópha úgy áll ott, mint oly függelék, mely azt gyaníttatja, hogy nem tudtad mit kell vele kezdeni. Ezen felül visszás az is, hogy a *karom* között két sorba tépetik el. Az a *lelkem bálványja* is közel jár a sütéshez, legalább olyan, hogy azt gondoltatja maga felől, hogy a Voss szavaival éljek, hogy kinosan pótlotta ki a külömben üresen maradható öt syllaba helyét. A gondolat a dalban igen szép, szépek a képek is : de, ismét Voss szerint, *kificzamlott tagúak* a stróphák.

A Te Exegi monumentumod igen szép ismét, s talán érdem benne még az is, hogy nem száll oly kevélyen, mint a Horátzé; noha versben szabad úgy is. De a Berzsényi verseinek nincs ilyenre szükségek, s kik a magyar tudósok, a kiknek **Berzsényi e morzsát**

szenteli? Sok darab magában jó lehet. Az a kérdés, hogy az egésznek tónusához illik-e? — Ha ezt felveszed is, nem csak szégyent nem ejtesz a darabon, de vele sokak előtt kedvet is találhatsz.

Igen szép a *Fohászokodás* is, mind philosophisch mind poetisch. De Berzsenyi a vers egész kötetében nem volt *religiosus* poeta. Ez hagyatá ki velem a darabot. — Benne nem lelek semmi hibát. Egyedül ezt szeretném megváltoztatni: *Közlebb* (közelebbre) és a *jobb s nemesebb* (s non duplicatur in motionibus). Ezt így lehetne tenni: *A jobb s nemesb lelkeknek útján. — mély sirom éjjelét*: — *Sirom* non sirom.

A *Balaton* töredéknek tetszik. Vannak a festők portefeuilleiben sok el nem végzett darabok, és igen gyakran igen becses darabok. Itt meg nem felel a végzet a kezdetnek. Ez igen fenn és pompás festésekkel kezdi: amaz nyargalva végzi. A hexameterek sem mind szép menésűek. Nincs egy-egy fatálisabb rekesztés, mint négy syllabájú szóval: *dala harsog*; nincs szebb mint három syllabájú-val: *virálmányt, ölben, körülte*. Ezt a 4 syllabájú rekesztést a szegény öreg Ráday ejtette sokszor, s nevétek érte.

Ilyen stúdium, ilyen töredék a Horváth Ádámhoz írt nagy szépségű darab is; de el nem végzett darab. Ennek legalább félárkusra kell vala nevekedni.

Ezekből láthatd, kedves barátom, mi indíta engem arra, hogy holmit elhagyjak. Tudod hogy én mit értek a barátság szabadságai alatt: kimondani tartalék nélkül a mit érzünk; de azon kevélység nélkül, hogy magunkat esalhatatlanoknak véljük, s azon intolerantia nélkül, hogy azt kívánjuk, hogy más úgy táncoljon, mint neki muzsikálunk. Én ezután talán semmit sem nyomtattatok, hogy Horvát, Vitkovics és Szemere ne lássa s botlásaimat kimutassa: de szabadomban hagyom elfogadni vagy el nem fogadni a mit ők akarnak. Élj szerencsésen, igen kedves barátom, s kérlek, írd nekem minél előbb, és ne rövid, ne szűk leveleket. Öllelek tisztelettel s forró barátsággal.

XXV.

Széphalom, Jún. 4-d. 1810.

Kedves barátom!

Meg nem foghatom honnan eredhet hallgatásod. Ha érzened mely gyönyörűséggel olvasom én leveledet, még akkor is, ha benne semmi versed nem jó, oly sűrűen írnád őket, mint a mely ritkán most írod.

Én e napokban tavaly elégetett esomómnak két darabját dolgoztam újra. Emlékezetem felette szerencsétlen megtartani a mit csináltam vagy a mit a másokéban megkedveltettem. Így még több hézagok estek elégetett esomóm versciben mint kézírásomban voltak; mert egyik oka az elégetésnek az volt, hogy üregek voltak benne, s féltem, hogy idegen kéz fogja kipótolgatni. — Kérlek, add tudtomra mind azt, a min benne érzésed felakad, a mit igazítva óhajtanál látni. Attól kérem ezt, a ki Virággal együtt első lantosa a nemzetnek.

A GRÁTZIÁKHOZ.

(1787. táján; de újra dolgozva 1810. Májusban.)

Sípját s e koszorút s, nyíló korának
 Díszét, homloka fürtjeit, Kronion
 Hármas ikrei! hívetek sajátúl
 Nyújtsa tinéktek;

Mert a kelleme árjait Cyprisnek
 Nyájas asszonya mind tírátok önté;
 S töletek szedi most vizsont, ha lángot
 Gyűjtani készül.

Oh védjétek az áldozót, Leánykák!
 S titkos bájotokat lehellje mennyei
 Ajkatok dala zengzetébe! Csak hív
 Sergetek hallja azt!

Matthissonban van példa a szchéára; s nála nélkül is a három hendekasyllabus sort $\underline{\text{v}} \text{ } \underline{\text{v}} \text{ } | \text{ } - \text{ } \underline{\text{v}} \text{ } \underline{\text{v}} \text{ } | \text{ } - \text{ } \underline{\text{v}} \text{ } | \text{ } - \text{ } \underline{\text{v}} \text{ } | \text{ } - \text{ } \underline{\text{v}}$ merném öszvekötni az adonicussal, noha a régieknél ez példa nélkül volt. Ez a dalom 1787. táján más szchéára volt írva, így :

Sípját s e koszorút s, még fiatal kora
 Díszét, homloka lágy fürtjeit, hívetek,
 Kellem mennyei háрма,
 Néktek nyújtja tulajdonúl stb.

APOLLÓHOZ.

(1787. táján, újra dolgozva Széphalom, Jún. 1810.)

Miért könyörgjek én teneked, dicső
 Magzatja Zeusznek! most mikor illatot
 Gyújtván, először lépek, új pap,
 Zsámolyaidra, s arany szelenczém

Oltárodon bort s búzakalászokat (*far*)
 Űrit? – azért nem, oh nem azért! hogy én
 Nyerjem meg a mít *nagy titokban* *)
 A pula kér esedezve tőled.

Nem kell nekem kincs! nékem elég juta (*quod satis est*)
 Nem gőz! pirúlnék hogyha belőlem is
 Játékot űzne a sors. Rohanjon
 Bár mi reám, fedez a középszer.

Csak lantom illesd! csak nyilat adj nekem
 A szent tegezből, szörnyek-ölője, te!
 Szorítsa örülve jobbam Híved :
 Fussa komoly szemem a kaján nép!

Régiségcímet a Hálai Lit. Zeitg. 1809. Apr. recenseálta
 Egy-két sujtást kaptam tőle, er gefiel sich einst in orthographi-
 schen Neuerungen, er sucht das Affectirte, da der eigentliche

*) Félve, hogy más meg ne hallja, s pirúlni ne kelljen érte.

Ausdruck nahe lag. (Szegény ember! ha tudná mitől kap az írás kellemet! csak geschraubt ne legyen). Er rüth in literärischen Streitigkeiten Mässigung, wird aber selber sarkastisch; doch muss man sagen dass er zum Lob mehr wie zum Tadel geneigt ist etc. De nékem az ilyen recensio, mely *tanít*, kedvesebb mint a fulasztó tömjén. Kár hogy a Recensens német volt, nem magyar, s a grammaticus, a philologus munkát *csak* historiai tekintetéből olvasta meg. — Ezen felül a bécsi Annálisokban biographiám áll. Ezt annyinak veszem, mintha pelengérré állítottak volna; mert mich dem Schau des Publicums auszustellen, noha *csak* barátságból cselekedte *minden hírem* sőt *csak gyanításom nélkül is* egy igen becsült barátom, felette visszásan hatott reám. Megvan, és így legyen! Én azt tartom, az olyan csak halálom utánra való volna. De ezen kedvetlen történet a mi barátunkon Kisen is megtörtént már több mint öt esztendő előtt ugyanezen Annálisokban.

Képed még sincs itt. Mely igen szeretnék hozzád repülni, s magamat még szorosbban csatolni hozzád! Élj szerencsésen, kedves barátom! Én 24 óra olta magamban vagyok; feleségem Kázmérba ment halálához sietve közelítő atyját s ágyba esett anyját meglátni, s elvitte nagyobbik leányomat, ki épen ma 2½ esztendő. Feleségedet szíves barátsággal tisztetem, magadat, gyermekeidet öllelek.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

XXVI.

Széphalom, Jún. 13-d. 1810.

Kedves barátom!

Wesselényire írt ódádat e napokban két pataki professzorral olvastattam, kiknek egyike, Kézy, nagy poeta; s mind ez a két ember, ki a classica literatúrában tökéletesen jártas, mind még három értelmes és érzékeny hallgató, az elragadtatásnak azzal a grádicsával hallá azt, mely nem fakadozik magasztalásokra, hanem megnémúl és igen későre jut szóhoz. Az egyik (Kézy) kért, hogy

engedjem meg, hadd írhasa le. Megengedtem. Ő még *semminek* leírására nem kért engedelmet tőlem. Ítéltetted ebből, mely behatást csinált reájok. — De sem ők nem tudták, sem én nem tudom, ki az az Aethra fia, a ki, ifjú karral az éktelen márványt felemelte, s minthogy ezt mind a Faber Thesaurus Eruditionis Scholasticae nevezetű munkájában, mely nékem mindég kezem körül forog, mind a Calepinus lexikonában haszontalanul kerestem; annál bátrabb vagyok azt a kérést tenni nálad, hogy kétségemet oszlasd el, mivel erre Kézy azon okból is kért, mert szégyen volna az eny-nyire csudált s szeretett darabot tökéletesen nem értenünk. Kézy emlékezik egy más Aethráról, mely név Ovidiusnak Heróiszsaiban előfordúl, s el is mondá nekem a pentametert. De az az Aethra nem illik a Te ódádra. Mi úgy hiszszük, hogy itt Herculesre van ezézés, csak hogy ismét azt nem tudjuk, hogy ő mikor és hol emelt ifjú karral éktelen márványt. Ennyit a versről. De hát Te magad, kedves barátom, mint vagy? s mit csinálsz? Minket Júniusnak 3-án a dér és egynehány napig oly hideg, mely miatt fütet-nünk kelle, kinzott el, harmad nap olta pedig az eső úgy esik, hogy inkább üntuk el, mint az egy holnap olta tartó osztályt. Nevezetesen tegnap oly nagy vala a patakok kiáradása, hogy csak-nem minden hídjainkat elhordta. A szomszéd két helységben, Bányáeskán és Mikóházán, házakat seprett el s embereket ölt meg, s sok sertést. Nékem sem házamnak sem marháimnak nem ártott: de a szokott árkában meg nem férő patak kiesapott a kertembe, s végig futván rajta, egy nem kis részén szinte a vad földig elhordta a munkált agyagot, s 96 oltványomat öszvetördelte, három eszt. ezelőtt ültetett szilvafáimat gyökerestül kiforgatta. Mi kárt tett újhelyi szőlőmben, még nem tudom: de minden kétségen kívül tett. — Igaza volt Consil. Szirma Tamásnak (viceispánja volt Zemplénynek 1775. táján 1784-ig), a ki mikor valaki körülte eső-ért imádkozott, legalább sopánkodott, haragosan fakadt ki; hét esztendeig nem vala eső, s még sem vezett el a világ, 40 napig esett, s csak egy háznép is esudatéve maradt meg; úgy mond.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom! s emlékezzél, hogy sok leveleimre vagy adósom. Nyughatatlanul várom, hogy ismét azt hallhassam Tőled, hogy szeretsz. — Feleségedet tisztetem, gyermekeidet ölelem.

XXVII.

Mikla, 23-a Junii 1810.

Nagy fényű Férjű's Barátom!

Úgy értem leveleidből, hogy már két levelem nem juthatott hozzád. Az egyikben arra kértelek, hogy képeimet vissza ne küldd, hanem, ha már kegyességed határt nem ismér és semmiben adósom lenni nem akarsz, tehát küldd meg nekem grófnéd képét, hogy ti az én szobáskámnak bálványai legyetek. Ezen merész kérésemet ismét megújítom előtted. A másikban gáncsaidra tett jegyzéseim voltak, mely, ha azolta is kezédhez nem ment, add tudtomra, hogy némely gondolataimat véled közölhessem.

Leveleimet rövidelled. Méltán. De hidegnek ne vélj! Tudod mi vagy Te nekem! De tudod azt is, hogy engem sem a sors, sem a Múza úgy fel nem emelt mint Téged. Sok napjaim vagynak nekem, melyek engem Tőled s magamtól elszakasztanak, melyektől csak úgy kell lopnom azon szebb órákat, melyekben magamat Néked és a Múzsáknak adhatom. Én poetának sem elég gazdag, sem elég szegény nem vagyok. Gondjaim vagynak, magamat megosztani pedig nem tudom. Hidd el azt, ha nekem oly csendes szobáskám volna mint Szemerédnek, megúnnád leveleimet. Te literatúránknak minden jelesebbjével levelezel, s mindeniknek oly sok s szép leveleket tudsz írni. Ezen szép tehetségedet én a Te legfelsőbb tulajdonságid közé számlálom, s úgy hiszem, hogy ez valaha a Te nevednek nem kevés fényt fog adni. Látod ellenben, hogy én e részben Téged koránt sem közelíthetlek, mert vagy rövid vagyok, vagy ha egyszer megeresztem a gyeplőket, csapongok, és csapongásaimat másnap szégyenlem. Írj Te, kérlek, annál hosszabban, minél én rövidebben!

Verseimmel sok vesződségem volt, míg némely hézagokat kipótolhattam: de ne várd, hogy én, ki a poesis teoriáját soha sem tanultam, az én nagy theoreticus barátomnak kedvét mindenben betölthessem; mert minden iparkodásom mellett is sokakat kéntelen valék meghagyni az eredeti nyerségben. A többek közt a *Görög Demeterhez* írt ódát is meg bővítettem, mert igen üresnek ítéltém. Ímé közlöm Véled, hogy ítéletedet hallhassam:

Mennyi országok s koronák reményét
Vetted, oh boldog nevelő! kezedre!
Mennyi népnek nyújt bizalmat a te
Chironi lelked!

A nagy álláspont köre nem telik meg
Áldozat nélkül, de ki honnja híve,
Mint Görög, mindent mosolyogva áldoz
Honnja javának.

Róma undokját s Senecát felejtsd el!
A nemes legszebb diadalmi bére
Minden ádázna s alacsony tyrannak
Kénye felett van.

Konnidás márványt nyere Parthenonban.
Adj Trajánt nekünk s kegyes Antonínust!
Véreid forró kebelébe márványt
Lelsz te s örök fényt.

A te munkádnak stb.

Quid non mortalia cogis pectora patriae amor! De nem tesz-e magamat az ilyenekkel nevetségessé? — Hát Te mikor írsz epistolát? Írj, kérlek! Én oly követhetetlen szépségeket semmi műveidben sem látok, mint epistoláidban.

Pesti barátidat hozzád méltóknak találtam. Köszönöm néked azon vídám napokat, melyeket az ő társaságokban éltem! Valóban nagy boldogság olyanokkal lenni kik velünk egyenlőn értenek, értenek! — Szemerédhez leginkább vonódom. Ezek a nemes indulatú s nagy készületű ifjak Téged imádnak, minden második szavok: Kazinczy, Kazinczy. — Te mindent tehetsz vélek, s reménylem, hogy az ő heveket használatlan nem is hagyod. A journaljokhoz ajánlottam gyűjteményemet, s biztattuk egymást, hogy Te sem fogod segedelmedet tőle megtagadni. Kérlek is, tégy a mi tehetsz!! én literatúránknak szebbet s hasznosabbat gondolni nem tudok.

Te már Somogyban is sok jóakarókat szerzettél nekem. Valóban, Te igen jó ember vagy! — Azt is írod, hogy ez idén szándékozol engem meglátni. Erre ugyan én érdemetlen vagyok és

reményleni sem merem, de mindazonáltal az én castrum doloris-forma vén házamat addig is a Múzsák papjának elfogadására, amint lehet, kicsinosítom, könyveimet rendbe szedem, s legjobb gombai asszúboromat bepecsételem. Hozzon Isten! — Baucisom az ő majorságából a legszebbiket számodra tartja. Faresi fiam pedig az ő kilenez malaczaiból a legkedvesebbeket Néked hizlalja, én azonban diadalmi pacánt fogok énekelni. — Élj szerencsésen!!

Berzsenyi Dániel.

Ezen pillanatban veszem két szép ódáidat. Ne kérdezd ítéletemet! Én Téged csak csudálni tudlak!

A Wesselényi hamvaihoz írt ódámnak legutolsó rendje helyett nem lenne-e szebb ez: *Díszeidet deli magzatidban.*

XXVIII.

Széphalom, Júl. 12-d. 1810.

Érdemes barátom!

Én e napokban jöttem meg a Cocytus partjairól, amint azt ez a reszkető zsibbadt kéz is mutatja. Kázmért mulatván a szegény ipam temetése miatt, egy reggel hideglelési rázkodás közt ébredtem fel. Már régolta változó vala egészségem. Más nap hánytatót vettem s gyomortisztítókat, s így elhárítottam az ephideget. De a nyavalya harpyai körmökkel ragadott meg; észre sem vevém, midőn a legveszedelmesebb tüdőgyulladásba estem. Nem először láttam a Styx kénköves habjait: de nem láttam soha veszedelmesebben. Feleségemet, két lányomat elhagyni, mely egészen más az, mint mikor ott kellett volna veszni, hol a büszkeség és holmi egyéb nevelte heroismusomat! Elég hogy itt vagyok, túl a veszélyen, de még nem baj nélkül. Még oldalomban a tör, mely szabadon lélekzeni nem hágy. Kerülnöm kell a munkát, az írást: de Neked írni — eltilthat-e ettől az orvos? Örvendj visszanyert életemnek, kedves barátom, s óhajtsd, hogy azt a minck elvesztésétől most oly méltán rettegtem, sokáig bírhasam. Több fél esztendő-

nél, hogy legvirítóbbnak látszó egészségem is titkos sinlés volt. Úgy hiszem, most kitisztúlok, erőt kapok.

Feleségem képét kívánod. Mint tudod, mely részen kell szívetem érdeklened! — Venni fogod azt, édes barátom, úgy ahogyan azt egy igen hasonlító festésről májusban copizálta egy festő házamnál. De nagyon kétlem, ha szemed a képben fellelik-e (sic) a természet hív és jó gyermekét, és azt a szép lyányt, a ki tíz esztendő előtt Kassának gyönyörűsége volt, mind öregei, mind ifjai, mind férfiai, mind asszonyai előtt. Nem nagyítom a dolgot midőn Sophie felől ezt mondom: úgy van, 1800-ban ő volt a kassai leányok koszorújában az *első* rózsza. Az a Sophie most nincs többé; oly nagy mindenben a változás, mint karjában, mely most felette vékony, holott akkor a boltokban nem találta kesztyűt, mely karjára felmenjen. A kép ötöt 12 eszt. táján adja elő. A melyet a festő ez idén festett *maga* és nem *képe* után, oly rettenetes, hogy alig lehet reá ismerni. Neki még most is megvan angyali szépségű termete, de elvirúlt emlékkal: ez a kép pedig egy patyolatba öltöztetett könyhaszűzet mutat. Ezt én dugom, nem hogy neked küldhetném.

Házi bajaidról írsz. Éntéged nagyobbak ismerlek, mint hogy a magad modulusodat másokhoz szabd. Végy engemet. Én nyolcz gyermek testvére vagyok, s mind magam mind feleségem minorenis, noha 51-dik esztendőmet töltöm, és ez előtt csak négy eszt. előtt kezdtem gazdálkodni. Rabságom többre került mint gondolni lehet, s egy istentelen testvér öcsém, az anyám paizsa mellé rejtve, bánthatatlanná teszi magát istentelenségeiért, melyeket rajtam s testvéreimen elkövet. És nekem mégis van quod satis est, van annyi is, hogy másoknak mind eddig igen nevezetes summák által lehettem elősegéllekre. Nincs erre más calculus mint az, hogy vivamus non secundum similitudinem, sed secundum rationem. Én oly kevély vagyok, hogy azt hittem el magammal, hogy nekem valami egyéb által kell ragyognom mint a cifra által, s látom, hogy jól ítélttem. Azonban Sonderling nem vagyok; s cravátot s hónig erő nadrágot stb hordok én is: de úgy, hogy nem láttatom tudni, hogy rajtam az van. A ezinöberszínű veres Zrínyi-sípka azonban sem téiben sem nyárban nem marad el a frakk és nankin vagy bársony nadrág mellől, hanemha gyűlésbe megyek; akkor módikalpag váltja fel. — Ezeket, édes barátom, levelednek második §-ra.

Göröghez írt ódád excellens darab. Ismersz, tudod mint veszem az afféléket. Sokat lehetne mondani az effélékre. Lángolok látni verseidet, de már nyomtatásban. Daykán kívül egy éneklőnk sem tudja az én lelkeket úgy illetni mint Te. Nem vagyok ez által igazságtalan Kis és Virág eránt. Csak érteni kell akarni. Énelőtem egy ideál lebeg :

De meg nem lelkesíthetem,
Csak tűnő képét kergetem.

Én is megtoldám ismert ódámat.

A pulya kér esedezve tőled.

Csillogjon a kit gyors szekereére emelt
Fortúna imádott bábjaival, s örök
Gondokra kárhoztatva, kincsét
Gyűjtse kamatra esikart kamatról

A gazdag! hogy ne a ménési mézital
De Káp s Maláa is, s a mi buzogva foly,
Hirdesse vendégének, ötöt
Mely kegyelembe fogadta Plútusz.
Nem kell nekem kincs stb.

De én nem szeretem az efféle műveket. A poéta tulajdon tüzetől égjen.

Az én pesti három barátom, három megbecsülhetetlen ember. Nem szeretnek ők engem inkább mint én őket. Meglehet, hogy szívem Szemerét szereti leginkább : de én Horvátot tartom a legkészültebbnek. Sokat tanulok tőlök. Szemere kevés hetek alatt itt lesz.

Meghalván az ipam, ha Bácsbe megyek, a napammal megyek ki két apáca testvérét látni akarja. Így nem fogom látni Miklát, sem Sopronyt, hová lelkem repdesni szeret. De nem halok meg addig, míg Berzsenyimet e szívre nem szoritandom, míg neki ajakim is nem mondják el, mennyi örömöket ada az ő barátsága az én életemnek. Élj most, édes barátom, szerencsésen. Oh mit vesztettem eltévedt leveleidben.

XXIX.

Mikla, Július 5-d. 1810.

Tekintetes férjfiú s barátom!

Hogy ódácskám Néked s Kézynék tetszik, örülök; az ily bíráknak ítélete nékem gyanús nem lehet. — Köszönöm Néked Kézy verseit, köszönöm hogy ezen jeles talentumú emberrel is megismerkedtetél! Mondd meg néki, hogy midőn én az ő verseit legelőször olvastam, azt véltem, hogy azokat mind Virgílból rakogatta össze; mond meg neki, hogy én ötet igen becsülöm, de ha akarja hogy szeressem is, idegen nyelven többet ne írjon, mert én az emberi műveknek becsét csak azoknak czéljaikban keresem, melyek énelőttem a kicsint nagygyá, a nagyot pedig semmivé tehetik.

Engedd meg, hogy kérdésre röviden feleljek: Plutarch szerint Aethra, Thescusnak anyja. Nem emlékezem, hogy én is másutt olvastam volna. Azt is kérde, mint vagyok, s mit csinállok. Vesződöm mint Te, széllel, essővel, hideggel, meleggel, hol a levegőben fellegek, hol a porban izzadok, és igazi helyemet sem itt sem ott nem találom. A sok esső most Néked okozott károkat, taval pedig nékem csaknem minden gabonámat elrohasztotta, és ötszáz kedves selyembirkámat megölte. De csak ilyen a világ. Siessünk, barátom, a képzelődések országába! nincs ott sem dér, sem zápor, ott mindenkor megtaláljuk mind azt a mi valaha lelkeinket feszíté, ott a Dargó lombjai fedeznek, ott Te az enyim vagy. Élj szerencsésen! Grófnéd kezeit csókolom.

XXX.

Széphalom, Júl. 21-d. 1810.

Kedves barátom, pávatlan férjfi!

Tegnap estve vett leveledre azt mondom ismét a mit már leveleldről mondtam: annyik azok nekem mint egy szép dal. Ismerem a mi Kisünk leveleinek érdemeiket: azok a legnagyobb

esinnal vagynak mindég írva, még mikor siető kéz önti is soraikat. De ily genialis leveleket mint a Tiéd, én senkitől nem vettem és nem veszek. Kibeszélhetetlen gyönyörűség fog el olvasások alatt, és, ha azt mondanom nem kevélység, tulajdon képem, tulajdon physionomiám sugárzik vissza belőlök. Jele, hogy lelkeink egyformán érzenek, rokonok.

Írásom mutatja, hogy már jobban kezdek lenni. De erőm annyira elfogyott, hogy alig tudok járni. E napokban csakugyan beszaladtam volt a sógorommal a pataki exámenre, melynél fényesb gyülekezetet nem képzelhetsz — nem az exámen miatt, hanem hogy fő-curátorral, mélt. Septemvir Vay József úrral bizonyos dolog eránt szóljak. Orvosom eltiltott a beszédőtől, mert tudómben vala s van még most is a veszély. De ott prof. Sípos és Kövy, s továbbad a debreczeni prof. Budai akadván előmbe, annyit beszéltem, hogy belé a nem beteg de gyenge tüdő is megromolhatott volna. Jónak, erősnek kell lenni tudómbnek, hogy az orvos parancsolatja megszegésének kárát nem vallám. Tegnapelőtt Újházy Sámuel barátom prof. Scheverlayval jöve látogatásomra, tegnap pedig a volt prof. Beregszászy. Ezek közt ismét fel vala bontva az orvosi tilalom, mert mind olyanok voltak a kikkel *szólhattam*. Örülök, hogy nem vagyok rosszabbúl, de idő kívántatik reá, hogy egészségem helyreálljon.

Feleségemnek képe a régen megígért Höltyvel ma indul Pestre. Eggenberger könyvárosnál fog letétettetni. Vétesd által és vedd barátságom s tisztelem jeléül. Imhol a cédula, mely mellett az által fog adattatni emberednek.

Betegen töltött napjaimban Gessneremet, azaz az ő írásainak fordítását tekintettem végig, hogy ahol tollam megsikamlott, a munkának igazitást s főbb esínt adhassak. Bár csak már valaha ezt láthatnám nyomtatva, mert Idylljein és Első Hajósán lángoló szívvel dolgoztam. Nem hiszem, hogy Idylljeit 20-szor nem dolgoztam volna újra. — Vitkovics azt írja tegnap érkezett levelében hogy a Dayka Verseit végre el kezdték nyomtatni, s első postával megküldi mutatóúl az első ívet. Barátom a Dayka Verseiben Te egy barátodra, rokonodra fogsz akadni. Dayka néked oly tisztelő fogott volna lenni mint én, ha oly korán meg nem holt volna. Őtet a szerencsétlen házasság és a papokkal való visszázkodás ölte meg. Képedet Szemerénk hozza fel september elején; úgy írja Vitkovics:

Kézy elbucszózt a pataki exámenben s indul a külföldre, hogy ott a math. és phys. kathedrára, mely a Sípós kilépte által kiürült s neki jutott, elkészülhessen. Izenetedet általadom neki. Igazságod van : verse merő virgiliusi cento és homerusi — ő ezt a két poetát csaknem könyv nélkül tudja. Elöttem sok helyeit mondotta el könyv nélkül a görögnek a legirtóztatóbb kálvinista pronunciációval, úgy hogy sok szavaira reá sem ismertem. De az épen nem vétek, sőt érdem, hogy a homerusi képekkel, s virgiliusi s claudiánusi szókkal s phrásisokkal oly szépen tud élni. Írt már ő valamit magyar hexameterekben is, s azt én a Kultsár leveleiben közre eresztettem. Tetszett az Virágnak is. A ki deákul úgy ír, szépen írhat magyarul, ha magát egy kis gyakorlásnak alája veti. De félek, hogy azt Kézy nem fogja.

Hogy az Aethra fíja Theseusz, azt megsúgta nekem a Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae nevű munkája. De még sem értem a kö emelését. Plutarchust kell reá megolvasnom, s fogom mihelyt időt kapok reá. Plutarch meg van könyveim közt, noha azt a 8 kötetből álló explt, mely a fogságban volt velem, Munkácson hagytam az oda kerülendő s ott hagyott rabok mulattatására 70 darab más könyveimmel.

Feleségem tisztel magadat és a te érdemes feleségedet. Ő most van a sárgaság legveszedelmesebb grádiesán. Nagyobb lyánykámát elhagyá a hideg, szemlátomást épült, s negyed nap óta ismét sínlik. Ma délután valami pattanások ütötték ki rajta magokat. Vaccinálva lévén, a himlőtől nem féltém : de rettegek mind az anyja mind a gyermek miatt. Ah, illas meae si partem animae rapit maturior vis, quid moror altera nec carus aequae nec superstes integer. — Élj szerencsésen!!

XXXI.

Széphalom, Júl. 31-d. 1810.

Kedves barátom!

Epistolát öhajtál; imhol van:

Kazinczy Ferencz,

es. k. kamarás és major, mélt. Nagy-Ajtai Cseréy Farkas úrhoz,
 midőn autographiai gyűjteményembe néhány nagybecsű leveleket
 küldte. — Széphalom, júliusban, 1810.

Mely lángba hozza lelke e levél!

És a mit e levél kedvezve nyújt!

Élnedvesülve nézi itten szemem,

Te, hív királya a *Hivhez hív* magyarnak,

5. Te, nagy s kegyes Théréz! vonásodat.

S mivel kezdedre nem nyombatja szám

A tiszteletnak forró csókjait,

Fogadja el őket — aljas színlelést

Lelkem nem ismér — e szentelt ereklje,

10. Melyen karod, betűit öntve, nyugvék.

Rómának délezeglelkű gyermeke

A jó királyt sem tűri! monda Brútusz,

És porba dől a Clódiusz barátja. *)

Ő gaz bitanglót ölt, és nem királyt,

15. S csak kart adott a törvény bosszujának,

Mely Caesárt bárd alá kárhoztatá.

Így a ki dölyfös testvérét, szelid

*) Caesár urává akarván tenni magát szabad hazájának, s látván, hogy segéllőkre van szüksége, a leggazdagabb embereket is barátságába fogadta. A nagy de gyenge Cicerót az tartóztatta, hogy az ő részére nem tört, mert szégyelt a Clódiuszokkal keveredni egy lévbe.

- Könyükre olvadva hagyta vérzeni, ¹⁾
 Így a kik a szent Szűz nagy innepén
 20. A gyilkoló tört myrtus-ágba rejték ²⁾
 S ismét szabaddá tették honjokat.
 Ah, a szabadság nem nekünk való!
 S nem a szabadságnak mi! Róma s Hellász
 Kinőtt a más igazgatása alól,
 25. S nagy lelke bírta fékezni önmagát.
 Mi kiskorúk ³⁾ vagyunk, s bennünket az
 Atyai fenyték kapcsol együvé;
 És a mit ott a köznek szent szerelme
 Hatalmasan tanított a *nagyoknak*, —
 30. *A jót szeretni s gyűlölni a gonoszt* —
 E törpe népnél nem tanítja szív,
 De *bér*, de *büntetés* s *parancsolat*. ⁴⁾
 És mégis így, félvén a jó királyt,
 Mint ők *nagokban*, boldogok vagyunk.
 35. Azok valánk, nagy Fejedelem, szelíd
 Jobbodnak értett böles kormánya alatt!
 Te nem vetettél városodnak üszköt,
 Hogy annak útezait sinórod és
 Kevély s makaes kéj rajzolhassa ki.
 40. Te népeidnek egyetlen nyakat,
 Hogy egy csapás előlje, nem sohajtál.
 Tisztelted a törvényt és Önmagad,
 És a midőn javad s a nép java
 Kivánni látszatott az áldozást,
 45. Királyi méltóságod érzetében
Parancsolál, de nagy valál *hazudni*.
 Szent volt előttd a mi szent; az oltár
 Nagy fényben csillogott; a más hitűek
 Új kedvezést nem kaptanak, de bírt

¹⁾ Timoleon és Timóphanes.

²⁾ Arisztogiton és Harmódiosz a Panathenájón innepén ölék meg Piszisztratust.

³⁾ *Minorrenisek*.

⁴⁾ V. 28—32. tulajdon gondolatom, melyet senkitől, nem hallottam. Kevély vagyok ez 5 soromra.

50. Jusaikban öket, anyjok nékik is,
Bár mit sugalla híved, meghagyád.
A járom könnyebb lón a pór nyakán;
S most általad magút embernek érzi,
S felejtí hajdan-szenvedett csapásait.
55. Te nyúgodalmat adtál nemzetemnek,
S bővséget és virágzatot; s mivel
Legfőbb szüksége a fegyverek fiának
Az volt, hogy vérrel-ázott kosszorúja
Olajjal egyesüljön, a szelíd
60. Pallásznak papjait lakodba hoztad.
S e tett után, mint egy nagy lánggal égő
Csillagzat, mely az ég fő disze volt,
S most, más világnak vágyván fényleni,
Ellobban, áldva s áldatva itt hagyál.
65. Neved maradjon áldva, jó s nagy asszony,
Legkésőbb unokánkig! kit kevély
Öröm fog új nagy tettekre elragadni,
Ha majd hallandja hív atyáitól,
Miként vevél vég búcsut és nekik,
70. Hogy értted s házadért megvívtanak
És birtokid megtarták, mint köszönted. *)
Szép látni thronuson királyt s atyát,
Ki magzatit szemléli híveiben —
S ez érzést szíved jó volt érzeni.
75. Kinek mosolyg itt rám ismert keze?
Gyulaszt ez is — ah, Barcsay, ez te vagy!
Bárócynak legkedveltebb barátja,
És legkedveltebbje a nagy Orczynak,
És néked, tisztelt árnyék, Pászthory!

*) Vt. 71. Mária Theresia kevés órával halála előtt magához hívatta gróf Eszterházy Ferencz magyar cancellariust, s azt hagyta neki, hogy mi-helyt meghaland, ő mind-n vármegyének és jurisdictionnak írjon, s köszönje meg nekik a nagy Megholt nevében, hogy a nemzet eránta a prussz háború-ban hűséget mutata. Ezt én a cancellarius vejének, gróf Sztáray Mihálynak szájából mindjárt akkor, mikor ez történt, vettem. — Ha nem hiszi ősém uram, monda nekem Sztáray, írjon az ipannak az én hagyásomat említvén, s kérelje, ha igaz-e.

80. S, Csereym, ipadnak és nagy sógorodnak ¹⁾
 (Kitől az Erdély fő gyűlésein,
 Polgár, barát, és ő is szépbeszélő,
 Gyakorta irigylette a köz tapsolást,
 S el-elragadva még gyakrabban adta. —
85. Lágy lelke láng volt, s e levél is az.
 Űrményi, tégedet magasztal, és
 Kopasz barátját, Orezy, tégedet.
 Megszégyenül a rossz előttetek;
 De néki hármas érez ül homlokára,
90. S kockázza a közjót ezimért, pillogásért.
Urunk nagy jót akar, mond Baresay,
De a zsiros koczéért a tót Sokrates
 (Csereym, kit értett ő?) *jó félre nem tér,*
S a jó felel meg nem tud állani. — —
95. Nyáj, s pásztor, ismerd a koczon-kapókat!

- Itt Kaprinainak látom rendeit,
 Atyád hív Mentorának. Itt azét,
 Ki Bélisairt megszóllaltatta köztünk.
 S im itt Erdélynek két fő papjai :
100. Bajtay s Major; tündöklő nagy nevek!
 A nemzetet becsülő fejdelem
 Azt mesterévé tette Józsefének;
 Ezt, kínos, hosszas szenvedése után,
 Munkácsnak tömlöczéből püspöki
105. Székre ülteté, s a sorsnak érdemetlen
 Csapásiért elhalmozá kegyeivel. —
 S az, a ki a foglyot rongyolt öltözetben
 Imádott asszonyunk elébe vitte,
 Az, a ki szívét intézte irgalomra,
110. Az, a kinek keblébe Baresay
 Oly hévvel szokta gondjait önteni,
 Néked, barátom, nemzöd volt. Örülj

¹⁾ Csereymnek ipa, küküllői főispán gróf Haller Gábor Excell.; a sógora a megholt báró Wesselényi Miklós, a csudált beszélő.

- E fényes származáson, és kövesd
 Atyádnak tisztán-fénylő nyomdokait,
 115. S haladj megfutni — kezdett útadon. —
 Fényt bírni s a fényt érdemelni, dísz;
 Nem bírni s érdemelni — nem kevésb dísz :
 De bírni s meg nem érdemelni — szenny!
 Ezt mondja szíved, ezt leghűbb barátod.
120. Nagy a kincs melyet nékem nyújt kezed,
 De míg atyád s Lőrinczed levele
 Nem jó meg, ajándékok csonka lészen.
 Küldd, és hálámat kétszerest fogadd.
 Theréz szekrényemben már Kaunitza
125. S Swietenje mellett áll. Nem volt neki
 Sem hívebb sem nagyobb két férjfija.
 Barcsaynk ölelje nálam is barátjait,
 Bajtajt s Majort Luther. Nincs nálam és
 Elysiumban többé ellenkedés.

Óhajtom hallani itéletedet, kedves barátom. — Poetai mívre nem elég hogy a gondolatok jók légyenek, s jó és igaz az érzés. In poetischen Werken musz Phantasie vorherrschen : in ihnen darf Verstand nicht zu laut werden. Engedd, hogy szabadon szólljak : ez nekem igen kedves mivem. Talán ugyan nem egyébért mint csak azért a mit értesz Te. — Én még is hordom a betegség nyilát oldalomban. Sophiem pedig gyógyúlni épen nem tud. Él szerencsésen, s felelj mindjárt.

Atyjí nem *attyai*; das letztere ist sehr unedel. Eben so sagt der Dichter nicht *Thäler* sondern *Thale*. — *Atyám*, *atyád*, *atyája*, per crasin *atyja*. Faggyúm, faggyúd, *faggyúja* et *faggyya*. Hattyú csak *hattyúja*, *fattyúja* és *fattya*.

XXXII.

Széphalom, Aug. 26-d. 1810.

Édes barátom!

Tegnap vevém Apríl. 8-án költ leveledet. És így két elvesztett leveleid közül már csak az egyike van hátra. Ha az is ily szép mint ez, — mely vesztesség, hogy meg nem kaptam! Mondom neked, minden leveled felér egy dallal.

Verseidnek kiadásokat nem merem reményleni, hogy hamar megláthassuk. Daykámát martiusban vette Kis István, és még sincs nyomtatva egy ív is. Azt írja minap, hogy a papok ellenkező kiadásával, holott a versekre én magam megnyertem az Imprimáturt ez előtt egy pár esztendővel, s a censúrának csak a praefatiót és a Toldalékot kelle általadnia. A ki megszokott hazudni, észre sem veszi mikor hazud.

Biographiádat, lelkednek érését, talentumaidnak kifakadásokat ígéred ezen levélben. — Mely igen óhajtom, hogy azt bírhaszam! Az effélékben a mértéken túl vitt szerénység (modestia) nagyobb, károsb vétek mint a kevélykedés, mert erre reá lehet esmérni minden nyomon, amannak titkolódásait a delphii isten sem találhatja ki.

Pesti barátim, igenis, valóban igenis, engem *imádnak*. Szántszándékkal tartom meg kifejezésedet. — Én túl vagyok azon, hogy a tömjén nékem kedves csiklandást csináljon, sőt *pirít*, mindég *pirít*. De

Nagyítva látni a mások érdemét
A tévedésnek egyik szép neme.

A ki mást csudál, ha istene el nem hagyja, felül fogja haladni a csudáltat. Ez az az ok a mely miatt én azt fiatal emberekben elnézem, sőt igyekszem elnyerni.

Az a fa, a mely eránt tudakolódol, az *acatia*. Így is határ nélkül szeretlek. Ha nem volt volna már szükséged a kérdést *tenni*, még inkább szerettelek volna. Ültess egyet a jövő télben (Január. 16-n) vagy ez ősszel (Nov. 11-d.) s nevezd az *én* fámnak. Az utol-

sőbb házasságomnak hatodikszor előforduló innepe, az első 27-ke annak az estvének, a mely oda vezetett a hol az a fa terem. Szegény ipam akkor estve nyomta ott reám az első csókot, és az a nagy ember, a ki a diaetákon és most a septemvirátuson első ember.

Raniéri ércz-herczeg August. 14-d. jött Újhelybe gróf Inzaghi (olv. Inezági) Károly s gróf Eszterházy Mihály kamarás s Consil. Bek Pál és egy Jaschke nevű bécsi rajzoló társaságában. Húsz converte terítettett a viceispánunk Consil. Horváth László. Én ebéd előtt megtudtam ki legyen Jaschke, s mellette fogtam helyet, mind azért, hogy legyen ki ötet múlattathassa, mind hogy tőle tanuljak. Örvendett, hogy e földön olyanra akadt, a ki a mesterséget annyiban mennyiben érti s Johnt és Kiningert ismeri, a Belvederből egynehány cópiát, s Kreutzingernek egy festését bírja; én pedig annak örvendtem, hogy benne egy szeretetreméltó embert találtam, és tőle nem keveset tanulhattam. Beszéli, hogy Denon, kit Napoleon Aegyptusba is elvitt a mesterség maradványainak látására, magyarázására s rajzolásaira, előkérte a Belveder directorától Füger úrtól az előttök eldugdosott darabokat, s a mire a francziáknak szükségégek volt, elvitte. Elvitte a gerenda-vastagságú fára tett festést is. Hijába protestált Füger, hogy vétek elvagdalni. Bizza reánk az úr, felele Denon. S a festés oldalán penicillus hegye-nyi metszést tétetett, azután keresztülvagdaltatta ennek nyomán a fát. Kipakkolva Párisban, a hézagokat ahhoz értő kéz kipótlotta, s olyan a kép mint volt. Így hordta által a római Diadalmas Graeciából a falra festett darabokat. Vas abrónesba szoritatta először a képet, azután elfűrészeltette a téglát, melynek vakolásán a festés volt. A bibliotheca Mstumait s becesebb codexeit is elpakkolták volt a bécsi conservátorok. Eltagadták hogy nem tudják, mely ládában van a codex. Denon elvitette a ládákat mind, s Párisban kiszedték a mi kellett. Nékünk vissza kelle hozatni a többit.

Beszéli Jaschke, hogy Munkácsen egy bankócédulák miatt raboskodó festő a vas kemence rozsdájával s seprőjének öszverágésált vesseivel a falra négy religiousus képet feste, melyek csudálást érdemelnek az eszközök alkalmatlan volta mellett. Mondtam neki, hogy August. 25-ke ölta 1800–1801-nek 28-ik Júniusáig én azon lyukban laktam, és ha rajtam állott volna, elfogtam volna hozni a legkisebb madonnát (Mária és Kis Jézus). Szegény

embernek oly kevés világossága volt, ott közel két ölnyire lévén egy kis, régi üveg, vas drót és vas rudak által elsetétült ablaka által, hogy valóban csudálni lehet ügyességét.

Ezek miatt a herczegnek, kitől 7-ik ültem, alig hallám szavát. Jaschke 30 magyarországi costumot és nem tudom mennyi vidéket feste. Patakon a collegiumot és a várat kapta le hirtelen. Ezeket rézbe fogja kiadni illuminált darabokban.

Én nem lelem végét leveleimnek midőn hozzád írok, te pedig rövid vagy. Világos melyikünk szereti inkább a másikat. Én ezen felül gyakrabban is írok. — Vetted-e Csereyhez írt Epistolámat? Mit mondasz reá? Igaz a mit írok. De minden dolognak vannak különböző oldalai; mondhatnék *én magam is* arra holmit. — Csókolom hitvesed kezeit s magadat s gyermekeidet.

Engem a harmadnap hideg lél és sárgaságban vagyok. Ezen felül haeret lateri laethalis arundo. Hólyagvonót kell viselnem oldalom jobb bordáján minapi tüdőgyúladásom miatt. Feleségem már jobban van s sárgaságából gyógyúl.

Felbontám leveletem, hogy elődbe adjam, miért tévedt el, miért bújosott ez a leveled. Adressze így volt : Székes-Fejérvár, Pest, Újhely. Írd ezután mindég így : Pest, S. A. Újhely, Széphalom, in Comit. Zempl., s el nem téved.

XXXIII.

Mikla, 1-a Sept. 1810.

Barátom!

Leveleid, melyek nékem oly sok szép örömöket szoktak hozni, most többnyire szomorúságot hoznak, s félve nyitom meg azokat. Mindenikben nyavalyádat s kedveseid nyavalyáit jelented. Vajha én azt néked meg tudnám mutatni, mely szíves részvétellel fájdalom szenvedéseket! Hidd el, nyugtalan leszek, míg örvendetesebb tudósítással meg nem vigasztalsz. Én oly kevés embert szeretek ezen a világon, hogy én teveled igen sokat vesztenék.

Keresd fel, kérlek, nyavalyátok okát, s tanuld ki, miben sértettétek meg a szent természetet, s engeszteld meg azt, hogy még Töletek meg ne fosztassunk. A gazdagoknak többnyire a dús asztal és a heverés a veszedelmek. Ezek a természeti erők harmóniáját megbontják: némely erők igen munkálódhatnak, némelyek ellenben igenis kevésbé gyakoroltatnak. E szerint az ő munkájokban egyarányúság nem lévén, a nedveket rosszul elegyítik, melyek ha egyszer a kivántató rendes vegyülést elvesztik, megromlanak. Nem ez-e a bajotok? Ha ez, éljetez, kérlek, mindenek felett az én együgyű praescriptiómmal, mely nem egyéb mint — diaeta és mozgás. — Grófnéd kertészkedjen, Te pedig lovagolj. Így nyavalyátok okát elhárítjátok, melyet egyébiránt semmi orvossággal el nem háríthattok. A hólyagvonónál hathatósabbnak gondolnám én az igen meleg izzasztó fürdőt. Ez nem csak a bőr'alját s a testnek némely részeit tisztítja, hanem az egész testet; ez a legbel-sőbb edényeket felforralja, és azokból felolvasztó forrása által minden mérget s nem-rokon részeket elválaszt és kihajt. Én ennek csudálatos hasznait tapasztaltam.

Epistoládat nem magasztalom; ismered te azt jobban mint én, de, hidd el, én is ismerem, szabadon megvallom, hogy literatúránkban még csak ezt és ennek testvéreit irigylem. Örülj, barátom, ezen szép művednek! Ez a te képedet elevenebben festi, s tovább is fent tartja mint John és Kininger mesterkezecik, — örülök én is! — Ezen szavakat: *könnyű, leghűbb*, nem igen szeretem; ezt pedig: *kéj*, nem értem. „*Melyen karod, betűjít öntve, nyugueék*. Tán jobb lenne: *betűjid?*

Grófnéd képét küldöd. Esküszöm, barátodnak küldöd!! Úgy veszem én ezt mint szivedet, és azon szépségnek tisztelendő erekléjét, melyet a mulandóság kezeiből halás szerelmed kiragadni kívánt, és én is kívántam. Olvasni fogom annak vonásain örömidet, és érzeni.

Az *acétiát* nem értem. Kérdésekkel nem terhellek. Tudod te meddig, mit lehet és kell nékem látnom. Mely sok van még ezen a világon, melyet én nem tudok, pedig mely igen vágyódnám ebben mindent megtekinteni, minekelötte belőle kiköltözném!

Állapotodat is említéd. *Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum!* Szintúgy vagyok én az atyámmal, pedig kívülem semmi gyermeke nincs. Én ötöt nem vádолом, sőt azt vallom,

hogy ő tanult, okos és igen jó ember, s minden hibája csak az volt, hogy engem nem ismért, és az én szilajságomat nem mérsékelni, hanem zabolázni akarta. Ebből harc lett, és örökös idegenség. Az ő háza nékem Munkács volt, melyet csakhamar el is hagytam, és anyai jószágomon magamat meghúztam. De a harc az én lelke-
met nem csüggesztette, hanem emelte és érlelte. Csakhamar jobb gazda lettem mint az atyám; somogyi jószágomat kiváltván, többet kaptam rétből és szántóföldben ezer holdnál, és úgy szintén egy igen szép szőlőt, mely hat s hét száz akó legjobb bort terem. Ezekhez tudván az én életem módjának nagy egyszerűségét, tehát én elég gazdag vagyok. Mindezekon felül pedig szerettem magamnak egy oly kincsét, mely mindezeknél véghetetlenül többet ér — a tudományokat és a Te barátságodat; úgy hogy már most még csak az az egy bajom és hiánosságom, hogy az én gunyhóm az én nagy Barátom kastélyától oly messze földre esett! — — Élj szerencsésen!

Berzsenyi Dániel.

Verseim régen Pesten vagynak. Írj, kérlek, Szemerének, hogy tegyen velek a mit tehet, hogy ismét Pestre ne kelljen men-
nem. Rochefoucauldodat most olvasgatom nagy gyönyörűséggel. Csapody consiliárius leve *)

XXXIV.

Ér-Semlyén, Biharban, Sept. 24-d. 1810.

Kedves barátom! Kezemben végre képe annak a szép lélek külsőjének, melyet szeretni s esudálni eléggé nem tudok. Egyik levelemből tudtam eddig is, s tudtam a Szemere leveléből, hogy kövér testben lakik az; de hogy ily kövér légy, azt meg nem álmodtam. De a Brútuszok s Cassiusok mellett, kiknek testetlenségétől Caesár félt, kövér Dolabellák is voltak! — Lyányom mellett volt, midőn képedet a boritékból kivettem, s csaknem sírt, hogy azt adjam neki. Oda adtam, s megcsókolta s kebelébe rejtette

*) Ez a Csapody, Gábor, somogyi v. ispán.

(K. F.)

el. Ez tegnap este történt az első órájában ide érkezésemnek, s már ma ismét sokat alkalmatlankodott, hogy azt neki adjam elő. Így a kis Eugenie, a ki Decemb. 4-én lesz három esztendő. Képzeld miként nézem azt én, ki ebben a képben azt a szép lelket lesem s találok, melyet verseiből s leveleiből ismerek.

Itt lettem a Kis Horátiusi Epistoláját is. Gyönyörű munka, s méltó hogy azt Te is lásd. De erről másszor bővebben. — Négy öt nap alatt visszaindulok Széphalomra. Bár ott lehetném leveledet. Élj szerencsésen kedvesciddel együtt.

XXXV.

Széphalom, Octob. 13-d. 1810.

Kedves barátom!

Harmadik napja, hogy Ér-Semlyéből három héti távollétem után baha érkeztem. Azolta gyűlt leveleimet egy halomban találtam asztalomon. Közöttök vala a mi Kisünké, közöttök a báró Prónay Simonné is, ki legszebb asszony azok közt a kiket valaha láttam, s testvére lévén az én kedves Hírgeistomnak, maga is oly kedves lett nekem és én neki, hogy ámbár kilencz esztendő oltá csak két esztendő előtt bécsi útamban láttam, mégis négy gyermekeinek *éa* vagyok keresztatyjok — és mégis a Te leveled volt az a melyet legelőbb bontottam fel. Ezen vétket Kis és a szép Niny ellen azzal hozok (sic) helyre, hogy nekik már meg van írva a válasz, Berzsenyire pedig később szóllok — *cujus amor tantum mihi creseit in horas, quantum vere novo viridis se subjeicit alnus!*

Levelednek czikkelyeire sorban felelek, és igen röviden, hogy egyebeket mondhassak. 1) Mind én mind feleségem mind gyermekeink egészségesek. Felette józanon gondolkozol az egészség megszerzése és fentartása dolgában. Én lovagolok, még pedig ezután a Wesselényi leányán, a szép Anikón. Egy nagy testű kanczámat beküldém Zsibóra, hogy bocsássa reá azt a ménét, melyet ő mint *tudós istállómester*, a kanczához legillendőbbnek ítél. Egy tíz ezer forintos mént cserzte reá, úgy hogy emberei ezt kérdék emberemtől: Micsoda ember lehet az a kend ura, hogy a miénk ezt a ked-

vezést teszi neki, holott e ménnel magának is ritkán lúgát? Ez lett, azaz született Kázmérban 1786. apr. 26-d. Szébb főt lehetetlen képzelned. Egyéb tagjai is szépek. Nincs más hibája, hanem hogy hátulsó két lábának hátra álló térdkalácsai vastagabbak mint lenniük kellene. Színe daruforma szürke. Szürke vala a mén is (az anyja fekete). — Feleségem annyit mozog, hogy kertészkedésre nincs szüksége. Tüzes házi gazdaasszony, kegyetlenség és vadság nélkül, úgymint a ki csaknem a hibáig jó és nem-kevély.

2) Kéj, arbitrium. Kény, Wollust, voluptas. — *Leghűbb pro leghűvebb.* A *hű* jó szó; látni ezt a *hű-ségben*; a hol *ív* forma hang fordul elő, mint *hív szív*, a *hű-vel* kell élni, nem a *hív-vel*, és hogy szokatlan ne legyen, még ott is *kell* élni a *hű-vel*, a hol *ív* hang nem hallatszik. — Könyű, még most is szokásban vagon sok tájékokon : „szint úgy hullott szeméből a könyű“ így mondja ezt Biharban a paraszt nép is. A *könyv* úgy leve a *könyű-ből*, mint a *szarv* a *szaruból*, és az *odv* az *odúból*.

3) Vetted-e már feleségem képét? — B. Prónay Simonné már vette az enyémet, melyet egy órában tettek le a hozzád menő feleségemével Eggenbergernél. S ha vetted, feltalálhatod-e benne Sophiemet? mert nem egészen jól van eltalálva.

4. Ha együtt volnánk, mind azt a mit az acátia felől mondani lehet, elmondanám előtted.

5) A ki ezer holdat bír, s egy szeretett asszonyt s ép gyermekeket, egészséget, ifjúságot s oly lelket mint a Tiéd, az a legboldogabb ember a földön, annak nincs semmi más könyörgése a Mája fijához, mint hogy adományait *propria munera faxit*. A pingve pecus mellé nem kell tennie : *praeter ingenium*. Mennyivel boldogabb vagy nálamnál!

6) Verseid kiadása felől alább.

7) Hogy Csapody consiliárius leve, annyinak veszem azt a hírt mint ha azt mondanád, hogy kövekkel kirakott mentekötőt vagy kardot vett volna. Hivatalához illet az a *csecsebecse*, megillette magát is, és így olyat tett, mely a jó és nem-jó közt épen középben fekszik, azaz épen adiaphoron. Csak az bolond az én szememben, a ki az oly csecsebecsére vágy, mely ötet nevetségessé teszi, vagy a ki azt gondolja, hogy az a csecsebecse *valami!* — Én inkább gyönyörködöm abban, hogy az öcsém Dienes a bihari susbst. v. Ispánságot önként letette most, mint ha consiliári-

usságot hozatott volna. Rhédei Biharban a kormánytartó. Értesz-e? S Rhédey nekem osztályos kedves atyámfia; oly kedves, — értesz-e? — mint érdemli.

Eddig a válasz.

Hagyj feldicselkednem. — Annak a magyarnak a fija, a ki, ha Kálvinnak a hitén nem volna, minister volna vagy Judex Curiae, legalább mind egyik mind másik hivatalt érdemlené — ennek a nagy magyarnak a fija, *Ábrahám*, e héten gyűrűt váltott Kazinczy Péter onkellemnek Sophie nevű 17 esztendő^t még egészen el nem töltött leányával. Vay Ábrahám még nincs 24 esztendő^s. Talentuma olyan, hogy kiismerszik rajta hogy ki fija; excellenter tanult; szép kisedet növésű, kedves physiomiájú. A kis húgom hasonlóul kisedet termet, színe líliom és rózsza, ajaka kláris, szeme viola, gondosan, azaz a világ bolondságaitól s romlottságától megőrizve neveltetett; francziául s olaszul beszéll; anyanyelve pedig a magyar. Nem képzelhetsz szebb párt, s érted miben kevélykedem. De hogy lehetne annak nem kevélykedni, a ki Vay Józsefet, Ábrahámnak atyját, úgy ismeri mint kell, s még jobban, mint *mindennek* kell, — mert *minden* nem ismerhette őtet különben mint csak hivataljaiból és csak mint státus-férfiját, én pedig úgy is mint privátus életet élőt. S a húgom ennek lesz menyje. Sardiniai Király ő Felsége lehetne ipa, s nem kevélykedném. Igen ennek.

Az Ábris onkelje Miklós, kit Te, ha jól gyanítom egy leveled kérdését, nem ismersz a maga igazi oldaláról, de a kit én tökéletesen ismerek, és igen is bőven, méltó azon szerenéséjére, hogy Báróczynak legkedvesebb barátjai közzé számláltatott légyen. Báróczy neki hagyta halálakor kocsiját és két hámját. Ez a megbecsülhetetlen ember, megégvén ez idén Talya, másnap száz mérő lisztet küldte oda, hogy az éhket enyhítse. Sokat ismerek szebb lelket, mint a Vay Miklósé. Sokat benne félreértének. Lehet benne s van is gyengeség. De la Rochefoucauld azt mondja, hogy a nagy ember karakterében az erőtlenség az, a mi a patikában a mérgeknek sok neme.

Semmi munkám nem óhajtja inkább javallásodat mint Cseyhez írt epistolám óhajtotta. Örvendve olvastam mit írsz felőle. *Laetus sum laudari a Te laudato viro.* És így *Te* engem itt is ér-

tesz. Be sok van s lesz a ki nem ért meg. De igazán mon d, hogy ez az epistola tovább fentartja nevemet, mint a John s Kininger és Kreutzinger festése. Legalább tudom, hiszem, hogy az még akkor is lángot fog vetni a szívbe, mikor az enyém már hamu lesz. Horvátunk felolvasta azt a Judex Curiaenak, s az könnyezve hallgatta. Horvát maga (igy ír) a Wesselényihez írtat *becsülte*, ezt *imádja religiosus cultussal*. — Értem ötet, s örvendek az ily tömjének. A másfélét nem tartom méltónak keresni.

Kisünk azt írja, hogy Pesten lévén barátságosan örvendett annak látásán, hogy én ott mely kedves vagyok barátim circulaikaiban. Sunt hic sua praemia laudi! ezt veté mellé. — Hogy ők szeretnek, régen tudom, és — higyj állításomnak! — nem tudom mint jutok e nagy, e szívesen becsült szerencsééhez. Én oly felette kicsiny vagyok, oly felette keveset tettem s tehetek! Az pedig a mit Horvát ír, hogy május 15-kén nyilván itták a feleségem egészségét Váiban a Judex Curiaenak minden vendégei, az igen érzékenynyé tett. Az én barátim tudják, mely oldalról kell nekem kószorút nyújtani.

Szemere Palit ma várom ide. Biharban mulatván, üresen lelte házamat Vay Ábrissal. Patakon keresztüljövén octob. 10-én, ezt a két barátomat prof. Nagy Ferencznél, az Ódák éneklőjőknél, leltem. — Szemere mondja, hogy Kis István nyilván kimondta neki midőn Daykát sürgette, hogy *ő borkereskedő s nem könyv-áros*. Elvételém tőle, s magam nyomtattatom. Ezt tanácslom néked is. De szeretném elébb látni Mstumodat, hogy az orthogr. botlást, ha talál lenni, kijegyezhessem, és hogy a betűrakónak és factornak a sorokra s holmi effélére intést adhatnék, mert nem képzelheted Te, mennyire nem értenek ezek az emberek a poetai mivek kirakásához. S bár az a két poetánk, a kit én, a magok nemében és mint *nékem barátimat*, oly igen szeretek, tökéletesen egyformán, egy formátumban, ugyanazon betűkkel jelenhetnének meg. — Éljj igen szerencsésen! Mikor veszem ismét leveledet?

XXXVI.

Mikla, 23-d. Nov. 1810.

Barátom!

Te engem mindenképpen megszegyenyitesz, mindenben meghaladsz, még a szívességben is, melyben én minden becsemet gondoltam lenni. Grófnéd képét vettem, s mely indulattal, azt Néked mondanom nem szükség. De hiszed-e, hogy ez a legszentebb érzés sincs keserű nélkül? — Nem tudlak visszazonzni! Már én Néked oly sokkal tartozom, hogy írni is alig merek, nem hogy leveledet nyerni reményleném, és imé még is csak nyerem! Úgy bánsz Te énelem mint a jó isten s bünösökkel. Ne véld, hogy ezen legfőbb vonásod előttem elfedhesse fényét. Úgy látlak én ebben Téged, mint egy sok oldalú prizmában!! Montesquieu a tudósokat histrionknak tartja. Te nem vagy histrion!

Az elméség nékem nem tulajdonom ugyan, de mégis látom, hogy epigrammáid igen elmések és férjfiúi philosophiával teljesek. Te valóban mindenben útnyitónk vagy! Egyedül azt óhajtanám, hogy nyilaid nyilván ne sértenének, hanem csak titkon és látatlan, mint az Apolló nyilai. Tégy, kérlek, a *ezinke* helyett *ezinegét*! Ez a nyomorúlt ember elég epigramma maga magának. Az ilyenekért bosszúságot nyerhetsz, melytől én Téged inkább féltlek mint magamat.

Verseim hét holt napi bujdosás után ismét elértek Pestre. Mely igen örülnék, hogyha azokban tett változtatásimat megtekinthetnéd. Ha Kis István lemond is a kiadásról, én a tavasz előtt Pestre nem megyek. Mely nyomorúlt teremtmények vagyunk mi magyarok! Mely nehezen tudjuk magunkat az oláhoktól megkülönböztetni! Rakunk-e mi valaha templomot a szent egyességnek mint a vén Camillus? Mi éneklő madarak vagyunk, de a prédára lecsapni mint a sólyom, nem tudunk!

Portraitem nagyon hibás, ha engem igen kövérnek mutat. Vállam és mellem ugyan plátói, de kövér épen nem vagyok. Mind Szemerét mind a képirót az én bélelt téli mentém esalta meg. Add, kérlek, ezen cöpiámat kisasszonykádnak játszani. Küldök én Né-

ked másikat, mely meg fogja mutatni, hogy a Te barátod egy egész araszszal vastagabb mellben mint hasban. Azt pedig, hogy én az első dőfés dicsőségét másnak nem engedném, az én ódáimból láthatod.

Engem az én istenném egészen elhagytak; a Te szereteted az én dicsőségkivánásomat egészen bétöltötte. Írj, kérlek, hogy azon szent tűz, melyet bennem gerjesztél, egészen el ne hamvadjon!

Berzsenyi Dániel.

XXXVII.

Széphalom, Január. 10-d. 1811.

Kedves barátom!

Nov. 23-dikán irt leveledet tegnap vettem Újhelyben. Fellette messze lakunk egymástól! Az ily leveleket azon pillantatban kellene venni a melyben postára tétetnek. Veszteség hetekig nem örülhetni nékik.

Nyilaim nem sértenek *nyilván*; legalább Czinkét nem akarták. *Czinegét* csak azért tettem oda ahol állott, mert nem kaptam más madarat, melynek neve metrumomba illett volna. Leveled vétele előtt Patakra vala küldve Töviscim exemplárja, hogy nyomtassák, s már ez az epigramma *ki vala hagyva*. Czinke Ferencz, a prof., nem méltó hogy reá nyíl lövettessék; s oztán a nyíl tömpéske vala, — pedig a nyíl nem nyíl ha nem éles, ha tömpe. De miért akarod Te, édes barátom, hogy *személyt* ne bántsanak ezek az én nyilaim? A Jézus Krisztus isten volt, és mégis korbácsot kapott azok ellen a kik az ő atya templomát megfertéztették; — ő, a ki, ha papjainkat hallod, oly emberi szeretetet predikált, mely felségesebb mint mind az a mit Sokratesz és más meg nem keresztelkedtek tanítottak. Hát az az átkozott, istentől elrugaszkodott Voltaire mennyi epigrammában s nem-epigrammában bántogatta Monsieur Freront s más hasonló érdemű írójikat a francziáknak! Sok szabad *versben*, a mi prózában *nem szabad*. Nem bántanám őket epigrammaimban, de a publicum így talán megérti, hogy

azok nyelv- és izlésrontók, különben meg nem érti. Keveset bántok, és egyet sem nagyon; kettőt tulajdon maga esetjeivel festetem. Láczaínak adok jól, mert *Poocsot, Mátyásit* tartja első poétáinknak. Külömben korbácsaim csak ilyenek mint a mi itt következnek :

Himfy.

Dayka. Tüzzre felét! — *Himfy.* Vetem. — *D.* Újra felét!

H. Ím. — *D.* Harmadikát még!

H. Lángol ez is. — *D.* Jer most, vár az olympuszi kar.

Hyenek mint ez volt, és a mi it: következnek :

A békák ¹⁾.

Brekeke!

Brekeke, brekeke!

Kloax! Tuú!

Brekeke, brekeke,

Brekeke, kloax, tuú!

Brekeke, brekeke, brekeke,

Brekeke, brekeke, brekeke, brekeke,

Kloax, kloax, tuú, tuú!

Brekeke, tuú, tuú!

Brekeke, brekeke,

Kél a hold szép kereke,

Ébred a tók gyermeke,

Zeng lakások feneke.

Brekeke, brekeke,

Kloax, tuú,

Kloax, kloax, tuú, tuú!

Zeüsz bennünket szerete,

Amidön szent végzete

A vizekbe szöktete.

Brekeke, brekeke, brekeke,

Kloax, kloax, tuú, tuú!

¹⁾ Originál, de a pajkosság tónusát Aristophaneszből vettem.

Egykoron az ő ege
Volt lakunk — s ez nem rege! —
Ah, de a Phoebusz melege
Veszélyt hozza ránk.
A békanép
Rakásra hullt el.
Nem volt segéd!
Nem volt segéllő!
A nép fejedelmei
Az istenek atyját
Arczaikra borúlva
Kiáltozák.
Nem hajla meg ő!
Mert Nemesisz
Veszélyt parancsolt.
Nem tűrte szerencsénk,
Nem tűrte hatalmunk,
Nem nagy ragyogásunk!
De végre haragja
S az isteni bosszú
Határt találtak.
S Batrachosznak serege
Éledni kezdett.
Visszatért az ég kegye,
Júnó érettünk rettege,
S elborita fellege.
Brekeke, brekeke, brekeke,
Kloax, kloax, tuú, tuú!

A régi helyébe
Szép lak juta nekünk,
Mint az vala szép.
Kristályvizeink közt
A nap nyila minket
Nem érhet el itt.
Nekünk Poseidon,
A tengeri Zeüsz,
Védünk, atyánk,

Hatalmas urunk,
 Nagy istenünk.
 S a Trítionok
 S a Néreiszek
 Hív rokonink.
 S ha Sírusz
 Forralja lakunkat
 S a földet aszalja :
 Hínárkárpitot
 Vonnak felinkbe.
 Zeusz bennünket szerete,
 A midőn szent végzete
 A vizekbe szöktete.
 Brekeke, brekeke, brekeke,
 Kloax, kloax, tuú, tuú!

A víz lakói
 Mind szótlanok.
 Lantjával Apoll
 Nem illeti meg
 Csak egyikét is.
 S az a kevély madár
 Kit hintájába fog
 Anadyomene,
 Néma mint a czet
 S a kaselet
 És a víza s a tok.
 Csak mi vagyunk — mi! —
 A vízi Caménák
 Egyedül kedvelt fiai.
 Brekeke, brekeke, brekeke,
 Brekeke, brekeke, brekeke, brekeke,
 Kloax, kloax, tuú, tuú,
 Kloax, tuú!

Ha megzendül
 Estvéli dalunk,
 S örömünk eltölti az eget,
 Előjön Cynthia

Ezerszer ezer
 Követőivel,
 Irigyli szerencsénk,
 Irigyli boldogságunk,
 Irigyli, hogy ő nem vízlakos.
 Csudálja az ég
 A neki nem jutott
 Bájjengzetet.
 Csudálja Tellusz,
 És hogy mi vagyunk
 Öneki legfőbb fénye, disze,
 Háladattal vallja meg.
 Fülel a vidék,
 S a sziklák a tetőken
 S vizeinknek boldog szélein
 Együtt zengenek velünk.
 Brekeke, brekeke,
 Brekeke, brekeke, tuú,
 Kloax, kloax, tuú, tuú!
 Egy bús madár,
 Színetlen és kicsiny,
 Kit a berkek magok
 Legaljasb árnyaikban
 Pirúlva rejtenek el
 — Neve fülmile —
 Meri bajos zengzeteinket
 Megszaggatni jajjaival.
 De nem marad el az istenek
 Bosszúja sokáig,
 S a vakmerő némúlva lakol.
 De minket az ég*
 Saját örömére s a föld örömére
 Zengeni hágy,
 Míg a Télnek nyájás álma
 Hű karjába nem fogad,
 S a megíjjodott Tavasznak
 Szép Hórái gyenge kézzel
 Életre nem költenek.

Brekeke, brekeke, brekeke!
 Zeüsz bennünket szerete,
 A midőn szent végzete
 A vizekbe szöktete.
 Brekeke, brekeke,
 Kloax, kloax,
 Tuú, tuú!

Úgy tetszik megküldöttem már az *Epigrammai morált*.

„Bántani mást vadság!” — S más a lélektelen író?
 Azt hozzád s hozzám nem köti semmi kötél.
 Csípd, döfd, rúgd valahol kapod a gaz latrot. Az ilyet
 Útni, csigázni s agyonverni nevetve szabad.

Legutolsó darabom ez :

Az én sugallóm.

Az a kis lányka kit nekem,
 Hogy verseim sugallaná,
 Társúl a Múza rendeje,
 Egy csintalan dévaj gyerek.
 Epéje nincs, de gondolatlan,
 Jámbor, szelíd, de nagy bohó,
 Enyhíteni kész a szenvedőt,
 Az ártatlant kész védeni,
 Habár saját vesztével is.
 De néha rá jön a gonosz szél,
 Elkapja egy pajkos gondolat,
 Nem bír magával, egyre sért
 Barátot és patvarkodót.
 És hogy ne fájjon a döfés,
 S enyhüljön a seb, melyet ejte,
 Nevetve pattantja el nyilát,
 S zománcz fogsort láttat vele,
 És a legbájosb ajkakat.
 S ezek miatt a vett döfést,
 Patvarkodója mint barátja

Békével és mosolygva türi,
S csókolja a szép Szelid kezét.

Nem ily szelíd az ő keze,
Ha a fél bolond s a fél okoska
Dagálylyal járúl őfeléje.
Ől akkor, és nem sért, nyila.
Nevet, mert ő szeret nevetni
Ilyenkor is, de *megvetéssel*,
Hogy jobban sújtsón a csapás;
S örülve hogy haragja néktek,
Kedvét nyilván jelentheti,
Kiknek virágít nyújtogatta.

Van egy darabom, mely a Sittlich schön és Sinnlich schön
külömbőségét érezteti igen caustisch.

Vesztett idők! vesztett erköles! vesztett poézis!
Nem kell nekem ha mérget hoz a lépes méz is.
Egy a szép s jó, egy a rút s rossz, mond a morál,
Pedig hamis úgy mellett az nem perorál etc.

De ezt a darabot elfeledém megtartani párban, úgy hogy ha
Patakon elvész a typographiában a Ms., örökösen oda lesz. Egy
papi ember azt fejtegeti, hogy a festő az angyal czombját is mez-
telen hagyá, s az nagy vétek.

Mintha ott ahol ők vannak nem volna *váll és czizma!*
Ah, ennyi rosszat szült köztünk az Aesthezis s a *schizma!*

Dayka felől azt hazudta Kis István, hogy már a 6-ik árkust
nyomják. És ezt igen sokszor hazudozta így. Kiszült, hogy még
csak sem alkudott az universitás typographiájával, hol nyom-
tattatnia kell. Vitkovicsra bízam a dolog eligazítását. Ezt Verse-
idre nézve baráti intéskepen. Köszönöm ígéretedet portraid iránt.
Másszor bővebben róla. Epigrammáimat veszed postán mihelyt
elkészülnek. Élj és szeress.

XXXVIII.

Mikla, 15-a. Febr. 1811.

Barátom!

Te kedvet lelsz a te féltudós barátodnak nyers okoskodásában. Én tehát a te sok szép verseidet, leveleidet azzal hálálom meg, hogy azon eltévedt levelemnek némely foglalatjait ismét megküldöm, azaz perbe, még pedig grammaticusi perbe idézlek! De reménylem, hogy a mi perünk csak a szeretőknak pere leszen — mely csak a megbékéllés örömét fogja készíteni. Ha én gondolatimat teclőtted elrejténém, vagy én volnék hozzád méltatlan, vagy te énhozzám, vagy hízelkedő volnék vagy belátásodhoz nem biznám. Ezekről távol vagyok. Engedd meg tehát, hogy minke-előtte a részrehajlás az előítéletnek festett brilléjét orromra nyomná, orthographiánkról és nyelvünkről veled értekezsem. Én teveled egy hiten akarok lenni, s hogyha nem lehetek is, eretnek-ségemet néked meggyónom.

Orthographiádat felvettem, mert azt mindeniknél helyesebbnek találtam. De ha a rövidség kedvéért megsértjük a helyességet ezekben *gyy, ssz, stb.* miért sértjük meg a rövidséget ok nélkül, így: *cs, ts*. Ha van *C*, miért nem használjuk azt? Ha az idegen szavakat idegen módra írjuk, miért írunk így: *Cassiusz?*

Tiszaiság, Dunaiság, Provincialismus. — Én úgy gondolnám, hogy a ki a magyar nyelvet ismerni akarja, az egyik szemét a Dunára, a másikat pedig a Tiszára függeszse, és nem a nagy Dunát, de még a kis Gyöngyöst se rekeszse ki, mindeniktől tanuljon és mindeniket úgy nézze, mint az egésznek elszórt tagjait, egyébiránt igen egyoldali léssen ismerete. A ki pedig azt nem csak ismerni, hanem művelni is akarja, az ezen elszórt tagokat még inkább felkeresse, öszveszedje és elrendelje.

A magyar nyelv oly szűk, hogy csaknem minden iparkodásunkat annak bővítésére kell fordítanunk; azt az ő legkisebb provinciájára, a Tiszahátra, szorítani annyí, mint az ő legtermészetibb élelmének legegyszerűbb segédforrásait bevágni. A tiszaiságot kirekesztőleg emelni tehát igen veszedelmes részrehajlás, mely sa-

ját hibáinkat megszenteli, és eloltván bennünk a vizsgálódás lelkét, vak követőkké tesz, úgy hogy nem kérdezzük: jó-e vagy rossz, hanem tiszai-e vagy dunai? Ez okozta, hogy első nyelvtanítóink a magyar nyelv mívelését a tiszai selypességben és hangnyújtásban keresték, és annak legfontosabb tulajdonságait csaknem egészen elmellőzték.

Nem lett volna-e jobb az én principiumom szerint a nyelv-mívelésben a dunait is használni, és az által sok kétértelmű tiszai szavakat megkülönböztetni, ilyformán: *méhe* apis; *méh* uter; *legel* a marha, *legeltet* a pásztor; *felettem* devoravi, *fölettem* supra me; *feles* — *fölös*; *szén*, *szín* color; *szél*, *szil* latus; *Vélem* mecum, *vélem* opinor; *ég* coelum, *íg* ardet; *fél*, medius, *fíl* timet; *vétek* jacio, *víték* vitium. A tiszai sok é nem-kevés kétértelmű szavakat okozott, és egyéberánt nyelvünk hibáját nagyobbította, mert a sok é-ket szaporította.

Hogy a dunai nyelv bővebb, részint tapasztalom, részint gyanítom ezekből: Itt voltak s vagynak legfőbb városaink, itt laktak minden királyaink, itt volt és itt vagyon a kereskedés, itt volt mindenkor a magyar nagy világ, itt volt és itt van a népek színe, itt a földnek és életmódjának különbsége, melyek mind annyi forrásai a népismereteinek — s szavainak. A tiszai föld eleitől fogva csak pásztorok hazája volt, hol a természet üressége nem szülhet egyebet lelki ürességnél. De hamindjárt a tiszai gazdagabb volna is, következnek-e azért, hogy ez minden, amaz pedig semmi? Vagy mondhatod-e te azt, hogy csak tiszai szavakkal élsz, és hogy a mi Párizz-Pápainak és másoknak szabad volt, néked és nekem nem szabad? Én sem dunai, sem tiszai nem vagyok, hanem csak magyar, mind ettől mind attól örömmel tanulok és mind ezt mind amazt tanítani akarom.

De tán a *tisztaságban* áll a tiszainak elsősege? Erre csak azt mondom, minden nyelv zavarék, a görög úgy mint czigány. Mi német népekkel vagyunk körülvéve, tí pedig tótokkal és oláhokkal. Itt tehát csak az a kérdés, hogy melyik néppel sympathizál inkább a magyar.

A *kimondásban* sem láthatok én elsőseget. A köznép mindenütt csak köznép. Ha e részben csak mestert keresnék, tehát a fő rendet, a nemességet, választanám, mely mindenkor megkülönböztette magát igaz és helyes kimondásával, melyet nem könyvek-

ből tanult, hanem ivadékról ivadékra beszapott, és a mely sokkal inkább dunai, mintsem tiszai.

A *hangéjtést* dunaira és tiszaira osztani nem lehet, mert az úgynevezett Dunán túl való kerületben is találtak számos népek, melyek szintoly hangnyújtók mint a tiszaiak. Én tehát nem megyek a Tiszához e részben az igazat kikeresni, hanem ezen előttem ismeretes szóhúzókat fogom megvizsgálni, és ezekről amazokra ítélni. Egész Répeze és Rába mellékét, Kemenes-alját és egész Bakony-kebelt oly tiszta és csinos magyar nép lakja, melyhez hasonlíthatót hasztalan keresnék hazánkban. Ez a nép pergő nyelvű és neveti a hanghúzókat. De vannak némely hegyes tájakon oly éktelen szónyújtók, kik így beszélnek: kévánom, kénos, kégyó, eglőtem, azaz megletem, és ezek nem kálvinisták, hanem többnyire pópisták. Ezekről tehát ezeket jegyzem meg: Hegyek közt laknak, a pergő nyelvűeknél sokkal butábbak, sok faluiknak neveik tótosak, asszonyaik nem kerekcsontúak, nem sárga csizmát, hanem szegletes tót fejkötőt, kapezát és papucsot viselnek. Ezek tehát valóságos tót ivadékok. És így a szóhúzás ezeknél vagy a tótságnak vagy a mély butaságnak szüleménye. De tekintsük meg ezen kérdésnek minden oldalait. Oszszuk a m. nyelvet úri és pór nyelvre, és látni fogjuk, hogy az urak mindennütt pergő nyelvűek, és a parasztok minél durvábbak, annál hangnyújtóbbak. Vizsgáljuk meg az egyes embert, és látni fogjuk, hogy minél elevebb és virgonczabb az ember, annál gyorsabb és pergőbb nyelve. Én tehát a selypességet és szónyújtást valóságos tótság jeleinek látom, mely kitészik abból is, hogy a tiszai ha lehetne, minden ő-*ket* kiirtana a nyelvből, mert a tót nyelve azt nem bírja. A somogyi tótos magyarok így beszélnek: erdeg azaz ör-dög, iri azaz ürü stb.

Az én hangmérésem ezen principiumokból foly. S mely nagyon örülök, hogy az én gyermekkori, minden tudomány és mesterség nélkül való érzéscimet az én férfikori okoskodásom egy pontig helybenhagyja! úgy hogy a mely vocálisokat én ancepseknek vettem, ezután is nem költői szabadságból, hanem de regula ancepseknek veszem, mert azt látom, hogy a szónyújtók számtalan ígéket megnyújtanak, melyeket meg nem kellene nyújtani, a pergő nyelvű ellenben semmit meg nem rövidít, a mit meg kell húzni, kivévén az *i* és *u* tompa, hajlékony és már azért is ancepts hangjait

s hihetőbb, hogy a hangnyújtó, minthogy a legélesebb hangú vocálisokkal is visszaél, ezen tompa és hajlékony hanguakkal még inkább visszaél, hihetőbb, mondom, e részben is, hogy a hibás hibázik. Ti a legélesebb hangú vocálisoknak, a milyenek az *á, é, ó*, megengeditek az ancepsséget ha a szokás kívánja, s a legtompább, leghajlékonyabb hanguaktól, a milyenek az *í, ú, ü*, egészen megtagadjátok. Ellenmondások-e ezek vagy despotismus, mely az igen világos jusokat bántani nem meri, a homályosokat ellenben kénye szerint ráházza? Itt az izlésnek szava nincs. Én a magyar nyelvnek erőt és pergést kívánnék adni. A ki azt lágyabbá, ének-lőbbé akarja tenni, az annak hibáit nagyobbitja.

Ezen megrövidített gondolatimat, a te böles itéleted alá vetem, hogy minckelölte ezeket bővebben kidolgoznám, reflexióidat láthassam, s reménylem is, hogy valamint én tehozzád a legszivesebb, legnyíltabb bizodalommal szóltam, te sem fogsz tőlem semmit megtagadni, a mi nekem e részben világosságot s bizonyosságot adhat. — Térek egyéb gáncsaidra.

Te sokban igen sanyarú bíró vagy. Az *igen* pedig semmiben nem jó. Te sok jó szavakat elvetsz, s még olyakat is, melyek helyett jobbakat adni nem tudsz. — *Legyezni*, ez szintoly szép szó mint az *édes*, mely nem egyéb mint *eddes* vagy *íddes* azaz eszbar, triunkbar, szintoly szép mint ez: *Tragedia*, mely a kecskebaktól származik. *Haggyán*, ez egészen más, mint az *oh hadd. Robaj, moraj, zörej, zsibaj, dörej*, dunai szavak ugyan, de igen jó magyar szavak, szintúgy mint a *kaczaj* és *zaj*. *Nyögdécselni, szökdécselni, bögdécselni, döngécselni* szép dunai szavak. *Béklyó* nem jó, mert vagy *békó* vagy *békló* azaz *békoló*. *Závár* megrövidítve *zár*. *Adaja, bimbaja, sugara, sudara*. Mely hajlékony az a dunai nyelv! — A tiszai mintegy kérkedve mondja: *esketni, szerkeztetni, mérkezni*, pedig ez csak a tótos nyelvnek hibás következése.

Eszterházy. Mely igen csudálkozom, hogy te engem nem értesz! Ne úgy nézd ezen ódát, mint költői mivet vagy valamely üres hízelkedést, hanem mint hazafiúi áldozatot, melylyel én a legbatalmasabb magyart, a poesis fátyolában, az ő legszentebb hazafi kötelességére emlékeztetem, és a m. Múzsának nevében előtte leborúlok. Ez az én legszentebb ódám. Tekintsd meg azt, kérlek, még egyszer ezen szempontból, s látni fogod, hogy az nem hízelkedés, hanem igen finom s alattomos szemrehányás, látni fogod,

mondom, hogy én már gyermekkoromban méltó voltam a te szeretetedre. Az én legjobb ódáimnak becsét azoknak céljaikban keresd, egyéberánt engem meg nem fogsz érteni. A másik ódából sem vethettem ki az Eszterházyt, mert azzal az ódának legszebb s legjelentőbb részét vetném el. Te *Nagy Pált* szereted. Igaz-e, hogy a kálvinisták bolondja volt? Most úgy hallom, hogy szörnyen káromkodik, hogy ő szurkot kapott, Lónyai pedig keresztet! Barátom, nyugodjunk meg e külszinnél, mert ha bellebb okoskodunk, siralomnál vagy nevetségnél egyebet nem találunk. — Hogy én olyanoknak is írtam ódákat, melyeket nem ismerek, azt Horátiusnak és az én ifjúságomnak tulajdonítsd. Mostani eszemmel azt nem cselekedném. De már most azokat elvetni sajnálom, s másokat csinálni helyettek rest vagyok.

Theoriám nem lévén, gáncsaiból sokat tanultam, s némely darabjaimat amint lehetett megjobbítottam, és a melyeket kihánytál, én is kihagytam, ezen kettőn kívül : a *Fohászkodás és a Berekesztés*, de a mely most nem a m. tudósokhoz, hanem barátimhoz szól. De ezek helyett többeket kihánytam a meghagyottakból. Sok darabjaim lesznek készületlenek, úgy marad a *Remete* is. De én tökéletességet nem is keresek. Megelégszem ha képemet mívemre, mint Phidias a magát Minerva paizsára, némü-nemü árnyékozáttal nyomhatom.

Ezen számadással köteles valék Néked. Mely nyugtalan várom ítéletedet! — Verseket most tölem ne várj, mert én most szünet nélkül tanulok, Plutarchal fekszem le nyoszolyámba, s Platóval kelek ki belőle. Mi lehet az a plátói szerelem? Mi az a Knabenliebe? Plátó valami isteni lelkesedésnek s tökéletesedésnek nevezi. Plutarch politikai intézetnek tartja, s például adja Pelopidás szent seregét. Montagne a szokásnak tulajdonítja. Igenis! De mi okozhat ily szokást? Montesquieu az asszonyi nem elzáratásából és a klímából származtatja. De minálunk mind ezen okok nincsenek. Honnét vagyon tehát minálunk? — — De nem bosszontlak többet! Élj szerencsésen, nagy érdemű férjfiú! s hozzád mutatott bizodalमत vedd legfőbb tiszteletemnek jeléül.

Berzsenyi Dániel.

XXXIX.

Széphalom, Mart. 8-d. 1811.

Szeretett barátom! In medias res — még pedig egy ugrással, mert grammatikai válaszom nem lehet rövid.

Kérdéseid ezek :

I. Ha rövidség kedvéért jól írunk *lly-t*, holott *lyly-t* kellene írunk, mi von el attól, hogy rövidség kedvéért a *ts* és *tz* hangjainak mind ezen jeleket, mind a *est* és *etz* adom? Az illátió nem szintén jó; az jó úgy volna, ha azt kérdenéd, hogy ha írok *llyt lyly* helyében : miért nem *cest s czet* is *cscs* és *czez* helyébe? De én írok makacs-sal-t s lánczalt. — Azonban kérdésed nyilván ezt teszi : Ha az *lly*-ben keresek compendiumot, miért nem abban is, hogy a *cscs* szóban hallatszó két consonant hangját *egy* módon írjam midég, és ugyanazon hangot ne kétféleképen? Erre az a felelet, hogy az *ugyanazon* hang *nem* ugyanazon hang; sőt épen úgy különbözik egymástól, mint simplex és így positiót nem csináló *ly* — (*helye, selyem*) — és a positiót csináló *lj* — (*nyalja, keljen*). Állításom bizonyítását alább.

II. Ha magyarban van *C* betű, miért nem élünk vele? Te bizonyosan azt kérded itt, hogy miért nem élünk vele *Z* segedelme nélkül? De Tinódi Sebestyén, ki a mohácsi veszély után és körül élt, *Céccit* és *Losoncit* írt, s Kazinci Péter és András, a Rákóczy ház hívei s áldozatai, mindketten oly culturájú fők, hogy utraque lingua írtak verseket, hasonlóképen e betűvel jegyzték meg neveinket. — Én 1793. így élve adtam ki a Herder Paramythionit és Wieland Diogeneszét, nem hogy K. Péter és Andrást kövessém, hanem mert simplicifálni mindent *illik* ahol *lehet*. Abba hagyám, mert a kötődők a *cafrang, comb, cudar* szokat *kafrang, komb, kudar*-nak pronunciólgatták, s ezt *tánc* és *lánc* s *labanc* így : *tánk, lánk* s *labánk*.

III. Ha az idegen szokat változtatás nélkül kell írunk, miért Cassiuszt? — Eddig kezedben vannak Töviseim és Virágaim, mert azt azon estve küldém meg neked, a melyen a nyomtatótól vettem. Lásd 44—46. lapjait. Bánom, hogy oda nem tevém a

SokrateSCH, és BrutuSCH neveik mellé a quintuSCH HoratiuSCH FlaccuSCH és CajuSCH CrisSCHpuSCH SallustiuSCH neveiket, hogy ezt az undok barbarieSCHt azok az olvasók is értsék, a kik nem akarnak érteni.

IV. *Ts-e és Tz, vagy Cs. és Cz?* — Itt a nagyja! erre hosszan.

Minden nyelv orthographiájának ezek a fő és közönséges törvényei :

1) hogy *ugyanazon* hang minden esetekben ugyanazon betűk által jegyeztessék. — Igaz törvény, de megtéveszthető. Ez tévesztette meg az Ypsilonistákat, hogy nem ügyelnek a szók formátiójára, s a *nyalját, vonját, hatját, becsét, ruczát* : *nyallya, vonnya, hattya, bets* és *rutzá*-nak írják. A ki a három elsőt véteknak ismeri, nem consequens ha a két utolsót is annak nem ismeri; s a ki a két utolsót nézi véteknak, ha consequens volna, nem írná *ly*-el a három elsőt. — Virág, Fejér, Vitkovics, Versegly az első rendbe valók, a mi Kisünk a másodikba.

2) törvény. Hogy *ugyanazon* betűk minden esetekben *ugyanazon* hangokat jegyezzék, szóllaltassák. Én ezt a törvényt követem, s ugyanezért élek *cs* és *cz*-vel.

3) Hogy valahol a pronuciáció világos ellenkezésben legyen a grammatikai formátiók charactericus betűjükkal, a leírásban a *hangot* kell követni nem a formátiókat (*mossa* tehát, noha ez annyi mint *mos* és *ja*, mint *fogja, adja, kapja, vonja, tartja*) ellenben valahol a hangzás tökéletesen ellene nem kiált a gram. formátiók charact. jegyeinek, és azt csak per approximationem kinyomja, ott már nem a *hangot* kell követni, hanem a formátiókat. Így van ez, mert az írás nem a hallás hanem a látás orgánjához szóll, midőn a gondolatot a lélekhez általviszi, s neki az a tiszte, hogy azt a szolgálatot úgy tegye, hogy a megtévedés, a mennyire tőle kitelik, eltávoztassék.

Ha az első regulát követjük, így kell írunk : *mongya, nágyya, rúgyya* (nem *mondja* vagy *mondgya*, mert a kimondás *d*-nek hangja nélkül esik), *nyallya, fallya, vonnya, hányya, attya, másszor* és *szássszor*; s *baráccság, mulaccság, véccség, kéccség, némeccség, tóccság, vaccság, imáccság, szabaccság*. Ezek szembeötlő képtelenségek. Valóban szintoly képtelenség, midőn a *csecs* szót *ts=ts*-nek írjuk, minthogy a vocális előtt és után álló consonans

általunk annak a hangnak ismertetik, melyet a *tótság* szóban a két vocális között lelünk.

Valahol compositio van (akár flexio csinálja azt, akár két szónak öszveragasztása : *nyal-ja, setét-ség, lakat-sark*), ott positio metrica is van, úgy hogy az *adja, falja, vonja, hatja*, nem pyrrhichiuszi lábak, hanem trochaic. Smidőn ezeket az Ypsilonista nem *j* hanem *y* által írja, akkor azon betüt, mely a *j* előtt áll, kéntelen megkettőztetni : *hattya* stb. — Így kell bännia a *t* végződő szókban is, midőn *s* következik, ha consequens akarván lenni, a *ts* hangját *c*-vel jegyzi, *s* a *lakatsark*-ot így írná : *lakaccsark*. Világosabban látjuk ezt (mert a *lakatsark* szokatlan szó) a *múltság* szóban, mely nem amphimacer többé, hanem formális molosszus, noha az a vocális, mely a szónak közepén áll, magában rövid. A második regula azt kívánja, hogy ugyanazon betü minden esetben ugyanazon hangot jegyezze. Ha a *múltság* a *ts* által molosszus lett, hogy olvassom ezeket : *vatsora, ketsege, kétséget, kotsonya, retseg, fetseg, tsátság, petsenye?* Daetylusi lábak-e ezek *s* troch. vagy tribrachiszek és pyrrhichiuszok? — Szeretném tudni, mit lehet ez ellen mondani?

Tovább megyek : Ha a *cs* hangja nem originális, nem simplex hang : miként állhat az a szónak épen elején? hogyan lehet ott positio ahol nincs megelőző vocális? p. o. *csecs, csorda, csap, csalán, czudar, czél, czérna, czondra, czobar, Czindery?*

Ide járúl a régiség példája. — Révai Antiqq. Literat. Hung. p. 52. „Pro *ts* occurunt in hoc MS (a látjátok feleim-et érti) — *c, ch, s, sc, ex. gr. gimilcetul = gyümölcsétől.*“ Ugyanott pag. 65. előhizza Gallus Anaxiusnak ezen szavait : *metcenec*, és Lépesből ezt : *mezesz*.

Révai nagy ellensége vala a *cs* és *cz*-nek, és mégis midőn (ugyanott lap 55.) új formákat rajzolt a simplex hangoknak, melyek a deák alphabethben külön betüt nem találtak, így tanítja írni a következőket : *čomb, čat, čafrang, derče, ketreč, čap, fečke, papuč*; s lap 56. *čontjainkat, pičint, táncolt, becbent, čodát, szikráčkádát s čakot* ír. S mind ezek mellett p. 56. igen helyes megkülömböztetéssel *Frisítset* ír és nem *Frisič-et*; — mert a *frisīts*, az előtte álló vocalist keménynyé tenné, ha accentusa már nem volna. Semmi nem bizonyít inkább mint az ellenkező vallása.

Szabó Dávid oly silány grammaticus és oly makacs elállani

a maga egyszer már elfogadott hypothesisétől, hogy látván, hogy a *vatsora*, *ketsege* másképen hangzik mint a *múltság*, később volt ezt az utolsó szót s a *barátságot vétséget kettőst* által festeni, melyet semmi nem javallhat, mint hogy a *cs*-re térjen, mely minden bajából kifejthette volna. Rákóczyt, Bocskayt, Csákyt, Csanádot, Csongrádot írta-e valaki a mai napig T-vel? Olvasd meg Magyar Régiségeimet, melyet, úgy emlékezem, neked megküldöttem.

V. Dunaismus, Tiszaismus. Ez a legfontosabb cikkelye levelednek. De megfejtésére kevés szó kell. — A maga dialectusát az országnak egyik része szintúgy jónak nézheti, mint a másik a magáét, ha e rész nem felette kicsiny, s ha öszve nem kéveredett a solocicismusokkal. De az író nyelve nem a dunai, nem a tiszai, hanem a magyar *Schriftsprache*. Nem szabad máson írni. Austria, Tirolis, Bavaria, Svévia, Helvétia, s Alsátia nem perorálhat; a német a sax beszédet követi, noha az kis táj, mert az a *Schriftsprache*. Kis Soprony vármegyei születésű. Dunai Virág is, és Himfy. Rajtok alig, Kisen épen nem ismerszik ki, mely vidéken leve. Az *adóból* épen úgy lesz *adaja*, mint az *időből* s *mezőből* s *szőlőből* *ideje*, *mezeje*, *szőleje*. De *Virág és Himfy* soha sem írt adaját, s nem is fog; Kisnek pedig az lehetetlen volna. Ha *méhe* a nominativus absolutus, hogy lesz cum suffixo? így-e: *méhém*? Így kell, mert *epém*, *kefém*, *tvém*, *vesém*, *kovám*, fám. — *Így*, *fil*, *szél* legyen-e azért hogy az *ég*, *fél*, *szél* két dolgot ne jegyezzen? Nincse ez minden nyelvben? Az *áll* er steht és das Kinn; *ál* sem lehet pedig, mert ez *pseudo-*, *os* esont, *száj* és *arez*! Agerochosz (görögül) kegyetlen és nagylelkű, mint az *erkölcs* jó is és gonosz is.

Sanyarú vagyok, azt írod; pedig az *igen* semmiben nem jó. Higyj nekem, édes barátom, érzem, tapasztalom gyakorta magam is. De nem tisztünk-e az *igen* felé egész erővel törekedni? Szerencsétlen sorsa az emberiségnek, hogy a sínóron túlvágunk. De nem rossz az. Mit építene a természet, ha nem ronthatna? Addig oscillálunk, míg megállunk végre. Jaj hogy sokszor csak azért lelünk holmit jónak, mert ott állánk meg. — H. Eszterházyhoz írt ódátat most értem. Ki vagy mentve. Én is teszek úgy néha, mert másképen nem lehet. Egy szép hitemtől foszta meg az a mit Nagy Páliról írsz. Én azt az embert imádtam. Egy hiten vagyunk, Te és én, hogy a titkos rúgót nem kell néznünk, hagyjuk azt a veséket-vizsgálóra, s tartsuk jónak a jót, ha nem tusakodással esik is, a-

hogy a moralista kívánja, hanem aus Geschmack und aus einer Menschlichkeit. Contemta gloria, contemni virtutes. *Tacit.* De más a dolog, mikor a gyalázatos rúgó a maga egész undokságában érezteti magát. Édes barátom, én Swientent, Pászthoryt s az ipamat ismertem. Ők is emberek voltak : de mely *tiszta* emberek! — Nem rossz az hogy Múzsádat aludni küldéd egykorig, s Plutarch és Plátó foglal el. More apis matutinae csak gyűjts. De ha sokáig alszik a kis alvó, ébreszd fel.

Tudom, hogy a férfinövés szebb mint az asszonyi, tudom hogy Antoniusznak a státuája szebb mint a Mediciszi Vénuszé : azokat a görbe löcslábakat az asszonyi formákban soha sem lelhettem szépnek ; tudom hogy Hellászban gyakran láttak szép eleven státuákat is ex utroque sexu, de undorodom csak a gondolatjától is a paederastiának . . . Romlott ember a ki ily tette adhatja magát.

Élj szerencsésen, és szeresd tisztelődöt.

Egy római Arkászhoz.

21-d. Febr. 1811.

Arkádiának jámbor pásztorához,
 Gyalog leányka, kérlek, menj, s nevemben
 A legbarátibb idvezlést vigyed.
 Ha kérdi, vettem-e kedves dalát,
 Mondd : vettem, és örvendek vételén ;
 És hogy, ha gyenge lányom szenvedése,
 Kít a hurut dühödve fojtogat,
 Bölösöje mellől eltávozni hagyna,
 Helyetted én vinném meg válaszat.
 Így rakd fejére az újabb kosszorút,
 S vezesd azok közzé, kik czimbalom,
 Síp s lant zengése mellett ülnek a
 Búcsúzó farsang napjait, s köszönd rá
 Titokban kedves Koppynknak nevét,
 S fel, fel, fel a megholtért a pohárt.
 A vígadók nem értik e nevet,
 Önékiek a száz gyertya sem csinál fényt;

Hagyd őket, és hozd nekem csókjait.
 Szívemnek majd ha tágúl rettegése,
 S Thaliem feléled lankadásából,
 Magam leszek tolnácsa a köszönetnek,
 S ígérését hogy teljesítse, kérem.
 Még messziről meglátja házamat
 Egy dombnak ormán, s a hat lábnyi ablak
 Setét-utálót hágy sejtetni véle.
 Egy kedves asszony, két szép kisedével,
 Kinél még Guidó sem fest bájosabbat,
 Híven fogadja vendégét, ha szív
 Vezérli a házhoz, és ha szívre vágy,
 Nem a szokás vak babonájira.
 S ha kép, ha könyv, ha szép fekvés, kies tér,
 Messzére elnyúló rét, kalászos holdak,
 És kétszer hat helység szemlélete,
 S ezek között a Borsi s Újhelyé *),
 S száz öltre a háztól egy szent tölgyliget,
 S azon felül a bort adó tetők,
 Ha malmainknak zörgéscik az éj
 Tündér esendében, s egy szelíd patak,
 Mely játszva fut tovább, s kelet felől
 Megpattant láncza kékellő hegyeinknek,
 Varázserővel hatnak öreá is :
 S ha mind ezeknél még inkább az a kedv,
 Mely a gonosz sors üldözéseinek
 Nem gyáva homlokot vet ellenébe,
 Nem retteg semmit és semmit nem óhajt,
 Békében él magával s a világgal :
 Mondd : jöjjön s lássa ezt -- itt Arkádia!

*) Borsiban született Rákóczy Ferencz Zrínyi Ilonától; -- Újhely a hely, a hol a reformáció legelőbb predikáltatott a magyar földön.

XL.

Nagy tekintetű férjfiú s barátom!

Hogy már én is küldjek valahára valamit, vedd ezen három darabjaimat ¹⁾. Silányok s víz-izűek, de nem csuda, mert azokat csak a mostani esős napok okozták. Kivált ez az első oly idétlen, hogy mind ekkorig meg sem mertem keresztelni. Ha gondolod, hogy világra való, adj néki nevet.

Én egykorúim között legelső magyar tánczos voltam, lovat, embert, asztalt általugrani nekem játék volt. Sopronyban magam tizenkét németeket megvertem, és azokat a város tavába hánytam, és az én első szeretöm az én karjaim között elalélt. De nincs jó rossz nélkül, mert már érzem, hogy erőmnek hathatósága életemnek rövidségét okozza. Én már most formális öreg vagyok, oly öreg, hogy alig becsülhetek egyebet mint a nyugalommat, és alig szerethetek egyebet mint Téged.

Mikla, 13-d. Mart. 1811.

XLI.

Széphalom, Aprilis 4-d. 1811.

Érdemes barátom!

Silányoknak, idétleneknek nevezett darabjaidat oly elragadtatással vettem, mint mind azt szoktam a mi Tőled jó; nem mivel Tőled jó : noha hogy Tőled jó, annak örvendek; hanem mivel Tőled nem jöhet semmi, a mi javallásomat, sőt csaknem mindenkor csudálásomat is, ne kívánja. „Kivált ez az első oly idétlen, hogy mind ez ideig meg sem mertem keresztelni.“ — Ezt írod. Én pedig hozzá azt vetem, hogy kivált ez az első oly nem-idétlen, hogy meg sem mertem szabni, költeménykéink között, hol talál legillőbb helyet. Schilleri melegség és philosophia lepte el. — Mivel reám bíztad, hogy neki a nem-szent kereszttségben nevet adjak, imé elneveztem :

¹⁾ Életpilosophia, A tánczok, Emmihez. L. Toldy kiad. 249—56. ll.

AZ ÉLET KORAI.

„Az arany század istene Pásztorai közzé kene.“ — Az az ember, a ki oly nehezen rimez, oly nehezen lél rimeket magyarban mint én, igen édesen lepetett meg e két sorodat olvasván. Mert mennyivel szebb *istene és kene*, mint *születtem, szendergettem* (vagy hogy tiszta legyen a rím : *szendergettem*) *s berkében és keblében*. De nem csak a versificálás bájossága teszi érdemét e dalnak. Mi a fül csiklandása, ha a *phantasia* és *érzés* nem leli fel mellette a mi őket elégítheti ki! — Rendes dolog, hogy az a megfoghatatlan individualitás mint üti ki magát minden cselekedeteinkben. A mit Te *írsz*, az nem egészen a Kis munkája, s a mit Kis ír, nem egészen a Tiéd, s a mit Ti írtok, nem az a mit én, és viszont; s így oztán minden íróink az elsön kezdve az utolsóig. Egészen felleltek ezen dalodban, s kiismerném millió énekek közt első tekintettel, hogy azt nem a Te lelked mása, Kis, írta, hanem egyenesen Te. Gyönyörű ének. Megküldöttem Szemerének mind a hármat, most pedig Erdélybe küldöm. — Az az egy kifogásom volna ellene, hogy *farka* van (olaszúl : *coda*) : — a „*s kebelembe marasztom*.“ Én nem tudok ahoz szokni, hogy Te némely énekeidnek ilyen códákat adsz, a több strófhák példái ellen.

Verséidnél nem kevesebb nekem az a prózában írt *coda*, melyet a *Tánczok* alá vetél : az a 11 sor-melyben képedet fested, s a sopronyi megvert s tóba repített 12 németről s első kedvesed alélásáról szóllasz. Ezt is leírtam Szemerének, bizván barátságodhoz, hogy nem veszed indiscretiónak, hogy a mit Te mondasz nekem, én viszont Szemerémnek mondom. Hadd ismerjék az én Berzsenyimet pesti barátim is. Úgy írod, hogy erőd hathatósága életedet fogyaszítja, s már formális öreg vagy. E részben, édes barátom, egészen antipószok vagyunk. Engem a természet nem szült athlétának, én tánczoltam cleget — németül nem soha; fejem *józanabb* mint hogy kiállhatta volna a *kerengést*; lovaglottam, s nem ügyetlenül; túl vagyok tíz lustrumon, de míg tavaly Juliusban melyem jobb oldalában bajt nem kezdettem érzeni, mely mostanig is érzeti magát, a legmagosbb hegyeket megmáztam; még három év előtt még fél nap az Újhely megett költ igen magasakat is egy folytában, úgy hogy fel s le, s ismét fel s egészen le, s harmadikszor is fel s le mentem rajtok, és magamat mégis jól bírtam. Si-

kárló, laptázó, vadász soha nem voltam, s áttalam egy nyúlánál több el nem vesztette életét, s azt is kocsiból löttem le. Ellenben, épen ellenére annak a mit Te írsz magad felől, én, ha tudóm ép talál lenni, s az a megnagyarázhatatlan fájdalom, melyet benne érzek, nem halálos, még jó időt érhetek, s sem lelkem sem testem nem vén. Szemeimet a pataki collegiumban (hol az oktalanul tanított Brodwissenschaft-okba belé csömöröltettek, és ahol privata industria mathesiset tanulgattam s a bibliothekából kihordtam az architecturairajzolatokat, s éjfélutánig, néha négy gyertyát gyújtván meg, rajzolgattam) derekasan elrontám, úgy hogy patvarista koromban féltem, hogy megvakúlok. De azután törvényül tevém magamnak, hogy gyertyánál nem olvasok, nem írok, s így ez az orgán visszakapá előbbi erejét, úgy hogy mind ez ideig üvegre nem szorúltam. Azonban abban hasonlítunk egymáshoz, hogy én sem becsülhetek egyebet mint azokat, a kik olyak mint Te. — E czikkelyhez tartozik, édes barátom, s Te volnál-e a ki megbotránkoznál szavaimon? mondd el, hogy van az, hogy 1808-nak utolsó hónapjai olta boldogítván leveleid, Te még nekem nem írtad, hogy házad népe szaporodik? Én minden impar esztendőben kereszteltetéek még. Iphigeniem 1805-ben lett, 9-ik hónapjában házasságomnak; — 1807-ben Denesim — 1809-ben Thaliem — s ez idén a még embryo.

Tudod-e hogy a mi Luizánk Párisban mart. 20-dikán egy kis Napoleont szüle? tudod-e hogy az *armáda* volt komája, s a nemzet lett volna, ha a gyermek leány talált volna lenni. — Szeretem az oly tettet, mely lángba hozhatja a lelkeket, s a mi nemesíti azt. Sírtam, azaz megnedvesült szemem, mikor ezt tegnap meghallám; hogy fiú gyermek lett, azt már april 2-dikán hallám Újhelyben a gyűlés alatt, melyről ime egy kis tudósítás.

Martius 15-dikén particuláris gyűlésben publicáltatott a parancsolat. Én jelen nem voltam. Dókus László vice-fiscális, egy 24 esztendős igen derék ifjú, elmondta a mit tőle hivatala kívánt a szegény adófizető népnek javára nézve, s említvén, hogy mi nem igazgattatunk pátensek által. Ezt vice-ispánunk szörnyen megtámadta, szemére vetvén hogy fiatal ember. A nép tapsolt a megtámadottnak, a fő-fiscális Szirmay Ádám pedig felkele (ez 30 eszt. körül van), declarálta, hogy irigyli a collegájának azt a fényt, melyet kötelessége teljesítése által magára vont; s azon kérdésre,

hogy miként meri ezt mondani, így felelt: mint fiscális, s assessor, s nemes-ember, s Szirmay Ádám. — Aprilis 2-d. felolvastott a part. congregatióban már publicált parancsolat és az akkor rendelt deputáció által kidolgozott felírás, s kértetett Ő Fels. hogy bennünket törvényeink védelme alatt hagyjon meg. A magistratus declarálta, hogy ötszörösen magát fizettetni nem kívánja; s így az antimartiális állapotban vagyunk továbbáig.

Ma marhavásár van Újhelyben, s én oda megyek, mihelyt ezen levelemet bepecsételtem. Csak azt hát még, hogy Töviscim és Virágaim, melyeknek jól fogadtatásokról desperáltam, s magamat a motto által védelmezni szükségesnek véltem, oly jól fogadtatnak, ahogy nem is álmodtam, s a vers inkább érezteti igazságát állításomnak, mint tíz árkus fogta volna. Most prof. Fejérnek a magyar tudós-társaságról írt értekezését recenseálám, és a Szabó Dávid Virgiljét, az Annalistáknak, németül. Have Corculum!

XLII.

Széphalom, Május 3-d. 1811.

Kedves barátom!

Közelget születésed napja. Az a nap Bindbandot szokott hozni. Vedd tőlem azt a mi ezen levelem bel oldalain áll. Óhajtanám, hogy fél annyi örömödre lehetne mint a Te Arkádiád nékem adott. Feleségem gyenge lánykori képe, melynek mása kezdedben van, azon falon függ, mely általellenben áll ágyammal, s a felkelő nap azt a helyet világítja legelőbb szobámban. Az igen jól eltalált kép örök ifjúsággal bír, nem úgy mint originálja, kit az esztendőök is, a gyermekszülés és szoptatás is fonnyaszt. Innen az illusio. — A verszetben legalább forró phantasia s hév érzés van, mely az én érzésem szerint első ingredientiaja a jó Gedichtnek. Hiszen ez a kettő a prózát is poezisszé teszi.

Kölseym azt tudakozza tegnapi levelében, hogy a Te Verseid, valamint a Daykaí is, mikor jelennek meg. Félek hogy a bankó bece leszállása minden igyekezeteinknek nyakát szegi. Kis Istvánnak lát'd mit köszönhetünk. A gazdagok pedig az olyan ha-

szontalansággal, mint a magyar nyelv s versecskék, nem gondolnak. Festetics — a **Nagy** — martius előtt kevéssel 30 fittal *méltóztatott* remunerálni egy tudóst azért, mert munkáját excellensnek találja. Pedig a tudós, pénzt s egyebet nem várt, nem kért. Borzadok az ily *Nagyoktól*.

Az erdélyi diactán a gubernátor egy mótiót teve. A kolosvári plebánus, báró Apor a neve, tudós fő, fejét csóvált. A vitásra félre rántá a száját. Ezt ő excellentiája nem hallgathatta el, s kérdezte, miért esik ez és az. Igen is, felele a plebánus, elébb fejét csóváltam, oztán számat rántám félre, de most már fogamat esikorom, látván, hogy a kik a haza javára felesküdtek, ellene dolgoznak. S hallgatás lön Izraelben.

Éltessen a gondviselés, édes barátom, igen hosszú időkre s igen kedvező állapotban, s ne engedje sem lantodat elné múlni, sem tolladat, melylyel levelet írsz, tintájába száradni.

Örökös barátod.

A z ő képe.

Magának távolléte alatt.

Midőn a Hajnal elveri álmomat,
S a fény csak lopva csúsz még rejtekembe,
Imádott kedves Kép, te tűnsz szemembe,
S ah! gyúladni érzem régi lángom t.

Ez Ő! ez Ő! kiáltom, s csókomat
A képnek hányom részegült hevembe',
Így szóllott, így járt, így mozgott! ölembé
Így sülydedt, elfogadván jobbomat!

S most ezzel folynek, mint egykor vele,
A titkos, édes, boldog suttogások,
Vád, harez, megbánás, s új új alkuvások. *)

S midőn ezt üzöm, — mint egykor vele! —
Kél a nap s bélő a jalouxnyíláson,
S sugárral körülte glóriát von.

*) Elébb így, s kihúzza : Panasz, harez és frígy, s új új alkuvások.

XI.III.

Széphalom, Májusnak 22-d. 1811.

Édes barátom! Nem említem mikor vettem leveledet, s tudod hogy hallgatásodat épen azon mértékben érzem sajnosan, mint ahogy tisztelve szeretlek. Mint vagy? Mint van házad népe? s mit dolgozol? Én élek, az enyémeke velem együtt jól vannak, s e holnapban, amint azt utolsó levelemből értetted, verselek. Vedd itt Zrinyinet, mely az én mívem ugyan, de magának szavaival; vedd két legújabb sonettomat is. Cserey felől talán írtam, hogy májusnak 16-d. az ő hatalmas szava tartóztatta vissza az erdélyi Rendeket az eloszlastól. A Margitszigetei scéna oly bőven és világosan van magyarázva a sonett által, ahogy azt a versnek lehetett. Hirgeist Ferencz közöttünk vala, kik Kufsteinból Munkácsra vitettünk, s a szigetben kitéttünk. Módját ejténk, hogy Hnak atyja és húga Nini, most b. Prónay Simonné, hozzánk jöhessenek, s eljöttek. Nini akkor 17 esztendőös vala, de midőn 1795-ben láttam, csak 12. — Vitkovieshoz az elmúlt postán küldém vissza hozzája írt epistolám próbaárkusát. Ő azt Budán adja ki, és épen egy árkus. — Láttad-e már Virágnak *Poémák* neve alatt írt verseit? Most recenseálok az Annálisok számára. Csudálok azt az embert. Horátzi darabjai mestermívek; az apró darabok mezei virágok szín és illat nélkül, de úgy, hogy a szemnek még is tetszhetnek. — Éljj szerencsésen. Ajánlom magamat becses barátságodba.

Z r i n y i.

A Márs sisakjában gilicék *) költenek,
 S ez jele, hogy ő s Venus egyet értenek.
 Én is életemet Mársnak dedicáltam,
 De nem tagadhatom, Vénust is szolgáltam;
 A Hazámért,
 Júliámért
 Sok nagy bajt próbáltam,
 Vitézül kiálltam.

*) Gerlicze. Zr. gilicének írja.

Heában! kiálték : úgy akarta isten! —
 Ne fuss én Violám! juttassad eszedben,
 Péneus leánya öltözött törzsökben;
 Mert kegyetlenségért isten is kegyetlen.

Zr. verse, de
 változtatással.

Jaj, szerelmes Violám! ójad magadat!
 Meg ne csípjé hangya szép fejér lábadat,
 Ne szakaszsa szederj-in arany hajadat.
 Állítsd meg, állítsd meg, kérlek, futásodat!

Zr. változta-
 tás nélkül.

A Dráva partjai meghallák keservem,
 S együtt keseregték kínjaimat vélem.
 Meddíg futsz, kiáltám, te én szerelmesem!
 Megállasz-e, térded hogy megöleljem. (*Echo*) Nem!

Az enyém.

Mint ama könnyű köd a forgószél előtt,
 Violám úgy futott én szemeim előtt,
 Mint hideg hó-harmat nap melege előtt
 Mint fűr karvaly előtt, mint árnyék nap előtt.

Zr. igen igen
 szép verse. Sok
 okos ezt nem
 csudálná, én
 irigylem.

Szerelmem eránt így sülyedvén kétségben,
 Mit ér rugódozni, mondám, ösztön ellen?
 Rettenetes szablyámat vevém kezemben,
 S fölléptem a vitéz Márs nagy seregében.

Enyém.

Igazabb isten ez; s megadta a szép bért,
 Mivel nem kíméltem a mit tőlem ő kért,
 S a csatákban magam kitettem ötvenért.
 Ez szerzett nekem fényt s el nem hallható hírt.

Enyém.

Pécs s az eszéki híd, ha szállhatna, szállna;
 S ha idegen társam meg nem gátolt volna,
 Rosszabbúl lett volna a pogány eb dolga,
 S mondaná Irigység : Ez nem volt rossz szolgálta.

Enyém.

A lengyel koronát ámbár felvehettem,
 Mivel nemzetemet s hazámat szerettem,
 Kevélység s félelem nélkül megvettem,
 Elég vala nékem, hogy megérdemeltem.

Enyém.

Még egy isten nyújtá nekem adományát, Ki mint király bírja Pindus tartományát. Följebb becsülöm én ennek ajándékát, Mint a melyet hordok, spanyolok bárányát.	} Enyém.
Aeneidost Mára írta tiz tél alatt : Én szépatyám vitéz tettét csak egy alatt. Ném hasonlítom én Márohoz magamat, De én professióm versnél várt nagyobbat.	} Zr.praefatiója prózában.
Az kit írtam, írtam <i>czupa</i> multságért, Jutalmat nem vártam, sem nem várok azért. Írtam amint tudtam. Ha gúnyolsz versemért, Tökéletességre, gondold, hány dolog ért?	} Zr. praef.
Én soha munkámat meg nem corrigáltam. Hagytam amint írni először találtam. Néhol fabulákkal azt fel is cizfráltam; Követni Homerust ebben is próbáltam.	} Zr. praef.
Idegen szók vannak keverve versemben, Mert azt tenni nékem vagyon jó kedvemben. Szegény a magyar nyelv! ezt vettem eszemben. Írj — és vélem lésszesz egyes értelemben.	} Zr. praef.
Magyar! még egy munka marad reád tőlünk : Ezt tanítja neked : Van erőnk, nincs lelkünk. Kiholt a jámborság és a hűség bennünk. Kövess engem, szeresd hazád! Isten velünk.	} Enyém.

Cserey Miklóshoz.

Szép a felduzzadt Áresz táborában
Dicső nagy tettek által fényleni,
Az érez phalanxot bérepezteni,
S ha kell, elesni a vérengző csatában.

Szebb, oh szebb! a nép Vencinek sorában
Hatalmas szózattal mennydörgeni,
A honnt, az elnyomottat, védeni,
S elfojtani a bűnt sarjadó korában.

Miklós! Erdélynek lelkes nagy polgára!
 Hazád isméri szent hűségedet,
 S tölgyággal kosszorúzza tettedet.

Szemem vakítja fényed szép sugára.
 Nem fénylek én; s én azt — nem fájlalom.
 A nagy világ énnékem Széphalom.

A Margit Szigetén.

1800. Júl. 30-d.

Szompolygva tértem félre. A gyermeket,
 Mondám, szabad volt akkor még szeretni.
 Tekintsd hajad, s lásd im e kecsket.
 Mernéd a felvirúltat most illetni?

Öt kínban töltött év orezád neked
 Gyakor redővel el tudá lepetni.
 Ninyd talált több olyan szíveket,
 Kik néki, mint te, vágytanak tetszhetni.

Kilép a partra; s lelke fájdmában
 Alélva dől el bátyja hív karjában;
 S lélekzést a szép mely alig veszen.

Él! él! felpillant! s társaim sorában
 Engem keres fel! Ninymmé leszen,
 S e hív, e szent csók — istenné teszen.

23-d. Máj. — Tegnap estve vevém Szemerének levelét. Azt írja, hogy Fejér várm. honor. notárius kápolnai Paur Antal Vitkovicsnak annyi pénzt ad kölesön, a mennyi arra kell, hogy a Dayka s Berzsényi Verseik, bármely csinosan, kinyomtathassanak, s árokért addig várakozik, ameddig az exemplárokból kitelik a visszafizetendő pénz. Ez, édes barátom, nekem mind a két igen kedves poetámra nézve igen kedves hír. Sürgetni fogom Vitkovicsot, hogy fogasson hozzájuk. Te pedig láss hozzá, hogy Verseid úgy legyenek Vitkovicsnál, ahogy óhajtod látni megjelenéseket, azaz hogy hibásan s tetszésed ellen ne adattassanak ki.

XLIV.

Nikla, Junius 5-d. 1811.

Nagy érdemű férjfiú!

Harmadik leveledre felelek, és most se úgy mint a Te érde- med s az én szíves tiszteletem kívánná, hanem csak amint lelkem- nek bágyadt állapotja engedheti. Ugyan is, ebben az egész ta- vaszban lazarétum volt a házam, gyermekeim a veresben (die Masern) majd egy holnapig szenvedtek, s végre magunk is a nyug- talan virrogatás miatt hideglelésbe estünk. Ezek mellett a martiusi pátens is nagy csapás volt nékem, oly csapás, mely életemnek egész plánumát egykorig lerontotta, s legkedvesb törekedésemmek, kinézésemmek gátot vetett. Vas vármegyei jószágoskámát vissza- váltani akarván, csaknem minden marhámat pénzzé tettem, s már indulóba voltam, midőn a pátens jött. Gondolhatod zavarodáso- mat! Nagy volt károm, de az mind semmi volna, csak célomnak elvesztése szívemet oly igen ne nyomná. Somogy nékem csak számkivetésnek helye; feloldhatatlan kötelek vonnak azon földhez, mely az én szebb korom napjait látta. Le nem írhatom Néked ked- vetlenségemet.

Legelső volt sonetted, mely az én fásúlt szívemet egy ke- vessé elektrizálta s belé szelídebb érzést öntvén, szememet meg- nedvesíté. Nékem is vagynak ily képeim! Édes szerelem, édes poe- sis, mi az ember nélkületek! Te azt írod, hogy még ifjú vagy. Köszönd ezeknek a kegyes istenségeknek! Akkit (így) úgy ked- velnek mint Téged, az örök ifjúságot talált.

Költeménykémet igen szépen kereszteled. Te valóban jobban tudod, mit írok én, mint magam. A coda élclöttem se szép se rút, csak szükségből használom néha. Az ily rimes verset én igen szeretném, de azt is bizonyosan látom, hogy erre a m. nyelv csak- nem egészen alkalmatlan.

Kaposban együtt lévén Sárközyvel és Szokolayval, beszé- dünk tárgya — hazánk és Kazinczy. — Mely könnyű az okosok- kal alkudni. Mely igen ki tudtad Te a jó embereket keresni! Sár-

közy előszedte leveleidet mint valamely szent ereklyéket s érdemeinek bizonyosságait, én pedig epigramáiddal kedveskedtem néki. Téged minden tisztelettel, imád, de kivált a kálvinistákat bálványozókká tetted. Tu es pontifex tuorum. Tibennetek igen szép buzgást és egylelkűséget látok. Honnét támad az egy ily szabad s hideg vallásban?

Még egy kis grammatikai felelettel is tartozom. — Orthographiai válaszdod nem volt reám nézve meddő, de nem merítetted ki kérdésimnek egész kerületét, de nem is meríthetted, mert nem is érthetted. Te a theoria füklyájával szoktál az igazságok országába hágdosni, én pedig csak a mezítelen okosság mécsénél bukdlódok, hol a pusztaság néha a phantómot gazdag ideának, az ideának legkisebb elementumát rendelt systémának nézi. Mi különböző úton járunk, de nem lehetetlen, hogy tán ugyanazon egy resultátumhoz ne vezessenek.

Én úgy nézem, hogy a magyar orthographia két igen különböző principiumokon oscillál, tétováz: a helyesség és rövidség principiumain. A helyesség principiumán épült orthographia ez:

1. A betűkre nézve. *Comb, tánc*, vagy *czomb, táncz*. A rómaiak nyelvek természete megengedvén, a C-ét kétféleképen is használták, s mi még egynek is keveseljük! Mi rövidséget keresünk ott hol nincs, és ahol van, elvetjük.

2. *CsábíTs*, mert valóban a cs és ts egészen különbözők.

3. *Župp* vagy *Šupp* mert, *Zs.* szintoly kifogásokat szenved mint a *ts*.

4. *Az írásra nézve: egygy, egygyel, aszszony, aszszonyyal, ravaszszal, makacszal, malacczsal, dagálylyal* stb. mert ezeket így megrövidíteni: *gyy, ssz, ccs* stb. szintoly kifogásokat szenved mint a *ts*, és a Te regulád szerint ugyanazon betűknek minden esetekben ugyanazon hangokat kell jegyezni.

5. *Anyyi, mennyi, honnyi, olly* stb. mert ezeknek hangjok bizonytalan, vagy legalább a különbség nem igen metsző a kemény *l, n*, és lágy *ly, ny*, között, és mivel a lágy *ly*, többnyire még csak végső betűinkbe eszszott bé.

6. *Mihelytt, közt, közttem, érttem, akadt, tévedt* stb. Mert a Te regulád szerint valahol a hangzás egészen ellene nem kiált a grammatikai formák characteristicus jegyeinek, ott a formátiókat kell követni.

A rövidség principiumán épült orthographia ez: tsábiTs, tzomb, tántz, eggy, eggyel, asszony, asszonnyal, ravasszal, makacsal és makattsal, malattzal, akadt, tévedt, mihelyt, közt, közte, értem loco érettem stb.

Ez csupa hiba, de a rövidség menti, és ezt híven követni nem oly nagy hiba, mint ezen két igen különböző principiumokon oscillálni. Ezen principiumoknak öszvezevarása okozza leginkább orthographiánknak egytelenségét s szakadásait; mert én azt hiszem, hogy a többi különözések többnyire nyelvünk bizonytalanságából származnak: *tudgya, mongya, rudgya, máktya*, írva tökéletesen vagnak, de mondva nem; úgy szintén a *tanétom, tanétom; tanítom, melly, mely, melj, mej, mejj, mell, fellebb, föllebb, fellyebb, feljebb* stb. mind nem ide való kérdések.

„Az író nyelve nem dunai, nem tiszai, hanem a magyar *Schriftsprache*.” Igen. De mi a *Schriftsprache*? — Kétség kívül nem egyéb, mint a grammatikai igazságnak, czilos okosságának és ízlésnek serpenyőjében felolvasztott, elválasztott és destillált magyar nyelv. Ennek hazája tehát a tanulószoba, provinciáji pedig a Duna, Tisza, Erdély stb. Ezek közül akármelyikhez ragaszkodni az igazság, okosság és ízlés világos parancsolatja nélkül *provincialismus*.

A grammatikának egész oekonomiáját tehát az igazság, okosság és ízlés vezeti. Az igazság szab törvényt, az okosság és ízlés pedig kifogásokat formálnak; ezek néha együtt, néha felváltva s egyesleg munkálnak, néha az igazságnak alája vetik magoknak (igy), néha pedig azt vetik magok alá; ahol az igazság bizonyos törvényt nem szab, ott az okosság és ízlés végez; ahol mind igazság mind okosság hallgat, ott az ízlés maga határoz; ahol pedig sem igazság sem ízlés bizonyost nem lát, ott egyedül az okosság parancsol.

Még a visszaélés által igazlott grammatikai igazságnak is alája veti magát kénytelenül az okosság és ízlés, mikor az ily szavakat elfogadja: *Koszkenő, legyező, vastag* stb. Magok alá vetik azonban a legvilágosabb igazságot is így: Nem *könyű*; nem könyv, hanem *könny*. Ahol az igazság bizonytalan, ott az okosság és ízlés végez. Az okosság így: Nem *méh* és *méh*, hanem *méh* és *méhe*; az ízlés pedig így: nem *tanéttö*, nem *tanétó*, nem *tanító*, hanem *tanító*. Ahol pedig sem az igazság, sem az ízlés bizonyost

nem talál, mint a bizonytalan mennyiségű hangokban, ott egyedül az okosság parancsol, mely egyebet nem parancsolhat, mint hogy a mi bizonytalan aneeps, mert a nyelvet könnyebbé és hajlékonyabbá tenni fő gondja.

A dunai szavaknak számkivetését az igazság nem parancsolja, az okosság ellenben, sőt néha az izlés is, világosan tiltják. Minden két értelmű szavaknak elhárítását, az igazságnak essentialis megsértése nélkül, az okosság parancsolja. Azon szavaknak változtatását, melyeket én javallék, mind az okosság, mind az izlés kívánják; ez azért, hogy az egyhangzást, amaz hogy a kétértelmet kerülje, s vagynak, melyeknek változtatását igazság, okosság, izlés egyaránt kívánják.

Én mind eddig csak így gondolkodtam. Mely baj somogyi som furkóval római sambúcat vívni!! Te igen kémélve igen indirecte vágsz. Ezzel engem igen megsértesz. Én nem a Ti érdemitekről szóllottam, hanem azon hibáokról, melybe Titeket, számtalan érdemeiteknek igen eleven érzése ejtett.

XLV.

(Nagy Gáborhoz.)

(A levél eleje hiányzik.)

Ha téged a hír másnak nem kiált
Mint a mit önmagadban önmagad lelsz,
Ha nyúgodalmad tiszta nyúgalom,
Ha ment kevély nagyságtól, tettetéstől,
45. Uralkodásra-lépett Ész szava, ¹⁾
Diadalom s erő, nem gyengeség :
Csudálom bölcseséged, s szánlak érte.

Jaj annak a ki így szenved, s elvakítva
Egy fennen-hangzó névtől, kínjait
50. Pirúl enyhítő könnyekben kisírni!
Azért adott a legkegyesb anya
Melyeinkbe szívet hogy tompítsuk el

¹⁾ Kant's kategorischer Imperativ.

- S öldössük édes szent érzéseit?
 Azért-e könyt a felgyuladt szemekbe
55. Hogy egy elposhadott sophista előtt
 Ne merjen arczot s keblet áztatgatni?
*Ah, a midőn természet s bölcsesség,
 Két szent testvérek, meghasonlanak,
 Ki fog, ha józan, térni ennek feléhez?*
60. Midőn a haramia, kít társainak
 Nem rettegett bukások eldühit
 S most még kegyetlenb tettekre ingerel,
 Leséből éjbe-rejtve tör reám
 S bosszús örömmel sújtja a védtelent,
65. S fut, s vérben úszva hágy — a gyáva gyilkos!
 Vagy amidőn egy furfang, vett tanúkkal
 Törvénybe idéz, s öseimnek birtokát
 — A szintűgy gyilkos, szintűgy gyáva! — elesküszí,
 S gazság s erőszak engem bukni hagynak :
70. Olyankor én is némán szenvedek;
 Tetszem magamnak a kínban, s nevelni
 Bántóm diadalmát, kít mély megvetés
 S útálat illet, retteg *) büszke lelkem. —
 Nem így midőn az ég gerjedt haragja
75. Lövellí rám nyilait s elvészí tőlem
 Vissza a mit adni nem tud. Akkor én
 Gyermekké lészek; érzem a csapást
 S hogy érzem, vallja kínos jajgatásom.
 Fakadnak könnyeim s lángoló sebemre
80. Írt attól kérnek a ki megcsapott,
 S az irrá változtatja a könnyeket,
 S a lángoló seb orvosolva van.
- Óh hagyd Zénónak azt a kérkedést
 Hogy néki nem fáj a mi fáj, hogy a kín
85. Nem kín, s a veszteség nem veszteség.
 Barátidat ha szánni nem pirúlsz,
 Miként pirúlhatnál szánni önmagad'?

*) *Retteg*, poetice pro vonakodik, nem akar.

- Elég meg nem csüggedni a szenvedésben,
 Elég a terhet gyáván nem viselni.
 Gyűjts újra, s kedved' ingerelje károd.
90. De hogy ne érjen új veszély, keress
 Más lakhelyt, melyre a tűz ádáz ura
 Még nem kiáltá pusztító átkait.
 Csakhogy midőn futsz, megtiltsd asszonyodnak
 Hogy a legszebb szemet vissza ne vesse,
95. S kővé ne váljon karjaid között.

Kedves barátom Berzsenyi!

Sok holnapja hogy leveledet nem vettem, s érzem e veszteséget. Vedd itt egy epistolámat, melyet veled ezen az úton azért közlök, mert elúntam írogatni. Valamint a Szemere epistolájára Vidához azt jegyzéd meg, hogy annak írása sok munkába került: úgy fogod ebben is; de sovány volt a téma. Kivánták tőlem az epistolát, s nem önként buzgott ki belőlem. A fiamat ajánlom hajlandóságodba. Ő Téged csudálni, szeretni fog.

Novemb. 22-d. 1811.

XLVI.

Berzsenyinek Kazinczy baráti szíves idézetét.

Meg nem tudom fogni, kedves barátom, mire véljem sok holnapokig tartó hallgatásodat. Elhidegülésre nem akarom, mert azt nem érdemlettem, és mert azt becses barátságodtól nem vártam s nem várom. Ne engedje az ég, hogy Tégedet s tisztelt hitvesedet s szeretett házadnépét kedvetlenség érte légyen! — Sárközymbnek levelét nem régiben vettem; írja hogy Te közlötted vele nem tudom melyik epistolámat s fíjam születéséről szólló levelemet. Ez a szép lelkű férfiú is Marcus Aemiliusnak kereszteltette decemberben vagy januáriusban leányának fíját. — Az ő emlékeztetése sugallá, hogy az ide zárt epistolát veled közöljem ¹⁾. Tíz esztendővel ez előtt

¹⁾ „Gr. Török Lajoshoz. I. Kaz. Ered. Munk. I. 174. sk. II. Nem találtott meg a levél mellett.

kezdem azt írni, de abba hagyám, tartván hogy az, a kihez intéztem, meg fog bántatni azon, a miket benne lél. Az epistola vége Schillernek verseiből van véve; az ott Das verschleyerte Bild zu Sais név alatt áll. Most ismét egy új epistolám vagy munkában, de nálam a concludere versum nehéz munka, noha ily verseket más stans pede in uno ömledeztetne. — Verseid MSa felől Vitkovics azt írja, hogy szerencsésen kiállá a censor trutináját. *Tánczodat*, az *Emmihez* írt *Ódát* és az *Élet korait* Vitkovics felkérte tőlem, s elküldém neki. Bár nyomtattatnának valaha Verseid. De ha csak úgy boldogúlsz velek, mint én Daykációmmal, úgy nem tudom mikor lesz tisztelődde a m. publicum. — Tudod-e, hogy gróf Desöffy József az én nevemet, a populus rex (Virgil.), diaetalis sessiójában perorálván a m. nyelv felől, publice elhangoztatta? Nem csinálok titkot belőle, s nem kívánok jobbnak tartattni mint vagyok, azért elmondom, hogy ennél kedvesebb fény engemet nem érhetett. Úgy örvendek ezen szerencémnek, mint a pulyák a magok pórázoknak. S *Desöffytől* említetteti ott! — Ne legyen terhedre kérésem: Küldd által ezt az epistolát Sárközýmnek, de elvágván azt a lapot, mely hozzád szöll. Ajánlom magamat becses barátságodba.

Sz. 30-d. január 1812.

XLVII.

Tisztelt férjfiú!

Réglolta óhajtom leveledet, s gyanakszom, hogy júliusi levelemet nem vetted, vagy pedig válaszd hozzám nem juthatott. Mint vagy? mint van szerelmes grófnéd s kedves *Emiled?* — Én, ámbár el vagyok temetve, Titeket nem felejthetlek, írok, noha bajaimnál s erántad való tiszteletemnél egyebet írni nem tudok.

Úgy vagyon, nem elég hogy a martiusi pápens és a júliusi jégesső tíz esztendei iparkodásomat elseperték, még az én vén házam is féligre ledült, úgy hogy feleségemmel, gyermekeimmel egy szobába kellett zárkoznom, mely engem minden irástól és olvasástól megfosztott, és ezen fatális esztendőmben nyakra főre új házat kellett építenem, mely ámbár csak négy szobából és egy

konyhából áll, mégis oly sok pénzbe és gondba került, hogy ezen bolond esztendőnek nyomai az én humoromban tartósok lesznek. Novemberben megholt egy magtalan sógorasszonyom Sopronban; s ez testált a feleségemnek mintegy tizenöt ezeret jó pénzben, de oly conditióval, hogy azt fel ne vehesse, hanem csak kamatját húzza. Ezen gyalázatos kárt egy impostor sógorom cselekedte, ki nekem hálaadással tartozott s így fizetett! nem akarta tudniillik, hogy pénzem legyen, mert félt, hogy nála lévő jószágomat ki fog-nám tőle váltani. A múlt héten vettem egy pár lovat négy ezer forinton, egy igen kedves barátomtól s nevemet viselő rokonomtól, s most látom, hogy az egyik ló kehes és sánta. Ezzel az emberrel én együtt nevelkedtem, sőt esztendeig egy ágyban háltam, legjobb barátomnak hittem, s vele sok jót tettem, s így fizetett! A sorsnak csapásai megszorítottak, de az ily s több efféle emberi gonosz-ságok egész lelkemben megháborítottak. Bolond vagyok, hogy Néked ilyeket írok! De a panasz enyhít, s kinek panaszolokdjam inkább mint Néked?

Miolta értésemre esett, hogy Kis Istvánhoz nem bízhatom, több ízben is írtam Szemerének és Horvátnak, hogy értekezzenek valamely typographussal, s adják tudtomra, mennyi pénz leszen szükséges gyűjteménykém kiadására, hogy én a pénzt jókor elké-szíthessem s nékik megküldhessem, vagy ha magam mehetek, tudjam, mennyit kelljen vinnem; de mind eddig egyéb választ nem kaptam tőlek, mint azt, hogy verscim már censorkézben vagynak. Meg nem foghatom miért tagadják meg ezen kérésemet, holott azt nekem tudni igen szükséges, mert a kiadáshoz megkívántató költségekről semmi ideám nem lévén, igen félek oly messze bolondjáb-an utazni. De már most akár írnak akár nem, a tavaszra bizo-nyosan megyek, aminthogy ezen szándúttal is bizonyosan elmeatem volna, ha a lovakkal oly pórúl nem jártam volna.

Engedelmet, tiszteletre méltó férjfiú, ezen igen üres, igen műzsátlan sorokért, a zavarosból tisztát nem merithettem. Vedd jó néven a mit adhatok. Írj Te, kérlek! Leveleid életemnek szüksé-géivé váltak. Élj hazádnak és kedves Emilednek.

Mikla, 5-a. Febr. 1812.

Berzsenyi Dániel.

XLVIII.

Széphalom, Febr. 27-d. 1812.

Kedves barátom!

Amint ma megpillantám irásodat levedednek boritékján, nem mondhatom ki, mely öröm fogott el, mert hosszas hallgatásod gondokba ejtett volt. Júliusi levededet megirigylé tőlem valamely ellenséges istenség; nem vettem azt, és megkapásához nincs is többé reményem. Kétszeresen sajnálom, ha az elveszett levélben lantodnak valamely új zengzetét is olvashattam volna. De csak, hogy magad élsz, s kedveseid egészségesek! Tűrjük békével vesztéseinket, noha azok valóban olyanok nálad is, amint febr. 5-dikén írt levededből látom, a melyek lelkeinket lenyomhatnak. Sokban egyezik sorsunk, s talán abban is egyezik, hogy rokon kezektől erednek nyomorúságaink. A bántások néked és nekem azért fájnak ennyire, mert mi azok vagyunk, a kik irtózunk *rátat tenni*, s az ilyet mástól sem vártuk, minthogy mitőlünk olyat senki sem vár. Nincs szükséged tanácsomra, de én ha néked volnék, oly pénzes embert keresnék, a ki a néked jutott 15 ezer forintért néked más 15 ezeret adna kölcsön, s neki hagynám a testamentombelit, s gonosz ellenkezőmet megtréfálnám épen azon az úton, a melyen ő tréfált meg engemet.

Feleségem s gyermekeim mint-létek felől tudakozó dol barát-ságosan. Mindnyájan egészségesek vagyunk. Ötven holnapos idősb leányomat, kinek a plébánus Eugenia név alatt öntött vizet fejére, és a ki maga magát tót terminációval, melyet öreg dajkájától halott, Zsenkának, Denkának nevezte el, én pedig Dencsinek vagy Gyencsi (*Eugénia* diminutivuma) hívok, febr. első napján veve tőlem első leczkét a betűk ismeretiben. A dolog felette nehezen mene, s én ötet az asztalnál villával, késsel, kalánnal, a pohár karimájával tanítám az I. X. Y. V. O. betűk ismertetére. Már abba akarám hagyni a leczkézést könyvből, mert korán gondolám lenni, midőn maga taníta meg mint kell tanítani ötet. Egy nap canapémra mász, hol egy in-filio könyv vala kezemben s megsejtván azt a betűt melyet ismért, örvendve nevezgeté. Meghagytam gyer-

meki örömét vagy hiúságát, s a mint H. helyett egyebet nevezte, vettem a tollat s neki egy nagy H-t festettem, s mellé azt a melynek hangját tévedve nevezte, hogy az egymás mellett festett betűn tanulja hol hibázott. A gyermek veszi a tollat s az én H.-m mellé egy H fest. Ez nyitá meg szememet; *íratás* által tanítám meg az ábéczére, s már minden betűt ismér s fest, sok betűt tulajdon kezével ílmozás nélkül, s ma ílom után egy madarat, tulipánt és rózsát is. A gyermeknek grátzia alakja van, és sok talentuma. Képzetele mely öröm ítet nevelni az atyjának. *Csak akkor s csak addig* tanul, mikor akar.

Térjünk Verseid kiadására. — Szemere Péczelre költözött. 3 holnapja hogy egy 5 sorból álló siető levelénél többet nem vettem; Horvát diaetán van, Vitkovics pedig minden melegsége mellett hideg író. Jó lesz felmenned, és a kiadást magadnak sürgetned. Már munkád kiszabadult a censúráról, s Vitkovicsnak megküldém azon 3 darabjaidat, melyeket egyik leveldben velem közlél: *Emmihez — a Táncz —* és a nevezet nélkül írott. A Himfy formájára van kedved kiadni. Ide zárok egy igen szép formát. A betűk szebbek itt mint Himfyben, s ilyen Mannsfeld metszésű *petit* betűket lelsz Pesten Landerernél. Talán én is így fogom kiadni Daykát és a Dayka vastagítása végett Vitkovicshoz e napokban küldött *Poetai Berkemet*, mely oly darabokból áll, a melyeket későbbi verseim közé felvenni nem akarok. Bár vehetné a publicum minél elébb Verseidet. Én e napokban olvasám fel néhány ódáidat, énekeidet egy nálam hált ifjúnak, ki verseket próbálgat. Még igen fiatal. Ormós József a neve, Szaboles vármegyei volt vice-ispán fia, s Bécsben lakik tanulás kedvéért, és mivel megholt atyja a jószágot árendába adva hagyá, s így sem lakása sem dolga. „*Zug immár Borcás a Kemenes felett* vagy hogyan is van (mert én felette rossz emlékezettel bírok). elragadta, s az *Ulmai útközet*. Hidd el, verseid meg fogják szerettetni nevedet mindennel a kibén érzés vagyon. — A Poetai Berek előtt Kazinczy Sophienál (Vay Ábrahámné) egy szép újesztendei köszöntő rezet találtam, s elkértem: Venus, Ámor és Psyche van rajta. Ha tetszik, vedd által, s Bécsbe küldd fel, hogy messe *Blaschke* nevű akademischer Kupferstecher. De a formátumát munkád nyomtatásának mellé tedd, hogy tudja mely nagyságban kelljen azt metszenie.

Kistől talán vetted eddig 1801-ben írt epistolámat az ipam-

hoz, ki még akkor nem hitte, valamint én nem, hogy ipam lesz. Szeretném tudni róla ítéletedet. — Imhol 3 epigramma, melyet ezen holnapban írtam.

Pászthory sírja.

Zúgj búsan, s hullasd e sírre virágodat, ákác,
 Dongjatos, ó méhek, a fa virági körül.
 És te, periploca, nyúlj végig buja karral az ágok
 Szent szövvényi között, hol Philomele kesereg.
 Mert nagy tettei után itt nyugszik Pászthory. Nyugtot
 Érdemel, a ki soha azt nem lele s nem keresé.

A vándor és a hely geniusza.

Vándor. Kit fedez e szent sír, név és jel nélkül? Örök díszit
 Önte reá Chlórisz, s a csapodár Zephyrek
 Nyájas csókjaikkal nyitogatják gyenge virágít,
 S Sylphek s Sylphidák népe seregli körül.
A hely geniusza. Jel s név, ó idegen, nem kell e sírnek. Ha lelked
 Tiszta, ne félj itten késni, de fuss, ha nem az.

*Biharnak két nagyja : Baranyi Gábor és Bossányi Ferencz,
 1764. követek.*

Elsápadva tekint, szent férjfiak, a pulya rátok.
 Érzi, hogy *e nagyság* őket homályba löki.
 Bár! úgymond. Nekiek csak *erő* juta : fény juta nékem,
 S ez jóval szebb rész. *Látszani nagyinak*, elég.

Nézd belől a borítékot *).

*) Nincs meg.

XLIX.

Széphalom, April 2-d. 1812.

Kedves barátom!

Dátum nélkül érkező leveleddel együtt vevém a Helmeczy levelét, melyben jelenti, hogy 14 nevendékpap 740 ftot tett össze a Te Verseidnek kinyomtattatására. Imhol neveik :

B. Barkóczy László	100 ft.
Fejér Antal	50 „
Hering Ignác	50 „
Kotró Pál	50 „
Zombori János	50 „
Fliszár György	50 „
Tatai János	50 „
Fábrí Ignác	40 „
Schwarz József	50 „
Keller Gábor cistercita	50 „
Szabó János cistercita	50 „
Dér Engelbert benedictinus	50 „
Guzmics Izidór benedict.	50 „
Vojvodics Mihály	50 „

Összesen 740 ft.

Az utolsó horvátországi fi, s magyarul még nem tud jól. Kértem Helmeczyt, hogy ezt az utolsó, azért hogy érzi hogy a horvát is magyar, képmiben csókolja meg, s mind a tizennégynek mondja, hogy cselekedeteknek egész becsét ismerem. Képedet a könyv elébe Siskovics József úr, Helmeczynek tanítványa, fogja metszteni rézbe. — Édes barátom, érted mint örvendek mind néked, mind a hazának, hogy Verseid valaha kibocsáttathatnak. Ha szabad kérni valamit, bízd Helmeczyre azon gondokat, hogy a betűrakó hibáit ő corrigálgassa. Poétai munkákat poétának kell corrigálni (die Correctur besorgen), s Helmeczy gondos philologus is.

Prónaynak is megköszönöm a mit Veled tevé : de bizony meg a széplelkű Sárközynek is azt a csókot, melyet az én kedves Berzsenyim nem vehete hidegen. A Sárközy barátságának érzése engem oda szédít, hogy azt higgyem, hogy valamikor Téged lát, engem is lát.

Helmeceyre bízom, hogy ejtse úgy a dolgot, hogy a Te veleid és a Daykái egy formátumban jöhessenek ki. Kedves volna nekem a két legedesebb magyar költő munkáit egy formában látnom, mintha testvérekéi volnának.

Desöffyhez írt régibb epistolámat nem közölhetem veled most, mert elvívé Vida. Megvan ugyan nálam párja, de későbbi igazításaim nélkül. — A Prónay Sándor testvérének Simonnak felesége, az angyali alakú s angyali lelkű Hírgeist Nini. Ehez nem írtam epistolát, hanem sonettet; lehetetlen hogy azt nem közlöttem volna veled, s talán Te tévedsz meg, azt hívén, hogy a sonetten kívül epistolát is írtam.

Pászthory Sándor referendárius volt József alatt, s referens a tudományok dolgában, melynek commissiójában az ifjabb Swieten, a minister, praesideált. Soha sem láttam nagyobb és készségesebb lelkű, minden boldogságtól inkább szabad magyart. Seneca volt breviáriuma. Gyanúba vétetvén II. Leopold alatt, kinek diaetáján ő vitte az udvar részéről a tollat, mintha inkább hajlott volna a nemzethez, mint ahoz a kinek dolgait vitte, fumei gubernátorrá tétetett óhajtása ellen. Veje lett neki mostani királyi-táblai assessor Szögyéni Zsigmond barátom.

Baranyi Gábor pápistává lett ember fia volt, s amint maga szerette mondogni, ő is azzá tétetett. Rettenetes ember, mint a Homér bajnokjai : de jó, de nemes, de tántoríthatatlan, de bátor a vakmerőségig. Erről egyszer szólék a Hazai Tudósít. leveleiben 1806. vagy 07. de a censor sokat kitörlött.

Horvát István, amint Vitkovicsnak maga Miller, a Széchenyiáno-Regnicoláris bibliotheka eddig való bibliothekáriusa mondá, ezen bthekának custosává azaz bthekáriusává neveztetett ki a palatinus által, Miller a muzeum directorává tétetvén.

Azt kérded, hogy gyermekeimet mint szándékozom nevelni a religióban. — Ezt a nagy kérdést én sem hozhattam még egészen tisztára. Lyányaim pápisták, fiam kálvinista : ez gatyát s nadrágot hord, amazok szoknyát (Érted-e ezt?) — Sem ennek, sem

amazoknak nem fogom megengedni, hogy kis korokban a vallás dolgait feszegessék. Menjenek a járt úton. Csak arra fogok vigyázni, hogy a vallás tanulása sok idejeket el ne lopja, el ne ölje; tanulják vallásoknak historiáját, mint historiát, kételkedés nélkül is, de rettegés nélkül is. Religion des Herzens werde ich ihnen in hohem Grade beibringen, s mivel ember az istent nem ismerheti, azt tanulják tőlem, hogy a tökéletességeknek Inbegriffje az a mi isten. Így neveltetvén, nabunt sine cortice.

Vedd elő Horátzot s olvasd el elmélkedve ezt: Septimius, Claudi nimirum intelligit unus; jegyezd meg, hogy ajánl, hogy bőv beszédbe vesztí el magát, és mégis alig szól valamit ajánlottjának magasztalására, holott a mostani ajánlók agyon magasztalnák a kit ajánlanak, s elmélkedjél az itt menő hexametereknek *) structurájokon. Szeretném, ha valaki a ki lelkesen öszveismerkedett Horátznak felix negligentiájával, ellenséges leselkedéssel lesné ki, hol imitáltam szerencsésen ezt a negligentiát, hol nem, és mondaná ki ítéletét szabadon, nem hogy dicséretet vagy gáncsot halljak, hanem hogy tanítást. Scilicet, nimirum, rogat, prece cogit. Sok ember, ha nem tudná, hogy így Horátz szólott, azt mondaná, hogy egy nyavalyás s sütésekkel teljes verset kovácsoló poetácska munkáját olvassa. Te és én bizonyosan nem így ítélünk. Élj szerencsésen, kedves barátom, *megtisztelt* barátom!

L.

Nikla, April 2-d. 1812.

Barátom!

Ma rakodtam új szobáimba, letettem nyoszolyámat azon szegletben, melyben én haldoklani fogok, elgújottam kandallómat, melynél életemnek örömeit, bolondságait gyakran vissza fogom kérödzni, s vénségemet melengetni. Barátom, ez a nap nekem innep, örülök mint az én gyermekeim, kik most a kandallót körülfogták és tapsolnak; örülj velünk Te is. Házam szép felemelt helyen vagyon, és ablakom alatt hatvan holdakból álló kertem

*) Nincsenek meg.

nyúlik el, melynek végében a sásas folyó, és e mellett százötven holdas szántó földem. Még ezen kívül is van itt egy igen szép házhelyem, mely 86 holdakat tesz, és egy kis nyíres vagyon benne; erre Faresi fiannak építék lakóhelyet, a többinek már vagyon He-tyén és Semjénben, s mindenik becsületesen élhet, ha esze lesz, én pedig énekelhetek.

LI.

(Érkezett a levél April 2-d. 1812.)

Nagy férjfiú!

Gyönyörködve olvastam leveledben atyai örömeidet, gyönyörködve osztozom boldogságodban, s kívánom, hogy ezen szép örömeid kedves Densiddel együtt nevelkedjenek, gyümölcsözzenek, kívánom, hogy Emiled magva sit focundum bonorum civium, mint Tacitus a nagy Aemiliusokról mondja.

Valamint Te Densidet tanítgatod, úgy tanítottam én Lidimet, Faresimat, kik már most jó olvasók, noha mind öszve sem tanítottam őket tán 24 óráig is. A religióról még legkevesebbet sem tudnak, mert még eddig nem tudtam magamat meghatározni, hogy e részben mely principiumokra építsek. Faresim a minap hallván, mennyi himlős gyermekeket ásnak el naponkint, térdeimre dölve kérdé tőlem, hogy mi lesz ott a földben azokból a szegény gyermekekből. Megrettentem, de kellett felelnem: „Azok onnét felébrednek, és az égbe mennek. „S hát az égbe hogyan mennek, mit csinálnak s mit esznek?“ Minden módon kívántam őt megnyugtatni, de igen kevésre mentem vele, sőt minden vigasztalásom után is csak azt vallotta sóhajtván és könnybe lábadt szemmel, hogy ő mindég itt szeretne élni énvelem és Tancsi komájával (így szokták testvérjével egymást nevezni) s meg kellett ígérnem, hogy mi együtt fogunk vele meghalni és az égbe menni. Ohajtanám tudni, mint gondolkodol a nevelésnek ezen nagy ágáról.

Epistolád, sonetted és epigrammaid legszebb remekaid közé tartoznak. Az én szobámban a Te képed Schiller képe mellett függ, s ha még Flaccust kapnék, azt is melléd függeszteném, mert

ez a három nékem egy. Kivált epistoláid énelöttem mind új jövények a szépnek fényesb hajlékiból, kik énelöttem az újság kecséit soha el nem veszti. Melyet Desöffyhez és szép Hirgeistodhoz írtál, még nem láthattam, s igen óhajtom látni. — Ki volt az a Pászthory, kit Te így dicsőítesz? Itt is lakik egy Pászthory, a ki ugyan egyébbel nem bírt mint major ranggal, de Lengyel kasszonyt vett, s már most szép jószágot bír, és igen jó embernek tartatik. Baranyi Gáborról az atyám mindenkor nagy elragadtatással szóllott, valamikor az 1764-ki országgyűlésről emlékezett. A többek közt még ezen beszéde jut eszembe :

„A ki a mi insurrectiónkat gyalazza, vét hazája, királya és istene ellen ; vét hazája ellen, mert annak dicsőségét mocskolja és szabadságának fundamentomát felforgatni akarja ; vét királya ellen, mert azt meghazudtolja, minthogy az a mi insurrectiónknak vitézségét számtalanszor magasztalta, és azt szabadítójának vallotta ; s vét istene ellen, mert vétett hazája és királya ellen.“ — Valóban méltó volt ez lantodra!

Martius 18-d. ült bé főispáni székünkbe gróf Teleki, mint adminisztrátor. Báró Prónay volt a beiktató. Ezen solennitással az a becsület ért engem kicsinyben, a mi Téged a Diaetán nagyban. Ebéd felett Sárközy István úr hozzám jött és megcsókolt, estve pedig báró Prónay a nagy palotába hivatott, és mint poetát az egész közönség jelenlétében megköszöntött. De minthogy ezen jó úrtól a szólás ajándéka csaknem egészen meg vagyon tagadva, úgy hogy fele szavát sem érthettem és semmi helyes beszédbe vele nem eredhettem, igen híjános lett örömöm. Köszönd meg nekik, hogy a m. literatúrát énbennem megtisztelték; ők ezt megérdemlik, és tőled igen kedvesen veszik.

A vignettet, melylyel kínálsz, szíves köszönettel elfogadom, mert az engem már bájol, minekelötte látnám, s csak azért bájol, mivel a szép Kazinczy Sophietól való! Istenem! mely furcsa, mely hiú az ember! — Élj szerencsésen!

A Nagy Pálhoz írt ódának első verseit javallásod szerint megváltoztatam ilyformán :

Már midőn a föld megalázva hódol,
S Róma felséges geniussa eltűnt :
Mint egy őr Cato feded a világot
S mennyköveket szórsz.

A köz embernek neve vész magával,
 A világdúló — czudarok csudája,
 Mely lidércként kél s elenyész, s utána
 Átkok omolnak.

LII.

Széphalom, April 8-d. 1812.

B. Prónay Sándorhoz.

Mélt. Báró, es. kir. kamarás úr, nagytiszteletű uram! — Petrarca a Campidoglión *) borostyánt nyere : az én kedves barátom B. Somognak fényes napján mint poeta köszöntetett meg. Mi ez a megtiszteltetés amahhoz képest! és mégis ez nagyobb mint amaz, mert a római néptől nyerni koszorút nem tartathatik nagynak : az a maga művészeit mindig tiszteletben tartotta; ez pedig oly népnél történt, mely a maga íróit ignorálja, nyelvrontóknak szidalmazza. Elkeseredésem, mely itt hangzik, nem illet magamat. Soha én a nagy sereg javalltán nem kapkodtam, a keveseknek óhajtottam tetszeni, s azt úgy nyertem el, ahogy talán senki nem más — mert kit szeret Kis, kit szeret Virág és Berzsényi inkább mint engemet? kinek jutott ez a szerenese a mi az elmúlt Decemberben jutt nekem, hogy nevemet az országló nép gyűlésében oly férfiú mint gróf Desöffy József elhangoztassa? s recensenseim nem magasztalnak-e agyon? De ki tekintheti bosszankodás nélkül, hogy nagyjaink, azon felül, hogy literatúránkat semmivel nem segítlik, mely nekik szoros tisztjek volna, az írók iránt nem is mutatnak figyelmet, megkülönböztetést. Íme a Prónay László fia s a Teleki József veje erre is példátlan példát mutatott! Oh érezze ekét nagy **árny** a nyugalom országában, hogy a ki hozzájok oly szoros kötélekkel vala kötve, Berzsényimet megtisztelvén, magát ily fényesen megtisztelte, s az ő emlékezeteket megújította. Érezze ezt a két nagy **árny**, s érezvén feledje, hogy nemzetünk ellen, mely nekik oly szent vala, Berzeviczy Gergely barátom s Batthyány Vincze, s ennek recensense (Annal. Febr. 1812.) Superint. Bredeczky, azon átkozott óhajjtást

*) Olasz neve a Capitoliumnak.

teszik, hogy nemzetünk szűnjön meg az a nemzet lenni, mely eddig volt. Minél jobban tud valaki görögül, annál gonoszabb hazafi! ezt kiáltá szíve fájdalmában egy római. Ezt kell nekünk is, hallván mit mond ez a három B. bétüs magyar-német.

Én a Méltóságos Úrnak e szép cselekedetét úgy jövök meghálálni mint író és mint Berzsényimnek legforróbb barátja. Fogadja el szíves tiszteletemet, s engedje tennem a kérést ne szűnjön meg gyúlasztani a hazafiúi tüzet, melyre oly nagy szükség van.

B. engem soha nem látott. Még levelezésben sem állék vele, midőn 1808. Kisnél látám nyomtatás alá készített kézírásban Verseit erántam vonszó hajlandóságának csalhatatlan bizonyágaival. A lyrai poezisban Virág mellett ő a fejedelmünk, Versei most fognak nyomtatattatni. 14 kispap 740 forintot teve öszve azoknak kiadásokra. Ki tett valaha ennyit nagyjaink közül? A hercegi-menyű Festetics el nem fogadá Romy Monum. Hung. ajánlását azon fontos okból, *mert igyekezetét nem segéllheti, sokat kültvén már a magyar literatúrára.* Ha nagyjaink akarták volna s akarnák, most nem ott állanánk ahol állunk. A zólyomi főispán megszólította Kist, hogy a Horátz hátravaló epistoláit is fordítsa, s biztatja, hogy a *dicső* fordítást ő excája pompásan ki fogja adni. Ily lépéseket tévén nagyjaink, s megkülönböztetvén az értelmes írókat a nyomorúltaktól, értvén hogy nem a Czinkéknek van igazok, kik bennünket *vissza* óhajtanának vinni, holott *előre* kell törekednünk, hanem azoknak, a kik tudják, hogy az emberi elme soha meg nem áll, hanem mindég progressióban vagyon, s hogy a szélesedő ideák a nyelvet is szélesítik, valaha végre megindúlunk mi is, holott még eddig ugyan mindig készülöben vagyunk. Iserem a Mélt. Ur mívelt lelkét, hogy nem azoknak számokból való, a kik tompák ezt érteni, s ezt ömledező szívvél írni azért bátorzkodtam. Maradok stb.

Eddig a levél.

Meg kell vallanom, hogy mind ezek fülánk nélkül vannak ugyan mondva, de tanító czélből, mert 1) ez a gazdag gyermektelen ember Kisnek a Horátz fordítása előtt álló praefatióért semmivel sem kedveskedett. — 2) ez is nyelvrontóknak szidalmazza azokat, a kik az óáltala imádott ipa példájától eltávolozni mernek, s az *előre*-menésből *visszarángatna*, ha lehetne. Azt hiszi, hogy

Erdély, és csak Erdély tud magyarul. Lásd tehát adminisztrátoroknak munkáját, az *Esdeklést a magyar nyelv dolgában*, melyet Prónay bizonyosan látott kézírásban. Prónay azt hiszi, hogy én szebben írtam 1790 körül mint most. Ne kaczagjon-e az ember az ilyekre?

Egy kérdést. Ti a mágánusokat és mágánuskákat nem hívjátok-e szóval és írva *Nagyságodnak*? Ne tegyétek magatokat egy sorba a cselédséggel. Az ő titulusok: *Mélt. úr* — nem *Nagyságod*, melyet csak asszonyoknak kell adni.

LIII.

Nikla, Junius 12-d. 1812.

Tiszteletre méltó Barátom!

Epistoláidat s ódámra küldött böles reflexióidat a legszívesb köszönettel vettem, s mindenikből annyit tanultam, hogy én örömet ellennék minden egyéb olvasástól, csak mindenkor a Te epistoláidat s leveleidet olvashatnám.

Hogy más az *űszög* s más az *űszök*, azt igen helybenhagyom, mert a kétértelmű szavaknak egyébiránt is kérlelhetetlen ellensége vagyok. Hogy azon verstag rövid is lehet, azt valóban én nem tudtam, s hogy most Tőled hallok, annak is igen örülök, mert az ily szabadságot senki nem szereti inkább mint én. De hogy a Deukaledont nem érted, azt éppen (nem *épen* s *képen*, mert ezek kétértelműek) nem szeretem, mert így kétség kívül nagyot botlám, midőn azt hittem, hogy gróf Teleki László Angliában tanult, pedig tán más Teleki volt az, a kiről én azt olvastam vagy hallottam? Ha úgy vagyon ez, már valóban nagy szabadság -- de még sem! mert hiszen szintűgy elküldhetem én ötet Angliába mint Krétába, Hogy Minervának csak az iliumi képe vagy oltára neveztetett Palládiumnak, alkalmasint én is tudom, de valyon a poeta nem nevezheti-e annak minden egyéb bálványit és oltárit s tán még templomait is iliumi vagy görög terminussal Palládiumoknak?

A mit Te Jupitertől oly szépen kérsz, hogy tudniillik az

édest keserüvel adja, nékem valóban azt megadja mindenben. A pesti nevendékek tétele nékem becsület s dicsőség, de én ezen dicsőséget nehezen tudom Szemerének, Horvátnak s Vitkovicsnak megbocsátani. Megkértem azon jó gondolkozású papokat, hogy ezen kiadásnak örök emlékezetét gyűjteménykémnek homlokára tegyék, s megírtam nekik hogy Téged meg foglak arra kérni, hogy az ő szép hazafiságokat, nyelvünkhez s literatúránkhoz viseltető buzgásokat a m. újságokban a hazának tudtára add. Ezt senki úgy nem tudja mint Te, és ők ezt megérdemlik, s ámbár már megfordultam Bécsből, hová csupán azért mentem, hogy képemet metszessem, aminthogy ezt még ezen holnapban meg is küldi Blaschke Pestre Hartlebenhez : Te mindazonáltal, ha valamit írsz, el ne hallgasd azt, hogy ők nem csak a kiadásról, de még képemnek metszéséről is gondoskodtak. Hogy mennyi pénzt adtak öszve, úgy gondolnám, nem kell kitenni. Egyéberánt pedig igen helyesen megmondhatod azt most a publicumnak, a mit b. Prónaynak mondtál nagyjaink hidegségéről. Hogy verseimet magasztald, arra tudod, szükségem nincs, mert legszebbnek tartom azt, ha munkám maga magát dicséri meg. Nem is egyébért kérlek erre, hanem csak hogy azon jó embereknek szívességét valamivel viszonzni segéld. Eszedez azonban mind e mellett, hogy ha netalán ezen kéresemnek teljesítése legkisebb terhedre találna lenni, tehát egy szót se írj. Mert ámbár az ő emberségeket csak ennyiben is meghálálni nagy gyönyörűség nékem, de a te kedvetlenségeddel nékem minden gyönyörűség igen drága.

Bécsben egész hetet töltvén, méltán várhatnál tőlem valami kis újságot, de én valóban semmivel sem kedveskedhetem. A belvederi festmények mostanában szedetvén új rendbe, sem lajstromot, sem embert nem leltem, a ki engem vezetni tudott volna. Knappaak egy mostan élő festőnek quodlibetje, azaz kosara, tengeri nyula s mindenféle gyümöläsei bájolta meg leginkább mesterségtelen szemeimet; de e mellett sok oly Ádámokat, Évákat, szenteket s madonnákat láttam, a milyeneket én is tudnék festeni. Az udvari théátrumban játszó Duportnak táncza és Neuman leánykának táncza és szépsége valóban csábító, s ily látásra és jegyzésre méltót nem is találtam egész Bécsben. A többi théátrumokban semmi különöst nem láttam. Köztünk legyen mondva, én azt hiszem, hogy egy ily kis boszorkány mint Neuman, hamarább s

bizonyosabban fel tudná emelni a magyar theátrumot, mint minden hazafiúi okoskodás és buzgózkodás. S vallyon nem lehetne-e nekünk is egy ily lyánykát szerezní?

Tegnap kaptam Pestről három levelet, b. Barkóczytól, Vitkoviciestől és Tatay János kispaptól, ki a vendékek nevében felel levelemre. Barkóczyét közlöm veled, nem azért, hogy azt báró írta, hanem csupán azért, mivel én abban józan észet sejtek, s nem találok benne semmi íztelenséget, mely egyébiránt igen közönséges hibája írónknak; pedig stultitia caruisse est sapientia prima.

Élj szerencsésen, nagy érdemű Férjfiú! s mindenek felett szeretett s tisztelt Barátom!

(Melléklet.)

Tekintetes Berzsenyi Dániel úrnak B. Barkóczy László tiszteletét!

Kötelességemnek véltem lenni azon barátságos levelét a Tekintetes Úrnak, melyet a társasághoz én általam küldött, ezen írásommal különösen megköszönni. Ha a húzamos betegség, melyben mind eddig feküdtem, más egyéb környülállásokkal nem hátráltatott volna, hamarább teljesítettem volna kötelességem a Tek. Úr eránt, kit ha nem személyére nézve, legalább lelkére nézve nagyon esmerek, s valóban nagyra becsülöm barátságát, a mely nekem nagy ösztönt adott a magyar literatúránknak akármely módon előmozdítására. Valamint pedig első levelét a Tek. Úrnak nagyra becsülöm, úgy kikérem magamnak ezután is néha-néha barátságos levelét, a melyet bizonyára mindenkor örömmel fog olvasni a fent nevezett.

Pesten, 2-d Jún 1812.

LIV.

Széphalom, Júl. 2-d. 1812.

Kedves barátom!

Helmeczynknek tegnap vevém levelét. Azt írja, hogy Verseidnek nyomtatásához már hozzá fognának, ha a Bécsből várt kép megérkezett volna. Addig nem lehet, mert féltő, hogy vagy a választandó formátum lesz nagyobb a képnél, vagy a kép nagyobb a formátumnál. Ezt az okot én tökéletesen helyesnek, elégségesnek lelem. Lángolok látni képedet, édes barátom. De te ne késs velem tudatni, ki festette a képet, és miként festette, vászonra-e és természeti nagyságban, vagy kisebb nagyságban, — miniatűrben-e mint az vala, melyet nekem küldél; és, minthogy az afféle tudósítások nékem útmutatásul szolgálhatnak, tudasd velem azt is, mit kelle fizetned a festőnek, mit Blaschkénak, kit én személyesen ismerk. Sőt hagy értenem azt is, miként, történetből-e vagy valakinek tanácsából, jutottál épen ezen festőre s Blaschkéra. Végre azt mondd el, ha magadat a képben eltalálva gondolod-e? s melyiket tartod inkább eltalálva, ezt a most készültet-e, vagy a mit Kürgling festett. Helmeczynek írni fogok mihelyt ezen levelemmel készen leendek, hogy a Blaschke munkájából egy nyomtatványt küldjön nekem, hogy minél előbb láthassam.

A Te Verseid e szerént, édes barátom, négy esztendőnek eltelése után csakugyan sajtó alá kerülnek, még pedig jobb lelkeinktől várva, jobb lelkeinktől elősegélve, jobb lelkeinktől előre megtapsoltatva. Helmeczy, ez a lelkes kis fiú, reájok ismét kapott 150 ftot, százat a fejevári nevendékpapságtól, hol Farkas Imre nevű kispap barátja volt a buzdító — ezt azért mondom, hogy ha Fejérvárra mégy pesti utadban, ötet félkereshed — ötvent pedig egy Tomicza nevű zágrábi megyebeli kispaptól. Van tehát már 990 ft. reá, melyhez még a Helmeczy tanítványának, Siskovics József úrfinak, contingentíája járúl. Ezen levelemmel együtt fog indúlni levelem nem csak Helmeczyhez, hanem Vitkovicshez is, s kérní fogom őket, ut manum labori admoveaut.

Hogy a kispapok felől jelentést tegyek az újságokban, azt parancsolod. 'Parancsolod' szóval élek, kedves barátom, nem a városiság veszett hazug édességével, hanem annak kijegyzésére, hogy a te intésed nekem parancsolat, s ha van több annál, még több. Teljesítem szívesen mind érettek, mind éretted, mert őket — őket, azokat a derék papfiúkat, — nagyon szeretem, De hagyj egy kis gondolkozásra időt. Nem ártunk-e a dolognak is, ezeknek a fiúknak is a kihirdetéssel? A *nemzetiség ellenségei* szemmel tartják az így buzgólkodókat, s félek, nehogy megtiszteltetésekkel nekik ártsunk.

Te velem Barkóczynak levelét közléd. Engedd, hogy én Tatyhoz írt leveletem közöljem.

Tatay Jánosnak K. F. baráti idvezletét.

Midőn barátságos leveledet vevém, körüllebege megyéd nagyprépostjának árnya, ki, mint Te, engem soha nem látott, és, mint Te, szeretett; körüllebege Daykámnak árnya, ki ott kezdé velem, ahol Te lakol most, levelezését; s e két emlékezet annyira elragada, hogy a magában is kedves elfogadtatást érdemlő levelet kénytelen valék kétszeres örömmel venni. Lelkém eltölt azon gondolattól, hogy tibelöletek, tiszteletre méltó ifjak, Daykák főgnak válhatni és Nagy Józsefek, s örvendtettem magamnak, hogy kedvező sorsom a ti barátságokba vezete — mert leveledet, kedves Tatay, bátor vagyok társaidnak is venni szavaikként.

A mit Berzsenyinek Versei eránt mutatátok, az gyönyörű jövendőt ígér. Barkóczy, a nemzetét s annak nyelvét szerető primás, felvidül az istenek között, látván hogy azon Rend nevédekjei, melynek ő feje vala, értik hazafiúi, papi, emberi kötelességeiket, s literatúránkért, melyet ő, ha annak ragyogóbb virágait láthatta volna, gazdagsága s bőkezűsége szerint fogott volna ápolni, áldozatokat tenni elkezdettek. Oh, éreztétek e szent kötelesség szavát akkor is, midőn némelyiteket az érdem püspöki székbe ültetend, s készüljetekek úgy, hogy literatúránkat ne csak pénzzel (a mire ugyan most legnagyobb szükség vagyon) hanem írással is segíthessétek. Legyetek rajta, hogy nyelvünk bennetek Bourdaloueket, Bossueteket, Fenelonokat találhasson. Telegdi-

Pázmán, Káldi már szerencsével elkezdék futni a pályát. Induljatok utánok, s az a mit Horácz *a jólirásnak* kútfeje gyanánt tekint (Epist. II. 3. 309) menjen előttem mint világosság oszlopa, Vénusz és Svadela pedig hintsék ajkaitokra minden kellemeteiket stb. 23-d. Jún. 1812.

A mi Kisünk eddig *püspök*. Örvendek hogy a superintendensi hivatal ily férfi által tiszteltetett meg. Én Kisnél nem ismerek semmi jobbat, semmi szeretetre, tiszteletre méltóbbat. Bár olyan volna minden pap — noha én csak akkor is az maradnék a mi most vagyok. Helmeczy az ő Versei eránt felette kedvetlen tudósítást ír. Trattner visszaküldé neki a MSt, s azzal vádolja, hogy mérték nélkül szereti a pénzt. Trattner a két kötet elébe készítenő két képért resolvált Kisnek *p.* 500 ft. bankcözédelében ezer ftot. Kis Bécsbe ment, lefesteté magát, mely 40 ft. vezéd. került; a metszésért 100 f. vezt kértek. Ez a két summa 700 ft. vez. ment. Trattnertől ennek fejébe Kis 1000 ftot kért. Ez elrettent, s a kézírást visszaküldvén, a nyomtatásról lemondott. — Ámbár késő, én mégis írni fogok, s felvilágosítom Trattnert, hogy a második kötet előtt állandó kép (Sokrates a Gráziák státuájával) Grüner által metszve csak 35 ft. vezba kerül, úgy írja nekem Kis és így világos a megtévedés. Bár csak a dolgot jóvá tehetnénk *).

Erdélyből írják hogy a háborúhoz tartozó dolgok kiállításá ott a commandírozóra bízattatott s e végre provinciális commissáriusnak a gubernátor van kinevezve, ki ennél fogva gubernátori hivatalától dispensálva van. Tudasd ezt, ha terhedre nincs, az én igen kedves Sárközymbel, kit nagyon köszöntök. Tedd mellé, hogy Desöffy Pipsz, a szabolesi követ, azt írja tegnapelőtt vett levelében, hogy a diaeta alatt neki is *Emil* fia leve. — Te pedig midőn nekem ismét írsz, beszéld el azt az illetlen s nevetéséges dolgot, hogy Horváth Ádám a Teleki László asztalánál *mint kezdé el a gajdolást s mit gajdolt.*

*) Azok kedvéért, kik előtt az akkori pénzkelet ismeretlen, jegyeztetik meg, hogy 40 váltó ft. volt = 200 bankó (v. fekete ezéd.) ft; 100 vft. = 500 bankó ft, 35 vft = 175 bft, s így a két kép öszvesen 875 ftra ment bank. *Kiadó.*

LV.

Mikla, Aug. 15-d. 1817.

Tisztelt férjfiú!

Hogy Sárközyvel szólhassak, s levedre teljes választ adhassak, megýéknék mostani gyýléseig késtem. Azonban csalódtam, mert takarulásom a gyýlésnapra esvén, házamnál kelle maradnom. Engedelmet kérek tehát feleletem késedelméért és esonkaságáért.

A metszett kép, úgy vélem, alkalmasint van találva, mert mutatván azt gyermekeimnek és egyebeknek, mind megismertek benne, pedig a dolmányt egészen befedém, hogy el ne árúlna. Két festővel vétetem képemet, hogy a kettő közül a jobbat választhassam. Schornst Blaschke javallá, Manzadort mások. Ennek 30 ft. annak 25 ft. vez. fizettem. Schorn selmeczi fi és jeles ifjú ember, ki nekem néhány attestátumokat mutatott, melyek szerint az akademiától több ízben is festői pályabért nyert. Blaschkét Te dicséred nékem, és egyéberánt is tudva volt előttem elsősege. Dicsékedett, hogy Téged ismer, s igen tisztelt általam. A metszés 100 ft. vez. minden nyomtatás nélkül, a kép miniatúr s úgy vélem jobb mint a pesti, én legalább szeretem, csak azért is, minthogy egy martialis óda néz ki belőle, s kérlek, te se ijedj meg a borzas bajszú magyartól, se a cifra dolmányt és philosophusi köpönyeget igen sokáig ne kaczagd, mert tudod, hogy én magyar vagyok egész a gyengeségig, s tudod, az ily contrastoktól mely nehéz szabadúlni.

Mostanában kapám azon tudósítást Erdélyből, hogy gróf Bethlen Ádámné annyira megszerette Melancholiám, hogy azt egy igen szép kertjének grottájában kőre metszeti. Mely szépen tudnak az asszonyok koszorúzni! mely édes az ő kezeikből minden! s im ezen szép koszorúmat is Néked köszönhetem! Ha ismered ezen grófnét, kérlek karakterizáld le nékem.

Utolsó levedből értvén, hogy az én pesti barátimnak még nincs elegendő pénzek a nyomtatásra, írtam Tataynak s kértem, hogy adja tudtomra, hogy még mennyire vagyon szükségek, hogy

azt nékik minél előbb megküldhessem; de mind eddig választ tőle nem kaptam, s következőképpen úgy gondolom, már nincs többre szükségek. Valóban én igen sokkal tartozom ezen jószívű ifjaknak, s örömet mennék hozzájuk, hogy szívességeket megköszöném, ha mostani pénztelenségem és gazdaságbeli bajaim nem akadályoznának. Mert a pénznek szüksége most minálunk oly nagy, hogy csaknem minden adás és vevés egészen megszűnt, úgy hogy nem fele árán, de semmiképen sem adhatjuk el productuminkat, a legnagyobb kereskedők oda vagynak, és a kereskedés cseréből áll. Boromat eladhattam volna hatvan forinton, s most hat s hét garason kell vesztegetnem a koresmán. Ne gondolj tehát engem górombának, hogy azon barátim eránt való kötelességemnek teljesítését halasztom.

Gróf Teleki igen szép humanitást mutat megyénkben, többnyire már minden főbb urainkat meglátogatta, Sárközynél is volt ebéden, s midőn másodszor hozzánk jött, egy szegény és ifjú vice-bíróhoz szállott. Örülök ennek, s reménylem, hogy az ódámért nem kell elpirúlnom.

Holnap megindúlok Vasba, hogy stoikus atyámat lássam és ragadozó sógoraimat a rókalnyukból kifüstöljem, és gyermekeim successióját körmeikből amint lehet kimentsem. Senecát viszem velem és az én csacska leányomat, hogy az harezolni, ez pedig mosolyogni tanítson, mert a ki mosolyogva tud harezolni, az a Jupiternek minden sógorait is lekaczaghatja. — Élj szerencsésen kedveseiddel együtt! Grófnéd kezeit igen alázatosan csókolom.

LVI.

Széphalom, Octob. 2-d. 1812.

Szépltelkü barátom!

Augustus 15-dikén írt leveledet September 26-d. vettem. Tolladnak kelle megtévednie, midőn (amint ugyan hiszem) Septembernek 15-dikén azt a napot írta, mely annak a nagy embernek ada bejövetelet erre a mi világunkra, a ki eddig az újabb Xeres városáiban énekelte a sirmalmas Hoszpodi pomilujokat. Mert

hogyan higyjem, hogy a posta Mikláról eddig másfél holnapig késhetett?

Képednek nyomtatványát még sem láttam. Helmecey postán akará azt nekem megküldeni, s Szemeré kivette kezéből, azt hívé, hogy ő fogja meghozhatni nekem, s meggátoltatván útja, nem érte fel, hogy azt nekem illő volt volna megküldenie. Helmecey Pestről eltávozott, és így azt magától Szemerétől kelle kérnem. Úgy hiszem, első postáival venni fogom. — Schorn és Manzador festőknek nem hallottam híreket: de a szerént a mit felölök írsz, tőlök jót várni lehet. Hogy Blaschke rólam emlékezett, annak örülök. A németek ritkán tartják meg a magyarnak nevét, mert durva nyelvek alkalmatlan a mi hangjainkat kiejteni. Blaschke, mikor akar, jól fizetik, és elébe jó rajzolatot tesznek, úgy dolgozik, ahogy az én ízlésem szerint nem Bécsben egy is — s a mi megköveztetést érdemlő szó, maga John sem — mert vésőjének bizonyos gráciája van, mely különböző és alsóbb nemű ugyan a Johnénál, de a maga nemében utólérhetetlen. — Képzelnem sem tudom a mit a cizfra dolmány s philosophus köpenyeg által jelentesz; de hidd el, hogy az idea előttem annyira nem nevetéséges, hogy inkább *optimo jure* tulajdon enyém nékem is. Előttem a lepel kosmopolitát, a magyar mente a francia ízlésű lajblival s zsabóval s craváttal a *nem vad* patriotát jelenti. Érted hová czélzok. John által metszett, Kininger által rajzolt képemre.

Helmecey téged novemberig meglátogatni készül. Ha nálad lesz, csókold meg az én nevemben. Ez a fiatal barátunk mindketőnk eránt különös hűséggel viseltetik, Verseidnek és a Daykáiának megjelenhetések eránt tetemes szolgálatokat tett, tiszta a feje s a szíve, s a mi *megbecsülhetetlen*, szorgalmas levelező, s a válasz után várással nem öldöklí az embert. Háladatlan volnál eránta, ha dolgaiddban nem vele, hanem Tatayval leveleznél, a ki Helmeceynek szoros és szíves barátja, de tégedet Helmeceynél inkább nem szerethet, és a ki el lévén zárva a pápi nevelőbe, nem járhat el oly szabadon dolgaiddban mint Helmecey. De Te ne hidd, hogy én Tégedet Tataytól egészen elvonni akarjalak. Te nem szeretheted inkább Tatayt mint én. Csak arra czélzok, hogy Helmecey is érezze szeretetedet, bizodalmat.

Trattner novembernek vége felé nyomtattni fogja Daykámnak Verseit. Azután a Kiséit fogja, s ezt néki már megígérte. Mely

igen óhajtanám, kedves barátom, hogy a Te Verseid is ugyanott és ugyanazon formátumban nyomtattatnának! Trattnernek annyi sajtója van, hogy ha egyéb munkákat nem vállalt, a Dayka és Kis Verseivel együtt is nyomtathatja a Tiédet. — A bécsi út, a képek festetése, a rézbe metszés neked már is sok költséget szerettek. Minekutána nálad is épen úgy érezteti magát a pénz szüke, amint leveledből látom, mint nálunk, úgy hiszem, hogy Te örülni fogsz, ha a munka a te segéded nélkül fog nyomtattatni. Kínáld meg a munka kiadásával Trattnert; ő ingyen kiadja, sőt neked mintegy harmincz exemplárt ingyen ad; nekem önként annyit ígére Daykából, s én ezeket ajándékképen fogom elosztogatni leginkább azok közt, a kik könyvet bírni szeretnek, de érte pénzt adni nem szeretnek. — Ne feledd az ajánlaskor megírni Trattnernek, hogy előfizetői már készen vannak, és ha magad néki írni áttalanál, bizad a dolgot Helmezyre, ki Trattnernél és a fíjánál mindennapi barát.

Gróf Bethlen Ádámné felől neked egyebet mondani nem tudok, mint azt, hogy özvegy, hogy felette érzékeny és jó asszony-ság, s hogy testvére annak a gróf Gyulai Ferencznek, kinek árván hagyott gyermekeit az én kedves Döbrenteim neveli. Bethlenné-nek fíja Ádám most ment fel Bécsbe, hogy onnan Német-, Angol-, Francia- és Olaszországba utazzék, s ezzel az Ádámmal együtt neveltetett a Bethlenné testvérenek, az én 1785-ben imádott kas-sai kedvesemtől, Kácsándy Süsietől született leánya Lolotte (Carolina), ki az elmúlt télen nékem azt az anyagi-gyermekes kérés-tette, hogy lehessen *fogadott leányom*. Elfogadám örömmel, ke-vélykedve, de úgy hogy engem atyjának, a feleségemet anyjának nézze. Erre a Döbrentei tanítványa Lajos írt nekem, s ugyan ezt a kérést tette magára nézve. Minthogy az én szerelmem Gyulainé eránt az most is a mi 1785-ben volt, s Lajos a Döbrentei állítása szerint Erdélynek második kis Wessclényije, Lajost fiamnak, Fannyt pedig és Constancet Lajossal együtt leányaimnak fogadom, és így fogadott gyermekeim az én Susymnak mind a négy gyermekén.

Édes barátom, úgy készül plánunk, hogy én öt nap múlva Vay Ábrissal (a septemvir fíjával s Kazinczy Péter onkelem vejé-vel) egy szekeren megyek Bécsbe, de szüretünkre, mely ezen hol-nap vége felé lesz, itthon leszek. Így Miklát és Sopronyt meg nem

láthatom, de hidd el, hogy sajnálom, hogy meg nem láthatom. Hogy Bécsben a festés és faragás helyei, (tudnillik Belveder, Akademia, Eszterházy gallériája s Miller gyűjteménye, s a mívészek szobái) a theátrum és a kertek lesznek azok a helyek, a melyekben élni fogok, tudhatod, de megnézem mégis a legrégebb magyar Mss bibliát a csász. bibliothekában. Élj szerencsésen. Tiszteletemet szíves tiszteletemet feleségednek, s gyermekeidet csókolom.

Tudod-e, hogy Horvát nékem és Szemerének három három szonetteinket augustusban kiadá? Az enyémetek esmered, de nem a Szemeréit. Ezek oly szépek, hogy még barátomtól is irigylem.

LVII.

Mikla, Dec. 20-d. 1812.

Tisztelt férjfiú!

Hogy Augustus 15-én irt leveletem Septemb. 26-kán vetted, úgy méltóztassál érteni, hogy én azon levelet megírván, másnap útnak indultam Vas és Sopron vármegye felé, s a levelet, melyet útbamban postára akartam adni, otthon feledtem, s haza jövén, azt amint volt útnak eresztettem, vagy ha lemásoltam (mert bizonyosan nem tudom) tehát az előbbinek dátuma bódított meg. De hogy egyébiránt is többnyire későn járnak leveleim, megengedsz ha azt mondom, hogy csakugyan mégis leggyakrabban Tehozzád. Isméred sorsomat s humoromat, s tudod, hogy ha tudnék mit írni, Néked legörömostebb írnék. Íme most a háladatoság egy kis ódat csikart ki tőlem, melyet is sietve küldök, hogy az eránt szokott egyenes itéletedet halljam.

Lásd, már egészen elhitetik velem, hogy poeta vagyok, s látod hogy még a korlátból is ki merek rúgni, látod hogy a második sor asklepiadesi. Nékem úgy tetszik, ez a változtatás igen hozzá illik az alkaikushoz, mert ez által még változóbb hangú lesz és a poetának is néha tágasb útát nyit.

Képelem nyomtatványát tüstént megküldtem volna Néked, ha Tatay azt nem írta volna, hogy azonnal megküldik. Eddig kétség kívül kezdedben van. Mit szólsz hozzá? A dolmány egészen el van rontva, melynek fekete crepin sínórt és filigrám gombokat kellene mutatni, a lánczon pedig csak három oroszlánfejnek kellene lenni, úgymint a két végén és közepén, és a sujtászat is egészen negligálva van.

Tatay írja és Helmecezy, hogy Pestre szerencsésen megérkezett Bécseből, kik is vigasztalhatatlanok, hogy nem láthattak Téged. Helmecezynek azt projectáltam, hogy bírja arra barátjait, hogy a gyűjteménykémből bejövő pénzt ne osszák fel magok között, hanem tegyék össze és adják az universitás kezébe oly rendeléssel, hogy az örökösen magyar könyvek kiadására fordítsassék, és ezen summához még én is adok legalább száz forintot vez. Helmecezy örült projectumomnak, és biztat; Te adj nekik tanácsot, hogy a pénzt miképp rendeljék el legokosabban és legbizonyosabban, hogy el ne vesszen.

Egyszer kérdezted tőlem, hogy mi az a *Pagony*. Akkor nem tudtam, de most tudom, hogy az nem egyéb mint revier, vagy az erdőnek különös szakasza, melyet vagy levágnak vagy ültetnek és nevelnek, vagy akármiért megtiltanak és bekerítenek. Vasvármegyei szó.

Ohajtanám tudni, mint teszed Te ki ezen szavakat magyarul: *Honestum* a stoikusok értelme szerint, úgy szintén miképpen különbözteted ezeket: *simulare et dissimulare, astutus, vafer, dolosus?*

Hogy jobb és kevesebb borom legyen, én november utólján szüreteltem, de ezzel nagy kárt tettem magamnak, mert a káda-kon hagyott fekete boraim, melyek négy száz akót téznek, mind megfagytak, úgy hogy nem hiszem hogy egészen el ne romoljanak. Hanem tegnapelőtt egy kádat irtókapával kivágtam, és alatt valami kis bort találtam, a mely valóságos essentia és a méznél éde-sebb, s midőn vizet töltöttem közibe, a vízzel össze nem keveredett, hanem alul tisztán maradt, a víz pedig felül lebegett. Két kádban már forrni kezdett a bor, midőn a fagy jött, és ezeknek csak felül a törkölyök fagott meg, a bornek pedig egyéb baja nem lett, hanem hogy fekete színét elvesztette. Így tanul a vén pap is holtig! Én mindent meg szoktam próbálni, s gyakran so-

kat vesztek, vagy látszom veszteni, mert hiszem mit veszthet az, a ki tudja, hogy ma vagy holnap magát is el fogja veszteni? — Élj szerencsésen, nagy tiszteletű férjfiú! s ne szűnj meg engem szeretni.

LVIII.

Széphalom, Jan. 18-d. 1813.

Kedves barátom!

Prónayhoz ma indul levelem felséges szárnyallású ódáddal. Véle „neved kivívtad mély porából, s általadad maradékaidnak.“ Csudálom ezt a mívedet is, s még néked is — Néked, kit kimondhatatlanul szeretek — irigylem. Kénytelen valék Prónay előtt a *megtapsol* és *megzeng* neologismusokat menteni, mert, amint hallom, ez a barátunk a neologismusoknak nagy ellenségévé tététt, s azt hiszi, hogy nyelvünkön változtatni semmit nem szabad. Kifáradtam bajlódni íze-veszett purisztáinkkal, de azért valahol módomban van, velek újra megvívok. A balgatagok! Kisnek felséges oratóióját (a báró Prónay László felett mondott halotti predikációt) *megcorrigálták*, mert úgy hitték, magyarsága néhol hibás volt. Túrje-e az ember az efféléit, s a *corrigátiót* — ez pataki szó, s szépen festi a lelketlen correctorok igazításait — Báthori Gábor pesti kálvinista pap tévé, ki azt hiszi, hogy csak kálvinista tudhat magyarul. — De hagyjuk ezt most, s itt még csak azt mondom, hogy Prónayhoz írt ódát Szemerének és Horvátnak külön levélben megküldém. Csudáljanak tégedök is új érdemednél fogva.

Engedd meg, hogy némely botlásaidra — haugyan azok — figyelmessé tesselek. — *Achája* nem dactylus hanem amphibrachys. Hogy a vers jó legyen Achája helyett Gracciának kell állani. — „A hérók ragyogó *szobraikat* s halált. — *bért* nyert kedvetlen öszvejövetele két ízben két syllabában az *rt* hangnak. — *czombjaim* és *fürtjeim*, nem *czombaim* és *fürteim*, mint *esókjaim* *csontjaim*. Oztán arra kérek, hogy az asklepiasi sort ne elegyítsd az alcúsi sorok közzé, mert nem *egy* természetű a kettő. Itt hadd álljon.

Én Bécsbe octob. 7-én indultam egy szekeren Vay Ábrahámmal, s nov. 5-én jövék haza. Alig pihentem meg magamat kedves fészkeemben, s íme Nov. 17-dikén veszem a tudósítást, hogy az anyám Biharban megholt. Oda repültem le, s mivel testamentomának egyik execútora Pestről későn tért haza, December 23-káig múltattam ott. Most osztályunk készülétei minden időmet elfogják. 54-ik esztendejében életemnek emancipálódtam, nem az én jó anyámnak, hanem egy gonosz és alacsony lelkű öcsémnek, ki hogy ne bántathassék, az anyám leple alá vonta magát, sklávságából. Heten vagyunk, s jószágaink mind itt Abaujban, mind Zemplényben, Szabolcsban, Biharban és Hevesben, férfit és leányt egyeránt illetnek. Én vagyok a legidősb, de majorátusunk nincs, a második szülött fiú, Dienes, (eddig bihari subs. vice-ispán, most consiliárius) nőtelen, és úgy élt a szép nem körül, hogy többé nem házasodhatik, kivált hogy házi szépjének férje van, és így nem sokára a 7-ik részszel is osztozunk. — Gazdaggá az anyám halála nem tett, de legalább nagyon megkönnyül terhem, és valamit kezdhetek. Ezeket azért írom, mert tudom, hogy részt veszsz benne.

Már fogják lovaimat, s leveledet eltevém valahová, és így annak némely czikkelyeire másszor válaszolok. Most hadd dicsekedjem fel azon szerencsémrel, hogy Szent-Miklósi Aloyz egri lyceumban törvényt tanuló ifjú, gömöri fényes ház tagja, egy igen szép folyamató verssel tisztelte meg. Le van írva, és így ide zárom. Örvendek ismeretségének, s kérem, hogy dolgozó társunk legyen. Éljen szerencsésen, halhatatlan férjfi, kedves, igen kedves barátom!

LIX.

Széphalom, Febr. 3-d. 1813.

Kedves barátom!

Ma, és csak ma leve enyém az a régen várt öröm, hogy Blaschke által metszett képedet láthatám. Helmezy küldé meg azt nekem postán Daykának Verseivel; ezeket, hogy a nyomtató botlásait benne kiszemelhessem, s hogy az elveszett Variánsokat újra kidolgozhassam, egy vastag csomójú levélben. A Dayka Versei

136 lapot tesznek; a 137-ken *Poetai Berkem* kezdődik. Elkészül tehát a munka bizonyosan a martiusi pesti vásárra. Tedd meg a rendeléseket, hogy azt minden késecclem nélkül vehesd. — A nyomtatással nagyon meg vagyok elégedve. Bár a Te Verseid is épen azon formában s azon betűkkel nyomtattatnának, és mingyárt tavasszal. Amint képed elérkezék, itt vala egy 39 esztendő s testvérem, kit igen szeretek; láttatám vele képedet, azután Verseidet olvasgatánk. Fel-felsikoltott örömeben. Közöld a hazával ezt az örömet, a mit Miklós öcsém érze. Sok tisztelőd támad Verseid által.

Blaschke is, Schorn is jól dolgozott. Blaschke szebben dolgozhatott volna oly sok pénzért. Bár a Kisét is láthatnánk minél előbb. Leveletem eddig vette Prónay. Párját meg nem tartottam, temérdek dolgaim lévén s szemem a hófényben nagyon elgyengülven. Tekints beljebb ezen levélben, s élj szerencsésen.

A C s ü g g e d é s.

(nem mostani munkám.)

Reményem eltűnt! — mint mikor a torony

Lámpája az éjnek vad zivatarja közt

Ellobban, és a csüggedőket

A habok újra veszélyes örvény

S egekbe-nyúló fergeteges sziklák

Közzé ragadják. — Oh ti, Hatalmasok!

S te, te! nagy és jó Jupiter °), ki

Teljesedésre hozod tilalmat-

Nem szenvedő végzéseiket! Tehát

Hiába bízánk bennetek! hasztalan

Nyújtánk fel újobban könyörgő

Öszve-redőlt kezeket felétek!

Méltatlanoknak még soha nem leve

Az égiektől támogató segéd.

Törd a mit illik túrnöd. Itt lesz

A gonoszokra kemény Fenyítő °°).

°) Opt. Max — °°) Nemesis.

Bizonynyal itt lesz; néha sietve jön,
 Sántítva többször; s hozza kezében az
 Élesre-fent pallost; s az ingó
 Csésze sülyed, s bukik a hitetlen.

Villogj te nekünk, mennyei *Jó Tanács!*
 S vezérj az éjnek kétes homálya közt!
 Ím lobban a láng — a homály fut!
 Lelkem örülj! közelít az óra.

Gróf Was Sámuelné, szül. gróf Bethlen Rosalia, egy epigrammát kívánt tőlem, férjének halálára. Ímhol az :

Elmaradás, te vagy a keserű! Ah, együtt halni
 S a szeretett férjjel szállani sírbe nem az.
 Ezt kértem, s nem adák meg az istenek. Így leve ezentul
 Nekem az élet halál, bánat az édes öröm.

LX.

Széphalom, Júl. 4-d. 1813.

Kedves barátom!

Júniusnak 30-dikán, midőn épen fekünni akarék, vendéget hallok érkezni. Elébe megyek, s Kazinczy István öcsém, azaz fija az onkelemnek Andrásnak, másod magával lépe pitvaromba, s minthogy a másodikat ki nem ismérhettem a homály miatt, kérdeznem kelle, kivel jő. — Egy pesti prókátorral! felele az öcsém — s ez Szemere Pali vala. Első kérdésem, melyet hozzá teheték s tevék, az vala, ha hozza-e a Te Verseidet, édes barátom. — Hát talán még sem érkeztek meg a Helmecey által küldöttek? kérdé Szemere. — „Hiszen ha megérkeztek volna, nem kérdeném a mit most kérdek.“ — Erre az öcsém felele, hogy ő hoz egyet, de magának, s declarálja, hogy itt nem hagyja. Meg nem szüntem, míg kofferét eselédjei le nem oldák s az exemplárt meg nem kapám. Akkor Palival neki állánk, s ívenként végig futám, hogy legalább a

külsővel ismerkedhessem meg, s lássam mik vannak benne, s mely renddel. Nehány darabot felolvasánk, hogy lássam változtatásaidat. Ilyen vala az *Ajánlás*, ilyen *Psyche*, ilyen a feleségemhez írt darab, ilyen a *Sonett*, ilyen a *Nagy Pál*, és még egy-kettő. A vignette, amennyire gyertyánál nagyító üveg mellett láthatám, nem rossz, de Pali azt mondja, s úgy írják pesti barátim is, hogy a kép épen nincs találva. Erről nem ítélnék, de igen annyit, hogy igen nem szépen dolgozá Blaschke. — Már tehát volitas per ora virum, édes barátom, s ámbár tudom, tapasztalás után tudom, hogy vala-kik Verseidet kézírásban látták, bámúlni azokat meg nem szünhetnek, szeretném hallani a két haza minden tájairól, ki mit mond felölök. Örvendj szerencsédnek, dicsőségednek, s légy rajta, hogy nem sokára Verseidet megbővített kiadásban vehessük.

Az én Daykám imitt-amott olesárlókat találta. Egerben egy pap deák epigrammát íra ellene, melyet ide tészek :

Dayka redi! nolo *nutricem*; nolo poetam
Foemineum. Vir sit quem lego, virque probus!
 Quaeris, quo redeas? Ad eum, qui de tenebris te
 Protulit. A doctis nil quod ameris habes.

Vanus es et *Venus* es, dignusque operire patellam,
 Qualem in Kazinczy te reperisse palam est.
 Dayka redi! non es puaem te censuit emitor;
 Dayka redi! structo nam secus igne peris.

Így ítél, édes barátom, az, a ki magát a mi idvezítőnknek bizonyosan rosszul értett tanítása s Origenesnek épen nem eszes példája szerént a mennyország kedvéért *castrálta*. Ezt lássa az isten-adta embere, sőt ugassa Daykát ha tetszik. Az ő ugatása a dolgot rosszabbá nem teszi, ha jó. — De kérlek, tudasd velem, mit itélsz Te Daykának Versei felől. De poetis ferre iudicium unice poetarum est; így ítél Scaliger, és így a Te ítéletedet tudni nagy vágyásom lehet.

Hát azok a kik bennünket nyelvrontóknak szidalmaznak, mit mondanak azokra, a miket Daykának Életében mondtam a neologismuskok felől? A ti Telekitek és Prónaytok (kitalálhatod okát) valóban azt hiszik, hogy nyelvünk romlik, és hogy magyarul még senki jobban nem tudott mint Teleki József, a ti adminisztrátor-

toknak atyja. És én épen ezen hitnek feldőjtésére mondám azt a mi Daykám Életében lap XLV. és XLVI. áll. Szerencsénkre a két hazának minden részeiben fogy ezeknek a vénséget szerető s újságot gyűlölő embereknek számok, s Moldvának szélén is fűjni kezd az igazság szelleme.

Pestről írják, hogy Te ott valál. Mely igen irigylem azoknak szerencséjeket a kik Tégedet láttanak! De ez a szerencse nékem is fog ez idén jutni, mert Vidával, a kit Szemere Pál a maga pompásan kiadott epistolájában megtisztelt, a Te vidékednek megyék Septembernek elején. — Barátim tudják, hogy nékem vágyásom még azt is tudni, hogy ruhád mely színű posztóból nagyon szabva, s Vitkovics mindent elbeszélle levelében, hogy vele lévén Te neki mit mondottál, hogy ő és Helmeecy Téged hová vittek el stb. — Szívemet érzékenyen illette az a hír, hogy Te Pesten legidősb leányoddal valál. Ha az én Eugeniem valamivel idősb volna, én is a leánnyommal jelennék meg ez idén Pesten, Váczon, Pápán, Veszprémben, Zirczen és Miklán.

Osztályunkat május 14-dikén iránk itt osztozó három testvérek alá, s ezt a napot az is nevezetessé tévé, hogy a fiam ez nap kezdé járni, nyilván anyjának nevenapját akarván ezzel megtisztelni, mely más nap esett. — Belé csömörölve az osztály kedvetlen munkájába, mely alatt könyvhöz sem nyúlhaték, ismét megszálta a kívánság papirosaimba tekinteni, s Sallustomat vevém elő, hogy lássam, inkább meg fogok-e elégedetni vele. Alig olvastam egy ívet, s elkeseredve békétlenségemben, kaptam a tollat, s újabb fordításához fogtam. Május 30-dikán azon beszédet fordítám, melyet a virtust és hazát imádó nagy Cátó tarta Caesar ellen, s feleségem, ki négy-öt nap olta Goldsmithnak anglusból németre Kosegarten által fordított Római Történeteit olvasgatá, bágyadságában elnyúlva íróasztalom mellett lévő ágyamon. Egyszer leteszi a könyvet, s általmegyen hálójába. Nékem épen vendégeim érkeztek, s tartván, hogy baj talál lenni, ezeket kertembe vivém. Mintegy három fertály múlva azután a napam azon hírrel jöve felém, hogy fiam született. A Cátó beszéde fordítása s a Római Történ. olvasása alatt! mondám, s örvendtem az auspiciumoknak. Jún. elsőjén a gyermeket Antoninus Sophron Ferencznek kereszteltetém pataki profess. Vályi-Nagy Ferencz által, s keresztatyjának a zirczi priort fő-tisztel. Dréta Antal urat kérék meg, mely kérés annál

váratlanabb lehetett ezen széplelkű pap előtt, mivel soha még addig leveletem nem vette. — Add áldásodat a gyermekekre Te is, édes barátom, s kívánd, hogy mint Cátó egykor, ő is a virtust s a hazát szeresse mindenek felett, de ne legyen kénytelen, hazája vesztét látván nyereségnek tartani a halált, mint az a nagy ember Utikában. Élj szerencsésen, s hagyj valaha ismét egy lelkes leveletennem.

LXI.

A RELIGIÓK EREDETE ÉS HARMÓNIAJA.

(Berzsenyi töredéke.)

Jóllehet a religiók históriája nem egyéb, mint az emberi gyarlóságnak és gonoszságnak tükre, melybe a józan soha nem tekinthet elszomorodás nélkül; de csakugyan mégis egy igen méltó tárgya az vizsgálódásunknak, ha azon végtelen fontos következtetéseket nézzük, melyeket a religiók a világon okoztak és okoznak. Nekem ugyan koránsem szándékom a religiók történetibe merülni, egyedül azoknak eredetét s egymás közt lévő harmóniáját akarom ezen megrövidített gondolatokban illetni.

Valamint többnyire minden emberi dolgoknak kezdetét, úgy az első religióknak eredetét is a régiség homálya fedi, mely minden emlékeket eltörülvé, kénytelenek vagyunk e részben is a vélemények országához folyamodni, s legfellebb is az emberi természet tulajdonságiból vett argumentumokkal okoskodni.

Az első religióknak eredetéről a bölcsekedőknek legközségesebb véleménye ez: „Csak a hosszas tapasztalás és számtalan időknek elforgása emelte az embereket az okosodásnak azon lépésőjére, melyen az istenről való ideát formálni kezdhették, és ezen idea is, mint minden emberi idea, physikai eredetű, úgymint: látván, érezvén az emberek a természet munkáinak, az elementumoknak erejét, hatalmát, azokat kezdék félni, tisztelni, s végre mint valami felsőbb hatalmakat, lelkeket s isteneket imádni.“

Ez a vélemény valamint az emberi természetet egészen megálazza, úgy az én itéletem szerint azzal egészen ellenkezik is. Mert látjuk azt, hogy minden teremtmény essentiájára nézve változhatatlan, az emberek essentiája pedig az okosság, s következtetéské-

pen e részben az volt az első ember, a mi az utósó fog lenni — egy gondolkodó okos teremtmény, kiben mind azon tulajdonságok, melyek az ő természetének, valóságának örökös bélyegei, teljes mértékben és eredeti épségben már megvoltak, s következőképpen az ő első pillantása az égre volt vetve, és az ő első gondolatja az isten volt. S hogy minden ideáink physikai formákban vagynak öntve, az ugyan igaz, de ebből nem következik, hogy mindazok physikai eredetűek; istent gondolni és hinni pedig nem idea, hanem az értelemnek és természetnek elfojthatatlan szava, mely csak akkor válik ideává, midőn mi azt az emberi elme mechanismusa szerént személyesíteni, földi ruhába öltöztetni akarjuk.

Én meg nem foghatom azt a mély baromiségot, mely közönségesen az első embereknek tulajdoníttatik, sőt mennél tovább viszem e tárgybeli vizsgálódásomat, annak inkább meggyőződöm az iránt, hogy az első ember az ő természetének eredeti tökéletes épségében lépett ki a teremtő kezéből. Ellenkezni látszik ugyan ezzel az emberiségnek későbbi szomorú állapota és formája, de meg kell azt gondolnunk, hogy utóbb jött a bűn, szolgaság, sanyarúság, melyek az emberi természetet ezerféleképpen alacsonyították és koresosították; utóbb jöttek a különböző pozitíva religiók melyek az emberi elmét munkátlanságra szoktatták, utóbb jöttek az ámtások, s mindennemű mesterséges bolondítások, melyek az emberi elmét szünet nélkül ostromolván, ezerféle bódulásba hozták. S valóban, ha megfontoljuk, hány ezer esztendők oltá, és hány ezren munkálódnak azon, hogy az emberi értelmet egészen elfojtsák, s mely kevesen azon, hogy azt világosítsák, csodálkozunk kell, hogy minden emberi okosság a föld színéről el nem töröltetett. De, amint mondám, az essentia változhatatlan, s csak a külszín szenved.

E szerént tehát tökéletesen azt hiszem, hogy valamint az okosság, úgy a religió is az emberrel egykorú, s hogy az első religió természetes és józan volt, mint magok az első emberek: hittek egy fő valóságot, egy teremtőt, mert tudták azt, hogy ők magokat nem teremtették, mert valamint mi, úgy ők is meg nem foghatták, hogy e nagy Minden ok nélkül legyen, s minthogy az okoknak lánczán egyéb véget nem találhattak mint az istent, tehát azon megnyugodtak, mint mi, s tisztelték azt majd, mint egy ismeretlen legfőbb lelket, minden mellékes ideák nélkül,

majd megszemélyesítve, és különféle jelképek alatt, melyekkel az ő tulajdonságait és munkáit ábrázolák.

Hogy ez volt a legelső religio a földön, valamint az emberi lélek természetéből hozott okoskodás, úgy a legrégebb emlékek is azt mutatják. Mert bizonyos az, hogy minekelőtte Egyiptomban az astrologiából vett theologia, vagy a görög és római mythos kezdődött, már ekkor megvolt minden emlékezetet felmúló régiség olta Thebában egy szerezesen népnél, az egy láthatatlan istennek imádása, mely mind ekkorig is megmaradt egész népeknél s minden józanoknál, s ámbár idővel némely csapongóbb elméü népek theologiájokat számtalan gyermeki képzeményekkel és mindenféle rangú és tulajdonságú istennel megtöltötték is, de csakugyan mindenkor és mindenütt meghagyták az egy és legfőbb istent az ő eredeti elsőségében, s ezt látjuk most is többnyire minden vad népeknél.

Mely útakon távoztak el az emberek ezen első józan religiótól, az egy isten imádásától, nem nehéz elgondolni, ha az emberi elmének szokott járását és a rokon képzeletek kapcsolatit megtekintjük. Mihelyt az emberek egy fő lelket, egy teremtőt képzeltek, csakhamar arra a gondolatra is jöttek, hogy tehát a természetnek munkái azon fő léleknek, vagy teremtőnek munkái, következésképpen a teremtőt az ő munkáiban kezdék imádni. Erre annyival inkább is hajlandók voltak, mivel a természet munkái sokkal elevebben érdekelték az ő érzéseiket mint az istenről való csupa lelki képzelet. Ebből idővel önkényt következett, hogy végre az eredeti igaz értelmet elfeledték s megfordították, s nem a teremtőt imádták az ő munkáiban, hanem annak minden munkáját különös isten gyanánt tisztelték, vagy pedig mindazoknak különös isteneket tulajdonítottak. Imádták a napot, mely nekik meleget és világosságot adott, imádták a földet, mely őket táplálta, kérték a szeleket, vizeket vagy ezeknek isteneit, hogy őket kímélje, s valamint embertársaikat szép szóval, ajándékkal szokták engesztelni vagy segedelemre hívni, úgy ezeket is könyörgésekkel és áldozatokkal igyekeztek megindítani.

Ily együgyü és természetes volt az első religio, ily ártatlannak voltak annak tévelygései és kicsapásai. Csakhamar támadtak ugyan mesék s mindenféle költemények; de mind azon mesék nem egyebek voltak mint az emberi elmének csapongó játéka, melyek

minden káros következés nélkül múltatták a gyermeki embereket, mind addig, míg azokat embercsalás eszközeivé nem változtatta az emberi ravaszság és gonoszság, melynek legisméretebb s legnevezetesebb systemái röviden ezek.

Első Systema.

Sabaismus, vagy Csillagok imádása.

Egyiptom az a föld, hol a legelső theologiai systema kezdődött, és a polgári alkotmányok míveibe szövődött. Ezen tartomány, földjére, fekvésére, egére nézve legáldottabb táj levén, csakhamar megelőzött minden tartományokat népességével és műveltségével, s pólyája lett minden mesterségeknek és tudományoknak, s következképpen az astrologiának is, mely a legelső religiói systemát hozta e világra.

Közönséges vélemény, hogy a Nilus ársai és a földművelés voltak az astrologia feltalálásának indító okai, és Egyiptom derült ege annak előmozdítója. Ezek mellék okok lehetnek ugyan, de indítók korántsem: mert az áradások csak a földmérést tették szükségessé, a földművelés pedig mindenkor és mindenütt lehetett üzni minden astrologia nélkül. A földnek gazdagsága okozta a könnyű életet, ez pedig a népességet és műveltséget, melyek mind annyi izgatói az emberi léleknek, mely ha egyszer felindúl, műveltekörének minden határait megszaguldjá s néha azokból is kicsap, amint látjuk is, hogy Egyiptomban nem csak az astrologia, de a tudományoknak minden nemei már a legtávolabb régiségben nem csak műveltettek, de valósággal rendes systemákba is voltak szedve.

Az astrologia mélysége oly végetlen tanulást és erőlködést kívánt, hogy a kik arra adták magokat, semmi egyéb keresetet és mesterséget nem űzhetvén, kénytelenek voltak tudományoknak oly fordítást adni, hogy ez nekik élelmet szerezzen, mely csak úgy eshetett meg, hogy az astrologia a theologiának leplébe burkoltatt, mely szerént mestereinek nem csak élelmet és tekintetet, de végre oly hatalmat adott, mely minden utóbbi hatalmaknak vagy talpköve vagy támasza lett.

Mihelyt az astrologia ezen szent palástba öltözött, tüstént a legfőbb isten lett a nap, ezután planeták és egyéb csillagok, melyek

minél közelebb jártak a naphoz, annál föbb rangúak voltak, és ezen isteneknek tolmácsai, papjai az astrologusok. E szerint a nap és csillagok különbözőféle symbolás formákba öltöztetvén, azoknak szokott természeti járások, változások, munkájok metaphysikai életté és cselekedetökké változtak, és ezerféle elmés allegoriákká lettek. Ezek különbözőféle csodálatosképen születtek, nevelkedtek, házasodtak, harczoltak szenvedtek, meghaltak és feltámadtak, s mindazon számtalan csudákat tettek, melyek az emberi nemzet nagy részének örökös agyvázai maradtak.

Ez a systema annyira nevelte a csillagvizsgálók hatalmát, kiket holmi astrologiai jóvendölésekért valóságos isten tolmácsainak néztek az emberek, hogy azoknak tanácsa nélkül alig mertek legkissebbet is cselekedni : azoktól kellett megkérdeni, mely égjel alatt lehet szántani, vetni, házasodni, azok mondták meg, mikor kell hadat kezdeni és megbékülni stb. S mely megalázó gondolat, ez a bolondság mai napig sines kiirtva, sem kalendáriumunkból, sem fejünkéből!

Ezekből önkényt következett az, hogy az astrologusok, a lelki és világi hatalmat összekötvén az embereknek legelső s leg-hatalmasabb uralkodói lettek, kik különbözőféle nevezetek alatt sok ezer esztendőig a világnak nagyobb részén uralkodtak, s mind ekkorig nyomaikat csaknem minden nemzeteknél fent hagyták.

Második Systema.

A symbolák vagy bálványok imádása.

Az astrologusok hatalma az emberi vakságon levén épülve, örökös principiumává tette az okosságnak üldözését, mely szerint annyira is ment, hogy csakhamar előhozá a symbolák vagy bálványok imádásának epocháját, az emberiség történetének legalacsonyított örökös moeskát. Ezen systema szerint az ember, mely arra vala teremtve, hogy a többi teremtményeken uralkodjék, az ő barmait, és a földnek férgeit imáda. De még ez nem vala elég; még dühössé is kellett lenni az embernek, meg kellett magát, szülőit, magzatait, s számtalan embertársait ölni, gyilkolni egy tuskónak kedveért, melyet maga faragott! Szomorú bizonyosága annak, mely igen hajlandó az ember mindennemű benyomásoknak elfogadására!

Egy az emberi természettel ellenkező, szörnyű bódultság, bármí fejthetetlen mesének látszik is, igen könnyű azt megmagyarázni. Az astrologusok ezen csillagoknak, melyeket ismerni és megjegyezni kezdtek, különbözőféle symbolás állati neveket adtak: így nevezték azt a csillagot, mely akkortájban jelent meg, midőn a Nilus árjai kezdődtek, vízöntőnek; azt, a mely a szántás idejekor jelent meg, bikának vagy ökörnek; azt, mely akkor jelent meg, midőn a szárazság miatt a szomjuság az oroslányokat a hegyekről a Nilushoz hajtotta, oroslán csillagiának vagy oroslánnak; bárány vagy birka-csillagnak nevezték azt, mely akkor jelent meg, midőn a juhok elleni kezdtek, s így minden planetákat, csillagokat és természeti jelenéseket, különbözőféle állati jelképekkel ábrázoltak és a szerént nevezték, mely nevezetek többnyire még most is megvagyunk astrologiánkban. A csillagok imádásából tehát idővel az lett, hogy az emberek az első ideát elfeledték, és annak értelmét egészen megfordították, és a csillagok s planeták helyett, azoknak különbözőféle jelképeit imádták. Így a földműves, ki eleintén a bikacsillagot kezdé imádni, utóbb imáda annak bika, ökör, vagy borjuformákba öntött jelképeit vagy bálványait, s végre még inkább elbódulván vagy bódíttatván, imáda az ő saját ökrét és tehenét, melyeken földjét szántotta, s melyeket maga táplált; így a pásztor, ki előszer a kos vagy báránycsillagot imáda, utóbb azoknak képeit, s végre a valóságos eleven birkákat és bárányokat imáda. E szerént csaknem minden állatok és plánták különös csillagoknak, vagy isteneknek symbolái levén, mint mindannyi különös istenek tiszteltettek. — Midőn tehát már egyszer az ember ily bódulásba jött, könnyen reá vehették ötet az ámitók, hogy ezen jelképeknek vagy bálványoknak áldozatot vigyen. Kétségkívül a bálványokkal elkezdődtek a csodák is, melyek a már elbódult embernek szeméi előtt a bálványokat valóságos istenekké tették. A religio, mely előbb csak holmi ceremóniákból, játékokból, s némely homályos képzelődésekből állott, már most az érzékeknek minden erejével munkált az emberi lélekben. Szeme előtt látta az ember az ő istenét s annak mindennemű csodatételit és mysteriumit, füleivel hallotta annak rettentő szózatit és parancsolatit, melynek valóságáról tökéletesen meggyőződén, buzgó örömmel áldozta fel annak magát és mindenét.

Harmadik Systema.

Dualismus, vagy mind a két principiumoknak imádása.

Midőn már egyszer az astrologusok az egész természetet mindennemű istenekkel eltöltötték, és az embereket mindenféle vakításoknak bevételére elkészítették, nem volt egyéb hátra, hanem hogy ördögöket is teremtsenek. Mely végre tehát a nyárnak csillagai, melyek minden jót szoktak árasztani a földre, lettek a jó lelkek vagy külömbféle jó angyalok, és ezeknek fejedelme a Nap vagy Osiris; a tél csillagai vagy égi jelei pedig, mint a melyek minden gonoszt, hideget, szelet, esőt, pusztítást hoznak a földre, nevezettek rosszlelkeknek, vagy ördögöknek, kiknek fejedelme lett Tiphon, mely a kígyó, vagy medvecsillagnak neve volt. Ekéánt az égi jelek két részre oszolván a nyári hemisphaerium lett a Napnak vagy Osirisnak, minden jó lelkeknek, angyaloknak, boldogságnak és világosságnak országa, a téli hemisphaerium pedig a Tiphonnak vagy ördögnek és minden gonosz lelkeknek, pusztításnak, sötétségnek s bűnnek hazája. Ezen principiumokból önként foly a

Negyedik Systema.

A más világnak mysteriumos és morális alkotmánya.

(Folytatása következik.)

Nagy érdemű s tisztelt férjfiú!

Látod hogy most kötetlen beszédben próbálgatom tollamat. Vedd ezen próbadarabot, s ítéld meg azt szokott nyíltszívűséggel, s légy e részben is mesterem, valamint a poesisben vezetőm voltál.

Egy napon vevém leveledet Sárközynek levelével, ki nékem jelenté, hogy gróf Teleki más nap nála fog szállni és hálni, ki is ötlet kérte, hogy engem akkorra oda constituáljon. Én tehát elmentem, s leveledet is elvittem. Örvendénk úri familiád szaporodásán s atyai örömeidben részt vettünk.

Gróf Teleki László, a koronaőr fia, engem a legszívesb nyájassággal fogadott s maga mellé ültetett. Csudálkozva hallám tőle

hogy ő is poeta, s a mi több, némely verseit el is mondá előttem, melyek első hallásra igen szépen zengtek. A többek közt azt is mondá, hogy ő most Bocskayról egy epopeját készít. Nagy gondolat, mondám, s méltó hogy nagyok izzadjanak rajta.

Gróf Teleki mint ember és hazafi az én egész szeretetemet és tiszteletemet megnyerte, s valóban mentes ő minden úri boldonságtól s teljes a legemberibb szelidséggel és nyájassággal. — Daykát csak alig futhatám végig, mingyárt elkapák tőlem, s következésképpen itélni sem tudok róla, de annyit csakugyan tudok, hogy azon goromba epigrammát meg nem érdemlette. Biztatsz, hogy még ez idén meg fogsz jelenléteddel tisztelni és örvendeztetni. Köszönöm, s meg vagyok az eránt győződve, hogy ha füstbe megy ezen szép örömöm, nem szíved leszen oka.

LXII.

Széphalom, Octob. 31-d. 1813.

Kedves barátom!

Verseidet sem olvastam soha szívesebb csudálással s örömmel, mint újabb munkádnak első lapjait, melyekkel engem utolsó kedves leveled megajándékoza; s meg nem tudom magamnak mondani, mit csudáljak inkább benne, a gondolatot-e, hogy ily dolgokat nyomozgatsz, írsz, — a valót-e melyet oly szerencsésen eltaláltál, jó könyveket választván vezérül — az igaz és józan ítélet-e, melyet a dolgok felől ejtesz — vagy azt a férjfiass, velős, szép előadást és magyarságot, mely minden rendeidből szöll. A munka olyformán készül, hogy nem fog sajtó alá eljuthatni, de oly becses lesz, hogy igen sok kezek nem fogják restelleni leírását. E szerént szorúlj mellyemre, kedves barátom, hadd csokoljalak össze ezen szolgálatért, melyet vele az emberiségnek nyújtasz. — Kérlek, küldözd meg nekem a munka folytatását.

Levelednek érkezése előtt már tudtam, hogy tégedet a ti Telekitek látni akara és látott is. Becsülöm benne, hogy látni akart; de elszomorodom annak elgondolásán, hogy Teleki annak a vármegyének gyöngyét, melynek kormányzására állítottat, nem

maga ismerte ki, hanem Markus itélőmester által tétetett reá figyelmessé; s nő csudálkozásom, ha azt juttatom emlékezetembe, hogy az ő beiktatásakor Prónay tégedet megtisztelte, s hogy te mind Prónayt mind őtet egy-egy ódáddal vitted oda a hova magokban nem mehetnek. Rettenetes teremtések a mi nagyjaink; nem akarnák ismerni azokat a kik nagyobbak mint ők. S ez a te Telekid a maga úgy nevezett Esdeklésében, mely által tudósnak is akara tartattatni, s a dolgot felette nagyon elhibítá, azt a gyalazatos vallást teszi maga felől, hogy ő nem ismeri az írókat, s kénytelen vala más által eresztetni bennünket esztregára. Ne hidd, hogy ezt megbántott kevélységből írom; hiszen rólam igenis sok jót mond s mindenütt pengeti nevemet. És oztán ez a Teleki fog Boeskayast írni! — Szerencsénkre bizonyosan semmi sem lesz a készületből. — Ha ő tudná, mit *kellene* neki tenni, literatúránkat nem tollával, hanem csak pénzével segiténé.

Helmeczynek levélből tudom, hogy az erdélyiek a te Verseidet nagyon tisztelik, csudálják. Ugyanezt írhatom Magyarországnak azon részéről is, melyben lakom. Patak nem ismér hozzád fogható magyar lantost. Csak itt-ott akad egy fő a ki melletted a Dayka szépségeit is érzi. De hogy ezen stróphádat :

Győztem! lerázták czombjaim a fövenyt stb. a játékszín kárpitjára iratják — azt egy felette elméletlen cselekedetnek nézem. Mert mit mondanak ha valaki kérdendi : Ki győzött? kinek czombjai? s ki vívta ki nevét? Berzsenyi-é? De hogyan jó Berzsenyi a játékszín kárpitjára; hiszen ő nem theatr. író? — Vagy a magyar nyelv és nemzet? — Egy valóban abderai gondolat.

Én e holnapban csak egy hajszálon múlt, hogy özvegyen nem maradtam. Feleségem octob. 2-dikán rothasztó epehidegbe esett. Képzeled rettegéseimet. Hygiéja őtet nekem visszaadta, s gyermekeim árván nem maradtak.

Lajos Rhédey gróf, cs. királyi felséges urának neve napját magára nézve az által tevő nevezetessé, hogy életének 54-ik esztendőjében magához esketteté báji Patay Sámuel úrnak 16 esztendőös Susi nevű kisasszonyát, még pedig nem a Patay házánál Abaújban, sem nem valamely ismerősénél, atyjafijánál, hanem *Debreczenben a Vársár alkalmával*. A superintendens esketé ősze, s ezen functiójáért tizenkét aranyat kapott gróf és adminisztrátor úrtól. Azt az

embert, a ki egész életét úgy tölté mint Catilina, és a ki a maga döllyfének mindent feláldozza, a ki torkig úszott az asszonyokban, Nemesis azon tagja által bünteté meg, a melylyel oly sokat vétkezett, és a maga határtalan göggyében, mert az ipa 20 esztendővel ifjabb mint ő, és egy felette üres agy. Élj szerencsésen, igen kedves barátom.

LXIII.

Nikla, Decemb. 25-d. 1813.

Nagy tekintetü férjfi, tisztelt barátom!

Azon újabb munkácskám, t. i. a Religiók eredete, szüreti távollétem alatt elveszett, s már most, minthogy azt egészen elfeledtem, kéntelen vagyok Neked könyörögni hogy azt nékem küldd vissza. Örülök hogy ezen próbamívem is megnyerhette tetszésedet, de hidd, még inkább örülnék, ha Te azt a szokott kinyíltsággal megrostáltad volna, mert lehetetlennek tartom, hogy lelkeink, ám-bár rokonok, minden munkáikban egyek legyenek. Annyival is inkább kívánom pedig gondolatodat e részben ismérni, mivel ezen tárgyban oly járatlan vagyok, hogy csak Wolneyt magát olvastam, s ezzel is, a historicumot kivévén, sokban ellenkezem, s pedig a legfőbbekben — az ember eredetében, az istenről való ideában, és az első religióban. Ohajtok tehát egy harmadik véleményyt is tudni. Hogy kedvezőbb legyen, úgy gondoltam, jó lesz czímjétt így változtatni: *A pogány religiók eredete és harmóniája*. Egyébránt is úgy intézhetem a munkát, hogy nem lesz szükség szent religiókat illetni.

T.-ről *) jól ítélsz. De én sem mondám ötet nagynak, hanem csak jónak, s így is csak a legközönségesebb értelemben. Ezt megérdemli ha ötet nem Cátóhoz, nem Aristideshez, hanem csak azon törpe sarmatákhoz hasonlítod, kikhez való.

Verseim mindenütt kedvességet találtak, de félek, hogy igen közönségesek, minthogy igen közönségesen tetszenek. — Daykát

*) Gróf Teleki Lászlóról, Somognak adminisztrátoráról. (K. F.)

csak futva olvashatám, mert mihelyest vettem, elkapák tőlem. Ő valóságos poetai lélekkel bírt, s nem érdemli azon goromba epigrammát. Köszönöm, hogy benne megtiszteltél! — A minap újbán közlött gazdasági journal valami jó intézetet akar ígérni. Tudsz-e valamit róla? Szeretném tudni kik s mik annak írói, s mit akarnak.

Örvendek Néked, hogy grófnéd megtartatott! Hát magad mint vagy, s mint vagynak kedves magzatid? Én mostanában gyomorfájásban sokat szenvedtem, de a diaeta és szünetlen mozgás meggyógyítottak, mert nekem mind eddig csak ezek voltak az orvosim, minthogy minden egyéb orvosságtól superstitiose irtózom.

Élj szerencsésen, tisztelt férjfiú! s ne szűnj meg régi hajlandósággal hozzám viseltetni.

LXIV.

Széphalom, Januar 10-d. 1814.

Kedves barátom!

Harmadnapja, hogy egy széplelkű ember recepisse mellet küldé meg nekem a Te vármegyéből a *Mondolatot*, s megírta, hogy azt *Somogyi Gedeon Veszprém vármegyei* esküdt csinálta. Meg nem indúltam a gyerkőcze marhaságán. A ki a szabadságot becsüli, tőrje el a féktelenséget, ameddig lehet. Engem Somogyi Gedeon sem jobbá s nagyobbá, sem rosszabbá s kisebbé nem tehet mint vagyok. Az utolsó diaetán egy hasonló fattyu a Szatmár vármegyei igen érdemes követet s viceispánt számárnak titulázta sületlen rigmusában; s Isaak Sámuel nem volna nagy ember ha azon bosszankodott volna.

Megköszöném barátságát a *Mondolat* megküldőjének, megnyugtattam, s magam mellett igen keveset szóllék, de igen melletted. Azt kértem tőle, hogy minekutána új szókkal minden jobb írónk (még a Somogyi által tisztelt Kisfaludy is) él: miért bánt csak Téged és engem. Tudom én miért csak kettőnket. Huie uni multos *Marios* (Kisfaludyos) inesse. Nem felejthetik a Himfy recensióját és a Töviskekben a Himfyre írt epigrammát. — Meg-

írtam azt is, hogy *öklelni* nem *türkölni* t teszen az eredeti értelemben, hanem *ököllel* (kézzel, karral, marokkal) *dolgozót, bántót*. — Én magamat Somogyi Gedeonhoz tenni nem fogom.

Hát Ti mint vagytok, Somogyban, kedves barátom? Vetteled-e válaszat azon munkád első ivére, melyet prózában dolgozol? Vevéd-e az anyám Emlékezetét?

Sárközynek régen nem vettem semmi híret. Szeretném tudni, mint restaurála administrátortok, kivel hogy Bajomban valál, Sárközytől tudom. — Kérlek, tudósíts, mint van Sárközy? mint Csapody, mint Szokolay.

Élj szerencsésen kedveseiddel, kiket tisztetek, csókolok.

LXV.

Mikla, Febr. 1-a. 1814.

Tisztelt barátom!

Én a Mondolatról semmit nem tudok; küldd meg, kérlek; curiosus vagyok azt látni. Anyád Emlékezetét sem láttam, sem a Himfy recensióját; küldd meg ezeket is, ha terhedre nem lesz.

Restaurációnk nagy zajjal ment. Csapody egész pártjával együtt elnyomatott. Ordinárius lett Kovács Antal, Substitutus Somsich Miklós, Fiscalis Csépnán István. Szokolay egészen kima-maradt, Sárközy meghagyatott a perceptorságban, de amint az ellenpárt tagjaitól értém, csak büntetésül. Somsich és Csépnán parlamentáris emberek, kivált Somsichot látni, hallani gyönyörűség. Egyéberánt számtalan factiók s furcsa jelenések voltak, de a melyeket én már mint gyermekeskedéseket elfeledtem. Teleki az igen hatalmas somogyi nemességnek mindenben enged.

Hát Múzsád mint van, s mint munkál? Rég óhajtom halhatatlan szavát? Írj kérlek, s ne szűnj meg engem szeretni.

LXVI.

Széphalom, Febr. 6-d. 1814.

Kedves barátom! — tisztelt barátom! — csudált barátom!

December 25-dikén írt leveledet Febr. 4-dikén vettem. A posta késedelme sok örömtől foszta meg, mert én szeretném ha leveled oly hirtelen jöne hozzám, hogy még kezdetől, lehelletedtől melegen találhatnám. — Philosophicus munkádat le fogom írni mi-helytt reá érek s általküldöm neked, de az originált ki nem adom kezemből. Valamit tőled veszek, az nékem mind kincs, s tudod hogy én leveledet is egy Gedicht rangjába szoktam tenni.

Együtt fogod venni leveletem a pápai iskola theol. professórához, s látni fogod onnan, hogy azok az urak a kik beim Fach vannak, és minthogy beim Fach vannak, azt hiszik, hogy a Fachban nagyok, gyakorta szörnyen tudatlanok. — S ezen levelem mellé teszem egy kálv. pap barátom hozzám írt levelét, vagy inkább aufsatzát, melyet a vele közlött pápai theol. professorhoz írt levelem dolgozata vele. Ez talám segédedre lesz feljebb említett munkád folytatásában.

Én tegnap léptem be az újhelyi kálv. gyülekezet főcurátori hivatalába. Nékem estek, hogy legyek az. Csendetem nem akartam ezzel megszaggatni, de meggyőztek a felől, hogy reám szükség van, és sok jót fogok tehetni. Az ekklézsiában nincs *születés* ember, s egyik magát olyannak tartja mint a másik, ha nálánál gazdagabb is, s az okosabbak azt hitték, hogy ha a főcurátorságot *születés* emberre tészik, vége lesz a bolond vetekedésnek. Ide járúl, hogy az ifjabb pap igen tiszta fej, s azt reményli, hogy az én gondolkozásomnak némely magva gyökereket fog hajthatni. Képzeled, hogy így okom is kedvem is volt magamat megadni kívánságoknak. A *populé* tónusának megváltoztatására az kívántatott, hogy egy beszéd által signalisáljam magamat, s a templomban az egész gyülekezet előtt tartám azt. Egy főispáni installáció sem fényesebb, ha nem a pompát nézzük, mint ez az *akt* vala.

Vetted-e leveletem, melyben a *Mondolat* felől írtam? Hihi-tem-e, hogy azt Somogyi Gedeon Veszprém vármegyei esküdt írta? Kérlek, tudasd ezt velem, és mind azt a mit a *Mondolat* felől s írója felől tudsz. Hogy az ember inmissus percussor, arról nem is kételkedem. Kisfaludy és a Kisfaludy emberei a gyilkosok; ez a boldogtalan csak eszköze azoknak és annak.

Szent-Miklós Aloyz, juris auditor Egerben, a szombati postán küldé meg nekem itt menő ódáját. Örvendj, nem nekem — nekem erre szükségem nincs — hanem annak, hogy egy oly ifjút láthatsz, a ki azon az úton fog borostyánt szedni, a melyen Te korszorúztad meg homlokodat :

Te, kit kevélyen lát az egész Haza
Derült égének csillagi közt dicső
Fénnyel ragyogni, mely mosolygva
Szétveri a butaság homályát,

Szép századunk nagy disze, Kazinczy! im
A kék Irigység rabjai ellened
Mirígy epével a setétség
Völgyeiből nyilakat lövellnek.

Te a Dicsőség karjairól mosolygj!
S csak szánakozva nézz le ezen pulya
Lelkekre, mert dühök nem írthat,
S szárnyra kelő nyilaik nem érnek.

„A nagy csak a jók tiszteletére vágy;“
Ezek pediglen tégedet áldanak.
Örülj! örök virágzatú hirt
Nyertenek érdemeid jutalmúl.

Ez a derék ifjú consiliarius Szent-Miklós Lászlónak fija Gömörből. Kevés holnapja hogy metricus verseket ír, s lásd, mely könnyűséggel ömölnek versei. Minap egy fordítását küldé meg Tibullból : Qui primus caram juveni, carumque puellae Eripuit juvenem, ferreus ille fuit. S a fordítás excellens. Ez az ifjú úgy kezd, a hogy sok nem végze. Mindent várok tőle.

Szemerénk utolsó levelében írja le b. Prónay Sándornáltöltött óráját. A hypochondriacus embernek asztalán vala kinyitva Verseidnek kötete, s tőle és a vele oda ment Beregszászi Páltól

(a ki Erlangában egy tisztelt munkát íra über die Ähnlichkeit der ungr. Sprache mit den morgenländischen, s onnan haza jött, theol. prof. lett Patakon, s hypochondriája miatt nem boldogúlhatván a tanításban, arról önként lemondott, félvén, hogy ki fog vettetni. Ein gründlicher Stubengelehrter.) azt tudakozta, hogy a *Te magyarságod* felől mit *kell* tartani. Beregszászi azt felelte, hogy Te nagy érdemű író vagy, s újításaid bátrak. A Luther Prónayja azt felelte, hogy *bátrak ugyan*, de nem oly bántók, mint a **Catholicusokéi**. — Barátom, az ily gondolkozású embert szeretném úgy szakasztani két felé mint a heringet. Szemere étalirozni kezdé érdemeidet, úgy is mint philologusét, úgy is mint poetáét, s Prónay azt mondá, hogy *minthogy tehát Szemere tégedet csudál, tisztel, ő is nagynak tart*. — Miért nem ad a Jehova azoknak sok eszet, a kiknek sok pénzt is adott! Mennyi jót fogna ez a hypochondriacus, és fősvény, öszvezsugorodott emberke tehetni!

A minapi újságban közlött gazdaságbeli journál íróját nem ismerem. Egy francia író azt mondja, hogy némely ember gyengének érezvén magát, hogy nagy lehessen a való tudományban, a Gedächtniss-Wissenschaftok által igyekszik nagynak tenni magát. B. Prónay Kálmán, ki a Sallust szava szerint *pene* (deák szó és substantivum) rontotta el magát, s gróf Hugonny (ci-devant Horváth Zsiga) ezen okból akarnak botanikai a oekonom. artikulusok által, melyeket nyilván mások által íratatnak, fényt vonni magokra.

„Verseim mindenütt kedvességet találtak, de félek, hogy igen közönségesek, minthogy igen közönségesen tetszenek.“ Ezt írod, s tisztelem szerénységedet. Bár Kisfaludy, a magával eltölt! bírna ennyi szerénységgel! — De te ne retteg, a mit rettegsz. Terencz felől ezt mondta Grotius : aliter illum legere pueros, aliter viros. A közönséges ember a te *nagyságodat* csak *stupeálja*, a nélkül hogy hozzád felemelkedhessék.

Én most a Báróczy életét írom. Soha sem fárasztá ki így munka, s alig tudom érteni, miért. Obruál a sok a mit mondhatnék, s nem tudom *egység* alá hozni. — Feleségem, magam, napam (ki ide jött s halálra betegedett, de meg nem holt), gyermekeim szüntelen betegek valának. Tegnap előtt mind a négy gyermekem beteg volt, s kettő halálosan. Egészséges embernek méreg az orvosi szer, és így jól teszed, hogy vele nem élsz : repedt fazék drótozás nélkül eltör. Óllelek tisztétellel, szeretettel.

Kiesoda nálatok Szent-Mártoni Radó Sándor Balháson? — Sárközy és a ti restaurátiótok felől hírt kérek tőled. — Gróf Rhédey Lajost a 16 eszt. leány mellett bal karjában megsújtotta egy gutácska.

LXVIII.

Széphalom, Június 2-d. 1814.

Szeretett kedves barátom!

Május 23-dikán írt régen óhajtott leveled tegnap érkezett meg. Lehetetlen vala akkor mindjárt felelnem : de a posta csak holnap indúlván, Te később nem veszed leveletem mint ha akkor mindjárt válaszolhattam volna. Csak én vesztettem a haladással. Lelkem alig tűrte, hogy azokra mindjárt nem felelheték a mik a levélben állanak. Hozzád szólván, a hév nem fog elmaradni válaszból.

Papirosod rútvál ivott, s kénytelen valál minden lapnak hátulsó felét üresen hagyni. Ezt annál inkább sajnálom, mivel leveleid felette ritka vendégeim. Még azt sem tudom ha vetted-e a religióról írt munkád apographját tőlem, melyet postán ezelőtt talán 3 holnappal indítottam el recepisse mellett. Újra elmondom itt a mit már nem egyszer mondtam neked : a te leveleid felérnek mindég egy ódával, egy dallal; e szerént nem vévén leveledet, annyit vesztek, mint ha egy szép dalt, egy szép ódát vesztenék.

Fellette kedves előttem az a hír, hogy Kisfaludy tudott valamit a Mondolat felől még minekelötte az sajtó alá ment; felette kedves azt tudnom, hogy ő a felől előre szólott. Gyanítottam azt mindég, s szeretem, hogy gyanúm meg nem esalt. Ennyire viszi az embert a dölyf. Meg nem tudta emészteni az Annálisokban megjelent német recensiót, melyet én övele, még minekelötte lenyomtatattott, barátságosan közlöttem, s soha azolta engem levelére nem méltóztata. Bánása megbántott, s az épen azt a magasztalást, épen azt a gáncsot mondó epigrammám jelene meg a Tövisekben és Virágokban, s szerenesémre Döbrentei az Annálisokban megjelent recensióját a Himfy Szerelmeinek magyarra is fordíttatá áltá-

lam, a nélkül, hogy én ötet azzal megkínáltam volna, s íme már most Kisfaludy magyarban is olvashatja magasztalását és gáncsát, mind ezt mind azt teljes érdeme szerint, mert az Erdélyi Muzéum első füzete megjelent, és én azt május 21-kén már postán vettem. — Utolsó levelem olta melyet hozzád írtam, nekem is érkeztek tudósításaim a Mondolat felől. — Kapitány Kún László, fíja az első alispánnak Veszprém vármegyében, Pesten megszálla egy fogadóban, s Szemerének szomszédja leve. Megtudván ez, hogy a kapitány veszprémi eredetű, általméne hozzá, s épen asztalán lelő a Mondolatot. Csakhamar szó esett a könyvről közöttök, s Kún elbeszélte Szemerének, hogy Somogyi Gedeon meg sem állmodta, hogy Kazinczy vele perbe eredni nem fog, s készen tartja a Kazinczy által írni gondolt válaszra is feleletét. — Mely igen örvendek tehát, édes barátom, hogy a galád ember szidalmait csak nevettem! — Egyéberánt Kún azt beszéllé Szemerének Somogyi felől, hogy az pápai dókás diák volt, szeret olvasni *), de korhely, részeges, hecticus s goromba.

Más úton ezen tudósításom van Somogyi és *Mondolatja* felől. Somogyi Gedeon fíja a volt tót-vázsonyi és köves-kállai prédikátornak, s az ő testvérét elvevé a mostani tót-vázsonyi prédikátor Fábíán József. Maga Somogyi nőtelen, 32 esztendő, Tót-Vázsonyban lakik; pápai dókás diák korában impostúrái miatt ki akarták csapni, de megkegyelmezének neki professor Láczaának mentségéért, a ki egy tréfával tartotta meg. „Egy túróért az ebet nem ütök agyon.“ Innen ment Pákozdiába rectornak. A nép nem tűrhette gorombaságát s zabolátlan életét, s kiadtak rajta. Patvarista leve Kúnnál.

A Mondolat másokkal együtt készült, híhető Fábíán József sógorával. Egy Tót-Vázsonyban lakos assessor, Oroszi Pál, a repudiált Horváth Ádámnének talán testvére, körüljárá Veszprém-ben a státusokat, úgy szedtek pénzt valamely magyar munka kiadása eránt. Így jelene meg a Mondolat. — Sokan adtak reá pénzt, a nélkül hogy tudták volna, mi lesz az a mi ígértetik.

Én Somogyihoz magamat tenni nem fogom. Szemere írni fog ellene. Készül Horvát is, de az utólsón anyyi a munka, hogy

*) Olvas, azt látom : de nem érti a mit olvas.

erre nehezen fog reá érni. Szemerét kértem, hogy válasza ne veszekedés legyen, hanem oktatás. Kérlek, megolvasd a Báróczy Éle-tét. Abban a Te neved is előfordúl, még pedig úgy hogy egyik levelednek tartalékját — (azt ahol tartottál neved fényének elhú-nyásától, mert Verseid közönséges tapsolást nyertek) — cioszlatni akarám a név említésével.

Igen is, barátom, hagyjuk meg nekik az ő publicumokat, de azért ne legyünk hűségtelenek ügyünkhez, s mondjuk el a publi-cumnak a mit annak végre értenie szükség. Bizvást írhatnak ellem-nem Mondolatokat, bizvást haraghatik Kisfaludy, és azok a kiket az Annálisokban érdekeltem. A világ látni fogja hogy senkit nem magasztaltam, senkit nem csapkodtam érdeme nélkül, és hogy lel-kemhez az irigység soha nem járult. Kisfaludyt ott ahol ő érdemli a tisztelést, senki nem tiszteli inkább nálamnál : akarja-e hogy mindenét becsüljem? Döbrentei egy jegyzést vete recenzióm mellé, — hogy a génius nem minden műveinkben sugallgat egy-eránt. Igenis: nem kívánom én, hogy minden műveink egy érde-műek legyenek. Horátnak ódái, epistolái közt is nagy a külön-b-ség. Egyedül azt kívánom, hogy a poeta a maga virágai közé ne szedje fel a szemetjeit is. De lehetnek esetek a melyekben még az sem rossz. Schiller a maga apró (Gedichte) versezetei közzé min-den darabját felvette : Goethe sokat kihányt a maga régiebb kiadá-sabeliek közül, midőn verseit Cottánál újra kiadta.

Én régolta prózai életet élek, s semmit nem verseltem. Úgy hiszem, hogy ha veled voltam volna, Te sem írtad volna a mit utolsó leveledben velem közlesz. Az ember kénytelen végre utálni az embereket, s magát az emberiséget, mert az emberi nép tele van istentelennel, hazugokkal, ámtókkal. Tűröm szívesen ha a nagyoknak, igazán nagyoknak vannak gyengéjük ; ők is emberek. De mit mondjak arra, midőn a gonoszság eléggé ravasz még a nagyot is úgy nézettetni velem mint kicsinyt?

Élj szerencsésen kedves barátom. Köszönöm, hogy valaha is-mét hallatal magad felől valamit, mely igen óhajtanám, hogy ne írj oly igen ritkán. — Szemere Pál május 15-dikén ébrede fel Kris-kájának oldala mellett. Akkor nap 102 vendég ült az ebéd mellett, s este táncz vala virradtig. Eddig Péczelen van ismét. Élj szeren-csésen, ismét kívánom azt.

Majd elfelejtém jelteni, mert e leveletem is kapkodások közt írom : b. Wesselényi Miklós s a nevelője Pataky Mózes, s barátjok Döbrentei Gábor, az Erdélyi Muzeum kiadója, júliusban hozzám jönnek; innen Bártfára, Pestre, *Miklára*, Keszthelyre, Füredre, Bécsbe fognak utazni. Mihelytt tőlem elmennek, azonnal tudósítlak felőlök.

LXIX.

Mikla, Jún. 18-d. 1814.

Barátom!

Rettegve olvastam utolsó leveledet, melyben azt írod, hogy *kéntelen az ember végre az embereket s magát az emberiséget gyűlölni, mert az emberi nép tele van istentelennel, hazugokkal, ámitókkal.* Barátom, jaj néked ha így érzel! De ha így érzel is, így szólnod nem szabad. S vissza kell ezen szavadat vened, egyébránt én is Mondolatokat írok ellened. Ha vétenek ellened az emberek, miért nem nevezed őket az ő igaz neveken bolondoknak? De Te gyűlölni akarsz s igazolni akarod gyűlölségedet. Boldogtalan! ha ötven esztendei tapasztalásodból, szenvedésedből, tanulásodból csak ily kincsét tudtál gyűjteni! Te gyűlölöd Denesidet ha papírosodat bémoeskolja, s Emüledet, ha sírásával füleidet bántja? Te gyermekek közé keveredtél, s a gyermekek játékait eltipordad, s most bosszankodol, hogy azok téged porral dobálnak, s utánad kámpolódba kiabálnak. Te megsérted az embereket virtu-sáiddal, diességéddel, s oktatásod módjával, s most esudálkozol, hogy azok kik Sokratest, Seneacát megölték, Cátót lepökdözték, Téged meg mernek esúfolni. Épen az volna csuda, ha ezt nem eslekednék. Te úgy léptél fel mint tanító, s mivel látod, hogy tanítványid istentelenek, hazugok, ámitók, szóval bolondok, épen azért kötelességed azokat tovább is tanitanod. De ne esüggedj, midőn azt látod, hogy az ezer esztendőknek hibáit rövid pillantatod meg nem orvosolhatja; ne bosszankodj ha tanítványid között veled egyeránt érezőt nem találsz; mert épen az a természetnek egyik legesudálatosabb csudája, hogy annyi milliion testvéreid között egy sem lehet az a mi Te vagy. Az emberek veled rútabbúl

nem bánhattak mint velem; harez s dühösség volt életemnek legszébb ideje, tajtékos ajakkal csókoltam azt, kiért szívem reszkete, törös kézzel ölelém barátomat, vérrel elegyítve ittam öröminnek poharát, mint egy részeg pandur a pálinkát az ütközetnek veszélyén, mert nem tudtam azt, hogy az embereknek gonoszsága nem egyéb mint gyarlóság, bolondság. Miolta ezt látom, s az embereket ezen szempontból nézem, békés vagyok magammal s az emberekkel, s nyugodalmam tökéletes. Szállj le, barátom, ideálid tündérvilágából, térj be barátodnak Zeno palástjával fedett békes sátorába, s ne szűnj meg véle böleselkedni, s nem szűnsz meg véle szeretni és boldog lenni.

A bonyhai grotta.

1814.

Lebegjenek, oh grotta, feletted
 Ölelkezve pálmák s myrtusok lombjai,
 Hintsenek enyhítő árnyékot körülted,
 Hintsenek illatot Ilyssusz lombjai.

S ha majd csendes mohaidra ledül
 A hérók leánya magános óráin,
 S a szebb lelkek gondoljaiba merül ;
 Oh fedezd könnyeid s szárítsd el orczáin !

S midőn karján Melancholiámnak
 Az ének nektáros érzésére hevül :
 Légy temploma a szelíd Múzsáknak
 S a sphaerák zengése ömledezzen körül.

Ezt már elküldtem a grófnénak, s eddig, tudom, vagy Wesselényi vagy Döbrentei kezéből megkapta. Érzem, hogy igen csekély, de azt is érzem, hogy szívből jött. Itéld meg tímóni szemekkel; én baráti fülekkel foglak kihallgatni.

LXX.

Széphalom, Júl. 11-d. 1814.

Kedves barátom!

Jún. 18-d. irt leveled megújítatja velem azt a sok ízben tett mondásomat, hogy leveleid érnek annyit, mint egy szép versezet, nevezetesen mint a szép dal is, melyet hozzám ez a leveled hoz. Képelem, hogy a grófné mint fog megörülni midőn azt veendi, s hogy örüljön, hogy vehesse, ime én küldöm meg azt oda, mert különben megtörténhetne, hogy csak septemberben vagy octoberben venné, mivel Wesselényi és Döbrentei, a kiknek azt megküldötted, június 21-dikén indultak Bécsbe, s onnan Fiumébe, Velenzébe, Miklára és Széphalomra. Velek együtt megyen Pataky Mózes úr, házi tanítója Wesselényinek, és két Bánffy, öszveséggel öten. Köszöntsd őket előre, s mondjad, hogy nyugtalanul várom. Széphalmot hamarább fogták volna látni mint Bécsset, ha azt megengedte volna a bécsi czifra, melyet látni óhajtani jó okból is lehet. Én, ha közel laktam volna Bécshez, mind a *triumphális napon* láttam volna *Triumphátorunkat*, mind *bajnoktársainak karjain*, s szerettem volna azt egy ablakból látni Veled és superintendens Kis barátunkkal, kinek örvendező német prédikátióját épen ez órában veszem.

Igen szép leveled azt mutatja, hogy nem értetted, mire czéltok azok a szavaim, melyekért te engemet barátságosan feddesz. *Énellenem* az emberek nem vétettek, legalább nem vétettek úgy, hogy azért az emberiség ellen elkeseredhessem; nem tartom magamat a világ középpontjának. Nagyobbra czéloztam mint magam. Való, hogy azért gonoszok az emberek, mert bolondok: de az is való, hogy sokszor azért bolondok mert gonoszok; lásd el őket, s azt fogod vallani a mit én. — Mindenek felett arra kérlek, hogy azt ne hidd, mintha én az én megcsúfoltatásomat venném oly szertelen érzékenységgel. Én oly kevély vagyok, hogy abban még fényemet lelem. Ki akadjon fel azon hogy Somogyi Gedeon meg nem érti? — Szeretném megmagyarázni mi fakasztott engem elkeseredésre, de jobb, hogy azt divínáló lelkedre hagyjam.

A Kis Verseinek első ívét utólsó postával vevém, s Trattnernek kívánsága szerint azonnal visszaküldöttem, hogy folytathassa nyomtatását. Az az ember sokat tesz olyat a mit sajnálni kell, de el kell tűrnünk, hogy hasznát vehessük. Belé szeretett azon apró betűkbe, melyekkel Márton nyomtatattá Csokonainak Verseit, s nem engede magát elvonattatni feltételétől, hogy a mi barátunk Verseit ezekkel nyomtassa. S így a tiszteletet érdemlő munka könyv~~es~~ke formájában jelen meg. Kértem arra is hogy 22 sornál többet egy oszlopra ne tétessen, s okát adtam e kéresemnek: nem használja ez is. Egyéberánt annál kevésbbé lehetet vele ezek miatt öszvekapnom, minthogy Kissel már kétszer volt azon a ponton, hogy a kézírást neki visszaadja, s a kiadásról lemond. — Augustusban a 3 kötetek árúltatni fognak, s csak a Horáztól fordított epistolák maradnak el. Ezeket Trattner nem akarja kiadni, mert (úgymond) versnek három kötet is sok. Azokat kénytelenek leszünk későbben adni ki. Nyomatják az én munkáimnak 9-ik kötetét is. Tr. itt sem vonattattott el némely macacságától. Neki az *mind egy*: de nem mind egy *nekem*.

Élj szerencsésen, kedves barátom. A Jehova három igazért Sodomának is meg akara kegyelmezni, hát én hogy gyűlölhessem az emberiséget, holott abban *Tégedet* is felleltelek?

Júl. 13-kán.

Helmeczy írja, hogy Döbrenteink volt már nála, és hogy vele s úti-társaival boldog napokat élt. Visszajövetkor Zágrábnak jönnek, onnan Miklára, Sümegre, Pestre, hol két hétig lesz mulatások, úgy hozzám. Ez septemberben vagy épen octoberben lesz, hanemha nyargalnának.

LXXI.

Széphalom, Novemb. 11-d. 1814.

Kedves barátom!

Én is részese vagyok a te örömeidnek, s úgy csudálom Wesselényit s Patakyt, mint te csudáltad. — Általadtam neki leveledet, hogy tulajdon kezddel írva bírja kis versedet.

Feleségem nov. 2-kán beméne Újhelybe, hol más nap vásár tartatott. — Cselélim figyelemre buzdíták egymást, hogy két idegen jó fél dombomon, s a hang megüté fülemet, s kitekinték ablakomon. Marináró volt mind a ketten, s utánok újhelyi vinezlérem lépegete. Elikbe mentem, bal kezemmel tartván Eugeniem kezét. Nem ismertem meg, mert 9 eszt. hogy az akkor 9 esztendő gyermekket láttam, s azt hívém, hogy Wesselényi két társát leszállította a szekérről. Tudakoztam, ha nem b. Wesselényi-e a kit látok. Ezt a legforróbb ölelés követte. Mint múlt el társaságában 72 óráim, azt én neked nem mondhatom. Úgy vagyok midőn a Belvederből jövök ki; lelkem el van részegülve; tudom hogy igen sok istenit láttam, de mit láttam, azt elmondani magannak sem tudom.

Láttad volna feleségemet! — Midőn én neki 1805. oltá Zsibót és a zsbóiakat beszéllém, mindég azt hitte, hogy nagyítom a miket láttam. De most ő sem lel szót annak, a mit látott, beszéllésére. Együvé ülünk, s egymással vetélkedve szóllunk a két kedves vendég felől. Így jártak a próféták, midőn hozzájok az Úr néha angyalokat küldte alá.

Ezt a szeretetre méltó két fiatal érett embert látni, és azt a szép tónt, a mely közöttök van, gyönyörűség. Mely kedves azaz ő *te*-jek! Azonban minden mozdulás mutatja az egyikben a nagy urat. — Egyik nap, nov. 4-d. arról vala szó, hogy ők magokat Dónát által festették. Én azt mondám, hogy a Pataki fejéből egy gyönyörű van-dycki fejet lehetne csinálni. Sophie köztünk ült, s azt a megjegyzést tevė, hogy ő őket Don Carlosnak és Marquis Posának nézi. A gondolat annál találóbb, mivel a Catel által festett képen, a göscheni Don Carlosban az első felvonás előtt Posa oly fekete hajjal van festve mint a Pataki nagyszépségű boglyasága. Irigylém Sophienek a gondolatot, s W. és P. nekünk örökre Carlosunk és Posánk.

Mind a három nap reggeli 8-tól éjjeli 2 óráig voltunk együtt. Mit nem néztek, mit nem mutattak, mit nem hallánk egymástól! Ezt hijába beszelném neked. De azt hagyj mondanom, hogy gyakran ízben láttam W.-nek szemeit elnedvesedni, midőn valamely érzékeny scén hozódott elő. Úgy tettem, mintha azt nem látnám, ő pedig aus edler Scheu lesülyeszté szemeit, de a könnyek kiömlöttek, s végig csorgák orezájít. — Nincs-e túl minden veszélyen a ki *sírhat*, a ki *így* sír?

Jézus azt hagyta, hogy legyünk mint a gyermekek. — Látad volna Wt, mely játékot indíta gyermekeimmal. — Eugeniem, ki már csaknem 7 esztendő, szerényen elvonta magát, de még éjjeli 12 órákor is velem vala Wesselényi körül, mint W. volt az atyjával és velem 1805. octob. utolsó és novemb. első napjaiban. De Thalie és Emil végre magok is ingerkedtek vele.

Nov. 5-d. estve kért, hogy tegyek rendelést, hogy másnap reggel indulhasson. -- Én impertinentiának nézem vendégemet marasztgatni; kiki tudja meddig maradhat, s nekem kedves, ha marasztás nélkül marad. Oztán itt tudom, mely áldozat vala egyedül értem kerülni ide Pestről, tudom, mely igen vágyhata kedves anyjához sietni öt hólnapi távollét után. Másnap hat órákor kész vala kocsisom, mert akkorára parancsolt. Elverte nyolczat, s Pataki emlékezteté, hogy fogatni kellene. — Ne még. — Végre fogata. — P. emlékezteté, hogy fogva vannak a lovak. — Ne még! még kótognak a szekér körül. — Ismét emlékeztetés. — Mindjárt; mindjárt. — Végre ment. — Megrázta kezemet, öszveforrtak ajkaink; a feleségemnek meghajtá magát. — Édes barátom, mondám; szabad volna kérni, hogy feleségemet csókold meg. A kit én így szeretek, óhajtom, hogy feleségemet is szeresse. — Sophie pirúlt, s W. kezét csókolt. Nem úgy, édes barátom. — Pataki is megcsókolta s ő Patakit. A Weiblicheit szent érzései zavarba jönnek, felriadnak, mikor az asszonyi képet idegen ajak illeti. Sophie a maga érzéseit azzal fedezte, hogy midőn Patakira nyomta csókját, ezt mondá síró nevetéssel: *Mein Posa*. — Mentek. Itéld meg onnan mint mentek, hogy W. Patakon a Vályi-Nagy Ferencz szobájában azt írta nekem, hogy a pólusig utazhatott volna, s Széphalom volt volna bére útjának.

Európának isteneit látta Buda. Széphalom Wesselényit és Patakit. — Melyike látta többet?

Mi hétfőn általmenénk Kázmérba elmondani a napamnak, mely kár, hogy hívásunkra meg nem jelent, s Sophie nem magasztalható eléggé a princeps juventutis hungaricaet és barátját. Midőn visszajövének, egyszerre nyakamba borúl és sir. — Mi baj? Ah oly két ifjút itt nem látni!

Ismerni kell ezt a jó asszonyt, s ismerni lelkének egész tisztaságában, akkor lehet érteni ötét megindulása közt.

W. azon kalánnal eve nálam s azon pohárból iva, mely

1794-ben velem volt 1801-ig. A poharat kufsteini utamban vettem 1799, s három gyermekem azzal kapta a keresztségi vizet.

Felőled baráti tisztelettel szólla mind W. mind P. s kimondhatatlanul örvendeztek látásod szerencséjének. Látták nálam Verseid MSát, látták leveleidnek kis esomójokat, mert te, barátom, a levélírásban minden levelezőmnél restebb vagy, s irigylék birtokomat. Valamit elmondani tudtak felőled, mind azt elmondták. Rézbe metszett képeddel nem rosszul vagynak megelégedve. De ők is azt óhajtanák, hogy te festetnéd magadat Pesten Dónát által, ki őket festette. Ez 70 esztendő ember. Sohasem látott még találóbb festőt hazánk. — Már írtam Dónátnak, hogy számomra fesse Wesselényit, de ne frakkban. Azonban a mentére, melynek csak préme fog kilátszani, egy skarlát leplet vettetek.

Én ma ülöm házasságom tizedik visszaforduló innepét. Óhajtsd hogy még húsz esztendőt tölthessék benne feleségem s gyermekeim társaságokban. — Ma akartam neked írni, hogy a nap egészen örömmel legyen szentelve. — Élj szerencsésen.

Szemere és Kölesey Lasztóczon múltanak. Minap 24 órát tölték ismét velek. Ők Wt nem látták.

LXXII.

Széphalom, Január 10-d. 1814

Kedves barátom!

Dudidhoz írt epistolád egyike a te legszebb teremtéseidnek. Nagy gyönyörrel olvastam azt, s általküldém Szemerének, ki még most is Lasztóczon múlt. Minthogy Te igen jót írsz, és olyat a melyet minden igen szeret — talán még Somogyi Gedeon is — szeretné ha mindég írnál, és valamit írsz, velem mindég láttatnád. Az én életem, sok boldogságait nem ismerné, ha Te, barátom nem volnál.

Hát a Religiók eránt dolgozol-e valamit? Kérlek, abba ne hagyd, ha az világot látni nem fog is.

Midőn feleségemnek leveledet felolvastam, arra kért, hogy tégedet csalnának egyszer ide. A kinek hatodfél ezer forint capitalisa van egy schweitz-i tehenekkel udvarlani akaró grófnál — kegyetlenül kacagtuk ezen — az Pestről felszaladhatna egykor ide. De ha azt tennéd, szükség volna előbb mindég tudatni velünk, hogy jössz, hogy a házat üresen ne leld. Mert, ha meg nem változik, mi aprílben egy útat teszünk Bécsbe. Egy francziául beszéllő leányt vagy asszonyt akarunk magunk választani gyermekeinkhez, kiknek e nyelvet jobban kell beszélni mint az atyjok. Anyja 16 esztendőskoráig a 8-ik olta csak azt beszéllte. Miklást útunkba nem ejthetjük, nem a kerülés miatt — Mikláért azt tennünk kedves volna — hanem azért, mert úgy bizonyos helyeket el nem melőzhetnénk, pedig azokat elmellőznünk *kell*.

Trattner az én munkáim közül már a 4-ik kötetet dolgoztatja, Gessnernek 2-ik kötetét, Bácsmegyeit, a Szívképző Regéket és Paramytheket — Gessnernek első kötetét már elvégezte. Ezután vagy Ossziánt véteti elő 2 kötetben, vagy Yoricknak Erzékeny Útazását és Leveleit, vagy Títuszt, Themistokleszt, Boufflers leveleit és Wielandnak két regéjét, vagy a Goethe darabjait és RigóJonathánt. Ezen legutolsó darabról Szemere azt jegyzi meg, hogy a neologismus ellenségei el fognak csudálkozni rajta, hogy Kazinczy mint tud jól magyarul, mert azt ők is úgy írták volna, — s talán így eljutnak annak értésére, hogy K. másutt *okok* miatt ír rosszul. Az a bajunk, édes barátom, hogy sok ember nem akarja érteni, hogy a magyar nyelv *egy* nyelv, de minden karakternek más meg más a nyelve. — Olvasd ezt az epigrammát :

Embert*) mondva nem ejt két szótagot (syllabát) a ki бүдös gög
 Hangján rád ordít, hogy nézz fel s térj ki lovának;
 Ó ragyogó szekeren siet a *Pont-neufre*, te talpalsz.
 Kettőt mond Bossuet, a nép feddője, ha szent hely
 Hallja szavát, kettőt a Ferney kiseded Homérje,
 És a szín fő dísze Le-Kain, s a lyányka, ha dalt zeng.
 S íme Le-Kain, s a nép tisztelt feddője, s az édes
 Éneklő, s a kiseded Homér, úgy szóllanak a quai-n
 S a Vendőme piacán mint minden párizsi polgár.

*) A Francia ezt a szót a társalkodásban *homm*nak, a versben, a theatrumon, a kathedrán *hommen*ak mondja.

Egy a nyelv; de az hely s a szólló nyelve nem egy nyelv.

Az Erdélyi Muzem, amint látom, semmi daraboddal nem dicsekszik. Ha megengeded, Döbrenteinek megküldöm Dudihoz írt Epistoládat.

Döbrentei két epistolámat vette fel a 2-dik füzetre: Gróf Török Lajoshoz és Nagy Gáborhoz. Valamim van, azzal az Erd. Muzem mind parancsolhat. Benne fog állani a Virág Poemái, Thalia, Eurydice és a Kis Horátza recenseálva általam, a Bécsi Annálisokból. Minthogy mind a kettőt teljes érdeme szerént magasztalom, melyet a Himfy Szerelmével is tettem, talán csak nem vádolnak többé malignitással. De csak rettegjünk kimondani a rosszat a rosszról, úgy szép literatúránk lesz. Erről majd a Muzemumban.

Talán még nem ismered ezen epigrammat:

Korholtatni nehéz; nekem az korholni is. Úgy de
„Szülöm Róma!“ s ezért döntení s dölni nem az.

September olta Osszián foglalja el minden gondjaimat. Helmezy veve erre a munkára; mert elébb csak $\frac{1}{3}$ kötetnyit fordítottam volt. Most a munka két kötet lesz a Wesselényi és Spissich képeikkel. Annyi leve a correctura dolgozásaimon, noha az utolsó MS. nem vala első vagy második dolgozás, hogy xbr. 14-d. olta ismét az Osszián tisztázása foglalja el egészen. Ezen is általestem. Ezért adják meg majd nekem. De poetát s régi poetát nem úgy kell fordítani, mint ők szeretnék. Nekem az ő javallások s szidalmok semmi.

Az öreg Wesselényi, midőn Zsibón voltam, azt tudakozta, hogy palotájának festésére micsoda gondolatot tudnék adni a m. történetekből. Megvallottam, hogy semmit, és neked is ezt felelem. A mi történeteinkre is el lehet mondani: Stultorum regum et populorum continet aestus. Csuda hogy ez a lelkes nép soha sem teheti semmit. Kérded miért? Erre felelj magadnak, mert könnyű felelni. — Nem engedték hogy nagy legyen, s önmagát rontatták vele.

(Végül 1270-2711.)

LXXIII.

Széphalom, Febr. 9-d. 1815.

Kedves barátom!

A mi Patakinkat — hogyan mondjam ki? — elkapta a halál. Képzelem hogy a hír úgy fog téged is leverni mint engemet. — 24 órája hogy tudom, s még magamhoz nem tudok térni — Íme ezt írja Döbrentei :

„Kolosvár Január 24-d. — E holnap 18-d. érkezett be a mi két nagyon szeretett barátunk Wesselényi és Pataki : W. teljes egészségben, P. hurutos hidegleléssel. Harmadnapra tüdőgyuladássá lett az; most pedig tegnaptól fogva typhusban szenved s szüntelen fantazíroz. Elszomorított bennünket betegsége. Tegnap estve a doctorhoz menék W-vel hogy kivegyük belőle szegény barátunknak mintlétét. Vállat vonita, s veszedelmesnek mondá a szüntelen fantazírozást. Azonban vigasztalt azzal, hogy pulusában nem talál rendkívül való verést. Reszketek ha elgondolom, hogy meghalhatna.

Január 25-kén 12 óra tájban éjfél után. — Lehetetlen volt ma elküldenem leveletem. Miért! látni fogod. P. elesett. Nincs többé. Ma estveli 6 óra tájban holt meg. — Ne kívánj többet hogy írjak, a könnyek elöntik szememet. Temetése 28-d. leszén.“

Barátom! ez a halál nagyon reám rezzenet. Boldog a kit elkészülve talál. Ha én véletlenül halnék meg, rettenetes sok fél munka maradna utánam, melyet idegen kéz soha sem pótolhatna ki, mert sokat el nem értene, sokban nem tudná azt, a mit csak én *tehetek*. Ez a Pataki halála nekem jó lecke; minden időmet arra fogom fordítani, hogy elvégezzem a mihez fogtam. Sok nem nyomtatás alá való, hanem csak gyermekeimnek hagyatik. — Éljen szerencsésen, édes barátom, s rezzenj meg te is, és, a mit Virág mindig tanítgat, *Élni siess!*

LXXIV.

A pesti magyar Társasághoz.

1815.

(V. ö. Berzs. Versei, Toldy kiad. 323. l.)

Megengeded, hogy Faresi fiam írásával előtted dicsekedjem. Két hétig tanígtattam estvéneként, s látod, mint ír. Kérlek, gyermekeidet gyenge korokban tanulással ne kínozd. Tíz esztendő korában megtanulja a gyermek azt egy nap, a mit hét s nyolcz esztendő korában esztendeig. Én ha rest nem volnék, két esztendő alatt mind arra megtaníthatnám a fiamat, a mit magam tízig tanultam. — Patakink halálán igen megilletődtem, s nem szégyenlem megvallani, hogy őt megkönnyeztem. Kevés embert találtam életemben, a kit úgy megszerettem volna mint Patakít, vagy ha igazán akarok szólalni — egyet sem. Elég ha mondom, hogy megkönnyeztem; én még magamon kívül senkit meg nem könnyeztem. Nyúgodjon esendesen! fedezzék a Grátiák az ő kedveltjeknek hamvait, mi pedig, amint lehet, tartsuk fent emlékezetit közöttünk.

Grófnéd kezeit csókolom! Mondd meg neki, hogy az én életemnek egyik legszebb reménye az, hogy én még Széphalmot látni fogom! De ha nem láthatnám is, bizonyos légy abban, hogy én azt mindenek felett látni kívánom.

Élj szerencsésen, s tisztelj meg ezután is nagy becsű hajlandósággal. Martius 2-d. 1815.

Berzsényi Dániel.

LXXV.

Széphalom. Novemb. 8-d. 1815.

Szeretett barátom!

Mi sok hónapok óta megholtunk egymásnak. Én csakugyan jobb vagyok náladnál, mert hamarább mégyek hozzád, mint te énhozzám. De valamint az én hallgatásom nem erede elhülésből, úgy hiszem hogy te is nem azért hallgatsz, mintha barátságod

erántam fogyni kezdene. Éleszsűk fel azt ismét, édes barátom, s engedj nekem azt az örömet, hogy a *leglelkesebb* levelek, a melyeket venni szoktam, ismét lángoltathassanak.

Én April 10-dikén feleségemmel és legidősebb leánnyal egy útat tevék Bécsbe, s onnan június első napján érkeztem meg házamhoz. Midőn feleségemet a Helmecey társaságában általvívém Budára, hogy ők ismerjék azon két szoba ablakát a melyben 1794. Decemb. 19-ke oltá 1795. Sept. 27-ig lakattattattam, a hideg nap annyira elhűté a feleségem gyomrát, hogy egész útja alatt betegeskedett, s sok nap ki sem mehete a házból. Visszajövöben Győrből Tétig jöttem le, azt forgatván magamban, hogy onnan Pápára, Zirczre, Veszprémbe, s ha lehet Keszthelyre s Miklára menjek; de mind az a nagy elgyengülés a melyben feleségem épen ezen vidéken érzette magát, mind a Téli-Takács tanácsai, hogy fordúljak vissza, Pápayt és Drétát nem lelem, s a Duna mellett lovat mindjárt kapok, felétek meg fog ölni a várakozás és bosszúság, megváltoztatták útam. Ha megint meglátom azt a várost a melynek azt óhajtom, hogy valamely tündér kapja fel s tegye Pest mellé, tulajdon lovaimon megyek, s útam Sopronynak, Dukának, Nagy-Bajomnak, Miklának s Keszthelynek fogom vehetni. Iróink közt talán csak Berzsenyi az és Himfy, a kít én még nem láthaték. Helmeceyt, Bilkeyt, Téli-Takácsot, Horvát Andrást és Pápayt most végre láttam, s láttam Téten azt a nyugalmas fedelet is, mely alatt Himfy született.

Bécsi útamról szóló levelemet közleni fogta veled Sárközy barátunk, és így a potentátokról s Bécsnek füstjéről, gazdagságairól, lármájáról s vétkeiről hallgathatok. — Azok helyett oly dolgokról szólhatunk, a melyek közelebb érdeklík szívünket. — Engedj helyt egy tréfának legelőbb, s jusson eszedbe, hogy atya vagy, s illik atyának lenned.

Ötödfél esztendő fiam minap jó kedvében dalla az asztalnál. A gyermek alatt ült; *vánkos* téteték alá. A gyermek előtt a szó ismeretlenebb vala mint a párna. — Vánkos? Vánkos — Lángos! monda, a nélkül, hogy tudná mi a rím. Nézd, nézd a poetát! kiáltá anyja. Mindnyájan neveténk, még vendégem is. — Émil azonban nem szűnt meg teljes torokkal danolni. Czigány, hozd a baraczkot, ezt dallá mindég, önmagától, mindég, meg mindég. Kértük, hagyná abba, de nem akaránk ártatlan és nem illetlen

kiesapongásaiban megháborítani. A féket megrántani mindég nem okosság. — A gyönyörű selbstgedichtete sor addig folyt szájából, hogy egyszerre csak kipattan a másik sor, mely, reménylem, javallásodat mind poetika, mind aethetica, mind morális tekintetben meg fogja nyerhetni: — Kifúrom a hasodat. — Bár ez a semmi szikrája volna a benne talán lappangó poetai talentomnak! —

Hát te, hát életed boldogítója, hát gyermekeid mint vagytok? mit csináltok? ezek mit engednek reményleni? Te mit dolgozol? Messze haladál-e azon próza-munkádban, melynek első ívét én küldém vissza neked?

Én Ossziánt adám ki ez idén, az az inkább Bécsi útam olta, s várom a publicumtól és Somogyi Gedeontól a koszorút érte, vagy a kárhöztaást. — Az Antimondolatban semmi részem. Sept. 14-dikénél elébb nem láttam a nyomtatást, a kézírást nem soha; az az első betűn kezdve az utolsóig a Szemerée és Kölcseyé, — azt kivévén, hogy a vad! igen igen vad! elbémálást nekik más adta. Ezt sajnálom s szégyenlem. De mivel sajnálni késő, azt mondhatom Somogyi Gedeonoknak — nomen enim hoc singulare casum non habet — hogy vicem pro vice. — A petulantiaéska talán elhagyja az embert ezen tükör után, s úgy látszik, hogy a keszthelyi abbas plebánusa kezénél lévő exemplárokat többé nem osztogatja ki mint tulajdon mívét. — Egyéberánt Szemere nagy szikrát kapta ezen írása által a dolgozásra. Miolta ez megjelent, többet dolgozott mint azelőtt négy esztendeig, és most excellenter. Nincs tudósabb philologusunk mint ez és Kölcsey, s minthogy a kettő igen szereti egymást, a kettő olyan mintha egy volna.

Én most Zrínyinek Syrenét és Né bántsd a magyarját adom ki. Olvastad-e Rumynak Monum. Hung. nativo sermone scriptáját? Olvasd meg, kérlek, és szeresd ötet, látogasd meg Keszthelyen.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Mint a szép híves patakra A szarvas kívánczok, Lelkem úgy óhajt válaszodra, s utána óhajtozik. Így éneklé ezt szent Dávid után az én ekkleziám. Öllelek szíves tisztelettel.

Kazinczy Ferencz.

Olvastad a mit prof. Zsombori mond az Erd. Muzeum 3-dik füzetében? Az a társaság mit fog tenni? az író kezét kapja meg? vagy az olvasó ítéletét tiltja el? Én azt hiszem, hogy sem egyiket sem másikat, hanem Babeltornyát akar építeni.

LXXVI.

V i d a L á s z l ó h o z.

Decemb. 11-d. 1815.

Hah, mely idő! A feldühült vihar
Kéményeimben kínosan jajong,
Mint a Charybdisz vinnyogó csudái
Midőn Eól a tengerekbe csap,
S játékos habjaikat kevergeti.
Sötét az est. Eltérek asztalomtól,
S remegve, mintha az ég föld rám akarna
Borúlni, a kályha mellett helyt fogok,
S visszateszem képzeltemben magam
A szép napokba, melyeket virúlt
Narcisszaidnak gazdagsága közt,
És, amidőn a rekkenő meleg
Nyilait tovább kinn már nem tűrheténk,
Romod boltjában és a hűs berekben,
Barátom, együtt töltöttem veled.

Oh Törtelen élt három szép napom,
Ha fogsz te nékem újra feljelenni?
Ha fogjuk ismét biztosan csevege,
Álmatlanul kihúzni az éjeket,
Míg Helmezynek, hogy virrad, felsikolt,
S eloltja a többé kelletlen világot?
Mikor fogod te nékem Koppinak
Újra emlegetni lelkes oktatásit?
Mikor Horányit, a hevest, vadat,
De a jókhoz jót, szelídet a szelídehez?
Oh emlegesd! ők engem is szerettek,
S lelkem tüzedtől fentebb tűzbe kél.

Ha majd vendégeid elfognak, s te rám
Többé nem ügyelsz, ellopom magam
Közületek, hogy rejtettebb szobádban
Elrészegülve nézzem másait
A Huysumoknak és a Van Dycekeknek;
És ott Battoninak szép asszonyát ¹⁾,
Ki a galád Triumvirt kedvesének
Kaján nagyságára emlékezteti; —
S átkot kiáltva a triumvirekre,
Galériácskád ismét elhagyom.

Te hús, fej és szív nélkül nem valál, ²⁾
S az ég megadta néked a mit ő
Adni a jobbaknak áldásul szokott.
Az édes kis hasznocska ³⁾ mellyedet
Nem füzte szükké, csalfa fényedet
El nem vakítá, a maszlagos kehelyt
Te, mint az a *nagy fölt*, nem illetéd.
Pénzt, csillogást, nem fényt, keresnek ők :
Éldelletet ⁴⁾ te, s tiszta fényt, s barátot.
S a mit kerestél, bőven megnyeréd.

Te a midőn az ég lakói közt
Fellépe Wesselényi, homlokát
Körülkerítve a makkos kosszorúval,
Melpomenének árva gyermekeit,
Nagyszívű polgár, ótalomba vetted,
S sok áldozattal megtartád nekünk.
Csudáltam a Tevőt, s Az szeretettel
Felém jöve, s ő s én egyek levénk.

Oh áldott óra, melyben engemet
Megszállá a vers- és könyvgyártás dühe!
E sánta vers nem vers Böngészinek,

¹⁾ Kleopatra Augustusszal csudálatja Julius Caesar mellyképét.

²⁾ Corpus sine peetore.

³⁾ Dulce lucellum.

⁴⁾ *Éldellet*, Genuss; éldellem, ich genieße.

S Réti Jakab s Ripókvári Márk úr ¹⁾
 És Kalkaim beszédemet nem értik;
 S hogy mótely ez, a Népre prÓvokálnak
 És a szokásra, mely a nyelvben úr.
 De, bármely mázolás ez, engemet
 E mázolás nélkül az én Vidám,
 És Szemerénk, Köleseynk, s láng Helmeczynk,
 S te, Szent-Miklóssy! nem kedvelenének.
 Elég nekem! — Emílem s Antonínom
 Pirúlui fognak egykor nyelvemért,
 Barátimért ha fognak-e pirúlui?

Kedves barátom, Te az epistoláimat valaha javallatodra méltóztattad; illő volt tehát veled ezt a ma elvégeztetett közlenem, annyival inkább, hogy ha valamiként ez is megnyerné tetszésedet, ez által fizessem le neked egy részét azon igen nagy örömmek, a melyet nekem tegnap előtt érkezett geniális leveled ²⁾ adott. Édesen nevettem azt s az a *De biz az ebadta mind szép* sokáig felejtethetlen lesz előttem. Én a tréfát tudom érteni, azt is tudom érteni, mikor valaki a maga szép munkáját, nem azért mert az az ő munkája, hanem azért, mert a munka szép, szépnek mondja. Előttem szenvedhetetlenebb a hamisság, mint az immodestia, s úgy tartom, férfihoz amaz kevésbbé illik mint ez. A vas szeg úgy is elébb-utóbb kiüti magát a zsákból, s akkor azon felül még azt kell szégyelnünk, hogy fel nem érünk észszel, hogy az úgy is kiüti.

Ez a *De biz az ebadta mind szép* nagy kolcs nekem; azt mutatja, hogy Kisfaludy valóban haragszik, hogy az én recenzióm egyebet mond, hogy nem mind mondja szépnek, a mit K. a maga legnagyobb részben isteni Szerelmeiben írt. — Gróf Desöffy József is azt hiszi, hogy nem mind véték a mit ott K.-nak vétkül kivettem, p. o. Belzebub dajkája. Amint látom, úgymond utolsó levelében, te Horátnak is sok sorát kitörlenéd. Visszaírtam a grófnak, hogy ki, igenis, ha Horátn most élne, és magyarul írta.

¹⁾ Rossz vers mint a rossz kritikusok.

²⁾ Hiányzik.

Mert ki az a ki most ezt merné írni : a dagadt pufogatása, turgentis verbera caudae? ki ezt : numquid ego a te magno prognatum depono a consule cunnum? kívánok-e én töled consul-sinálta —? Cato elment a Circus Floraeba : de én 1800 nem mentem volna a generál gróf Fekete János által Pesten a Hét elector palotájában tartott Bacchanálba, hol 16 pár tánczos, s ezek közt gróf Unwerth, Unwerthné s a férjhez már mehető leánya, s gróf Fekete Ferencz, a generál fija, *mezítelen* tánczolának minden fige-level nélkül. Az orchester egy firhang alatt zengett, a generál pedig felöltözve s pipázva nézte a fáját és a többit. Ferdés közben ezt bizvást, bizvást, négy szem közt is a szerelem boldog órájában : de hideg vérrel és cynicus természetességgel — azt már nem.

Nagyon örvendek hogy Zsombori eránt úgy gondolkozol mint én; szeretem látni, hogy a jókkal egy értelemben vagyok. Valyon tudta-e az az ember mit beszéll, mert beszéll, sokat beszéll, és a mit beszéll nagyon beszélli, noha affectálja a modestiát : de én nem értem mit akar, hanemha azt, hogy a dologban van kevés is sok is, s a két szél közt kellene állanunk. Megpróbálom mire mehetek vele.

Kotzebünek minap olvastam, azaz e tavasszal, Benyovszky-ját. Alig vártam, hogy végét érjem. Szép scénákat teremt. A theáteri fortélyokat tudja, bírja : de mázsol, dialogusa rossz, nem elég nemes, s minden darabján kitészik, hogy nem szokott törölgetni. Schiller a Matthisson stíljében azt dicseri, hogy azon mindenütt látszik az edle Zurückhaltung, azaz a szók válogatása, az eszmélet, a stíllel való bibelődés, ha tudnillik ez a szó apróságos gondot nem jelent. Így írtak a classicusok is. De minket Gyöngyösi arra szoktata, hogy mi *öntsünk*. Bővebben Kotzebue felől nem szólok, mert én őtet nem ismerem, nem is fogom.

Én Pethét soha nem láttam, vele semmi szövetségben nem állottam, neki soha nem írtam, levelét soha nem vettem. De a Ruszek emberei, azaz a mondolatisták, tudták velem, hogy én az *ő képzelvész* szavát nem szeretem s rossznak mondom. Ezért az *ő* megbántatásáért ellenem két explósiót engedte magának a Nemz. Gazda leveleiben ellenem. Nem is fájt, nem hogy szólottam volna reá. Most harmadikat engedte. Egy *Ludas Matyi* nevű tréfát írt 16 lapnyi nyomtatványban. Hexameterek. Gróf Desöffy Józseffel szoros szövetségben van, mert a testvére a grófnak szent-mihályi

jóságában Szabolcsban telkes gazdája. A gróf nekem xber 7-én ezt írja : „Pethe általam küldi neked az ide zárt kis bolondságot. Nem rossz.“ — D. nem értette mi a czélzás. Azt beszéllik ezek az ömlő hexameterek, hogy Ludas Matyit, minthogy neki süveget nem vett, Döbrögi megverette. Matyi Döbrögöt az erdőbe csalja. Megveri. Mint chirurgus gyógyítani kezdi. Megveri. S így még kétszer. Ebből áll az egész história. A találmány, a poetai oeconomia igen jó: a prosodia kegyetlen, a stíl paraszt, a moralitást láthatod. Hideg vérrel olvastam, mintha Bohógyira volna írva. — A harag és bosszú nagyon nemtelen érzés, s nem azt alacsonyítja meg vele az ember a ki ellen olyat követ, hanem magát. A legnagyobb nyugalomban írtam neki, hogy Matyiját vettem, s nem tudom *mi bántja*. Én aesthetikai fachban dolgozó vele didacticus munkák írójával collisióba nem jöhetek, noha a római Agricólák és Mitterpacher oly szépen írtak, hogy a szép írók számára is számitathatnak. Nyomatott munkák felől szabad ítélni jól rosszul, szabad ki is mondani a mit ítélünk. — A levél nincs írva sem a megjédes, sem az ingerlés tónjában. Én nem tudom mi magyar írók mit akarunk. Más nemzeteknél nincsenek-e recenziók; ne legyenek-e nálunk is? nem kívánja-e azt a nyelv és literatúra java? Nem vallánk-e kárát, hogy eddig ezt a nagy ösztönét a jól írásnak nem ismertük? Nem, de mi azt akarjuk, hogy új szót, új phrásist, orthogr. grammatikai igazításokat ne *egy* tegyen, hanem *egy egész társaság*. S hol az a társaság? S azután is a társaság fogja-e vinni a jó író, vagy a jó író a társaságot?

Marmonteli Regéim felől Szemere és Szent-Miklössy azt ítélik, hogy az mind a 9 kötetemben legjobbak. Döbrentei, hogy nem jók.

Ossziánom felől Döbr. hogy az excellens. Szent-Miklössy, hogy jók, de megtetszik rajta, hogy siető tollal van dolgozva.

Yorick felől Szent-Miklössy, hogy semmit sem ér, Stipsics, hogy minden darabom közt a legjobb.

Gessner felől Szemere és Kölcseny, hogy semmi. — Ezt én kimondhatatlanul szeretem tudni, és a legnagyobb csendben hallom.

Bacsányi Brünnben raboskodik, minekutána Párizsban tett szolgálatjáért azzal biztattatott, hogy amnystiát nyer, sőt talán jutalmat is. Sajnálom szívesen. De miért csinál az ember holmit haragból, hogy nem szaladhat a dicsőség pályáján, hogy nem ra-

gadják? miért remél kívül boldogságot, mikor azt itthon találni lehet? miért csinál fényért, pénzért olyat, a mitől borzad a becsületes ember? De szerencsétlen, és így szánjuk. Ha igaz a hír, jó dolga ugyan nincs. Mely sok inség éri az embert! Ólellek tisztelő barátsággal.

LXXVII.

Széphalom, Decemb. 29-d. 1815.

Kedves barátom!

Boldog új esztendőt — Tegnapelőtt estve haza érkezvén Lasztóczról, hol Szemerémnek társaságában az innepet együtt töltöttem, asztalomon találm az Ajtai Sámuel levelét, azon hírrel, hogy Szatmár vgye Beregszászának ezer forintnál többet gyűjte jutalmul azon hazafiúi hűségéért, hogy a nyelvet annak gonosz rontói ellen védelmezte. Nézd barátom, mennyire megyen a Vitkovieshoz irtártalan epistolán támadott bosszú. Legrendesebb az, hogy a dolgot ott subst. viceispán Isaak Sámuel vitte, ki nekem barátom. Veszekedni senkivel nem fogok, mert becsülöm magam s bízom ügyemhez: az ugyan soha el nem akasztatik többé. De szükség, hogy ezek a jó szívű de eléggé fel nem világosított emberek lássák mi rosszat tettek. Ha kezdenél van Cicero, vedd fel a Philippicák III. c. 187. s ott egy szép helyet találsz, hominem stultum magis infatuare publica mercede. — Addig is míg nyomtatásban látod apologiánkat, olvasd mai munkámat.

E r d ő s i.

Három jelenésben.

Midőn Erdösi az első distichet
Csinálni merte, Polyhymniánk
Fellépe a szent Olympba, s térdre hullván
A nagy Kronion széke előtt, kiáltá :
Áldásodat, nagy isten, kezdetemre!
Homérem lantja a földön újra zeng.

Hellász és Látziium nem holt ki egészen.
 A kard, és egy szabad nép, melyet én
 És Liber vettünk kedvezéseinkbe,
 Letészi vad tüzét, s Rómának és
 Athénnek nyomdokán futásnak indúl,
 Úgy a hogy új nép nem futand soha.
 A kezdet még csekély : de én Virágot
 Leczkéim alá veszem, s Venúsiium
 Ismét meghallja a szózatot madárt.
 Keblembé zárom Tétnek áldozóját,
 S mint amidőn Aédon tiszteli
 Bájzengzetével a győző napistent,
 Ki a telek vad szörnyeit elveré,
 S ismét felhossa a régen-várt tavaszt :
 A Zircz Apollja akként diésértetik meg.
 Áldásodat, nagy isten, kezdetemre!
 Zeüsz int, s a szép kihallgatott virágait
 Feltészi lábaihoz, s vigadva száll el.

II. Jelenés.

S beszélje a költő mik történtek itt?

A nóta szép, mond A, de nem magyar;
 Nekünk magyar kell, nem deák s görög.
 S ha kell külföldi, mért nem a tatár?
 Mert a tatár rokonvér, monda B,
 S a syrus és zsidó s arabsz, velünk.

Erdősi servum pecus, így felel C,
 S rossz imitátor; ötet viszketeg
 Furdalja; ujjakkal óhajt a seregben
 Kimútattatni, hogy az az AZ ő. (Beregsz. pag. IV.)

Mit? kérdi D; — ez új, ez a szokással
 Ellenkezésben áll; s jó-é tehát?
 Mert a szokás itt, mint mindenhol, úr.

S ha jó is, úgymond E, ik bizta rá
 Hogy ő csináljon jót? A lant miénk,

S nem a tiéd, nem az enyém s övé. (Zsombori)
Mindnyájan kezdjünk, hogyha kell, nem *Egy*.

Mindnyájan, monda most F, semmiben
 Nem tészünk kezdést; azt mindég csak egy,
 Vagy csak kevés társ, teszi. Ám tehát
 Próbálja mit tud ő; de hozza előnkbe,
 S mi fogjuk neki mondani, tud-é ő.

S bár tudjon! Tudni nem fog, hogyha **mi**
 Hogy nem tud, úgy találjuk — monda G.

Itélni jussom nékem is vagyon,
 Így szólla H, mert én is *úép* vagyok.
 S kimondom : *én nem értem*. E szerint
 Egyéb nincs hátra, mint hogy a kobozt
 Engesztelésül áldozza a Szokásnak,
 Ha hív polgárnak óhajt **nézetődni**.
 Ne szóljon a kit nem hall a — siket.

III. Jelenés.

Erdősi után egy vad csoport dühült
 Gyötrő zengésre, s egyik a szelés (caesura)
 Négy pontjain rimet kezdte csattogatni.
 Gonosz hexámeteret s pentámeteret
 Gyártott nőstényke s hím, s tudós s tudatlan,
 És a tudatlan még makacs b leve.
 Szép, oh igen szép! mond Polhymniának
 A kancsal Isten; méltán kérkedel!
 Ez-é az a te Rómád és Athéné?

Sergemben, úgymond Mómusznak komoly
 De csendes arczezal Polyhymnia,
 Jót s rosszat együtt úgy lelsz mint az ég
 Sergében leljük Ámort és Szilént,
 És téged, ormos, sánta, kancsal isten.
 Melyíke a jó, melyíke a gonosz,
 Azt értik a kik engemet szeretnek.
 S epés gúnyoddal én nem gondolok.
 S felszálla, s vitte a pártát kedvesének.

LXXVIII.

Tisztelt barátom!

Nincs mit írjak, de írok mégis, hogy már valahára rég óhajtott leveledet láthassam. Vigasztalásomra van, hogy mind Kis, kivel a nyáron együtt voltam, mind Sárközy, ki nevem napján látogatásával megtisztelt, hallgatásodról egyeránt panaszkodtak. Ezeknél többet én sem érdemlek, s nem is kívánok; de valóban csudálkozom, mert Tehozzád sem hidegség sem restség nem férhet. Mint vagy tehát, s mint vagynak kedveseid, óhajtom tudni! Én a nyáron és ősszel öt holnapig nyomtam az ágyat, s tolvajhidegem folyvást tart, nagy testem bágyadtsága, de nagyobb lelkemé, úgy hogy nem írni, de olvasni sem tudok. — Minap egy levelet kaptam gróf Festetics Györgytől, melyben valami tudós solennitásra invitál, minthogy egyebet úgy sem tudok írni, imé leírom azt, hogy azzal is mulassalak.

Tekéntetes *) Táblabíró Úr, nékem nagy jó Uram! Nagyon köszönöm, hogy rólam és fiamról megemlékezni méltóztatott, és híres nemes munkáinak második kiadását velem közölte. Ezen alkalmatossággal midőn a könyvet felnyitnám, épen szememben ötöltt azon áoni lelkeknek tulajdonos jövendőlése, hogy a *keszthelyi zöld parton emelkedik a csendes Helikon*. Azért, hogy beteljesedjen a niklai bölcsnek, akkinek dics hírét a *halandóságnak küde el nem éri* előreváló mondása: imé itten Keszthelyen bőjtelő havának azaz febr. 12-én akarván Felsőleges Urunknak születése napját ülleni, az ifjúságot Helikonra vezetni kívánjuk, hogy az úgynevezett declamáció által a magyar, német és deák írásszerzésben jó ízlésre kapjon. De a Helikonra vezető Kalauz nekünk szükséges. Bátorkodunk tehát a somogyi Kazinczyra vetni szeméinket, és azon napra való maga-megalázására kérni. Lesznek talán több pártfogóink is, kik hívásunkat meg nem vetik, hogy öszvevetett vállakkal ezen törtelen ösvényen tanácsot adjanak és vezéreljenek.

*) Gróf Festeticsnek minden köpönyeges ember Tekéntetes Úr, a gazdag nemesek pedig Nagyságosok és Méltóságosok.

oktatván, *mint kell az idővel élni, s bölcsen örülni.* Evvel magamat a Tekintetes Úrnak tapasztalt fávöriba ajánlván, örökös tisztelettel maradok stb.“

Az elhúzott sorok verseimből vagynak szedve. Mit akar tulajdonképpen a gróf, nem tudhatom; azt hallok, hogy igen nagy készületeket tesz a theátrumi játéokra és bábra. Az is mondatik, hogy herczeggé lett, de nem gondolhatom, minek kellenének ide a poeták. Ha mit látok, tudodra lesz.

Füreden együtt voltam Oroszi Pállal, is a Mondolat egyik szerzőjével. Egy hitvány pletyka sciulus ember, és néked halálos ellenséged. Azt mondja, ismét készül ellened valami, s azt beszéli, hogy mind az Antimondolatot, mind a Mondolatra kijött recenziót magad irtad. Én oltalmaztalak amint az idő és hely engedte, de ő esküdött, hogy ezen kézírásaid kezében vagynak, melyeket valami veszprémi tudóstól kapott. Csudálkoztam ostobaságán s szemtelenségén, s eleget mondtam olyakat a miken elpirúlhatott volna, de ő nem is értette, mert mit értenek az ily bolondok? — Élj szerencsésen, nemes férjfiú, s ne fogd meg tőlem nagy becsű hajlandóságodat.

Mikla, Január 13-d. 1817.

Berzsenyi Dániel.

B. ö. 273l.

LXXIX.

Széphalom, Febr. 12-d. 1817.

Tisztelt barátom!

Te tehát ma Keszthelyt vagy az istenek asztalánál, quos inter recumbens purpureo bibis ore nectar. Élj szerencséddel, kedves barátom! én oda nem mehetek, nem csak mert meg nem hívtattám, hanem azért is, mert oda nem illek. Kösznöm a levél közlését. Már hallottam valamit a Helikonról, de ennyit felőle nem tudtam.

Semmi nyomát nem látom e leveledben, hogy te azt vetted volna, a melyet én neked Erdélyből is, s septemberi haza-jöve-

lem után is írtam *). Sajnálám ha az eltévedt volna. — Most készítem nyomtatás alá azon útazásom leírását. Magyarországnak ideája sincs Erdély felől, s minthogy útazási leírásait sem bírjuk, nem csuda ha Erdély inkább terra incognita, mint Európának tollunk legtávolabb fekvő országoi, melyeknek leírásokat olvashatjuk. Meleg szívvel írom azt, s a munka már 30 ívet teszen. Az Erdély népe jó nép; kevesebbé van elrontva mint mi; s Erdélyben nem találtam több dámát, annyival inkább nem férfit, a kívül németül szólottam volna, mint egyet; az pedig magyarországi leány volt: gróf Kemény Farkasné, született gróf Batthyány kisasszony, Vinczének testvére.

Döbrenteiével 33 nap voltam együtt. Weselényivel Kolosvárt 3 napig, Zsibón és Hadadon nyolczig. Nevedet a Hunyadi János koporsója mellett állván leányommal, kimondá ajakom, mert szerettelek volna ott megölelni. Menyegzői gyűrűmet, sazt az órát, melyet a napam atyja, gener. gr. Rogendorff Ferencz hoz a Párisból, reá tettem a sarkophagusra, hogy a kötől becsét kapjanak. — Most minden időmet az *Erdélyi Levelek* foglalják el. Gróf Dezsőffy Józsefhez vannak intézve. — Hogy hibás híreket ne terjesszek el a publicumban, ezeknek mindenikét közlöm azokkal a kik felől szólanak, s képzeled, hogy ez mennyire neveli dolgozásom fáradtságait. A maros-vásárhelyi bibliotheka felől már vettem cancellar. gróf Teleki Sámuelnek levelét, vettem a bibliothekáriusét is. — Döbrenteihez ma méne egy két ívnyi igen sűrűen írt levelem, utolsó postával egy-egy ívnyi, a jövőn ismét 2 ívnyi megyen. Míg e munkán által nem esem, addig barátum nem vehetik hasznomat.

Rendes vádok, hogy én írtam az Antimondolatot és az Antimondolat recenzióját (a tėti plébánus, kit én szívesen tisztellek is szeretek is, azt írja nekem minap, hogy Kölcsey Ferencz *költött* Kölcsey — talán azt hitte, hogy annak neve alatt én lappangok). Én sem az Antimondolatot, sem az említett recenziót soha nem láttam lenyomtatásokig, sőt soha nem elébb, mint midőn lenyomtatva s elszélesztve voltak. Engem phlegmából ezek az emberek ki nem vesznek. Én semmi más veszprémi tudósnak nem szoktam írni, mint Ruszeknek, ki már nem veszprémi, hanem keszthelyi tudós. Tudományos harcra kelni, oh arra kész vagyok; de nem

*) Hiányzanak.

soha mocskokra. A neologismusról most készül egy írásom, de abban nem felejttem el, mivel tartozom mind magamnak, mind a publicumnak.

Láttad-e a Kisfaludy april 14-d. 1816. Ruszekhez írt levelét? Azt Ruszek velem nem közlé, de igen mindennel mással, s másait hagyta venni, valaki akarta. Egy ilyen mása hozzám is eljött. Nekem nem adhatnak ellenkezőim szebb satisfactiót, mint midőn magokat így festik.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Örvendztes meg ismét leveleddel. Innepem van nekem mindég valamikor azt veszem.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

Itt közlöm hét legutolsó poetai dolgozásomat.

Branyicska *).

Báró Jósika Jánoshoz.

Martinúzinak itt áll kápolnája, s az útas

Áltnéz a Maroson, s áldva sohajtja nevét.

A kápolna ledől, de az útas nézi hol állott,

S a bibort-viselő nagy papot emlegeti.

Tűnnek az esztendők, szeretett Nagy! s tűnsz te is egyszer :

A maradék keresi s nem leli nyomdokodat.

Oh mikor elmegyén itt, bár ezt is mondja : Kazinczy

Itt lele férfit ez hely jó ura karja között.

Döbrentei írja, hogy ez kőbe metszetik, s a kápolna oldalában fog állani, mely mellett a kertben én az akkori főispánnal, most guberniális consiliáriussal egy szép napot éltem el.

*) Hunyad vármegyében. A hely cardinális Martinúzinak birtoka volt. Még áll kápolnája.

Buczi Emílihez 4).

Kedvelt híve, Buczym, Weselényinek, a te barátod
 Hogy te magad hallgatsz, hogy hallgat Kornisod, érzi. 2)
 Szólj, mint vagy te? miként vagyon ő? szólj, mint vagyon anyja? 3)
 Nagy dísze Erdélynek, nagy dísze a Teleki háznak,
 S hív 4) mint atyja 5) kinek hamvvedrét tiszteli jó s rossz.
 Mint van Kenderesink 6), az az új Fabriciusz, a ki
 Szíve érzéseitől nehezebben hajolhat el ahogy
 Fenn ösvényétől az egek nagy dísze hajolhat;
 S a ki, midőn a fergetegek rá rontanak, ámbár
 Némulást javasol neki a lelketlen okosság,
 Azt teszi a mit az ész, a tiszt, s szép lelke parancsol,
 S tilt a haszna-leső, ravasz és lelketlen okosság.
 Mint Feketénk 7) a nyájas öreg, kinek élete halkkal
 S hasznokat hajtva fut el, valamint a völgy ere, mely itt,
 Szent ligetet serdít 8), ott szomjú holdakat öntöz.
 Emlékeztek-e még rólam, vagy már is eloltá
 A szeretett vendég képét a nem nagy időeske?
 Hol múlatsz te? Kolosvárt é a városi füst és
 Lárma között, vagy Szent-Benedeknek csendes ölében?
 Távol ugyan Döbrenteitől, de Tihóra, hol egy nagy-
 Fényű férfi 9) szokott biztos kebelébe fogadni,
 S a nekem is kedves fejedelmi Zsibóra tekintvén?
 Két hava múlt el már, hogy az eltávozni-szokatlant
 Kedves honja megint elzárta; de nem fog el engem

1) Expiarista áldozó-pappal, ki most gróf Kornis Ignácznének gyermekeit neveli. Zsibón voltam vele és Kolosvárt.

2) *Fájdalmasan érzi.* Gróf Kornis Mihály, 20 esztős ifjú; ez nem tanítványa Buczynak.

3) Gróf Teleki Anna.

4) A nemzethez.

5) Károly, erdélyi thesaurárius.

6) Guberniális Consiliárius.

7) Ferencz, egy 70 esztős úr.

8) Adolescere facit, ex serdül, sicut ex eser-lül fit eserdít.

9) Cserei Miklós.

Gyermekeim szeretett keskeny köre, nem fog-el író-
 Asztalom úgy, hogy benneteket ne sohajtsalak, oh ti
 Hirtelen elreppent szép nyolcz napok, isteni éjek!
 És mikoron hátára veszen Brüce-om, egykor az Erdély,
 Első ifjáié, s az anyém már, — angol atyának
 S stambuli kanczának szép gyermeke — s rázza rövidre-
 Metszett kis farkát s hattyúnyaka gyenge serényét,
 S játszva, szökellve, nyerítve viszen Kázmérba napamhoz,
 S egy pár szép szemhez, közelebb, Házára-Mikónak, ¹⁾
 S ifjává teszi a kit az évek súlya lenyommaszt :
 Oh akkor lelkeim együtt van véletek a kert
 Szent csorgója körül, hol az holdnak mágusi fénye
 Játszva tekinté reánk az olasznyár s fenyvek homályán,
 És ott ahol ezüst hajjait a vad Szamos önti,
 Rőt Brüsöm anyja után szökdelleni kezdte, legelső
 Perjéjébe harapdálván, a szarvasok, őzek,
 Fácánok mezején — kívánám életmet itt el-
 Tölteni köztetek és a kik hozzátok hasonlók.

LXXX.

Mikla, Febr. 27-d. 1817.

Tisztelt barátom!

Keszthelyről Vasba utazván, későn írhatok s rheumatismu-
 som bágyadtabbá, kedvetlenebbé tesz, mintsem hogy hosszasan
 írhatnék. A solennitás nagy volt, de erről hallgatok, mert Téged a
 pompás nagy mise, a komoedia, concert, bál s a torta-Helikonon
 csergedező Hippokrene nem interessál. Az intézetnek veleje ez : A
 Helikonnak esztendőnként két innepe lészen, melyeken valamint a
 jelesebb keszthelyi ifjak munkái, úgy minden más íróké is felol-
 vastatnak vagy declamáltatnak, az érdemesek kinyomtattnak s
 meg is jutalmaztatnak. Most 500 ft. jutalmat ajánlott a gróf az if-
 jaknak. A typographia szent-György napra kész lesz. A Helikon

¹⁾ Mikóházára.

épülete theátrumforma. Az emelet közepén áll az asztal és szék, melyen a munkák olvastatnak s declamáltatnak, körülte pedig mindennemű muzsikusok, kik minden olvasásra harsognak. A kárpitot borostyánkoszorú övedzi. A nézők előtt ismét egy asztal, melyre a beküldött irások rakatnak. Olvastak és declamáltak némely professorok és ifjak, két baltavári Festeticsek, Ruszek apátúr, Ásbóth a gróf uradalmi praefectusa, Horváth Ádám s az én barua Malvinám, ki az ő tölkoszorújában s Grátiáktól tanult öltözetében innepünk istennéje vala. Én csak gyönyörködő néző voltam és semmi munkát sem vittem. Kisfaludy hozott egy ódát, de a gróf nem engedte felolvasni, mivel a grófot igen dicsérte; többi nagyjainkat pedig igen alázta. Az olvasás után megköszönte a gróf a munkákat, s azokra 500, az invalidusok és szegények számára pedig 4000 ft. ajánlott. Dellest mi négy pocták Gyöngyösi emlékezetére egy fát ültettünk; fel volt koszorúzva az ásó és öntöző, valamint a esemete. Gyöngyösi fája mellé más négy fákát ültettünk magunknak; a fák neme sorbus aucuparia. Az ültetés helyén Horváth énekelte és egy eklogát olvasott, körülünk különbféle muzsikai concertek zengtek, előttünk pedig egy amphitheátrumforma dombon pástorgyerkőczék dudaszóra mesterséges pástori tánczokat jártak. Ez az egész jelenés játszói volt, de nekem mégis igen érzékeny. — Rólad sok szó volt, s miattad nekem sok bajom. Kisfaludy gyűlöl és moeskol, s nem a recensióért (úgy mondja), hanem azért a miket ezeknek s amazoknak firkálsz. Én kérleltem s oltalmaztalak, de egyebet nem nyertem, hanem hogy én reám is megharagudott, úgy hogy bucsúzatlan hagyott el, pedig egy házban, azaz a grófi udvarban voltam vele szállva. Vedd kedvesen barátodtól ezen kis áldozatot. Kisfaludy, virgonez, kevély minden philosophia, szelidség és szívesség nélkül. Nem philosophus ő. úgymond, hanem katona s vagdalkozni szeret. Felesége kevély, feszes, barátságatlan. Egyszer a gróf kinálá Dudit. Kisasszony, úgymond Kisfaludyné, már most nem módí ám a konyhán jóllakni, hanem ittben kell enni. A gróf mosolygott, s kérte Dudit, hogy senki kedvéért a gyomrát el ne rontsa. Hogy ezt jól megértsd, még hozzá kell tennem, hogy Dudi a legvirgonezabb, leglelkesebb társalkodó mind azon asszonyok között, melyeket én valaha esmertem. Kisfaludy kínált, hogy valami moeskos levelét, melyet Néked írt, olvassam meg, de én kínálását megköszöntem s el nem fogadtam. A

gróf mindenkor nagy tisztelettel emlékezett rólad, csak a te németizmusodat nem szereti. Mondtam, hogy te azzal a nyelvet lágyítani s rövidíteni akarod, de ő csak azt állítá, hogy a németizmus ellen harczolnunk kell, s végre csakugyan meg kellett magamat adni, s biztatám a magyar szívü grófot, hogy harczolnunk nem szükség, mert eléggé harczol az antipathia, mely e két nyelvben van. Május 20-kán lesz a Helikonnak második innepe. Mely szép lenne ha Te akkor eljönnél! Mint repedezne a mi barna Malvinánk, s mely jó izün dohányozna a Te komor Berzsényid! Éljen szerencsésen s vigabban mint én.

Még kezemnél volt a levél midőn becses leveledet kaptam. Engedd meg tehát, hogy egy úttal arra is feleljek. Nem illesz Keszthelyre. Én sem. De én annyira tisztelem a jót, akármi színben legyen az öltöztetve, hogy én Néked is alig merém ezt kimondani. Midőn egy oly ember, a kinek jövedelme három milliom körül van, egy ily innepre 30 ezeret költ, semmi, de nem semmi az midőn az ősz Festetics a szegény Berzsényinek az utczára kalap nélkül elejbe szaladt. Minden cselekedet becsének az idő és hely az igaz mértéke: Egy oly népnél ahol a nagyok az anyanyelvet czigány nyelvnek nevezik, s a magyar írónak nem is köszönnék, s a legjobb poetát legfellebb is jocularónak nézik. Festetics nagy ember, vagy, a mi még több, jó ember, s akármint veszem a dolgot, igen illene néked Keszthelyt megtekinteni. Tán ezen intézetnek oly igazítást is adhatnál, mely nélkül meglehet hogy a czélt egészen eltéveszti. Kisfaludy azt mondá, hogy ő nem philosophus, hanem katona s vagdalkozni szeret. Mely szép volna néked megmutatni, mint tud a philosophus a vagdalkozóra mosolyogni! — Köszönöm a szép verseket. A Jósikához szóló minden érző szívbe metszve lesz valamint a branyicskai kápolnában. Sajnálom az eltévedt leveleket. Vigyázva levelezz Horvát Andrással is: úgy értem Kisfaludytól, hogy az is farkas komád. Úgy lehet, azt mondá, az árnyékból arany, mint a fazekból — f . . . , s úgy fest mint egy szörnyű indultatos embert. Igen örülök miolta leveledből látom, hogy minémü levél volt az a melylyel K. kínált, hogy el nem fogadtam. Köszöntöm Aloyzt s Wesselényit. Ennek tán megírom a keszthelyi újságot.

LXXXI.

Mikla, Mart. 12-d. 1817.

Barátom, hat napi vajudás után Músám egy korcsot szült, feje Schiller, melle Berzsenyi, lába Horác, nyelvére nézve semi-neologus, melynek a tudós magyar világ tán még hírét se hallotta. Tekintsd meg, kérlek, s mondd meg mit tegyek vele.

H y m n u s

Keszthely Isteneihez.

Ki zengi e nagy század erőseit
S omló thrónusait? ki Agamemnonát
Korunknak, s Aulis áldozatját
S Iphigenia szemérmes arcát?

Feldúlt világunk üszkeit, a Tridenst,
S villám ostromait, a lerogyott gigást,
A megrepszertett Kalpe szirtjét,
Pindari láng-ajak ömledezze;

Ti, oh szelídebb égiek! a kiket
Keszthely béavatott szent palotáiba,
Ti, életető Ceres s dicsőebb
Lelket adó Helikon leányi,

Vidám avénám hymnusa titek' áld.
A szebb emberiség bennetek él s tenyész,
Ti adtok ennek földi, lelki
Jobb eledelt s magas égi étet.

Ceres! te hívtad erdeiből elől
A vadságba merült emberi nemzetet,
A makk s gyökér helyett az édes
Búzakalászt neki megmutattad.

A társas élet szövetegjeit,
 Az erkölesi világ új elementomit
 Te fűzted egy nagy kapcsolatba
 Célra vivő örök ösztöninkkel.

Munkált az ember s tárgyaihoz jutott :
 Bátorságba' szedé műve gyümölcseit,
 Vigan nyugottan éle csendes
 Sátoriban az aranyvilágnak.

De még lefojtva szűnyada kebliben
 A szebb aetheri rész. Músa, te illetéd
 Nektáros ujjal, égi lantod
 S zengzete gyúlt erein keresztül.

Zúgván felébredt a lekötött erő,
 S mint új lény leveté állati nyügeit,
 S a még nem ismért lelki élet
 Képei közt lebegett örömmel.

Főbb létre lobbant lelke feloldozá
 A szép, jó s az igaz mennyei csirjait;
 Zengtél! s körülte új világ és
 Elysion nyila bús vadonján.

Zengtél! s szívének húrjait illetéd :
 Forró melle dagadt, homloka virrada,
 Elméje szárnyalt, s a tudásnak
 Megkerülé sivatag határit.

Zengtél! s dalodra Théba felépüle,
 S a boldog görög ég csillaga felderült :
 S te zengsz, ha Rómát a kerek föld
 Rettegi, és te, ha azt lerontja;

Te zengsz, ha Franklin lelke merész keze
 Villámot leragad, s sceptrumokat leszeg;
 S ha Newton és Kant a teremtő
 Titkait oldja, világot alkot.

Kronos leánya! Delphi nagy istene!
 Tí munkátok azon titkos örök kötél,
 Mely a halandó port s az istent
 Egy csuda mívbe csatolva tartja.

Oh lakjatok hát e kies ég alatt,
 Bájoljátok ide Enna virányait,
 És a virágzó Attikának
 Hajdani szép idejét s Saturnust,

Hogy vérrel ázott századaink nyomán
 A szent pálma aranybimbai nyiljanak,
 S e kis magyar Weimár öléből
 Lássá hazám kiderülni napját.

Oh látja! s ím a harcز deli nemzete,
 Mely még csak hadi zajt esmere és halált,
 Lerakja harsogó aczéltit
 Színed előtt, ragyogó napisten!

Lerakja s áldoz, s mint mikor a Bakonyt
 Messzűnнен riadó mennykövek és szelek
 Csattogva rázzák, zeng fölötte
 Tegzed aranynyila és az Aegis.

Hát a mi mézajakú Aloyzunk él-e még és hol van? Ha írsz neki, add tudtára, hogy én az ő levelét a tiéd után leginkább óhajtom. Hát az erdélyiek kaptak-e valamire való drámát? Előre látom mely szépek lesznek Erdélyi Leveleid! Eltaláltad fuchodat. Mely szépen szökdellsz Kázmérba azon a rőt Brüceon! elevenen látlak! Mit jelent magyarul ez a Brüce? Élج szerencsésen, és szökdellj még Brüsödön sokáig és vígan!

LXXXII.

Széphalom, Mart. 13-d. 1817.

Kedves barátom!

A mit Festetics cselekvék, az nem csak szép, hanem nagy is, s idővel nagy hasznot hajthat. Ha Herodotus és Pindar olvashatták a népnek a magok munkáikat, mi válhat még nekünk is Keszthelyből. Azonban nagyon örvendek, hogy az én kedves Berzsenyim épen azt cselekedte ott, a mit én fogtam volna: *nem olvasott fel semmit*, midőn Horváth Ádám barátom nem csak olvasott, hanem még *énekelt* is. Ismerem Horváthot e részről; nincs készebb verselő a világon. Midőn 1790. a magy. theatrom felől vala szó Pesten az Orezy szobájában, elholtam azon szavára, hogy ő minden héten ad egy originalis magyar játékot. Azt hitte ő, hogy ha minden vasárnapon adhat egy predikáziót egy pap, adhat egy poeta egy drámát is. — Nem értem miért kelle Gyöngyösinek épen sorbus aucupáriát ültetni. Ismerem a fát; találta a mi erdeinkben is, de kevés; Tyról, Austria és Csehország benne gazdagabb, s egy helytt a csinált utak mellett láttam egy egész allét.

Dudit még jobban megszeretteté velem leveled; szeretném azt a szép barna hajú leányt öszve meg öszve csókolni. A víg gyermekek nekem igen kedvesek. De valamint ezt leveled megszerettette velem, úgy Kisfaludynét a Dudihoz tett szava velem nagyon útáltatja. Mely szó ez! Kisasszony, már most nem módi ám a konyhán jóllakni, hanem itt benn kell enni. — Minek nézte ez az asszony Dudit, a ki talán kevesebbet evett örömeiben, mint másszor evett volna? Olyannak-e, mint a mi vidékünk szegényebb sorsú gazdasszonyaik, a kik vendégeik közül felkelnek, s kimennek, hogy feltálgaljanak? Digna operculo patella, a mint látom.

Sajnálom, édes barátom, hogy ez nap köztetek nem voltam. Ebből láthatod, kedves barátom, hogy én nem epéből írtam a mit mondtam. Engem az meg nem bánt, a ki írással meg nem elégzik, a ki kimondja, hogy abban hibát talált: az bánt meg, a ki orozva gyilkol: olyanok a ti vidékteken sokan vannak; az bánt meg, a ki a nélkül, hogy magát *valamicskének* mutatta volna, azt hiszi, hogy ő a minden. Kisfaludy nem a recensióért, nem az epi-

grammáért haragszik, hanem azért, a mit ide is amoda is firkálok. Elhiszem, hogy az embernek ez fáj most mindennél inkább, mert ez ezerszer inkább árt az ő fényének, a recensió és epigramm csak azt mondá felőle, hogy ő hibákat ejtett tiszteletet érdemlő író, de a Ruszekhez s Horvát Andrásához írt levél azt mutatta, hogy egy alacsony lelkű dühös ember. Te az ő levelét meg nem olvastad, erántam való barátságból. Köszönöm azt, édes barátom; de méltó hogy megolvassd, kivált ha azt tudod, hogy én Ruszeket kértem meg mint jó embert és *mint papot*, hogy nekem engesztelje meg Kisfaludyt. Ruszek közlé vele levelemet, s ő nevetett, s *ekkor* írta ezt a levelét, s *minthogy ekkor*, annál szebb. S Ruszek, a ki nekem azt írta, hogy meg van engesztelve, s barátomnak akar nézettetni, ezt a Kisfaludy levelét velem nem közlé, de másokkal igen, s le engedé másoltatni, a keszthelyi archivumba tétet be originálját. Olvasd mit írtam Ruszeknek.

Ne félj, barátom, akár mit tesz Kisfaludy, engem ki nem veszen phlegmából. Azt cselekszem a mit Te akarsz ezen leveledben hogy csináltam volna ha megjelentem volna köztetek.

Takács, Horvát András, legközelebb Pápai térítenek. Nem vala-e kötelességem azt mondani, hogy igenis térek, de capacitáljanak. S midőn Horvát 43 gáncsot teszen előmbe, s én megmutatom, hogy a 43 közt egyetlen egy sem hiba, és hogy midőn ő hány nekem tudatlanságot szememre, a szó inkább az én számba illet volna : akkor én vagyok-e a hibás, hogy *firkálok*. Ezek az urak most a nationalismust pengetik. Szent szó; de szent szó-e, ha ez alatt oly nationalismust értenek, mely irtózzék az idegentől ha az szép is? Ezek a schismának ellenségei, azért, hogy a túladunai anyaszentegyház egysége állhasson fel. — Pápai azt írja, hogy Helmeczy semmit sem mutata meg értekezésében, mert ők nem mondják hogy nem kell *újítani*, csak azt mondják, hogy *ne sokat*. Hát mi mondjuk-e, hogy kell *sokat*? — Tudnillik az a kérdés, mi a *sok*, s arra más bíró kell mint némely olvasónk. Ha Versegi nem ad sokat, kit Kisfaludy tisztel és szeret, úgy Helmeczy sem ad sokat, pedig már ő keveset csak nem ad. — Óhajtom látni Keszthelyt miattad és Dudi miatt is, Kisfaludy miatt is, de májusban abból semmi sem lehet; erszényem sem engedi most tennem azt az útát. Erdélyi utam kész. Bár veled olvashatnám. Élj szerencsésen nagy és jó ember.

LXXXIII.

Széphalom, Mart. 23-d. 1817.

Kedves barátom!

Hat napi vajudása után Múzád nem azt a chimaerát szülte, melynek feje Schiller, közepe Berzsenyi, hátulja Horátz, hanem oly nagy tüzü ódát, a melyet csak tőled halla még a Haza. Mely erő! mely képek! mely nyelv! Tetszik nekem itt még az is, a mit egykor hiba gyanánt tévék ki neked : hogy az Alcéusz szchemáját a második sorokban megperdítéd. Jól esik az, midőn tulajdon képünket tulajdon képünkbe nyomjuk ki, midőn erőt lelünk magunkban eltávozni a más nyomdokaitól. Csak hogy erre isten kell a ki bennünket vezessen, az pedig téged soha el nem hagy.

Wesselényinek íme megküldöm Ódádat. Az ő lelkéhez egy írónk sem szól úgy mint Te, mert az csupa tűz, csupa erő, csupa érzés, mint a Te énekeid. Megküldöm Szent-Miklóssynak is, ki felől én annyit tudok most mint Te, mert nekem régen hallgat.

Az erdélyiek még semmi drámát nem kaptak. Döbrentei mutatta némely erdélyi írónak e tárgyban hozzá küldött *bolond* levelét. Nem vadságból teszem ide ezt az epithetont, hanem azért mert ide épen ez a szó illik. Az egyik *concurrrens* magát tartja a legelső tragicusnak a ki valaha még existált, s azt mondja Döbrenteinek, hogy ha valaki megtámadná az ő munkáját, *megfelelek Én*. S az *én* szó a levélben nagy É betűvel van írva. — A Kultsár újságleveleiből látom, hogy Virág Benedek is kiadá Hunyadi Lászlóját, Mint süle el az annak a nagy embernek kezében, qui nil molitur inepte, nem tudom. De félek, hogy ő nem eléggé ismeretes a játékszínnel, s így holmit tett, a mit nem fogott volna tenni külföldben.

Az erdélyi kormányszéknek van egy secretáriusa, a ki most felolvasá előttem egy tragoediája skizzét. Neve *Inczédi László*, s látta Göttingát és Párizst. Ez nekem egy igen közléről való rokonomat vette el, báró Kemény kisasszonyt, s talán ez a név vezeté a munkára. Halld ezt. Erdélyi Leveleimben elbeszéllem a dolgot.

Hunyadi János vajdához annyira hasonlíta egy Kemény Simon nevű vitéz, hogy a ki a kettőt igen jól nem ismerte, öszvetéveszthetné őket. Szent-Imrénél a törökök irtóztató nagy számban csapnak össze a kevés magyarokkal, s el akarják fogni Hunyadi-Kemény feláldozza magát az önkényi halálra, s kéri a vajdát, engedné meg hogy az ő ruhájába öltözhessen. Hunyadi reá áll alacsonyosság nélkül. Minden jól van motiválva. Kemény megjelen, a törökök csak ötet nyomják, s így ő elesik, de a magyarok győznek, s 20,000 török meglakol a személyek öszvetévesztéséért. A skizz jó. Bár az legyen a dialogus is. A mi tragicusainkra el lehet mondani: adfectans grandia turget. Schillert kellene annak olvasni, s csak Schillert, nem Kotzebuet és más silány németeket, a ki jó tragoediát akar írni. Kotzebue szép scénákat teremt, aber er ist ohne alle Würde. Schiller mellé Lessinget vetném, de ő neki csak két tragoediája van. — Goethét, a kit én imádok, azért nem nevezém, mert ő más a görög ízlésű tragoediában, más az újabb ízlésűben. Itt is ott is nagy, s nekem még nagyobb mint Schiller, ki nek előttem *Don Carlota* a legfőbb munkája.

Erdélyi utazásomat most dolgozom harmadikszor, hogy castigatus ad unguem legyen. Mint fogják venni az én túladunai barátaim, ők lássák; az én gondom az, hogy oly jót adjak, a milyen tölem kitelhetik. Mihelyt elvégzem a munkát, azonnal küldöm be Döbrenteihez és Kenderesihez, hogy ahol hamis vagy csonka a tudósítás, igazítsák meg. Úgy tetszik, 4-dikszor nem lesz szükségem dolgozni. Két kötetet fog adni a munka.

Bruce, Wilson és Hutchinson a neve annak a három anglusnak, a ki a Párizsban halálra kárhoztatott La-Valettet ki szöktették mind a fogságból mind az országból. Emlékezel mint feleltek a fogságban.

Látád-e a Tudom. Gyűjt. 2-dik füzetét? Én negyed nap'olta bírom. Benne két megcsontkított Erdélyi Levelem. — Túladuna reám a Kisfaludy Himfyének recenziója miatt haragudott meg. Olvasd meg azt a Döbr. Muzeumában és nyomban utána a Kölesey által dolgozott s általam csak negyed nap'olta ismert Kis recenzióját, s látni fogod, hogy tojás és tojás egymáshoz inkább nem hasonlíthat. Én Kisfaludyt nagy költőnek mondtam, seris nepotibus umbra, de a mellett elmondám, hogy hibás darabjai is vannak, — mint Kölesey Kisről. Én elmondám, hogy némely darabjai nem

illenek ide — mint Kölcsey Kisről. Én elmondám, hogy Kisfaludyban sok alacsony s hibás szóllás van — mint Kölcsey Kisről. Fejér prof. 19. apr. 1815. szemembe mondá, hogy Kisfaludy még van általam bántva, mert való, hogy neki tizezeret adtam, de tizezeret el is vettem tőle, s ő íme felvév é azt a recenziót, a mi épen így bána Kissel. Az én recenzióm és a Kölcseyé közt csak az a különbség van, hogy én a magamét barátságból megküldém Kisfaludynak még a lenyomtatás előtt, hogy rajta változtathasson. Kölcsey ezt nem igen tev é Kissel. De Kis, tudom, nem neheztel ezért, Kisfaludy haláláig üldöz. Ezt én nem panaszképen beszéllem, hanem örvendve, hogy az ártatlanságnak így ad elégtételt a határtalan puffedség és a kajánúl gyűjtött czimbora. Horvát András azt mondá nekem egyik levelében, hogy én magasztalom Kisfaludyt, de úgy hogy az ő gyalázásának sem vagyok nem nagy ellensége, s az a ki nekem ezt veté szememre, maga esék épen ebbe a vétekkbe, mert magasztalta herderi fordításomat az Erd. Muzcumban *), egyéb dolgozásaim felől kimondá, hogy rosszak, s szerette kaján-sággal vádolni szívemet azért, hogy Kisfaludy s Bacsányi felől azt mondam, a mit ő hallani nem szeret.

Horvát Ádám megküldé nekem Keszthelyen elmondott eklogáját. A levelet egy becsületes ember feltörte a postán, s ismét lepecsételte.

Élj szerencsésen csudálva szeretett, nemes-lelkü ember!

Valaki a bécsi tud. újságokban Horváth Ádámot *közönséges elmének* nevezé, s egy nagy úr, kit ismersz, azt mondá H. Ádám-nak, hogy azt én tevém. Én három eszt. hogy nem tartom ezen újságleveleket, s belé sem magam, sem más által egy betüt sem küldöttem, s ezt a H. Ád. felől hozott ítéletet most hallám először. Így hiszi Ruszek, hogy az ő munkáját és a Mondolatot is én recenseáltam. Vetted-e legközelébb Kisfaludynak Ruszekhez írt levelét az én levelemben?

*) Döbrentei jegyzése : „Herderből, Kazinczy fordításából, Döbrentei törlé ki a sok Kazinczyságot.“

LXXXIV.

Széphalom, Május 10-d. 1817.

(Kis Jánoshoz.)

Kedves barátom!

Boesáss meg, hogy e bolondsággal alkmatlankodom. — Leányom keresztsege óta feküdtem, s tegnap Tartar. emeticust kelle vennem; s ezen haszontalanúl élt 3 napom alatt nem tudtam jobbat tenni, mint hogy ezt a régen félbeszakasztott epistolát elvégezzem. — Vályi-Nagy Ferencz (a mit nem reményltem) nagy kedvét lelte benne, s neki inscribálám. Élj szerencsésen. — Szabad volna-e kérni, hogy e levelemet küldd meg Berzsenyinknek? Horváth Ádámtól már két levelet kaptam a Helikon innepé olta *felbontva*, s félek hogy a Berzsenyihez írottakat is felbontogatják. Ezért teszem a kérést.

Prof. Vályi-Nagy Ferenczhez, Patakra.

Farsangi alak járúl hozzád,
 Jó férfi, vedd e parolát:
 Te ötet, úgy-e? nem ismered,
 Pedig ő neked jó embered.
 S ha érzed e hív készszoritást,
 Helyébe, tudom, nem kívánsz mást.

Orczám, úgy a hogy látod, viasz,
 De én magam egy új Hans Sachs.
 Csizmákat, mint ő, még nem varrtam,
 De verseket halmokkal faragtam,
 S tán nem rosszabbakat mint ő,
 Mikor a jó kedv rám néha jó.
 Csak hogy engem versre édes tűz
 S a szárnyas isten kis nyila üz.
 Őt inkább az a kegyelem,
 Mely a schuszterektől nem idegen;

Mely világítja a Jákób Böhméket,
Látni angyalkákat s ördögéseket!
Őt gyúlaszták a vastag Postillák :
Engem piros pozsgás Fringillák.

Van nékem is egy postillám,
De meg nevét nem mondom ám.
Mikor elhamvadzik tüzem,
S haszontalan töröm az eszem,
Körmöm haszontalan rágeszálom,
S ki belőle a rimet még sem vájom,
Előveszem kis könyvemet,
S mindjárt feltalálom rímemet.
S a verset nagy hatalommal szórom,
Pedig sem ráspolyom, sem srófom.
Derék könyv! jobb mint Smetius!
Nem t'ott ¹⁾ annyit Horatius,
Ő, a ki, öltözve fényességbe,
Úgy ment fel mint hattyú az égbe.

S mit is akartam mondani?
Úgy! — hogy más alakba szállani
Okos emberhez nem illetlen.
Ember nem lehet az szüntelen.
S ilyet magok a nagy istenek
Igen is gyakorta míveltenek.
Ki szép bikává változott,
S a teng'ren egy lyányt általhozott,
Ki galambbá vált, ki giliczévé,
Ki farkassá, ki rút tevévé,
Csak hogy céljához elérjen,
És keresett jutalmat végyen.
Én egyebet nem keresek,
Mint hogy viggá tehesselek.
Ruhád miatt te nem mégy bálba :
Engem betegség vága az ágyba.

¹⁾ Tudott.

Így a farsang jó napjaiban
Mind a kettőnknek részünk van.

Hallád te híret Jupiternek?
Az atyja volt az első embernek,
S úgy oztán a többinek is.
Van egy könyv, Homerusnak hívják;
Az úgy mondja, hogy ez a buják ¹⁾
Ada új lakókat az égnek is,
S azért őt ekként titulázza :
Istenek és halandók atyja.
E fajtalan isten egyszer
Látni akarta volt, hogy az ember
Ez árnyékföldön mit csinál,
Mint hajdan a jó Mátyás király,
Elfedve királyi méltóságát,
Álnévvel járta be országát;
Mercúriusnak egyet int,
Találjon egy kis csinyt megint,
Hogy az ő kedves házastársa
Elillantásokat meg ne lássa.

Mercúr az ilyenre magát
Nem kéréte soká, tehát :
Felséges atyám s királyom! mond,
Az a te fiadnak nem nagy gond.
Felséged várja kis békével;
Mercúr mindent felér eszével.

Már itt van, s vállán egy csomót hoz,
S így szól a mennyei királyhoz :
Öltse csak magára felséged
E megkopott kék köpenyet;
Vonja fel e málybőr-csizmát,
Itt e nadrág is; s e nádpálczát
Markolja a jobbik kezébe,

¹⁾ Bika.

S e sinkót nyomja be fejébe.
 Én e gubát vetem magamra,
 Szőrös bocskorkát fűzök lábamra :
 S Uram, így szegény legény, nemes embőr
 Magam egy krajnyai tót sühedör.

Júnó asszony néz az ablakon,
 Meglátá mint mennek az udvaron,
 S ők az egek királynéjának
 Nagy mélyen főt és térdet hajtnak.
 Hé Sára, e két idegen
 Tőlem talán éhen megyen ;
 Menj, tudakozd Mihály mestert,
 Jól tartotta-e e két embert.
 A kulcsár nyisson komorát,
 Ne szánjon kenyeret s szalonnát.

De míg a királyné beszél,
 A két idegent elhordta a szél.
 Szépen kiérének a várból,
 S a csintalan ficzkó így szól :
 Gazd' uram, ne nyissak-e lyukat ?
 Mert Kóly ¹⁾ ide még jó falat. —
 Kóly a világnak közepe!
 Legjobb lesz ottan szállani le.
 Te lásd, jó szolga, monda az úr.
 S az az ég boltján egy lyukat fúr ;
 A lyuk nagygyá lesz hirtelen,
 S a két utas a földön terem.

Mercúr rosszul fúrta a lyukat,
 S az ég boltja nem jól szakadt.
 Acsád s Adony közt estek földre,
 Egy puszta sűrű nyírligetbe.
 Sohol se látszott semmi ház ;
 Az ég setétült, zúzmaráz

¹⁾ Kóly, Biharban. A köznép ott azt hiszi, hogy Kóly a világ közepe.
 A szóbeszéd messze ismeretes.

Fagyalta öszve ruhájokat,
 Szakállokat és bajuszokat.
 Itt, monda a szolga gazdájának,
 Megadjuk árát a tréfának.
 Csak boldog a ki otthon ül,
 Azsagja mellett s kuczikban fül!
 Éj, mond Kronion, kis veszélybe'
 Illik-e esni legott kétségbe?

S messzére egy rossz viskót meglátnak,
 S útasaink szemet szát tátnak.
 Mercúr duzzog : Lesz éjszakánk!
 Egy szelet kenyér egész vacsoránk!
 Bohó, mond Zeűsz, az ily viskóba'
 Drágább gyémánt van hébe hóba,
 Mint a milyennel nóm dicsekszik,
 Ha szépségétől elrészegszik.

S egy nyolczvan esztendős gyémánt,
 Kin a nagy kor sok ránczokat hányt,
 Elébe jó a két embernek,
 Isten-hoztát mond Jupiternek.
 Mercúr kaczag s bosszankodik.
 Ked csak maga van? kérdezik. —
 Az uram itt lesz nem sokára. —
 Adna ked szállást éjszakára?
 Szívesen, édes uraim;
 De nincs mivel szolgáljak semmim.

Sűrög forog a jó öreg,
 S a tűzhöz székot tesz nekiek.
 S kifordúl, hozzá lát dolgához,
 S Zeűsz ígyen szól léger fiához :
 Szép szép az ég : de e kis ház,
 Ámbár falán vagyon csak máz,
 S ámbátor ezt a szükség lakja,
 Sem nektárja nincs, sem arakja,
 S kávé s puncsot sohasem lát,

A mire sok isten nagy szát tát,
Szebb volna mint az ég, ha velem
Az éjt itt töltené a szerelem.

S midőn az isten így szóla :
Rózsaszag terjed, s az ágy alól
Szokott gyémántunk melyen hálni,
Turbékolva egy galamb sétál ki,
S addig teszi forgásait,
Addiglan üzi hév csókjait,
Hogy a két isten jól értette,
Ezt a galambbal ki tétette.

Legott a nyolczvan évű gyémánt
Szép szüzzé válva, bepillant,
S karján hoz egy kis gyermeket,
Kit meztelen ligetbe' lelt.

Ki vala a gyermek, s mi lőn tovább,
Azt néked nem szükség beszélnem,
Mint a mai bálban sok láb,
Elfáradtam a rimelésben.
Nekünk s nekik kívánjunk lát
Alkménai jó éjszakát.

Kedves Komám uram!

Ezen levél vétele után hamar egy veszedelmes szemfájás jö-
vén reám, minden irásaim zavarba jöttek, mert nem is mertem re-
ájok nézni : ez az oka, hogy ezen verseket ily későn küldöm. Most
is csak igen keveset írhatok és olvashatok saját szemeimmel. Mint
van, kedves komám uram? mint viseli magát Zigán? mit csinál a
jövő esztendőn Farkas keresztfiammal? — Alázatos szíves tiszte-
lettel vagyok

Kedves Komám uramnak

egyenes szívű tisztelője

Kis János.

Soprony, jún. 30-d. 1817.

LXXXV.

Tisztelt férjfiú s barátom!

Én a Kölesey goromba recenzióját csak most kaptam Somics Miklós úrtól, mert ámbár már kétszer előrefizettem a Tud. Gyűjteményért, mind eddig kezemre nem került. Ez a recenzió annyira általhágta mind a maga határait, annyira megvet minden illendőséget és emberséget, annyira elárúlja tisztátalan kútfejét, hogy az okosok előtt maga magát megezáfolja; de mivel igen tudós minával van mondva, s mivel tapasztaltam, mennyit veszítettél Te a Mondolat által, szükségesnek tartom hogy magamat oltalmazzam, s szükségesnek tartom literatúránk javára nézve is, hogy ezen garázda sophistát szelidebbé, emberségesebbé tenni megpróbáljam. Mert az ily gorombaság végtelen károkat fog okozni, elidegeníti az írástól a legszebb lelkeket, azokat a lelkeket, kiknek a dicsőség semmi, a gyalázat pedig minden, elidegeníti a főrendet, mely sokat tett és tehet, s megalacsonyítja a literátorokat, s az által azon kis tekintetet, melyet a magyar literatúra nyerni kezdett, elrontja, kettős kötelességem tehát szólni. De mivel némely tudós bolondságait nem értem, ne legyen terhedre barátodat ezekben megvilágosítani. Jól vagynak-e Homér és Goethe, Schiller és Euripides öszvehasonlítva, s mi az a nagy titok, az a görög szó, s mi ez a spongyába szorult Ajax? Azt látom, hogy Schillert nem ismeri s rosszul karakterizálja, mert Schillernek nem a kebele zajog, hanem a feje. Add tudtomra azt is, kicsoda, micsoda s hol van most Kölesey. Kist igen atyai módon oktatja, inti, de bezzeg engem cum gentibus megtámad. Én ennek a pimasznak kamuti szeméből már akkor semmi jót nem néztem, mikor nékem a pesti kávéházba egy öl nyekegő verseket hozott. A rossz ember, minthogy építeni nem tud, rontani akar.

Élj szerencsésen nagy érdemű férjfiú! s tisztelj meg minél előbb leveleddel.

Mikla, 8-d Sept. 1817.

LXXXVI.

Széphalom, Oct. 12-d. 1817.

Tisztelt kedves barátom!

Augustus 8-dikán napam, sept. 25-kén testvér húgomnak férje megholtak, s ez a kettős halál, képzelheted, mely bontakozásba hozta dolgainkat, s ki fogsz menteni, hogy későcskén felelek.

Kölcsey egy vice-ispánokat adott ház gyermeke, s velem álmosdi birtoka által atyafi, így atyafi vicepalatinus Péchy Imre bátyámmal is. Lakása Csekén volna Szatmárban, de 2000 ftban árendába adta birtokát testvéreinek, azután a contractust eltépve adta vissza nekik, hogy bírják jószágát, s adjanak neki a mit adhatnak, Szemerével Pestre ment le, hogy ott valamit kezd, de még maga sem tudja mit. — Ennyit kérdéseidre.

Verseidnek recenziójából a redactió kihagyta valamit, de abban tégedet nem érdeklétt. Azt mondá ott, hogy a magyarnak usque renatas literas (Rájnis, Szabó, Révai, Ráday, Orczy) nem volt Zrínyin kívül poetája, hanem csak verselgetője, s a magyar, poetai szellemben kevesbet kapott mint még a morlách is. Ezt én ugyan így hiszem és vallom; de a pestiek, kik irtóztató hazafiak, s az igazat sem akarják megvallani ha az fényt nem vét reánk, meg nem emészthették.

Verseidnek recenziója nincs nálam; kiadtam olvasni, s vissza nem kaphatom. Ismered a könyvkölesönözöket. Emlékezem, hogy felőled sok jót és sok nem jót mond. Nevezetesen téged azok közé számlál, a kiket nem az *imitatio*, hanem a természet tevé poetává, és hogy verseidben ifjú arcz, öröm, könnyűség van előntve, mint Homérén, Goethéén. Nem gondolok én azzal, hogy ő vagy akárki, akár engem akár más megcsapkod; higyd el, édes barátom, mindenikünkben van csapkodni való; attól sem félek, hogy az írástól, olvasástól elidegenít; lesz mind író, mind olvasó, s a korbács használ mind az írónak mind az olvasónak. Azonban Kölcseyt én is nagyon elkeseredve találtam ez idén Lasztócson múltatában. Neki semmi sem jó, még az sem jó, a mit eddig csudált, s azt hiszi, hogy éppen nem haladunk, hogy literatúránk éppen nincs, s nem is lesz.

Most Homért fordítja görögből s hexameterekben, a legapróbb vonásokig, és így képzelhetetlenül *steif*, de a mely nem csak nincs nagy érdem nélkül, hanem, ha majd darabosságait letördeli, olyan lesz mint a német, melyet Voss dolgozott. 3 könyve már kész.

Ha jól van-e öszve hasonlítva Homér, Euripides, Goethe, Schiller? Azt kérde. — Ítéletem szerint a négy nem egy. Schiller olyan mint a ki mindég a théateren lépdel a cothurnus nehéz lépdeléseivel: Goethe csupa szerelenlépdelés, még midőn cothurnizál is. Homér, Euripides és Goethe egyformák: nem Schiller. Úgy tetszik, Kölesey többet olvasta a német aesthetikusokat mint szükség volt. Belőlök merítette az Objectiver Dichter és Subjectiver Dichter ideáit. — Köleseyben én nagyon szeretem azt az érettséget, azt a nem-sietés colorját: de két elsőbb recenziójával jobban meg voltam elégedve mint a tiédde. Végtére nagyon el tudnám únni azt a didaxis tónusát, s állításai sok helytt csak félig igazak.

Én téged arra kérlek, hogy feleletedből ki ne tessék a *magad* védelme, hanem csak az *ügyedé*. Személyünk nyer, ha az ügy nyer, s vesz, ha ez vesz, s az utolsó esetben még hiúságunkat meg is kaczagja a világ.

Az igaz, ada nekünk az isten nyelvtudósokat és stílust s versírást tanítókat. — Kultsár minap megtámada az elisiókért, s öt okokat horda fel annak megmutatására, hogy az én szerenésém (hogy az ifjabbak szeretnek) szerencsétlenségére van a nyelvnek, s mind ezt azért, mert én elidálok, holott *mások* nem elidálnak. Okai nem nyomnak annyit mint a pehely, s még abban sem mond igazat, hogy én Kalmártól tanultam az elisiót, mert Kalmár 5620 hexametereiben *egyszer sem* elidál, hiátus pedig minden sorában van. Rá rezzenték, mert a Trattner vacsorájánál adatám által választomat, hogy a vendégek (itt határozatlik meg mi menjen bé a Tud. Gyűjt. darabjaiba) hallják, s legyenek tanuim, hogy Kultsár semmit sem monda, s a mit beszél, garázdálkodás. Az egész szót azért ejté, mert a Kisfaludy hada nem szenvedheti a divergálást; literatúrai pápistasággal azt akarja, hogy mindnyájan egy hiten legyünk.

Most a *fia* (nem *fija*) mellett perorál, ismét úgy, hogy valamint azon kell csudálkozni, hogy az, a ki rhetorices professor volt, nem tudja hogy a hiátus még prózában is hiba, úgy azon is kell,

hogy a ki Révai után magyar nyelv prof. akart lenni, de épen Czinke által hátra-tolatott, azt nem tudja hogy a *fi* (magában és compositio nélkül) nem is szó ¹⁾, s a *fia*, *j* nélkül, úgy hiba mint *koesia*, *mie*, *Pálffia*, *Dezsöffie*, *Bessenyeie* volna az. — De ilyen emberek mindég voltak és lesznek. Tűrjük őket ahogy lehet, s a kálvinista zsoltárból énekeljük ezt: *Öröködbe, uram, pogányok jöttek.*

De élj szerencsésen, és szeress, s éreztesd leveleiddel, hogy szeretsz.

LXXXVII.

Széphalom, Octob. 18-d. 1817.

Kedves barátom!

Visszakapám Tud. Gyűjt. kötetcskéit, s sietek felelni leveledre, noha minapi levelemet hamarább kell vened mint ezt.

Kölesey nem csak gorombán nem bán veled, sőt minden sorából személyednek szíves tisztelete szól, de sokban veled és velem nincs egy értelemben. Az ajánlás volna-e üres darab? Csak ott kezdem azt, ahol Plátót emlegeted: *Plátói nyelved* stb. Hiszen ott *dolgok* állanak az óda legutolsó betűjéig, s mi lesz *dolog*, ha az is csak üres kép mint a laterna magicáé? Nincs-e ilyen ezer meg ezer az ő kedves Goethéjében, Homérjában, Klopstockjában, Pindárjában? Jó, hogy Pindárt recenseálván, azt nem mondja majd, a mit e napokban valaki, hogy a ki olyat ír és úgy ír, gyanuba hozza magát, hogy részeg volt mikor írt. — S poeta-e az, ha az aestheticusokat in succum et sanguinem ette és itta is meg, a ki ezt: *A ki a Múzsát veszi úti társúl* laterna magicai játéknak nézi? — Durva jambusokba öntött declamáció? Kölesey nekem egyszer azt mondá, hogy a hexameter fecsegővé teszi az író. Így most a durva jambus. Nekem pedig ez a durva jambus nagyon illőnek tetszik az oly

¹⁾ Mondhatom-e ezt: Egy *fi* jött szembe velem. — Ez a csorda két *fié*. — Ez két *finak* jutott. — Két *fit* katonának vittek. — Te *fi*, jer. — A *fitől* elvették a gubát. — A *fik* elmentek. — A *fiké* ez a falu. — A *fiknak* meggyúlt a házok. — A *fikat* kirablák. — Ti *fik*, magatokra vigyázatok.

komoly philosophiai dolgok előadására, s mint az Archilochuszé csapkod, úgy ez igen a maga hangján dorgál, a maga hangján tanít. Köleseynek ez a grávis lépése, ez a didaxisi tónus fascinálja a vigyázatlan olvasót. Én is tisztelem recenziójit; nekem nagyon kedvesek; de nem úgy tisztelem mint Pest tiszteli, amint hallom. A recensens is mondhat nem igazat, mint a recenseált író, s ez a grávis tónus gyanús előttem.

A mit lap 103. Lessingből mond, épen védelme a poesis e koresnemének. Inkább jó epistolát mint rossz ódát s rossz drámát s rossz epicumot. Én bizony a Horátz epistolájit nem tartom méltatlanoknak a Horátz nevére, s vannak neki epistolái, melyeket inkább szeretek mint némely ódáját. Ezt el ne feledd neki mondani, ha igazán szándékos, hogy neki felelj.

Hogy a Zrínyi-nemű verseket szeretném dalainkból kirekeszteni, tudod; azt egyedül az olyas nemnek tartanám, a melyekben Kis írta a maga epistoláit, Csokonai Dorottyát. De hát a Szerelmed I. 30., hát a te gyönyörű Psychéd, hát a Kemencs-alja rossz darabok-e? Minden bizonynyal a te rímetlen költeményeid a jobbak, ezek fogják nevedet halhatatlanná tenni a legkésőbb maradéknál is: de Kölesey mégis sanyarúbb mint lennie kellene. Én egyedül azt óhajtanám, hogy nem sok idő múlva újabb add ki verseidet, s némely darabjaidat vagy egészen kibagyd, vagy hátul vedd egy csomóban. Matthisson ezt az elsőbbit tette a zürichi kiadásban 1800 körül, az újabb kiadásban minden nem-rossz darabját felvette, s nekem ez az újabb kiadás épen nincs oly kedves mint az elsőbb volt.

L. 98. azt mondja Kölesey, hogy Bessenyei stb megmutatták, hogy ahol valami nincs stb. Ez oda csap a mit feljebb monda, hogy Kisf. és te magatokból szedtetek, nem imitáció által lettetek az, a mik lettetek. — Való-e ez? Te legjobban tudod, ha lettél volna-e az, a mit benned velem együtt Kölesey is csudál: de hogy Kisfaludy az olasz poeták által, nevezetesen a Petrarca sonettjei által lett azzá a mi lett, még pedig nem csak a formában, hanem a dologban is, azt merném állítani. Nem csak Virgil leve Homér által, hanem Zrínyi is (amint K. mondja) Tasso által, sőt magát Homéért is az előtte éltek csinálták, mint Goethét, és mindent, mindent a ki még nagy volt. Lásd Herdert a Helmecky értekezésében valahol. Valamik leszünk, mind az imitáció által leszünk.

Döngéssel nekem igen jó. Értem, mihelyt hallok. A *méhe* is mentve lesz előttem, mihelyt tudom, hogy úgy is mondatik.

De élj szerencsésen, kedves barátom. Légy nagy és nemes még haragodban is. Nem veszünk a haraggal, ha az nemes.

LXXXVIII.

Soprony, Dec. 13-d. 1820.

Tisztelt férjfiú!

Nem látogatád meg haldokló barátodat; íme annak árnyéka meglátogat Téged! Árnyéka, mondom, mert az a lélek, melylyel Te valaha annyit vesződtél, többé nincs. — Igen is tisztelt férjfiú, én még élni kezdek ugyan újra, de lelkem régen megholt, s annak helyét egy új ismeretlen lélek szállotta meg, mely sötét és hideg mint az éj s nyúgott mint a sír. Azonirtóztató zavarnak, mely egész természetemet fenékkal felforgatta, nem lehetett egyéb következése mint ez a félhalál. S mivel ez a félhalál könnyen egészszszé válhat, s mivel fém zúgása most is gyakran zengeti a halál harangját fülembé, nem akartam úgy elveszni mint képzelt ellenséged, hanem tudtadra kívántam azt adni, hogy valamit tettem ellened, azt mind a legmélyebb hypochondriában tettem. Ugyanazért szánj vagy ne vess, amint tetszik, de ne gyűlölj, hanem tulajdoníts mindent kegyetlen nyavalámnak, mely engem gyakran félbolonddá s féldühössé tett. — Nyavalámnak okai egy chinával elfojtott epehideg s egy veszedelmes feldülés, melyen vállforgóm és sódarom letörött s fejem is nagy contúsiót szenvedett, melyek miatt fél esztendeig nyomtam az ágyat. Ide járúl tán még a goromba recensió is, mely engem oly állapotomban ingerlett a gondolkozásra, midőn arra legalkalmatlanabb valék. Elgondolhatod, mely óriási munka volt nekem zavart fővel, dühödt szívvel s minden könyv nélkül aesthetikázni, holott én Rájnis Kalauzán kívül sem aesthetikát, sem poetikát soha nem olvastam. Most olvasok, s mosolyogva recenseálgatom akkori tapogatásaimat. Mosolyogd Te is! Ilyen voltam én mindég : azt hittem, nekem nem szükség tanulnom, s nem is tanultam.

Egy pesti barátod azt mondá nekem, hogy Te oly tudós

munkát mint Kölcsey recenziója, írni sem tudnál. Én most azt hiszem, hogy oly gorombát nem tudnál írni. De akár írtad akár nem, már most nekem mind egy. Néked is lehettek fekete óráid mint nekem, s Néked is szabad volt velem úgy bánni, mint minden barátimnak teljes életemben; semmi újságot nem tettél velem. Így érzek én most Kölcsey eránt is, kinek szintűgy eltűrném piszkolódásait, valamint a Mondolatét, ha azon hypochondriás antirecenziót nem írtam volna; de mivel azt írtam, másikat is kell írnom, mert azzal igen nevetségesen végezném el literátori életemet. Így érzek Thaisz, Szemere és Vitkovics eránt is, kik engem nyomorúlt állapotomban szembe gúnyoltak, s kik még a T. Gyűjteményben is jónak találták hamvaimat tapodni; így érzek, mondom, mert igen jól tudom, hogy azoknak, kik a szánakozásra méltót ily insultúrákkal faggatják, sem rhebarbara, sem füredi víz, sem az én írásom használni nem fog.

És így, Tisztelt Férjfiú, én ismét élek es írok, s im legelső betűm Tiéd! Fogadd el még egyszer hideg kezemet azzal a nyűgöt lélekkel, melylyel azt Néked nyújtom! Jól tudom, hogy velem romlott hypochondristával barátkozni semmi okod, semmi kedved nem lehet, de nem is azért jövök, mert hidd el, az én resignátióm is tökéletes mind Tereád, mind az egész világra nézve, s nem kíván, nem ismer szívem egyéb jót mint ezen resignátiónak nyugalmát; csak jobbra fordúlt állapotomat akarám tudodra adni, hogy erántam jobb gondolattal légy s ellenségednek ne tarts, ne gyűlölj. Élj szerencsésen, légy boldogabb mint én, s ne ismerd azt a nyomorúságot, melyet én kiállottam.

Berzsenyi Dániel.

LXXXIX.

Széphalom, Januar 18-d. 1821.

Édes barátom!

Elrémültem leveledre, s szánom állapotodat a szeretet legforróbb érzéseivel. Miért nem értek e sok és nagy csapások mást, kinek szenvedései a hazának nem voltak volna kárára? s miért épen téged, kinek hézagját senki nem pótolja ki közöttünk? Te

állapotodat félhalálnak nevezed. Leveled hamisnak kiáltja az állatást, mert lelkesebbet ép napjaidban sem írtál; ebben élet és erő szikrázik. Vigasztalhatatlan volnék ha e remény nem élesztene. Nec dis amicum est, nec mihi te prius obire, édes barátom. Az az isten, a kinek oly sok kedves áldozatokat nyújtottál, nem csak a lant istene, hanem az orvosszereké is; neki rád gondja, lesz s viszszaád magának és barátidnak; s én ezért könyörgök előtte.

Hogy leveleim válasz nélkül maradása szenvedésiből s elhüléséből crednének, azt meg se tudtam álmodni. Én a te barátságodat elejétől fogva életem legfőbb szerencséi közzé számláltam, s kevéskedtem vele, s ez az érzés soha sem hagyott el. Hogy megbántottalak volna, nem tudom; bántani az, a ki téged nem eltolni igyekezett magától, hanem minél szorosab kötelékkel csatlani magához, soha nem akarhatott. Az életnek sok esetei vannak, melyek megtévesztenek bennünket. Örvendjünk hogy az igazság és az idő a ködöt végre is eloszlatja, s a tiszta tisztának ismértetik.

Annyi való, hogy én a Kölesey recenziójit nagy gyönyörűséggel olvastam. Mit ítélte verseid és a superint. Kis úri felől arra épen nem volt gondom; egyedül azt a színét tekintettem az érettségnek, nyugalomnak, mely dolgozásán az első soron kezdve az utolsóig bájos hatalommal ömlött el. Mindenkinek más a stílusa, mint arca; s én igen jól érzem, hogy a nyugalomnak ezen a hangján írni nem tudnék. Talán egy kevésbé belé is csap a fesszesbe, s a didaxis hideg hangja inkább érezteti rajta magát, mint szükség; az enyém, ha szabad ítélnem a magamé felől, eleven, de talán virágosabb mint illik, s csapongása ott is játékos, ahol azt bizonyosan nem keresem. Irigylettem szép tulajdonát, s azt kezdém reményleni, hogy a historikai nemben, ha magát arra adná, remekünk lesz. Ez foglalja el egészen. Itéleteit a magaméivá tenni nem akartam, és nem tettem; némelyikében vele világosan ellenkezem is: Csokonai felől azonban igaza van. Lutulentus fluxit, sed erat quod tollere vellem. S annál inkább örvendék, hogy magasztalá a Csokonai szép darabjait, s gáncsolá a sarasokat, mert olvasóinknak igen nagy része Csokonaiban a sarast szereti.

Verseid neked elhalhatatlan fényt szerettek; nevedet a maradék soha sem fogja tisztelet nélkül nevezni. A philosophia bennünket a dicsőség érint nem tesz hidegekké, hanem csak arra

tanít, hogy az igaz és az ál dicsőséget ne tekintsük egynek, s ne higyük, hogy ragyogásunk annyira elsetéíthet mást, hogy mellettünk és utánunk többé senki nem ragyoghat. Sőt az írói dicsőség olyan, hogy az, a vagy még nagyobb érdem, vagy a később olvasók izlése előtt bizonyosan el fog homályosodni. A természet minden időszaknak ad nagy embereket, s mi a fő ponttól bizonyosan távol vagyunk még. De az az író, a ki igazán méltó ragyogni nem is a ragyogást keresi; annak abban a szép örömben áll jutalma, melyet a mesterség ad az azt gyakorlóknak, és abban az érzésben, hogy korát előbb vitte, hogy segítette az ügyet. Én részéről semmit sem ismerek a mit kevesebb óhajtának mint a köz javalást; maradjon az azoknak a kik rajta oly igen kapnak, és hogy megkapták, oly igen örvendenek. Te, édes barátom, valamit író óhajthat, bőven megkapád, s állandóul bírod: a tudósok és nem tudósok javalását, ön javalásodat, tekintet a nagyoknál, társaid barátságát, s azt az irigylésre méltó érzést, hogy a mesterség nálunk általában fentebb lépesőre emeltetett. Éljen sokáig e szerencséd birtokában, Hügiéja adja vissza erődöt, hogy új koszorúkat szeghess, s hidd, hogy érdemeidet védelmezni, ha azt kívánná a szükség, nálamnál később senki sem volna. De birtokaidat senki sem vette kétségbe.

Tudod-e te azt, hogy a Tudom. Gyűjtem. kötetekben kétszer említettem nevedet barátság érzéseivel? Úgy fogtam volna, ha nem elhültél volna erántam, hanem ha ellenségeskedéseket követél volna is ellenem. Füredi Vida (ez a név nomen collectivum) igyekezett gyanúba hozni hűségemet, azt hirdetvén, hogy a mit egy kézzel adtam, másik kézzel elvettem. De mely olvasó nem tudja, mi baja neki velem?

Öllelek a szeretet, barátság, tisztelet, csudálás, irigylés legszentebb érzéseivel. Add ismét jelét hogy szeretsz, s vigasztald meg, nagyon kérlek erre,

éretted gondokban levő
barátodat

Kazinczy Ferenczel.

XC.

Széphalom, Január 23-d. 1821.

Édes barátom!

Ha Te tizedrésznnyiben is szenvedéd a mit leveled mond, és ha csak tizedrésznnyiben szeretsz is mint óhajtom, az én látogatásim Neked nem lehetnek kedvetlenek, nekem pedig öröm ahhoz a nem csak igen nemes lelkű, hanem igen lelkes emberhez is szólanom, a kit én mérték nélkül szerettem mindenkor. Oztán midőn itt egy epistolámat közlöm, melyet ez estve végeztem el, az az óhajtás is emeli keblemet, hogy azt superint. Kis úrnak felolvasni méltóztassál. Kedves nekem azt látni, hogy ő és te felőlem szölatok. — Imhol az Epistola. Gróf Kornis Mihály mintegy 25 esztendőös ifjú; egyik őse gubernátor volt Erdélyben, lelkes anyja pedig a thesaurárius Teleki Károly leánya; ki kivált a classica literatúrában nagyon jártas volt, s különben is az egész Erdély által még hamaiban is áldatik. Az én ifjú barátom egy igen érett lelkű derék ifjú.

Gróf Kornis Mihályhoz.

Hiába omlanak, barátom, könnyeid,
 Atyád nem hozhatják vissza nyögéseid;
 Ércz sarkai a vad halál kapujának
 Soha nem nyílnak meg halandó jajának :
 Ebből áll a vadnak egész felelete :
 A ki lesz, ide jut ; Zeüsznek ez végzete.

Türd a mit türni kell, s leljen fájdalomában
 Lelked vigasztalást s erőt önmagában.
 A mi elmúlt, tekintsd örökre elmúltnak —
 Így kiált a szükség s az ész a búsúlnak.
 Jó; de míg elfásúlsz, áldd a természetet,
 Hogy a szenvedőnek lágy könnyet engedett.

Élt már Prometheusznak agyagból gyúrt míve;
 De csak verni tudott, nem érzni, szíve.
 Homlokát illetve Pallász világával,
 Küpris, a szép, keblét rózsálló újával *)
 S ím a buta agyag lát, eszmél és ítél,
 Sóhajt, szeret, gyűlöl, vágy, utál, fél, remél.
 Igazán emberré csak az által leve,
 A mit ajándékul e kettőtől veve :
 Ész, mely oltogassa a szív vad égésit,
 Érzést, mely fenyítse az Ész tévedésit.

Tedd te is, bár nehéz, a mire intenek,
 S midőn fájdalmaid el-elsülyesztenek,
 S az ész veszteséged nagy voltát rajzolja,
 S hogy határ nélkül sírsz, ő még igazolja,
 Kérd a szívtől, mit súg egy homályos szent hit,
 S derítsd fel elmédnek komoly képzelményit,
 Csald meg szemed, tagadd a mit az tisztán lát,
 Hajlasz barátodnak ha fogadni szavát.

Mondd : hogy atyád még él, mert még él szívednek,
 S vége a halálban nincsen az életnek.
 Mondd : az a szebb és jobb kezdetét ott veszi,
 Ahol porhajlékát a lélek leteszi;
 A mit egy szép ülom feste Scipiónak,
 S Plátó s Virgíl költe, mondd te is valónak;
 S meglátd, a szív csudát s igen nagy csudát tész,
 És hogy az nem rosszabb birtokunk mint az ész.

Úgy van! még él atyád, barátja szívednek,
 Körülötted lebeg, s tanuja tettetnek;
 Lát, midőn sírsz, hogy bár Zsigmondtól eredtél,
 Ki Erdélyt kormányzá, még semmit nem tettél;
 S bár Teleki Károly volt hív anyád atyja,
 Neved csak vérséged fénye ragyogtatja,
 Nem az önmagadé! — lát, s örvend sersának,
 Hogy ily fiút ada házának s honjának.

*) Rosige Finger, azaz rózsaszínű.

Sírj, s ha barátodnak intését tűrheted,
 Szeresd a ragyogást, s valld meg hogy szereted.
 Így sírt, s nem titkolta nagy szíve sírását,
 Ki a marathoni vezér ragyogását
 S a ragyogást csak a tettért irigylette,
 S később élte s veszte által érdemlette.

Két út viszen oda, a hova szíved vágy;
 Ne nézz csak vakító példát, nézd ez mit hágy.
 A homály is át fényt és a háziélet
 Ha érdemek védik, és a közitélet.
 Felejtve lesznek majd korunk sok nagyjai;
 Soha nem Festetics, nem soha Ráday.

Néked osztályrészüln az a fényes juta,
 Melyen sok rossz kényén, sok jó bántva futá.
 Járd, de a Syrének ellen óvd füledet,
 Ne tagadd meg soha álfényért tiszteted.
 Bukj, ha kell, s kívánja szíved szent érzése :
 Atyádnak, kít siratsz, erre hív intése.

De éjféln van; kifáradtam. Éljj szerenesezen, s tiszteld a mi
 megbecsülhetetlen barátunkat.

Mikor veszem leveledet?

XCI.

Tisztelt kedves barátom!

Engem az a kevélység szálla meg, hogy hazánk tölem ve-
 gye Verseidnek harmadszori kiadását, s nagyon kérek, ha mi
 nyomtatlan dolgozásaidd vannak, és ha miket az első s második
 kiadásban kitörlél, megigazítál, méltóztassál nekem megküldeni.
 Mind az első, mind a második kiadás tele van hibás interpunctió-
 val, olykor hibás orthographiával is, s szeretném annak a lelkes

költőnknek munkáit, ki a maga kora legjobbjainak javalásokat oly mértékben nyerte el, ahogy kevés írónk mind eddig, tiszta és költőjükhöz méltó kiadásban tenni közre; szeretném bizonyosságát hagyni, hogy Te és én egymást *mindenkor* szerettük. Kérlek tehát, ha mid van, a mit Verseidhez adni vagy a régiebbekben változtatni akarsz, küldd meg nekem Pestre, persétt alatt, ne is tudatván itt senkivel, mi az a mi a nyalábban áll. Az én nevemmel megjegyzett borítéokra csinálj egy új borítékot, s arra ird az *Ágens Tekint. Szatmáry József úr*, nevét, *Pesten, a báró Brudern házához, által ellenben a postával.* Ez az úr a csomót csallhatatlanul kezembe juttatja.

Én eszt. olta tizenegy holnapot töltöttem Pesten, perem miatt, melyet Eperjesen 1825., a kir. táblánál 1828., a septemvirátuson pedig ez idén január 21-d. sógorom ellen megnyertem, tizenkét esztendei usus fractussal ugyan, de elrontván magam és gyermekeim sorsainkat. Hetvenedik esztendőmet töltöm, s nem tudom mint állok; sógoromnak istentelensége zavarba hozta dolgaimat. A mi időm még hátra van, leginkább arra lesz szentelve, hogy bajaimból kifejtőzhessem, s gyermekimet vagy minden baj nélkül hagyhassam, vagy minél lehet kevesebbel. Szörnyűség az, hogy ily gonoszságot is büntetlenül hagynak törvényink, holott a ki egy borjumat, egy szamaramat ellopja, azt büntetik. Bocssás meg panaszimnak; elkapott fájdalom *hét* gyermekem emlékezetében.

Régen semmit sem tudok *egészséged* felől; csak másoktól hallok, de homályosan. hogy alkalmasan kigyógyulál. Élj igen szerencsésen, édes barátom, tisztelőidnek örömére, literatúránknak s hazánknak örök dicsőségére. Én kevélykedem azon szerencsém-mel, hogy fényedet láthatám, hogy engem szerettél.

Pesten, April 14-d. 1829.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

XCII.

Mikla, Jun. 15-d. 1829.

Tisztelt barátom!

Nem kevélység vona Téged régi barátod felé, hanem a legistenibb lélek — a szeretet, mely csak azért öltözik néha az önség alakjába, hogy halandó szemeink előtt magát kedvesebbé tegye. Íme tehát bizonyossá teszek én is az eránt, hogy a mennyire ily tört mart ember mint én még szerethet, szeretlek, s szívemből örvendek, hogy véleményi háborúnk nem oltá el egészen erántam való régi hajlandóságodat, s szívemből óhajtom, hogy úgy költözzünk innét mint jóakarók, de igen reménylem is, hogy úgy fogunk költözni, mert reménylem, mindenikünk távol van azon nagy erőtlenségtől, hogy a véleményi ellenkezőt a személyes ellenségtől megválasztani ne tudná vagy ne akarná.

Ezt vártam Tőled, ezt várd Te is éntőlem, s ezt illik, úgy hiszem, minden józan írótól várunk és megkívánunk, mert a literatúra nem arra való, hogy egymást magasztalgassuk, hanem arra, hogy az igazságnak áldozzunk. Ki volt Herdernek oly imádója mint Jean Paul, s ki rakta úgy le a Herder által magasztalt formákat, mint Jean Paul? De nem volna-e Herder nagy bohó, ha azért Jean Pault úgy nem ölelné mint jó barátját s Elysionnak egyik legfőbb lelkét? s nem lett volna-e Jean Paul nagy gubó, ha Herder kényének az igazságot feláldozta volna?

Igy állunk mink, ha szabad magunkat azon nagyokhoz hasonlítanunk. Én Téged mint poetát igen nagyinak látlak, mint aethetikust pedig sok principiumokban nem szerethetlek, a mi nagyon furcsának látszik ugyan, de valójában úgy van; s ha úgy van, kívánhatod-e aethetikussá üstököltetett barátodtól, hogy hallgasson avagy hazudjon? Távol legyen, hogy felöled ily kívánságot feltegyek, holott Te mondád azt, s igen bölesen mondád, hogy a tollesaták haszna incalculábilis. Hanem azt igenis megkívánhatod, hogy esatánkban erántad való köteles tiszteletemről el ne feledkezsem; de bizonyos légy abban, hogy nem is feledkezem; nem csak azért mivel én igen nyilván látom azt, hogy az ily esata csak

azoknak árt leginkább, kik azt, a mi józan Kisünk szavai szerint, gladiátori marakodássá alacsonyítják, de azért is, mivel én Téged minden véleményi antagoniánk mellett is igen szeretlek, s igen óhajtanám, hogy a rútúl lobbant pernek hozzánk illőbb befejezést adhatnánk. De épen így bátorkodom Tőled is kikérni, hogy ha még kedved leend ellenem vitázni, hadd a cselkövis fegyvereket Cselkövinek, vívj okok ellen okokkal, s amint lehet, lehelj barátidba is szelídebb lelket, mert hidd el, azokról ítél a világ reád is.

Munkáim kiadása eránt tett szíves ajánlásodat igen nagyra becsülöm és köszönöm! De mivel írásaim több principiumaiddal ellenkezetben állanak, kénytelen vagyok magamat ezen jótétemenyedtől megfosztani, mert mi lenne az egyéb a hideg világ szemei előtt, mint affectatíó? a mit pedig távoztatnunk illik. — Élj boldogul, nagy érdemű férjfiú, úri kedveseiddel együtt, s tisztelj meg engem ezután is régi bizodalommal.

Berzsényi Dániel.

XCIIL.

Az én kedves Berzsényimnek.

Édes barátom, Junius 3-dikán érkeztem hat egész holnap távollétem után haza, s azolta kétszer jártam meg Eperjest, assessor kért a district. táblától executióra sógorom ellen, ki hét gyermekimet 19 esztendő olta hóbérolja, s annyi bajom, annyi dolgom van, hogy azt sem tudom hol állok, mit csinállok. E pillanatban veszem leveledet, s szeretetet látok benne, s épen ezt óhajtottam. De mi tehát az, a mi kettőnket elválaszt? Hígyj nekem, nem tudom.

Barátok gondolkozásának, ízlésének szabad ellenkeznie, de nem soha szíveiknek. Ez a te érzésed is, melyet leveled fejteget. Hogy Te a scandált rimes sorokat leoninus formáknak nézed, azt tudom; de én nem emlékezem, hogy veled csak egy sorban is perlettem volna. Kölesey sok esztendő olta egészen elhidegedett erántam, a mit sok ideig nem is tudtam. Mindég úgy írtam neki mint a kivel nekem, és a kinek velem baja nincs, s hogy nem felelt, azt

nem szívének tulajdonítottam, hanem makacs szeszének. A mit az Élet és Liter. I. kötetében Vályi-Nagy Ferencz miatt teve, az oztán örökre megpattantá köztünk a húr, mert ő engesztelhetetlen nehéztelésű ember. Én vele ellened soha sem fogtam kezét, és a mit tett, *hírem nélkül* tette.

Vedd e vallástémet tisztelem s örök barátságom jeléül, s engedd nekem azt a szerenesét, hogy Verseid, azokkal együtt, melyek nyomtatva nincsenek, legalább a kiadottak közt nincsenek, általam adathassanak ki még egyszer! — Élj szerenesésen édes barátom.

Széphalom, júl. 3-d. 1829.

XCIV.

Kazinczy Ferencznek Berzsényi Dániel.

Ezen levelemet Bajzánktul veszed, hogy, ha netalán Pesten nem volnál, utánnad útasítsa. Félbetegem írok, s rövid lesz válaszom. Köszönöm azon szép érzelmeket, melyeket nékem barátsággal, tanusággal és örvendetes újságokkal teljes leveled *) ada, s ne vedd, kérlek, üres complimentnek ha mondom, hogy én is szívem szerint fájlalom, hogy köztetek nem leheték, s hogy téged nem láthatálak. A csúsz annyira inflammálá szemcimet, hogy lehetetlen vala útra indúlnom, s most is csak homályban írom ezen sorokat.

Májusban Füredre, onnét Pestremegyek, s ott fogom Verseimet holmi jobbításokkal s minden egyéb munkáskáimmal együtt kiadni, s meglehet, hogy egész nyarat ott töltöm, s tán gyűlésünkig is ott maradok. Akkor látni fogjuk egymást, s légy bizonyos abban, hogy mostani levelem rövidségét ki fogom akkor beszéddel pótolni. Tartsd meg tehát addig is régi barátságunk emlékezetét, s élj boldogúl.

Mikla, Aprilis 6-d. 1831.

*) Nines meg.

PÓTLÉKOK.

PÖTLÉK

P Ó T L É K O K.

Ezen leveleket és levéltöredékeket, az 1814. dec. 15-dikén költnek kivételével, mely Döbrentei negyedréti kiadása 252. lapján áll, s elnézésből maradt ki a sorozatból, Berzsényi László úrtól, a Dániel fiától vettük, már midőn e kötet a bevezetéssel együtt nyomtatásban készen állott. Sietünk azokat még ide vetni, bár némelyik, fájdalom, most is csak töredékesen fekszik előttünk. Melyeket mint hiányzókat a Bevezetés XIII. lapján álló ²⁾ jegyzet említi, azoknak csak hárome találhatók ezek közt, t. i. a 3. 5. és 12. számok, s így még *tíz* lappang. Vajha ezek is napfényre kerülnének. — Végül a hibákat is kijegyeztük. Majdnem kirekesztőleg egyes betűk s kómmák hibái, s még is oly súlyosak, miszerint az olvasót kérjük, hogy azokat a könyv használása előtt ne terhelte nék példányában kügazítani.

I.

II. b. a 6. laphoz.

Berzsényi Dánielnek baráti tiszteletét
Kazinczy Ferencz.

Kedves barátom! Imhol vannak verseid a szerint letisztázva, amint tehetőségemtől várhatod. Bátor kézzel bántam leírásokban, de nem kívánom, hogy változtatásimat vaktában s meggyőződés nélkül kövesd. Olvasd meg nagy gonddal verseidet; észreveszed az idegen foltokat, s a mit jónak látsz megtartani, tartsd meg: s a mi nincs ízlésed szerint, töröld ki. Nékem ez a kis fáradság nagy gyönyörűségemre vált, s azon felül hogy gyönyörködtem azon gondolatban, hogy te ezt az én barátságomnak legesalhatat-

lanabb jeléül veszed, azt nyertem vele, hogy manuscriptumod (amint reményelem, s kérek, hogy reményemet ne engedd elenyészni) autographiai gyűjteményem gazdagítására nálam maradj, az pedig élelőttem nagy nyereség.

A napam testvérbátyja gróf Rogendorff Kajetán, a palatinus Pálffy Miklós unokájának, Pálffy Karolinának fia, s Majlandban közel 30 esztendeig guberniális consiliár., elkergetve onnan, öreg napjait testvére karjai közt akarja elvégezni. Ez az ember sokat olvasott, s Olaszországban töltvén el életének legszebb részét, nagy poétai ízléssel bír. Ódáidat lefordítottam neki s felolvastam, hogy a mi poesisünket is ismerje, s becsülje nemzetünket. Az *Ulmai csata* s *Nagy Palidra* írt ódád igen édes könnyeket facsart ki szemeből, úgy hogy az ő ellágyulása engem is annyira meghatott, hogy verseidet csak zokogva olvashattam neki. — Örvendj szerencsédnek, édes barátom! te nem halsz el. Mit fognak valaha érni verseid, ha sok esztendők alatt fogsz rajtok szépitgetni, mint a külföld nagy emberei szoktak a magokéin, és ha majd a kevésb érdemeiket a későbbi kiadásokban jobbakkal pótolod ki! Kivált arra van nagy szükséged, hogy magadat szabad a Schriftsprachéhez és a túldunai provincialismusokat felejtssd.

Gondom volt arra is, hogy verseid minél csinosabban jöjjenek ki, s íme itt megyen útmutatásom a nyomtatónak s rézmetszőnek. — A Thomas Lang által vésett vignétet úgy küldöm, hogy az úton öszve ne romolhasson. Ha el talál romlani, vétess mást nála, a szent István piacának egyik szegletében a postaszekér hivatalja szomszédjában.

Sietve írom e levelet, öszvetoldulván házi gondjaim. Aztán én annyira hozzá szoktam a sebes íráshoz, kivált midőn tanulgatva jegyzéseket teszek, hogy kezem szemem kísérése nélkül festi a betűket. — Élj szerencsésen. Tudasd velem, mihelyt pakétom kezedhez jut, mint vetted jegyzéscimet, s ízlésed miben egyez az enyémmel, miben különbözik. — Széphalom, 23. Decembr. 1808.

Jegyzések.

Frontispicium. — Ha csak a vignette metszetik rézre, a könyv titulusa pedig nyomtatva áll, sok exemplárban görbén esik a vignette. Erre nézve szeretném, ha a frontispice egészen metszetnék rézre.

Mit kell rendelni a rézműveseknek, azt felírtam az itt mustra gyanánt menő árkusra. Neidnél egyébbel nem kell dolgoztatni a vignetet. Ő metszette az én Egyveleg Írásimon állót is, és jól dolgozta azt. Ha Berzsényi magát metszetni akarná, azt is őreá kellene bízni, még pedig azzal a rendeléssel, hogy a kép és frontispice azon egy rézdarabra (Platte) metszettessék. Kevesebbe kerülne a nyomás, azon felyül pedig azt nyernénk, hogy a compactorok nem fognák kajlán rakni a két képes papirost a könyv elejébe.

Ber'senyi miért nem Berzsényi? Az apostrophus **egy valamely** betű kimaradását jelenti, nem pedig a **z** kimaradását, péld. ok. él'tem — életem, köz'tt — között, éltem' — éltemet vagy életemnek. Erről szólék már a Magyar Régiségek scholionjainak egyikében. Én ha B-nek hívnának, csak azért sem írnám így a nevet, mert az apostrophus jele a szót eldíszteleníti az írásban, s mintegy kétfelé töri.

Sopronyban, nem Sopronban. Úgy volna Sopron, ha deakúl Sopronum volna.

A typographia birtokosának nevét Siess Clárának nem kell írni, mert az anomalia. A budai özvegy Landererné nevét így írják az ott nyomtatott könyvek címjein: *Özv. Landerer Katalin*. A magyar nem teszi az özvegyek keresztnéveit a megholt férjek vezeték neveihez, mint a német. Tégyük tehát magyarosan, ne in limine ipso impingamus.

Ajánlás. Ezt cicero betűkkel kell rakni, nem garmonddal, mert nem tartozik a versek corpusához. Az 5-dik sorban ezt: *ajtaját* elválasztatám *ajtajivá*, hogy a monotoniat ezekben: *ajtaját, szemét, falát* elkerülhessük.

Három könyvre osztatom fel a könyvet, mert a versek ennyifelé oszlanak, dem Tone nach; s ha felosztva nem mennének közre, az olvasó nagyon fel fogna zavarodni a maga örömeiben, midőn a poétai régiókban lebegő lantos egyszerre moralista lesz, vagy oly tónusú szerelmes panaszkodat mond, a milyenek itt a 3-dik könyv közepe táján állanak. Ezen felosztással bizonyosan fog nyerni a vers gyűjteménye. Az első karaktere így a fentebb nemű dal, noha ez oztán alább száll; a 2-dik a magasb repület, a 3-dik a didaktikus és Alltagsposiesen.

Myrrhámát. Wieland az idegen szókat *nem idegenszók* módjára

írja. Schiller, Göthe stb, nem tértek utána, s nekem úgy tetszik elég okkal. Ahol lehet, tartsuk meg az idegenség jeleit. Hosszasban róla szólni nem ide való.

P. 8. lin. 4. 5. egymás után mindjárt *terheimet s terheit*. Ezt könnyű lesz megigazítani, mert hiba. Nagyobb hiba az, ami ugyan itt áll: *Te osztod fel vállaidra még most is terh*. nem teszi ezt: felosztod velem terheimet, azaz osztozol terheimben. Könnyű lesz ezen is igazítani, és bizony *kell*.

Lin. 12. *ringatnak*: a gyökér renegek, s a ringatás renetés. Ezen valóban igen szép dálnak utolsó strópháját elhagytam. Kelletlenül több homocoteleütont csinálni oly vétek, mint kelletlenül kevesebbet. Pedig a két utolsó stanzában 4 sor fordúl elő ezen homocoteleütönnel: *essem*. De nem egyedül ez a fülbántó hiba nyette le velem az utolsó stanzát. Nincs szükség reá.

P. 10. *Psyche bíbor kebeléből* etc. Gyönyörű dal. Az olvasó lelkét sejdítések foglalják el. Nem egészen tudja mit lát (ilyen az Ámor és Psyche mythosa mindég és mindennél), de a mit lát, igen kedves. A 4-dik stanzában **hozzám, ágyamhoz, hozzon**, változtatást kívánt.

P. 12. *Mi a földi élet?* — Ismét egy igen szép dal. A 4-dik strophá 2-dik sora nem jó: sem **adhat**, sem **nem** árt. Elváltoztattam, még pedig igen könnyen: sem nem ád, sem nem árt. Így kívánja ezt a nyelv. — „S nem szab semmi földi erő néked határt.“ Adjectivumnak a substantivumától, s ezeknek a magok particuláiktól nem szabad még más hemistichiumba is esni. B. ez ellen igen sok helytt vétett megigazíthatatlanul. Ezt itt jegyzem meg, hogy sokszor elő ne hordjam. Ezt a sort tehát így tettem: S semmi földi erő nem szab néked határt. Az 5-dik strophá utolsó sorában változás esett, mert ok nélkül ment által a *nézed* és utána komma. A komma megakasztja a nyelvet, a *reim* is. Ha lehet, tehát mindég a reimon ejtsük a kommát, vagy inkább ne csináljuk, hogy a nyelv a reimon meg ne akadhasson, hanem ott akadjon meg ahol nem *kell*.

Kény dat: kénye, nem kényje. It: törvény, király, ágy etc.

A lapokat ezután a veres krétajelek szerint hordom fel:

14. Illik-e a görög lágy és kedves *ch* hangját *k*-nak mondanunk, némely purista phantasiája miatt? Bizony nem! Légyen hát Chloe, Cháris, Cháron, Chremes etc, nem Kloe.

A 2-dik sort híred nélkül leonínussá tetted volt: lehellete, ac-

there, virányain, partjain. — Ezt nem kevés helytt tapasztaltam. Schol meg ne hagyd, nagyon kérlek. Az ízetlen tordai lantosra emlékeztet, s felháborít kedves érzésinkben.

Pag. aversa 8. *titilázva* : Vétkes onomatopoeia. *tüzök* (tűzök) vétkes prosodia. Provincialismussal nem szabad élni *in der Schriftsprache*.

Pag. aversa 9. lín 3. 4. *kegyetlen vadtól*. Ám szenvedjük még itt! — De azt meg nem lehet szenvedni, hogy a báránykát (mely diminutivum) még azon felyül *kis* báránykának mondád.

Stropha 2. *Míg koporsóm bé nem zár*. Vétkes szóllás, és az ezt teszi : Addig adok néked hív lelket míg bészár koporsóm : holott ezt akarod mondani : oly lelket adok, mely hív lesz, valamíg etc. Ez *barbarismus*. Meg ne hagyd, kérlek!

Kedves // *szív*. adj. et substantiv, in duos versus discerpta.

Csatináz, tililáz. Komikus onomatopoea.

P. 11. rubro notata. Ezt az éneket bizvást elégetheted, mert benne sok igazítani való van, s alig éri meg a fáradságot.

Ó tündérek mosolygó szép lyánya. Nem épen rossz körülírás, de szükségtelen compliment. Hát a negyedik sorban a *sütés miatt* még egy compliment fordul elő.

Karom // *közzül*. — Az utolsó stróphában elmaradt egy sor, azt ki kell pótolni.

P. 14. *Amathus*, nem Amathunt.

Sándora-e? Megvallom, én Sándornak nem nézem.

KoszorúSa, nem : koszorúSSa. Az *S* nem szenved meg a kettőztetést. Nem : kedveSSe, hanem kedvese (— √ √). Ezt megkettőztetni túladunaiság.

bíbor : — √, nem √ √

P. 15. *Csermelyhez*. lín 3. et 4. Merre repül sóhajtásom — epedezéssel. Így jobb volna.

P. 17. Nem *Lizi*, mert ez az új név nem illik régi metrumú vershez, azért tettem ide a *Chloe* nevet.

Vigadsz, hinár, vigan mind spondaeusok, nem jámbusok.

P. 18. *Elválás*. Nem Elválás reménye. Ez magyarban nem die Hoffnung des Scheidens teszi, hanem ezt : Hoffnung dass man getrennt wird.

Str. 2. lín 2. *A bús fül*, stb. nem *egy fül*.

Tiéd, *lelke*m, nem lehetek : *Lelkemnek* édes fele! soha tiéd nem lehetek, *Lelkemnek* kedves fele.

Fortanak // öszve. — Árva szíveink NB. alább is *árva*.

Holtig sírdogáljanak Záporozó szemjeink. Mennyi haszontalan kép.

Das Lied ist zu süßlich! zu sehr im Tone der Alltagsnatur.

P. 19. *Esdeklő szerelem*. Ein Lied im Ton des vorigen (Beide können in das 3-te Buch kommen).

In der letzten und vorletzten Stanze fehlen zwei Worte. Sie waren platt. Man ersetze sie durch besser gewählt.

P. 22. *Emmihez*. Igen szép dal. De mindent elront az utolsó strópha hibás reimja : sűgárát, pohárát. Az első strópha 3-dik sorában nem tudtam elolvasni e szót : *Picholagos*. Mondjuk itt a *Philomelát* *Dauliának*, minthogy a *Philomela* név sokszor fordul elő.

P. 23. Nem *Ösz*, hanem *Közelítő tél*. Szép óda. De *bimbaja*, *tűnő*, illatoz hibák. *Bimbója*, illatozik, *tűnő* van jól mondva.

Barsi nem illik ódába. Alig illik a kökényszem is.

P. 24. *Melisszához*, nem az a fertelmes *Ilonka* név, melyet a regék boszorkányoknak adnak. *Hattyú*, nem *hattyu*. *Homályain* (nem *homálljain*) *Oztán homályain vidámjain* ismét reim.

P. 25. *Siria napja*. Ha nem a *Sirius* csillaga akart-e lenni? *Ha az* : kérek össze ne téveszszük ezt a *Siriával*, mely tartomány neve.

P. 26. *Szép, szép az élet Emmi* etc. és p. 27 *Itt hol e bújd*. Von geringem Werth! Beide Lieder könnten wegbleiben.

P. 28. *Chloe*. Szép ének. De *hinár*, *utálsz* hibás szólás. Miért gyöngy a béklyóra. *könnyed árjai* . . . kötelét *emészth*. Nem illenek öszve a kifejezések. — *Nyögdécelni*. Ezt a szót valaha én faragtam. Azt hittem hogy szép. Nem az : *nyögdelteni* — az szép.

II. Könyv.

P. 30. lin. 8. Kihagyál egy epithétet. *Hellai* nem jó. *Hellasz* a théma.

P. 31. *Delicta maiorum*.

Strophe 9. Az utolsó sor nagy sütés volt. Pótold ki.

Str. 10. lin 1. ifjuság vétkes pronuciáció. — *Atila* vagy *Attila*, soha nem *Atilla*.

Str. 14. *Módi majom*, gúnyolásra méltó. Ez meg nem maradhat.

Str. 15. *Gvadányi* tréfának jó : de nem ily felséges ódába. — utálva — **leromlott** és **leomlott** a penultima strophában.

Egy ily erőt és nagyságot lehellő ódában nem maradhat sütés, mert az gyengeséget mutat, pedig a gyengeség meghazudtolja az erőt, s a nagyságra lobbantó óda nevetséges lesz.

P. 33. Nagy örömmel olvastam a *Nagy Palira* írt ódát. De más kezdetet neki. — adóját, nunquam **adaját**.

P.34. Fentt kezdí a hangot az óda. Félek hogy fumum ex fulgore!

Str. 9. *szelíd királyunk Thrézia*. Jobb mint : Hát böles, még pedig minden tekintetben jobb. — Pálffy és Nádasdi helyeken kívül hozatnak elő. Félre itt velek. — Félre a kalppal is alább. — A két utolsó strópha igazítást kíván.

P. 36. *Ulma*. Egyike a gyűjtemény legszebb verseinek. A 3-dik sorban hézag van hagyva, mert az ott álló szó ismétlen szó a hazában, s nem méltó, hogy isméretes legyen.

Str. 2. *Mindeneket levert* és mindjárt : mindent lerontó.

Ez az óda oly szép, hogy méltó hibátlanná tétetni.

P. 37. gyáva nyúlat *Núbia párducza!* s alább újra : *Afrika tygrise*. Egy kép kétszer fordul elő egy ódában.

Eszterházyt előhozni peccatum contra unítatem.

P. 39. Pannon **legelső embere** (pénzben!), *támasza?* Bár úgy volna! Ezen változtatást tettem, hogy az óda nevétségé ne váljon. Ne csinálj magadnak faragott képet : megmondotta Mózes; a ki haragudott, hogy az arany—t imádatni látta.

böles vezetők, *atyák*. Sütés.

Szélvészeket zabolázva tartók. Zu gezwungen.

Az 5-dik strophát alig lehet érteni.

Tűnik nem tűnik.

Hagyd el kérlek azt a 9-dik strophát, és azt a Nelsont.

P. 41. *Nagy s temérdek*. Ez nem jó. Nagy, söt temérdek : már az jó.

P. 42. Igen szép ének. — *a zabolák s kötelek szakadnak*, nem a kötelek s zabolák szakadnak, mert így sok a áll együtt.

P. 44. Gyönyörű kis dal! — Ezen betűkben ömledez a szív. — Meglehet ugyan érteni, de bajjal.

P. 45. *Himfyhez*. Szeretném, ha újat írnál neki, s ezt elvetnéd. Kivált az első strópha férges gyümölcs.

P. 47. *Káldihoz*. bimbóji.

- P. 51. *Nyögdécselő*, transformatum in *nyögdellő lány*.
 P. 52. Mely igen szép dal! Bölcső, mert a *póla* : Winden.
 P. 54. Igen, igen szép, de nem hibátlan.
 P. 55. Ez is igen szerencsés. — A 3-dik stróphában lézag.
 P. 57. Jó : de rossz az utolsó sor. A puskapor ist nicht geeignet, um ein poetisches Bild in einer Ode zu seyn.
 P. 59. *Keszthely*. — Nincs elvégezve. Többet hozzá, vagy vesd félre. Kárt az által gyűjteményed vallani nem fog.
 P. 60. Igen szép.
 P. 62. lin. 3. fellegek // között, Schnitzer.
 P. 75. Gehört nicht in die Reihe der geründeten Stücke der Sammlung. Das Stück bedarf noch der Feile, oder gar des Ambos.
 P. 82. *Az én kegyesem*. Minthogy ez az egy ének új nevet kívánt, az Ilonkát *Mariskának* változtattam el. Az nem oly kedvetlen mint az *Ilonka*. Egyébiránt még azt kell megjegyeznem, hogy ez az ének koránt sincs elvégezve. Pedig méltó volna, hogy elvégezd. „Mein Mädchen ist nicht adelich.“ Ennek ez talán csak fordítása. Nem hiszem, hogy a német ily könnyen bánt volna a maga tárgyával.

Ez a 3-dik könyv nem kíván oly nagy gonddal való elkészülést mint a kettő. De kár volna ezt is több gondra nem méltóztatni.

Ezeket fel nem vettem gyűjteményedbe, mert ártának az egésznek:

1. *Magyarország*.
 2. XVIII. század.
 3. *Lajos és Mátvás*.
 4. *Festeticshez*. Örvendj hazánknak bölcs fija stb. melynek csak három stróphája jó. — Festetics elégedjék meg egy órával. Keszthelyében úgy is még egyszer előfordúl.
 5. *Szécsényi*. Igen szerencsétlen óda. Rossz még a Héros *nevében* is, mely — — v; nem pedig — o o.
 6. *Ifjúság*.
 7. *Horváth*.
 8. *Balaton*.
- } Nincs kimerítve a tárgy, s sok hiba van benne a prosodia ellen is.
9. *Fohászokodás*. Messze alatta van a tárgynak.
 10. *Magyar tudósokhoz*. Az oly poctának, mint a mi kedves Berzsényink, erre nincs szüksége. Én jónak tartanám e 10 darabot egészen elégetni.

2.

A IX. lev. vége. L. 31. l.

.
 Midőn reá új éket raggatának.
 A lakzisoknak részegült cigányaik
 Tibullnak mennyei kellemlő leányát
 Piros eszímába kelni kényszeríték,
 Hogy czinczogások mellett a Homér
 S az Élegéja tánczát lejtegetvén,
 Patkós bokáját öszvecsattogtassa
 S a csürhe nép közt vad kacaját repítsen.
 A részegeknek tetszik e veszettség,
 De a kinek szent érzés van mellyében,
 S Hellásznak istenségeit rettegi,
 Az átkos-vonszó helyről futva fut,
 S a farsanglás szentségtörő bohójit
 Adrasteának bosszujára hagyja.
 Nem késik az, s ím méri az érdemlett bért.
 (a többi most készül).

Élj szerencsésen nagy barátom! Ha módját ejtheted, hogy ezeket Kisnek elküldd, küldd el, s idvezeld őtet az én nevemben. Én is fogok neki írni, mihelyt megtudom, hogy írhatok. Hozzá is kész félig egy még 1799-ben kezdett epistolám. Öllelek tisztelettel elegy barátsággal. Az Isten mentsen meg minden bajtól!!!

3.

XIV. b. az 51. laphoz.

(Az, mely e lap jegyzetében mint hiányzó említettik; de kezdete nélkül. Íratott 1810. jan. 10. és 22. közt.)

— — — — ből. Hogy tehát ne gáncsolthassanak, jó lesz utolsó pes-ünket mindég tiszta jámbussal kiüetnünk.

1 2 3 4 5
 Más ál | tal nem | ragyog | hat, kap | ja fel — ?

mint ez, melynek csak a Horác által felszabadított helyein áll jámbus helyet spondaeus :

Megven | ni min | dég ret | tegém | fülét?

Az én fülem ugyan nem látja amaszt rosszabbnak ennél.

Az egész dolog csak az, hogy egy sorunk se légyen, melynek legalább két jámbusa ne légyen három spondaeus mellett. Mert annál szebb a jámbéjon minél több benne a jámbus, annál rútabb minél több a spondaeus. — Ez a sor tiszta jámbus, s meg kell valla-
ni, kedvesebb zengésű :

1 2 3 4 5
 magasz | talás | nak || a szidal | makat — *akatalektikus*
 magasz | talás | nak || És | szidal | main | kat — *katalektikus*

Egyéberánt én a jámbusokban azt akarom éreztetni olvasómmal, hogy nem egészen igaz az, a mit a magyar prosodista tanít a görög és deák nyavalyás követéséből, hogy a positiós vocális oly hosszú mint az accentusos vocális. Mert :

1 2 3 4 5
 Békét | békét | hát! Nézd | dézsám | már dől |

sokkal nehezebben hangzik mint ez :

Pajzán̄ | el̄ tō̄ | lem̄. Nézd | feldől̄ | vedrem̄.

Oztán szeretném metricus poetáinkat arra bírni, hogy a hiátust elidáljuk. Görög, deák, olasz, francia, német elidál. Csak a magyar nem. Oly tompa-e ennek füle, hogy ezt ne érezze rútnak? Rosz-e ez?

Látn(i) óhajtj(a) az egész sokaságot. Az isten(i) Achilles.

A görög Homérnak e sorát :

Μοῖσι Ἀγαίης ἀλγε εἶθηξε

így olvasta a digamma segedelmével :

mūri vacheis alge vetheke

nem pedig :

mūri acheisz alge etheke.

Óhajtanám, barátom, ha te is írnál egy-két valamit ilyen nemű jámbéjonokban. Dayka nagyon igaznak lelte állításomat, s követett. „Rettenetes Éjtszakája“ így van írva.

Közlöm veled egynehány epigrammámat. A görög epigrammatisták decemberben tűzbe hoztak, s ez idén már elragadtak követésekre.

Kinek hívják gyermekedet, s mely nap lett? Én szeretném tudni a többinek is születések napjait. — Elj szerencsésen, édes barátom. Öllelek mint barátomat, mint embert, mint szerencsés poetánkat, s köszönöm Sophiem halhatatlanná tételét.

Könyörgés.

Adj örömet, s adj bajt mellé, nagy Júpiter. Egyet
 A kettő közzül bírní, csak isteneké. (Deorum est.)
 Ez nyújtson föbb írt gyakor ingerlésivel Annak,
 És mikor Ez verdes, Az szelidítse dühét.
 Ah boldogtalan, a kit az egyike véve sajátúl :
 Az boldog, kit mind ketteje védve szeret!

Ez verwandt mit dem Schillerschen : Zwei sind der Wege worauf der Mensch stb. — Könyv nélkül azt nem tudom, és hogy a Schilleré meg ne téveszsen, azt ki sem kerestem mind addig, míg a magyar készen volt.

Felköltem ezt eddig írván, kikerestem Schillerben, s kiírom azt. Nézzük, miben hasonlít a kettő, és az enyém plágiuma vagy fordítása-e annak?

Die zwei Tugendwege.

Zwei sind der Wege, auf welchen der Mensch zur Tugend empor strebt,

Schliesst sich der eine dir zu, thut sich der andre dir auf.
 Handelnd erringt der Glückliche sie, der Leidende duldend.
 Wohl ihm den sein Geschick liebend auf beiden geführt.

Nem plágium! nem fordítás! A magyar közbülső distichonja a maga inversiójával emlékeztetheti az olvasót a Schiller második sorára. De a gondolat benne nem egy. A Wohl dem stb. pedig az utolsó magyar sor által van kinyomva.

Soloecismus.

Hogy soloecizálok, nevet Ercselyi. Kába, nevens bár!
Nem bukik a ki helyén (suo loco) s tudva s akarva bukik.

A nehéz nyelvű.

Kárischt mond, s Pszikhét, ha Psychét kell mondani s Cháriszt,
És Témisz-tók-lescht Győri **Them**i-szto-**k**leszért,
S **Ekkó**-s **Bakkusch**-nak, s **K**émiának s **Mekk**anikának
A mi nekünk **E**cho, **Ch**émia, **M**echanika.
Szent Adrasztea, mérj bosszút ez otromba beszédért?

Megvan az! — a svábnál Győri — Giehri leve.

*Ez otromba szántsándékkal így, noha e durva is állhatott volna.
Mert a Kálvin embereit tanítani kell pronuciálni.*

A boldog alkony.

Csókot, lyányka! — *Nem én.* — Igen, oh igen! Egyet! — *Eressz!* *Nem.*
Láng vagyok; éltem alél, angyali lyányka! *Nem én.*
Reszkete: megragadám. Csak szácsk...! — *Ah el!* — E szemet! és e
Másikat! e rózsás ajkat! ez arcot! — *El! El!*
Még egyszer szácskád! De ne tartsd hát zárva! szemed' még,
S homlokod! e lobogó gesztenyeszög hajakat!
És gyönyörű nyakad' és ambrás szép mellyedet! Újra
Szádat! Hagyd szívnom, Lolly, lehelleid! —
Hagyd...! — *Jönnék. Hamar, el! Fuss!* — S futnom kelle. De már most
Töled, Lolly, csak a hajnali fényre futok!

Lebendig dargestellt, és ez magában is érdem. De bizony semmi sincs előttem kedvesebb benne, mint az a véghetetlenül de-liciat másfél utolsó sor, hol béfátyolozott világossággal mondja, hogy csak hajnalkor mégyen el karjai közzül.

4.

XV. b. — 53. lap.

Kazinczy Ferencz Berzsényi Dánielhez Miklára
Somogyban. Széphalom, oct. 1809. *)

Hogy jámbusimra gáncs fog szállani,
Előre láttam. Ők az iskola
Törvényeit bátran általszökdösik.
Ha jók, becsülik a törvényeket;
Becsülik a példákat is, ha szépek.
De kell-e törvény, kell-e példa a szépre?
S nem széppé a szépet, s a rútat viszont
Nem-rúttá, e kettő kéje tész-e?

A babonának reszkető fija
Nem lát, nem hall; azt tartja a mit tanítanak.
Homér hatosban zengé bajnokát :
— Úgy érti mesterétől; — s a hatos szép.
Murány rotyog, potyog, kotyog, szotyog;
És, minthogy azt így füzte Gyöngyösi :
Lám a *rotyog, potyog, kotyog, szotyog*, szép.
Két kurta egy hosszát ad. Tehát, csak értsd :
Remegő nyulakat a-vagy bitang darut a hurok'...
Mert ezt Horátzban így lelé — pedig
Ő füllel ujjal mérte a hangokat —
Fület-varázsló zengzet, ékes jambus.
Nyilván ez is szép jambus lesz tehát?
Mert törvény ellen nem kél pártosan :
Te szerelem, eleget epedek, eleget iszom az üröm'...
Szebb mint a gúnyolt Accius rendei!
Daykának édes zengzetű dala :
Homályos bánat dúlja lelkeket.

*) E híres epistolának felét még 1809. oct. 21. közölte Berzsényivel, l. 28. Csereynek inscribálva, kétség kívül, hogy a készszel őt *meglephesse* (v. ö. Kazinczy Leveleit Kishez, I. 305).

Talán újúlnek régi szenvedésim,
Talán tündér előre-érezésim
Rémítnek . . . rossz! mert másod és negyed
 Fogásaiban az első tag hamis,
 S középbén a vers ketté nem hasad;
 S így Dayka ügyetlen, lomha verskovácsló.
 Nem vétek az, ha Virgil és Homér
 Négy spondát vész négy dactylus helyébe.
 De Dayka a másod és negyed fogásra
 Spondát ne végyen! Ők a harmadik
 Czikkelyben általszökdösik gyakorta
 A nyugalom pontját, és menttek értte.
 Pert vonsz fejére Dayka ezt ha teszi!
 Oh marhalelkek! méltók vonni jármat,
 Mert fül helyébe féket kaptatok;
 Hányszor fakasztta már dongástok engem
 Szelíd kacajra, hányszor élességre!

Mi teszi a verset verssé? — Szózatosság. —
 S mi ezt? — A hosszú s a rövid tagoknak
 Arányos és kedveltető összevillések.
 Vers, a mi fülnek majd tág majd szorosb
 Törvény szerint nyúj bájta, s a holt igébe
 Hízalkező zengéssel éltet önt;
 S nyügét, a mely közt kényesen lebeg,
 Érezni nem, de csak gyanítani hagyja.
 S így a Terentz és Plautus rendeit,
 Bár szük bilincsre verve nincsenek,
 Szép versek lévén, jóknak is vehet'd.
 Így jambusom, ha páros öt fogásain
 Úgy ejti kurta tagjait, hogy ők
 Utól ne álljanak; s ha két utolsó
 Polczain gyors lábat szöktet, bár az elsőb.
 Fogásban sánta lábakat von is :
 Ő két röviddel nem foldoz keményt —
 Komoly dalának bátran járja tánczát,
 S az iskolások gáncaikat kacajga.
 De nem talál helyt minden mindenütt.

Az boldog, a kit nyájas Istene
 Kegygyel vezérel a saját nyomon.

A verselés legrégebb neme
 Az volt minálunk, a melyen Tinódi,
 Szikszai borától fülve, dúdola.
 Rest és siket vers, mely hat párja közzül,
 A sort középben kétfelé szakasztván,
 Csak egyikének adja gondjait,
 És mégis oly, hogy tapsolást remélhet,
 Ha ihletéssel énekeltetik,
 És a vezérrend két utóbb csapásait
 Selypül nem adja vissza a többiben.
 S házát s hazát és szálát meg valát
 S hagyjont s vagyont nem toldoz együvé.
 Az adva s kapva, rakva léi kegyelmet,
 Mert kedves néhol még a tompa hang is.
 Hervadhatatlan fényt ezen nyere
 Az, a ki majd ösének szép elestét,
 Majd a kemény lyány csüggesztéseit dallá.
 S egünkön Zríni csillagként ragyog.
 Kevésbé könnyü mint volt Gyöngyösi :
 Jóval tanultabb, s fenntebb szárnyalású.
 S e versnem hordja Zríninek nevét.

A Tiberis s Ilisszus szép leánya
 Sylvesterünket fényesb útra hívá.
 Magasb kecekhez szoktatott fülét,
 Hogy értse nyelvünk szózatos folyását
 Nektáros ujjal ő illette meg,
 S más húrokat vont zörgő karvasára.
 Fülelt a tér, füleltek a tetők,
 S Tibanyinak játszó lyánya felkapá
 A kedves hangot, s sokszorozva vitte
 Tátránknak égbe nyúlt sziklájához,
 És a holott az Olt siet vizét
 A nagy Dunával egyesíteni.
 De a Hellénisz a rekedt kintorna

Nyivását kedvelő sereg között
 Még nem talált érzékeny tisztelőt,
 S jobb korra várván, nyúgalomra dőlt.
 A szunnyadót nagy-későn Ráday
 Költötte fel hosszúra nyúlt altából,
 És Péczelének zöld árnyékai közt
 Titkolt szerelmek üzésére bírta.
 Itten lopá el a szerelmesektől
 Egy pár Szarándok lantjokat. De Zeüsnek
 Szelíd leányai tükkal kergeték
 Bosszús halálíg a tolvajt, s kezében
 A szózatos lant csak vad hangot ejte.
 Rájnis s Szabó, s ezekkel Révai,
 Nyerék meg azt a kedves éneklőtől,
 Ki, őutánok, egyre sem mosolygott
 Még édesebb, még bájosabb kegyével,
 Mert a dagály nem fenség, mint Virágra.
 Sok a meghítt, a választott kevés.

Az ének és a vers ellenkezésben
 Állottanak mindeddig. Az rövid
 Űtést adott emennek hosszujára;
 És, a midőn ez megszökött, amaz
 Balúl hosszúra tátogatta száját.
 S így a tudom majd *tudom* majd *tudom* lőn
 S a lányka mézes ajkát a zsolozma
 Hamis hangoknak ejtésére kinzá.
 Hermesznek békebotját Ráday
 Nyújtotta el a két versengő felett;
 S ők, mint a kígyók a boton, azonnal
 Szerelmes öszveölekezésbe költek,
 S visszálkodások harcza véget ért.
 S most a magyar dal már görög kecskekkel
 Dicsekszik, és a nagy Békéltetőt
 Hermiónénk szent tisztelettel hang'zza.

Nyert a magyar dal, a midőn görög
 Tetőkre léptetett. De veszte a régi,

Midőn reá új éket raggatának.
 A lakzisoknak részegült cigányaik
 Tibullnak mennyei kellemű leányát
 Piros csizmába bújni kénszeríték;
 Hogy czinczogások mellett a Homér
 És Elegéja tánczát lejtegetvén,
 Patkós bokáját öszvecsattogassa,
 S a csürhe nép közt vad kacajt repítsen.
 A részegeknek tetszik e veszetzég,
 De a kinek mellyében tűz lobog,
 S Hellásznak istenségeit rettegé,
 Az átkot-vonszó helytől futva-fut,
 S a farsanglás szentségtörő bohójit
 Adraszteának bosszujára hagyja.

A Zríni kobza két pár húrjait
 Egy párra szállította Bessenyei.
 Azért-e, hogy négy egyezőt keresni
 Kifárada a szük nyelvben? vagy mivel,
 Prokruszesi ágyként, a négy rend köre
 A gondolatnak, hogyha kurta, nyújtást
 És hogyha hosszú. nyedelést, parancsol?
 Az Örs öreg dallója s Baresay,
 Dicső barátok és rokon nagy lelkek,
 A vers kidolgozásában nehézkek,
 S eltelve mégis fogyhatatlan ékkel,
 S magyar lelkeikben halhatatlanok;
 És a ki testvérenek sirkövét
 A bánat ágával foná körül,
 S az a ki Czidet hozta tájainkra,
 És Ányos, együtt indúltak vele.
 Az áldozatlan pórsereg körültek
 Bájolja gyült fel, s minden hangicsálást
 Zengésnek vévén, mint a tók lakóji
 A fülmilének csattogásai mellett,
 Rekedt szavával dong s kong úntalan.
 Pirúlt a büszke Píerisz, s helyére
 Nyomván a hulló pártát, titeket

Szóllíta fel, honnom nagy díszei,
Kisem, s te Berzsenyim, s Rózának boldog férje!
S kevély örömmel lépe társai közzé.

Barátom! Orczy s társai már avúlnak.
Avúlni fogtok egykoron ti is!
S mint a te fényed vét homályt Bugacznak
Szent dallosára most, úgy zengi majd
Az únokának egy újabb Virág
Egy újabb Dayka szózatos dalát,
Mely a te lantod édes énekeit,
És a mit istennéje súg Kisünknek,
És Himfy zengett, elfeledteti.
Mi még hajnallunk, s távol a határ!
De nem lesz oly kor, mely a vak tudatlan'
S ízét-elvesztett bölcsnek bosszujára,
Ki titeket nyelvrontóknak szidalmaz,
Mint Márszyász azt gyáva lantolónak,
Kire ég föld s még a poklok is fülelnek,
Neved' csudálás nélkül emlegesse.
S mint én irigylem Orczynak Bugaczáét,
Akként irigylük majd Psychéd' neked,
S a mit hazádnak szent szerelme zengett.

Az a leány, mely vélem a legelső
Szonettet dallá honnunk szép határin,
S most majd a Ráday kényes rhythmuszán
Majd jambéjonban súgja episztolájit,
Venúzium hattyúja, mennyei
Terpszichoréddal megmérkezni fél.
Ő nem leánya az Aegisz-csörtetőnek,
Nem egyik kedvelt húga a Delphi urának;
Nem öltözött a Küprisz bájjövébe,
S a zengő pánczél szárnyas tánczait
Pallászszal a felhőn nem tánczoló.
Hol a Hegyalja látni örül magát
A sullogó Bodrog víg tükörében,
Ottan akadt ő egyszer dallva rám,

Befutva Eósznak lángugáiraival.
 Mint hültem el, s oh mint levék oda,
 Midőn megláttam! Intett hogy követném,
 S követtem őtet. S amint e zavar
 Lassúlni kezdte mellyemben, s az élet
 Szózáttal együtt tére vissza, ezt kérdeztem :
 Ki vagy te, szép szűz? Lángoló szemed
 S e barna, fürtös üstök, e szemérem,
 Orczáid színe, s e varázs kecsék
 Benned hazámnak szültjét sejtetik.
 De barna, fürtös üstököd virágai
 S a hang, mely édes ajkadról folya,
 S egy mondhatatlan báj, melyet szemem
 Még egyikén sem láta szépjeinknek,
 Külföldinek mutatnak. Ah, ki vagy?
 Csudállak és szeretlek!

S a leány

Mondá : Nevem Xenídion s Magyarsa.
 Báróczy volt az ápolóm; az új
 Szép Attikának méhe. Ő tanított
 Engem szemérmes-édest selypeni,
 S távozni a durva nép beszéditől,
 S nevetni a durva népnek gúnyait.
 Kis énekem, mely hozzád elhatott,
 Külföldnek éneke. Hallottam a
 Quirína s a szép Maeonisz dalát,
 S a mit Torquata s Louison s Göthchen zengtek.
 S pártájik elhullott virágaikat
 Pártamba füzöm e völgy diszei mellé;
 S kényem szerént eldalлом bérczeinknek
 Mind a mit tőlök eltanulhaték.
 Így bánt Quirína a Maeonisz dalával;
 S Virgil s Horátz Pindarnak és Homérnak
 Virágaikból füztek kosszorút
 A föld nagy Asszonyának homlokára.
 Csak a butát rettentí az a mi még új.
 Külföld termése volt a rózsa is;

A mivelés belföldivé tevé;
 S olasz eget szítt e tetők gyümölcse.
 Jer, halljad lantom zengzetét. Ne kérdd :
 Mindég enyém volt-e? Most már enyém.
 Ne kérdd : Törvénynyel egyez-é, nem-é?
 Egyez, ha szép; mert törvényt ez teszen.
 A Kellem istennéjit engeszteld meg.
 Győz, a kinek kedvellik áldozatját.

A mint poetát, hazafit s embert végzetlenül szeretett Berzsenyinek küldi ezt azzal a kéréssel, hogy maradácai számára tégye félre

Kazinczy Ferencz.

Széphalom, jan. 19. d. 1810.

5.

XXXV. b. — A 97. laphoz.

Széphalom, november 3-d. 1810.

Kedves barátom!

Engemet egy éjjel a minap meglátogata az epigrammai Múza, s ötször nyújtotta kedvezéseit; a mai éjjel is visszatére, de már ma kevesebb kedvezéssel volt. Engedd, hogy mutathassam virágait, melyeket nyoszolyámban hagyott, midőn a reggel feltűne. De hagyjuk az allegoriát.

A mi Kisünk engem arra buzdított, hogy írogassak több *Nyilakat (Nyilak és Virágok)* címje alatt készülök kiadni azon epigrammáimat, melyeknek tárgya a *mesterség*. Az első darabja az lesz a mi íme itt következik :

HERCULESZHEZ.

Hatalmas Herculesz, nagy Emberisten!
 Dicső fajzatja a mennyropogtatónak,
 Kinek most már fényében osztozol!
 Te nem csak a föld undok szörnyeit, (monstra)
 A hétfejű Hydrát, a holdszülötte
 Oroszlánt, és a Kréta vad bikáját,
 S a mind ezeknél rettentőbb Buzíriszt,

Diomedeszt, a hármás Géryont,
 S a tüzokádó Kákuszt öldöséd el.
 Hogy jót tehess, te nem kerülted a
 Kevésbbé bajnok tettet is, az ól
 Marháinak szemetjeit kihánytad;
 S ég s föld javallá hasznos tetteted.
 S a mit te nem szégyenlél, Bajnokisten!
 Dicső fajtatja a mennyropogtatónak!
 Én, nyomorúlt embercse szégyeneljem?

Az emberese a Terentius *homunciója* szerint van formálva, s az olvasott olvasót arra emlékezteti. Emlékezel-e a helyre? Ott van az, ahol az ifjú, a Jupiter és Léda képét nézegetvén a bordély falán, azt mondja, hogy nem szégyen neki, a mi az istennek nem volt az.

Szokott és szokatlan.

Berki szokottat imád : nekem az kecses a mi szokatlan,
 S kényesb vagy makacsúlt izletem Újnak örül.
 A mit Berki szeret, megavúlttá válhat : az újért
 Hamvamat a maradék áldani fogja nekem.

Fülmile és Czinke.

Zeng dalod; esküszöd azt, s mivel esküszöd, elhiszem. Óh de
 Nem szépen zeng. A fülmile nem czinege.

Törvénszegés.

Járj egyenest! ki ne térj! így rendeli az iskola; nem szép
 A mi szabásom előtt helytelen, a mi hibás.
 Járj szabadon! ne remegj! mond Aesthesis; és ha van ok rá,
 Térj ki; ne hidd, hogy szép s jó legyen a mi feszes.
 S a Genie pártázott fővel jő, s sanctionálja
 A mit az iskola tilt, a mit az aesthesis hágy.

Subai.

Te cifra szókkal élsz, s poeta nem vagy.
 Egyhangzatokra akadsz, s poeta nem vagy. (*reim*)
 Mértékre lépni tudsz, s poeta nem vagy.

Múzsákat emlegetsz, s poeta nem vagy.
Csók és bor éneked, s poeta nem vagy —
Mi híjod? — Értem én : — Poeta nem vagy!

Prózai s poétai szóllás.

Természet, te vagy a törvénys a mester. Igazgasd
Verseimet, s hagyjad folyni szabásod után!
Így Futak : És mivel az prózáját szórja, külömbség
Nincsen verse között s prózai míve között.

Fenntebb stílus.

„Téged senki nem ért : minek írsz hát?“ — Pór sereg! im itt
Lórét árúlnak, s nyírvizet! édes italt!

A két Természet.

A Poesis kikap a népből s a durva valóból,
És kiesebb tájra s lelki valóba vezérl.
És te kevélykedhetsz, hogy az Eltévedtet az **egy** és
Szent Természethez, Nyáradí, visszavonád? —
A mit lát, maga, Nyáradinak, Természet. Ez egy az :
A mesterség' Természete néki nem az.

Mikrologus.

Mikrologod gyakran elkínozott. Oh de miért vagy
Együtt Mikro-, Pikro-, Mákro-, Makárologósz?

Mikrósz : apró; pikrósz : keserű, nehéz; makrósz : hosszú;
makárosz : boldog (magával eltelve boldog).

Délután Szőlőskére indúlok a Kazinczy Sophie és Vay Ábra-
hám összeeskettetésekre. Él szerencsésen, édes barátom, általam is
szeretett házad-népével. A kis Eugenie már ki tudja mondani neve-
det, s íróasztalom felett függő képedet *Berczenyi* bácsinak hívja.
Mely öröm szememet reá vethetni, mikor lelkem veled telik el!
Csereyhez írt epistolámat már nyomtatva látom. Erdélyisen van
nyomtatva, azaz *csúnyán, hibásan*.

6.

XXXVI. b. — A 99. laphoz.

Széphalom, december 16. 1810.

KIS ÉS BERZSENYI.

Külömbözők és egyek arcaik,
 Mint lenni kell a szép testvérekének,
 Kik egy anyának nőttek karjain,
 És bájaiban megosztva részesek.
 Költ homlokát az egyiknek szelíd
 Szög fürtök ékesítik; s a cyane
 Színéhez jól-hasonló nagy szemek
 Szikráznak a játékos ív alól.
 A másik barna selymet hullogat
 Pároszi márvány-vállain alá;
 S mely Isten álljon ellent, a midőn
 Ez éjnél barnább szem pillantja meg?
 Az egyik spártai karsu szép leány,
 Körülaggatva a párducz leplegével,
 Kit a hegyekben sújta meg nyila.
 Lezbósz nevelte a másikát, dalok
 S a lant zengése mellett; ezt mutatja
 Fürtjei között az ionkosszorú. (ἴον gör. viola)
 Melyiké az alma? — ah, ki mondja meg!

Kiben kétségeim biztos oktatót
 Találni szoktak, Delphinek királya,
 Szent és nagy Isten! verd el e homályt,
 S, hogy bírja fényed', illesd meg szemem'.
 Tripószodon ég a tömjén, s magas
 Boltjaidat sűrű felleg tölti bé :
 Segíts! itt térdelek —

Ím a falon

Lángolnak a betük : KEDVES NEKEM
 A MESTER, ÉS A NEM-KISEBB TANÍTVÁNY.

Ez, édes barátom, a mai éjjelem munkája, s sietek azt Kisnek is, Neked is megküldeni. Bár festhetné előttetek, és a maradék előtt, mint tiszteltelek benneteket; mert *itt* a barátságoknak nincs szava. Ezt mondánám rólatok, ha nem ismernétek is.

Ez az epigramma *Tövisek és Virágok* nevet viselendő epigrammáim közt fog megjelenni. Még Sylvestert és Virágot, Orczyt és Gvadányit, Ányost és Csokonait, Daykát, Zrínyit, Kisfaludyt fogom festeni. Báróczyra írt epigrammám, és az a mit Fábchichra írtam, előtted is ismételtesek.

R Á D A Y.

Én újabb Mózes voltam, s népemet
 Kihoztam a rabság hajlékiból.
 S a hagymatermő honn helyébe néki
 Tej- s méz- s bor-folyta Kánaánt adék.
 Fény oszlopában ment Apoll előttem,
 Fény oszlopában én a nép előtt.
 Megcsaptam a tengert, s nyílván állt az út,
 Megcsaptam a sziklát, s folyt a patak.
 Az új törvénynek kettős ércz táblájit
 Lehoztam a Parnassz szent bércziről,
 S hatalmas jobbam azzal forgatá fel
 Az undok tisztelet tornáczait. (Leoninus verseket.)
 Lehullt a fal, de fennmaradt a tábla.
 Apoll kedvelte tiszta tettemet,
 S bérül öreg zöld kort nyújtott nekem,
 S szépzengzetű lantot s hattyúi dalt.
 Kivette fürtjei közzül a borostyánt,
 S, hogy csendesesen nyugodjak árnya alatt,
 Önnön kezével szúrta sírom mellé.
 Nagy volt nevem, s örökre fenn marad.

Vetted-e már Eggenbergertől feleségemnek képét?

Én ma kaptam Erdélyből Bocskay Istvánnak egy tulajdon kezével aláírt parancsolatját. A levél magyar, de a kezdet az akkori szokása szerint a cancellariáknak deák. Ez az ember nekem

idólumom. Mik volnánk, ha ő nem volt volna! Ide festem neked a subscriptiót, és ide még három nagy emberét*). Éljj igen szerencsésen. Adjon az ég Néked és a Tiéidnek, kiket tisztelek, boldog új esztendő.

7.

XXXVIII. b. — A 110. l. után.

Kedves barátom!

Ez órában kapom Patakról Tövisemet s Virágimat. Te, Kis és Horvát Pesten postán vészitek azt. Relátiómat aminap megküldém. Gróf Desöffy neheztel — és nagyon méltán — hogy az általa készített deák inscriptióban kifejejték e sort :

PRO. PATRIA. CAESIS.

E miatt a relátió újra nyomtattatik. Wesselényi meglátván verseidet, azt írja, hogy az ő atyja non caret vate sacro. Örülök, hogy a gyermek épen ezt írja. Mint vagy, édes barátom? élsz-e? irsz-e? nyomtatják-e verseidet? Harmadnap előtt Thaliemat majd megfojtá a hurut. De már túl van a veszélyen.— Éljj igen szerencsésen.

Régen, igen régen nem vevém leveledet.

Széphalom, febr. 24-d. 1811.

8.

LII. b. — A 144. laphoz.

Széphalom, 1812. April 15-d.

Utolsó leveledben említéd azon kívánságot, hogy a Desöffyhez írt epistolát is láthasd. Imhol az az exemplár, melyet nyomtatás alá készítettem volt még 1809, hogy a német betűrakó annál kevesebb

*) A levél véglapján e hasonmások : *Federic* (Nagy Friderik), *Henry* (IV. Henrik francia kir.), *Bonaparte* (egy Aegyptusban írt levele után), *Stephanus* (Bocskay Istv. 1605. aug. 20.), *Martinus Lutherus 1519.*

botlással rakja ki. Midőn az újabb exemplárt Vidának odaadtam volt, elfelejtém ide rakni az igazításokat, és parancsolatodat ezen okból nem tehetém mostanáig, mert Vida az igazítást csak utolsó postával küldé meg nekem. Ebben az epistolában sok jó van : bár használhatna a közönséges immoralitás meggyógyítására, de félttem, hogy merő chria. Kis bátorit, hogy nem az. Hirgeist Ninyhez nem epistolát, hanem sonettet írtam. Prónay Sándorhoz elment köszönő-levelem. Venni fogod mását. — Élj szerencsésen kedves barátom!

Gróf Desewffy Józsefhez.

Ha érted-é te, honnan jöhet az,
 Hogy a Prométheusz sanda nemzete
 Sehol nem áll meg a közép nyomon?
 S mint a botor juh, mely nem éri fel,
 Hogy leghamarb út a legeggyenesb,
 Mindég az egyik félre sántikal? —
 Sztricsák, kinek nincs füstös pergamenje,
 De a kinél e csorbát nem fukar
 Kezekkel pótolá ki Smintheusz,
 A régi irhának nem nagy szívelője,
 Kaczagja Fellegvárít. Ó talán
 Nem volna gaz, ha gögje kisebb
 S érezni akarná hogy csak az kicsiny
 Kit a kicsinység kínoz és pirit.
 Gazdag, te nem vagy pénzed; így hörög,
 Az úgy vagyon kivúlted mint a czafrang,
 Most a számaon, majd a büszke ménen.
 A czím csak báb; csak hang az a nemesség.
 Deukálionnak népe mind rokon faj.
 Nincs pór közöttök, nincs nemes; s ha van,
 Bár trónuson ül, pór a kába : de
 A böles, ha porban fekszik is, király.

Elyúlva bársony pamlagán nevet
 Sztricsák-királyon Fellegvári, s mond :
 Ha bölcseséged annyit ér, bagoly!

Mint a királyság, melyet bírsz : nekem
 Az egyik úgy kell mint a másik. Ész,
 A mennyi kell szükségből, nekem is van :
 Az a tiéd gyanús pénz; kellete
 Nincs mindenkénel; én folyón kapok.
 Osztályba néked a gyümölcs jutott,
 Nekem csak a héj. Érd be te a gyümölcsöcsel,
 A héjjal én beérem, s vége a pernek.

Ész-é tehát vagy fény? Melyike az elsőbb?
 Midőn szobámnak csendes szegletében
 Tekintem a „Bennünket s Nem-bennünket,“
 (a többi hibázik).

9.

LII. c. — 144. l. után.

(Széphalom, apr. 15. és jún. 12. közt. A levél hiányzik, a melléklet ez :)

Gróf Desöffy Józsefhez,

1802. Sáros, 1805. és 7. Zemplén, 1811. Szabolcs vármegyék
 követjekhez.

40-dik születése napján, febr. 13. 1812.

Horvát, a ki neked levelem bényújtja, hogy ötöt
 Nálad ajánljam ugyan nem kéri, de még is ajánlom.
 Nem mivel a nélkül hozzád nem juthat : hanem hogy
 Mind neki kedves az én karomon fellépni teelődbe,
 Mind nekem az, titeket, szeretett Nagyok! öszvecsatolni
 S e munkát másnak, s a történetnek irígylem.
 Néked, néki, nekeM *) azon oltár lángja lobog fényt
 Pályánk szép koszorúja felé, de különbözik útnak
 És az határ, melyen túl hágni nem enged Apollon.
 Én hátul maradék : te korán legelőre haladtál.
 Lustrumaid közzül ma telik még nyolczadik, és ím
 Már negyed ízben ülsz, nagy képviselője megýédnek,

*) „A penthemimeris itt megszenvedi a rövid syllabát : Omnia vincit amor
 et nos cedamus amori.“

A Haza Nagyjai közt, tisztelve, csudálva, szeretve
 Mint nem senki. S az én nevem itten az országgló Nép *)
 Gyűlésében zenge ajakidról; a Te ajakidról!
 Oh nem várt ragyogás! oh kedves zengzet! ez egy fény
 És egyedül ez az, a melyért ha szabad vala vágynom,
 Vágytam volna; — kevély lelkem pulya díszre nem ásit.
 Ám ha szeretsz, s ha barátodnak kérésire hajlasz,
 Nyelvünk VARRÓját te se késs kebeledbe fogadni,
 S hogy lelkes, hogy erős, hogy nyájas társat ölelzs, hidd.

10.

LXXI. b. — A 186. laphoz.

Mikla, december 15-d. 1814.

Barátom!

Megbájtoltva követhetetlen szépségű epistoláidtól, ismét epistolát próbáltam **). Rostáld meg, kérlek, s taníts meg nyomdokaidba hágni. Már két kis versemet nem méltattad figyelmedre, ámbár mindenikben volt jó s mindenikben volt szembetűnő hiba is. Ha a barátságna ezen legszebb actusát megfogod tőlem, azt kell hinnem, hogy sohasem voltál barátom, s következőképen nékem is meg kell szűnnöm eddig való alkalmatlankodásimtól.

Dukai Takács Dudi unokahúgom, jól nevelt s minden kellemeikkel bíró leányka, 18 esztendő, s szép értéke legalább megér hetven ezeret, s méltó, hogy törekedésiben buzdítsuk, segéljük. Ajánlom kegyeidbe.

Wesselényivel való mulatásodat és grófnéd karakterét oly szép színekkel fested, hogy én irigyed kezdek lenni. Én oly boldog mint Te sohasem voltam, s nem is lehetek. Te érzéseidre nézve mast is gyermek vagy. S mely boldogság gyermeki szívvel s megérett észszel élni! Mondd meg grófnédnak, hogy én Néki rokona vagyok Török Magdolna jóbbanyámról, ki ugyanazon familiából való. S mely csudálatos, édes barátom, én Wesselényinek, Döbren-teinek és Szentmiklóssynak is rokona vagyok! Wesselényinek mint

*) Populus late rex. Virgil.

**) Dukai Takács Judithoz. L. Versei közt, Toldy kiad. 312—16. l.

Pogány, Döbrentéinek mint Berzsényi, Szentmiklóssynak mint Sándor. Ne ítélj meg, kérlek, ha azt mondom, hogy ezen szép rokonsággal kevélykedem.

Minapi Vas vármegyei utamban megállék Keszthelyen, a grófnál lévő hatodfél ezer forintom érdekének felvevésére. Boszuságomra véletlen a gróffal összevetődtem, bosszuságomra, mondom, mert én mindenkor boszorkodom mikor igen nagy urat látok, vagy ha nem boszorkodom is, legalább nem örülök, mert én csak vagy magammal, vagy magamhoz hasonlóval szeretek társalkodni. Azonban ez a jó gróf minden emberséget mutatott hozzám. Kertjének legritkább oltoványival megajándékozott, s megparancsolta kertészének, hogy valamit kívánok, mindent adjon. Igen szívesen invitált magához, és különösen a georgikoni exámenre megkért, hogy elmenjek. De minthogy azt is veté hozzá, hogy akkor nekem valami jó svájcezer tehennel is fog udvarolni, én nehezen fogok neki udvarolni. Kevély nem vagyok ugyan, de a szemtelenségtől superstitiose irtózom. Már mast pedig vagy gorombának kell lennem vagy szemtelennek.

Én az erdélyi theátrum számára szeretnék valamit írni, de semmi materiálékat nem tudok, s könyveim sincsenek, hogy kereshetnék. Te kétség kívül e részben is tudsz engem vezetni, adj tehát, kérlek, valami témát, s ha lehet, erdélyit.

Élj szerencsésesen s tisztelj meg ezután is nagyrabecsült hajlandósággal.

II.

A LXXII. lev. vége ¹⁾. L. 180. l.

Szemere a sok régi magyar könyveket olvassa, hogy kidolgozhassa mint változott a nyelv, s megmutathassa, hogy annak változni *kell*. Elhülnek a Mondolatisták, mely tudomány van azokban, a kiket ők tudatlansággal vádolnak. Harcolni lehet nemesen is, s *így* harcolni hasznos.

Beregszászi deákul ír egy dissertációt de formatione verborum hung. — Jobb volna ha előbb tanulna s úgy írna.

¹⁾ E levél keletében, l. 186. hibásan áll jan. 10. 1814, 1815 helyett.

Erdélyben Vályi Nagy Ferencz pataki professor tartatik első magyar írónak és poetának. Egy úr, a ki ott *tudósnak* ismertetik, könyv nélkül tudja az ő *Batrachomyomachiáját*. A magyar földön azt senki sem tudja más. De igazán írtad, hogy az olyaknak is van publikumok.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Hozzon reád is jobb esztendőt az Isten.

Hív barátod, tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

12.

LXXV. b. — A 193. laphoz.

Mikla, december 2-d. 1815.

Tisztelt férjfiú s barátom!

Mi nem haltunk meg egymásnak s meg sem is halhatunk. Hültünk, de meg nem hühhettünk. Hültünk, mert a természetnek rende alúl mi sem vagyunk kivéve. Éreztük az újság ingereit, éreztük s érezni fogjuk annak enyészétét is, de elenyészését sohasem, vagy csak akkor midőn érezni megszününk. Én ezt nem csak hiszem, hanem tökéletesen tudom. Levelezésünk félbeszakadt egy kis korig, s kétségkívül ezután is félbe fog ez szakadni, mert ha együtt volnánk is, kifogynánk néha a beszédből, kivált én, ki csak néha, csak télen üzhetem az én csekély lelki oekonomiámat, mit tudnék Néked sokat írni? Ha van mit írnom, hidd el írok, akár írsz te, akár nem; de ha nincs mit írnom, ha te írsz, sem írok. Így cselekedtem én már előbb is, s így cselekedtél Te is most, s hogy több ízbeli leveleimre nem feleltél, meglegszem avval a mentséggel, ha azt mondod, hogy nem volt kedved írni, mert ezzel a mentséggel gyakran meg kell elégedni az én barátimnak is. Én e részben tökéletes szabadságot kérek magamnak s adok minden barátimnak, mert ezen szabadság nélkül nékem a barátság nem barátság, hanem csak alkalmatlan complementérozás, melyet nem azért adunk egymásnak hogy kedvünk volna arra, hanem csak azért, mert úgy szokás.

Hallgatásodat csaknem kipótlá nékem a te legrokonabb másodnak Alojznak levele. Láttalak abban minden kedveseiddel együtt, s olvastam nem a Te írásaidat, de a Te szavaidat, s résztvettem atyai örömeidben, valamint most is örvendek, hogy örömeidet gyermekeiddel nevelkedni látom. Még senki Téged nekem úgy le nem tudott festeni mint Alojz, s megírta mit beszéltél bécsi utadról s idősb kisasszonykádról. Írd le te is nékem ötöt ha kedved s időd lesz hozzá. Igen óhajtom azt a széplelkű ifjat bővebben ismerni.

Osszánodat csak mostanában kaptam, de nem valék még elkészülve annak olvasására. Te valóban méltán várhatod a koszorút, mert ki fogja ismét literatúránkat oly szép productumokkal gazdagítani mint Te? olvastam az Antimondolatot is. Csudáлом hogy Szemere a kámpoló gyermeket visszakámpolja. Azt vagy dorgálással, vagy hallgatással kellett volna büntetni. A debreczeni poesis és grammatika jól meg van gúnyolva, de Somogyit, úgy gondolnám, helyesen gúnyolni nem is lehet, mert, a mit mondott, nagy részben igaz. El kellett volna tehát választani az igaztól a nem-igazat, s így a publicumnak megmutatni, hogy az ő satyrája csak olyan, mint midőn a bolondozók a Miatyánkhoz a cigányimádságát keverik, s hogy ha mind helyeseket mondott volna is, mivel azt személysértve mondta, és a minden esetben kímélést érdemlő írókat mocskolta, tehát bolond, mert vétett a literatúra ellen, s következképpen mint ember, maga ellen is. De mit lát a publicum ezen Antimondolatból? Csak azt, hogy csúfolni akar, és nem tud, a legtudósabb tónuson írt okoskodásokat a leggyermekesb tréfával, a biographiát mesével zavarja, s végre az élő embert eltemeti és búcsúztatja, s mind ezen tréfáknak megvalósítására nevét aláírja! Mely contrast! Ez a gyermekes tréfa a névnek aláírása által oktalan hazugsággá vált. Hát az a quietált major mely furcsa rollt játszik? Az a *terengettét*, az a *sapperment* mely üres habatolás! Valóban csudáлом, hogy Szemere ily ügyet csak így tudott védelmezni. Azonban köszönjük meg mégis jó szándékát: a bolondoknak elég, az okosok előtt pedig nincs reá szükségünk.

Nem régiben Kisfaludy maga verseit olvasván sógorom előtt, midőn ez egy versét különösen dicsérné, felkiálta Kisfaludy hevesen: *De biz az ebadta mind szép!!* Így kiálték fel én is, midőn kedvedért Zsomborit olvasni kezdém, *de biz az ebadta mind szép!*

s azonban látám, hogy az egész szép dissertációnak csak az a' rezultátuma, hogy *más a dolmányzür s más a zürdolmán!* — A mi individualitásunk semmiben sem sajátabb s oszthatatlanabb mint a philológiában s poesisben. Itt egységet keresni balgatagság! Kinek ezen magyarságom hibás: *zordon ínség, Róma csüggedése*, én pedig most is csak azt hiszem, hogy *az ebadta* mind szép! Ki lesz bíró? A Bohógyi?

Élj szerencsésen! Én most semmit sem írok, hacsak majd a tél unalma valamire nem hajt.

P. S. Minthogy nekem most a theatrális darabok írására kezd kedvem jöni, igen leköteleznél, ha, minekelötte hozzáfognék, Kotzebuenak hibáira figyelmetessé tennél. Írd meg kérlek az ő nevezetesebb hibáit, s légy e részben is, mint mindenekben meszterem.

A Religiók eredetét félbenhagytam, mivel azt mondád, hogy azt kiadni nem lehet. Magamnak mincképp írnám, ha másoknak nem használhatok.

13.

Az LXXVIII. levélnek (jan. 13. 1817. 201—2. L.) első példánya, mely Berzsenyi hátrahagyott írásai közt van, melyet el nem küldött, egy hely van Helmezyről, melyet B., első hevében leírt ugyan, de aztán baráti kíméletből a Kazinczyhoz küldött levélből kihagyott. Csak azért hozzuk azt itt, mert a Berzsenyi Versei első kiadásai történetéhez fontos adat:

„Helmezy ismét elrontotta azon kis örömemet, melyet Verseim kiadásából reméltem. Valóban, Bohógyi balgatagsága engem korántsem sért annyira, mint Helmezynek viszketegetes dühe, mely szerint az ő nevetséges szavaival verseimet ismét bepiszkolta. Valamint előre elgondoltam, már mindenek azt hiszik, hogy a „Kalauz Értekezést“ én írtam vagy én irattam, s következésképpen várhatom a koszorút valami otromba puristától. Fűreden együtt voltam“ stb stb.

14.

I g a z í t á s o k .

A Bevezetés VIII. lapja 9. sora végén olvassd : **a** halálé.

Ugyanott az utolsó sorban olv. : sziklába **vési** be.

A XXIX. levél (81. l.) a XXVIII-dik (78—80. l.) elébe való, ez júl. 5., amaz júl. 12. levén írva.

Az LI. levél (140—2. l.), melynek költe nincsen, a XLIX. lev. (137—9. l.) elibe megy; annak értelme csak így van.

A 11. l. 18. sorában ez áll : „sőt azt tartja nem szépnek, a mi a közönség ízlésétől kulombózik.“ Így van az eredetiben, de tollhibából.

A 12. l. 22. sorában áll : Termetes mellye, e helyett : Termete, mellye . . .

A betűszedő a kómmát s-nek nézte!

A 33. lapon, alulról a 4. sorban másíknak helyett olv. mások.

A 49. l. 8-d. sora végén pontosvessző áll vessző helyett, s viszont a 7-diknek végén vessző a pontosvessző helyett.

Az 59. l. *valgus* helyett olv. *volgus* v. *vulgus*.

A 75. lap 19. sorában *aszályt* kell osztályt helyett.

A 95. lap 2. sorában az 1786 év bizonyosan hibás, bár Kazinczy eredetiben így áll.

A 105. lap 2. sorában *kezét* kell kezett helyett.

A 118. lapon alulról a 4. sorban : „*meg* három év előtt“ olvasandó még helyett.

A 144. l. az LIII. lev. 7. sorában olv. : **űszög**.

A 184. lap 4. sorában olv. : marináró volt mind a kettőn.

A 204. lap 4. szakaszában olv. két, hét helyett.

A 205. lap 1-ső jegyzetében *pappal* az eredetinek tollhibája.

Diszkiadások diszkötésben.

Heckenast Gusztáv,

pesti kiadó-könyvárúsnál (baráttér, kalap- s himző-utczai szegletház 1-ső sz.)
megjelent és minden könyvkereskedésben kapható :

ARANY JÁNOS

kisebb költeményei.

Második kiadás. *A költő arcképével,*

Ára füzve . . . 2 ft. 50 kr.

Diszkötésben 3 ft. 60 kr.

TOLDI ÉS TOLDI ESTÉJE.

Irta **Arany János.**

Egy kötetben a költő arcképével, diszkötésben 2 ft.

Bajza József versei.

Negyedik, teljesb kiadás a költő életrajzával.

TOLDY FERENCZ által.

A költő arcképével. — Ára füzve 2 ft.
diszkötésben 2 ft. 80 kr.

Berzsenyi Dániel

VERSEI.

A megrongált szöveget az eredeti kéziratok és kiadásokhoz egyengetve, kiadatokkal és életrajzzal bővítve, a költő örökösai megbizásából.

Kiadta TOLDY FERENCZ.

A költő arcképével — Ára füzve 2 ft.,
diszkötésben 2 ft. 80 kr.

Czuczor költeményei.

A költő arcképével és életrajzával.

Három kötetben. — Ára füzve 4 ft. 20 kr.,
diszkötésben 6 ft.

HIMFY SZERELMEI.

Irta KISFALUDY S.

A költő arcképével — Ára füzve 1 ft. —
Diszkötésben 1 ft. 75 kr.

LISZNYAI KÁLMÁN

DALZONGORA.

(Legújabb költeményei.)

Ára füzve 2 ft., diszkötésben 2 ft. 80 kr.

NEMZETI LANT.

Újabb költőink válogatott versei.

Összeállította **Vajda János.**

Vörösmarty arcképével. Két kötet. — Ára
füzve 2 ft., diszkötésben 2 ft. 80 kr.

Tompa Mihály versei.

Öt kötet. *A költő arcképével.*

Füzve 6 ft. 30 kr., diszkötésben 8 ft. 40 kr.

Dalok és románczok

irta **Tompa Mihály.**

Két kötet. *A költő arcképével.* — Egybe
kötve diszkötésben 3 ft. 50 kr.

Tóth Kálmán

ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI.

Két kötetben. *A költő arcképével.*

Ára füzve 3 ft., diszkötésben 3 ft. 60 kr.

KÖLTEMÉNYEK.

Irta **VAJDA JÁNOS.**

Második bővített kiadás. — Ára füzve 1 ft.
40 kr., diszkötésben 2 ft.

KISFALUDI

KISFALUDY KÁROLY

MINDEN MUNKAI.

A Kisfaludy társaság megbizásából, szerkeszti TOLDY FERENCZ.

Ötödik kiadás, 8 kötetben. *A költő arcképével.* Velin papiroson, diszkötésben 10 ft.